

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
FACULTATEA DE DREPT ȘI ȘTIINȚE SOCIALE
CATEDRA DE DREPT

DREPT PROCESUAL CIVIL
PARTEA GENERALĂ

- CURS UNIVERSITAR -

Autor:
Dumitru DUMITRAȘCU,
doctor în drept

BĂLȚI - 2023

CZU

D 90

*Lucrarea este recomandată spre publicare de
Senatul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Hotărârea Senatului USARB nr. 2/7 din 20 septembrie 2023*

Recenzenți:

Ina ODINOKAIA, conf. univ., dr., șefa Catedrei de Drept, USARB;

Eduard BOIȘTEANU, prof. univ., dr. hab., USARB;

Lucia RUSU, lect. univ., dr., USARB;

Elena BELEI, conf. univ., dr., Facultatea de Drept, șefa Departamentului Drept procedural, USM;

Ina JIMBEI, lect. univ., dr., Facultatea de Drept, Departamentul Drept procedural, USM

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Dumitrașcu, Dumitru.

Drept procesual civil. Partea generală : curs universitar / Dumitru Dumitrașcu ; Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat "Alec Russo" din Bălți, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Catedra de Drept. – Bălți : [S. n.], 2023. – 274 p. – Cerințe de sistem: PDF Reader. – Referințe bibliogr.: p. 263-274 (196 tit.). – ISBN 978-9975-50-311-2 (PDF).

347.91/.95(075.8)

ISBN 978-9975-50-311-2.

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR	7
PRELIMINARII	8
TEMA 1. NOȚIUNI GENERALE PRIVIND DREPTUL PROCESUAL CIVIL	10
1. Drepturile subiective, libertățile individuale și interesele legitime – obiecte ale apărării judiciare	10
2. Formele de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor	14
3. Conceptul de procedură civilă și proces civil. Forma procesuală civilă	21
4. Felurile procedurii civile	23
5. Fazele procesului civil	25
6. Noțiunea dreptului procesual civil. Obiectul, metoda și sistemul dreptului procesual civil.....	26
7. Interferența dreptului procesual civil cu alte ramuri de drept	29
Întrebări	31
Spete	32
TEMA 2. IZVOARELE DREPTULUI PROCESUAL CIVIL	34
1. Noțiunea și particularitățile izvoarelor dreptului procesual civil.....	34
2. Felurile izvoarelor dreptului procesual civil	36
3. Precedentul judiciar și practica judiciară	40
4. Noțiunea și clasificarea normelor procesual civile	42
5. Acțiunea legii procesuale în timp, spațiu și asupra persoanelor	43
Întrebări	45
Spete	45
TEMA 3. PRINCIPIILE DREPTULUI PROCESUAL CIVIL	49
1. Noțiunea și importanța principiilor dreptului procesual civil	49
2. Clasificarea principiilor de drept procesual civil	51
2.1. Principiile organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil	52
2.2. Principiile funcționale ale dreptului procesual civil	59
3. Principiile internaționale ale dreptului procesual civil	66
Întrebări	70
Spete	70
TEMA 4. RAPORTURILE PROCESUAL CIVILE	74
1. Noțiunea și particularitățile raporturilor procesual civile	74
2. Subiecții raporturilor procesual civile	76
3. Conținutul și obiectul raporturilor procesual civile	78

4. Compunerea completului de judecată	79
5. Capacitatea procesual civilă a participanților la proces	82
Întrebări	85
Spețe	86
TEMA 5. PĂRȚILE ÎN PROCESUL CIVIL	88
1. Noțiunea de părți în procesul civil	88
2. Drepturile și obligațiile procesuale ale părților	90
3. Coparticiparea procesuală	91
4. Succesiunea în drepturi procedurale	93
Întrebări	95
Spețe	96
TEMA 6. INTERVENIENȚII ÎN PROCESUL CIVIL	98
1. Noțiunea și felurile interveniențelor în procesul civil	98
2. Intervenienții principali	99
3. Intervenienții accesorii	102
Întrebări	104
Spețe	104
TEMA 7. PARTICIPAREA PROCURORULUI, AUTORITĂȚILOR PUBLICE, ORGANIZAȚIILOR ȘI PERSOANELOR FIZICE ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL ÎN APĂRAREA INTERESELOR ALTOR PERSOANE	107
1. Participarea procurorului în procesul civil	107
2. Participarea autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice în cadrul procesului civil pentru apărarea intereselor altor persoane	109
3. Intentarea procesului civil în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane	111
4. Participarea autorităților publice în cadrul cauzelor civile pentru depunerea de concluzii	114
Întrebări	117
Spețe	117
TEMA 8. REPRESENTAREA PROCESUAL CIVILĂ	120
1. Noțiunea și categoriile reprezentării procesuale	120
2. Statutul procesual al reprezentanților	125
3. Modalitatea perfectării împuternicirilor reprezentanților în cadrul procesului civil	126
Întrebări	129
Spețe	129
TEMA 9. COMPETENȚA GENERALĂ A INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI	132
1. Noțiunea și felurile competenței generale	132

2. Delimitarea dintre competența instanțelor judecătorești și competența altor organe cu activitate jurisdicțională.....	136
3. Efectele încălcării regulilor cu privire la competența generală a instanțelor judecătorești.....	139
Întrebări.....	140
Spețe.....	141
TEMA 10. COMPETENȚA JURISDICȚIONALĂ A INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI ...	143
1. Noțiunea și categoriile competenței jurisdicționale.....	143
2. Competența materială a instanțelor de judecată.....	145
3. Competența teritorială și felurile acesteia.....	149
4. Strămutarea cauzei.....	155
5. Soluționarea conflictelor de competență.....	158
6. Efectele încălcării competenței jurisdicționale.....	159
Întrebări.....	160
Spețe.....	161
TEMA 11. ACȚIUNEA CIVILĂ ȘI DREPTUL LA ACȚIUNE	164
1. Noțiunea și elementele acțiunii civile.....	164
2. Clasificarea acțiunilor civile.....	169
3. Dreptul la acțiune civilă.....	172
4. Premisele exercitării dreptului la acțiune.....	174
5. Condițiile de exercitare a dreptului la acțiune.....	175
6. Mijloacele procesuale de apărare ale pârâtului.....	178
7. Actele de dispoziție ale părților.....	181
8. Asigurarea acțiunii civile.....	184
Întrebări.....	186
Spețe.....	187
TEMA 12. CHELTUIELILE DE JUDECATĂ.....	190
1. Noțiunea și felurile cheltuielilor de judecată.....	190
2. Taxa de stat.....	191
3. Cheltuielile de judecare a cauzei.....	197
4. Repartizarea cheltuielilor de judecată între părți și compensarea lor.....	200
Întrebări.....	202
Spețe.....	203
TEMA 13. PROBAȚIUNEA ȘI PROBELE JUDICIARE ÎN PROCESUL CIVIL	206
1. Conceptul probațiunii judiciare.....	206
2. Obiectul probațiunii judiciare.....	208

3. Temeiurile degrevării de probațiune	210
4. Repartizarea sarcinii probațiunii judiciare	213
5. Noțiunea de probă judiciară. Clasificarea probelor	215
6. Admisibilitatea probelor	216
7. Aprecierea probelor.	218
8. Felurile mijloacelor de probă	219
9. Asigurarea probelor.	232
10. Delegațiile judecătorești.	234
Întrebări.	236
Spețe.	236
TEMA 14. ACTELE DE PROCEDURĂ	239
1. Conceptul și sarcinile actelor de procedură	239
2. Clasificarea actelor de procedură	240
3. Condițiile generale ale actelor de procedură	242
4. Comunicarea actelor de procedură	244
Întrebări.	246
Spețe.	246
TEMA 15. TERMENELE DE PROCEDURĂ	248
1. Conceptul și importanța termenelor procedurale	248
2. Clasificarea termenelor procedurale	249
3. Calcularea termenelor procedurale, începutul și expirarea cursului lor.....	250
4. Omiterea termenului procedural și consecințele acestuia	251
5. Repunerea în termenul de procedură și prelungirea acestuia. Suspendarea termenului de procedură	252
Întrebări.	254
Spețe.	254
TEMA 16. SANȚIUNILE PROCEDURALE	256
1. Noțiunea, funcțiile și temeiurile aplicării sancțiunilor procedurale	256
2. Sistemul sancțiunilor procedurale	258
Întrebări.	261
Spețe.	261
BIBLIOGRAFIE	263

LISTA ABREVIERILOR

alin.	alineat
art.	articol
CA	Codul administrativ al Republicii Moldova
CC	Codul civil al Republicii Moldova
CEDO	Convenția europeană a drepturilor omului
CPC	Codul de procedură civilă al Republicii Moldova
CSJ	Curtea Supremă de Justiție
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
etc.	etcetera
lit.	literă
NCPC	Noul cod de procedură civilă al României
nr.	număr
p.	pagina
pct.	punct
RM	Republica Moldova
u.c.	unitatea convențională
v.	versus
c.	страница

PRELIMINARII

Dreptul procesual civil reprezintă disciplină de studiu a învățământului clasic universitar în domeniul dreptului, ce se înscrie printre ramurile fundamentale ale științelor juridice. Cursul universitar „Drept procesual civil. Partea generală” tratează principiile și instituțiile generale a acestei ramuri de drept, prin temele ridicate aducem în vizorul locul și importanța dreptului procesual civil, forma judiciară de apărare a drepturilor încălcate, organizarea sistemului judecătoresc, competența instanțelor de judecată, categorii de participanți în procesul civil, acțiunea civilă și dreptul la acțiune.

Ramurile de drept material, cum sunt: dreptul civil, dreptul muncii, dreptul familiei etc. –, determină drepturile subiective civile și interesele legitime ale subiecților de drept. Cu alte cuvinte, arată ce posibilități (de a acționa sau de a se abține de la acțiune) au persoanele fizice și juridice. Majoritatea raporturilor juridice sunt se realizează potrivit scopului lor, drepturile persoanelor fiind respectate și realizate. Însă, avem și situații de încălcare sau de neglijare a drepturilor subiective civile și intereselor legitime.

În acest sens, ramurile de drept procesual, pentru dreptul privat aceasta este dreptul procesual civil, reglementează modalitatea de apărare și restabilire a dreptului material încălcat ori neglijat. De aceea, importanța studierii dreptului procesual civil constă, în primul rând, în necesitatea însușirii metodelor, procedurilor și mecanismelor de apărare a drepturilor subiective civile și intereselor legitime încălcate sau neglijate. În lipsa dreptului procesual, fie în cazul necunoașterii mecanismelor acestuia, drepturile materiale rămân declarative, fără un sistem de realizare și protecție a lor. Din aceste considerente, este stringent necesară pentru viitori specialiști în domeniul dreptului studierea și înțelegerea instituțiilor dreptului procesual civil.

Cursul universitar a fost conceput, în primul rând, pentru a răspunde necesităților studenților facultăților de drept, de la ciclul I, studii superioare cu frecvență / frecvență redusă. Însă, totodată, poate fi de folos masteranzilor de la ciclul II, studii superioare de master, pentru a recapitula instituțiile fundamentale ale procesului civil.

La finele cursului studentul va fi capabil:

- să determine noțiunile introductive în drept procesual civil (noțiunea de drept procesual civil, actele de procedură, raporturile procesual civile, forma procesuală, felurile de proceduri, participanții la proces și clasificarea lor, sancțiunile procedurale, termenele de procedură, cheltuieli de judecată, acțiunea civilă, probele judiciare și alte noțiuni și definiții procesuale);
- să descrie sistemul judiciar din Republica Moldova și să determine competența instanțelor judecătorești în examinarea și soluționarea cauzelor civile;

- să întocmească actele judecătorești de dispoziție conform cerințelor normelor de drept procesual civil;
- să generalizeze practica judiciară în soluționarea cauzelor civile pentru a determina deficiențele în aplicarea legislației;
- să estimeze rolul practicii judiciare în perfecționarea legislației procesual civile;
- să efectueze studiul comparativ a legislației procesual civile a Republicii Moldova cu legislația procesual civilă a unor state europene și să înainteze proiecte de perfecționare a legislației procesual civile.

Autorul

TEMA 1. NOȚIUNI GENERALE PRIVIND DREPTUL PROCESUAL CIVIL

- I. Structura temei:**
1. Drepturile subiective, libertățile individuale și interesele legitime – obiecte ale apărării judiciare.
 2. Formele de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor.
 3. Conceptul de procedură civilă și proces civil. Forma procesuală civilă.
 4. Felurile procedurii civile.
 5. Fazele procesului civil.
 6. Noțiunea dreptului procesual civil. Obiectul, metoda și sistemul dreptului procesual civil.
 7. Interferența dreptului procesual civil cu alte ramuri de drept.
- II. Obiectivele de referință:**
- determinarea obiectului apărării judiciare;
 - identificarea formelor de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor;
 - elucidarea trăsăturilor caracteristice ale metodelor de apărare a drepturilor subiective civile;
 - explicarea tipurilor formelor de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime;
 - definirea procedurii civile și procesului civil;
 - identificarea deosebirilor între procedura civilă și proces civil;
 - descrierea felurilor procedurii civile;
 - aprecierea funcțiilor și particularităților fazelor procesului civil;
 - definirea dreptului procesual civil ca ramură de drept, determinarea obiectului și metodei de reglementare a acestuia;
 - descrierea sistemului dreptului procesual civil;
 - delimitarea dreptului procesual civil de alte ramuri de drept.

1. Drepturile subiective, libertățile individuale și interesele legitime – obiecte ale apărării judiciare

Drepturile subiective civile, libertățile individuale și interesele legitime trebuie exercitate cu bună-credință, în acord cu legea și bunele moravuri. În acest sens, art. 10 alin. (1) CC¹ dispune că „persoanele fizice și juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, cu contractul, cu ordinea publică și cu bunele moravuri. Buna-credință se prezumă până la proba contrară”. Respectiv, persoanele fizice și cele juridice își exercită drepturile civile după cum consideră necesar, fără influența unor terți, stabilind de sine stătător volumul și mijloacele de exercitare. Rămâne așadar la discreția persoanei să decidă asupra exercitării dreptului civil².

Exercitarea dreptului subiectiv civil este liberă, cu alte cuvinte titularul dreptului decide dacă să valorifice dreptul său, să realizeze conduita ce formează conținutul acestui drept, fie să refuze la el. De regulă, neexercitarea de către persoane a drepturilor civile ce le revin nu duce la stingerea acestora. În

¹ Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-75 din 01.03.2019.

² Baieș S., Roșca N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: S.n., 2014, p. 139.

majoritatea raporturilor juridice, persoanele sunt de bună-credință, respectă drepturile și obligațiile stabilite prin acest raport, așadar exercită drepturile și execută obligațiile care le incumbă. Însă, uneori, se atestă încălcarea dreptului subiectiv civil sau contestarea interesului legitim de către ceilalți subiecți, fapt care impune necesitatea apărării drepturilor subiective civile și a intereselor legitime.

Înainte de a identifica modalitățile de apărare ale drepturilor subiective civile și a intereselor legitime, trebuie să determinăm ce reprezintă dreptul subiectiv civil, libertatea individuală și interesul legitim. Legislația în vigoare nu ne oferă un răspuns la această întrebare, nu conține vreo definiție a conceptelor consemnate. Pe de altă parte, literatura de specialitate ne oferă o multitudine de definiții ale acestor noțiuni.

În doctrina teoriei generale a dreptului este analizat conceptul de *drept subiectiv*. Dreptul pe care îl are fiecare se numește drept subiectiv, *facultas agendi*. **Dreptul subiectiv** este o facultate juridică individuală a unei persoane față de o altă persoană³. Dreptul subiectiv este dreptul raportat la subiectul de drept, facultatea (prerogativa) unei persoane de a acționa, fie de a inacționa, potrivit dreptului obiectiv. Subiecții de drept își exercită drepturile subiective conform prevederilor dreptului obiectiv, or, drepturile subiective sunt consacrate și se deduc din normele dreptului obiectiv⁴.

Din aceasta desprindem că **dreptul subiectiv civil** reprezintă facultatea (posibilitatea) care este reglementată de legislația civilă. Literatura de specialitate⁵ definește **dreptul subiectiv civil ca posibilitatea recunoscută de legea civilă subiectului activ – persoană fizică ori persoană juridică – în virtutea căreia aceasta poate, în limitele dreptului și a moralei, să aibă o anumită conduită, să pretindă o conduită corespunzătoare – să dea, să facă ori să nu facă ceva – de la subiectul pasiv, și să ceară concursul forței coercitive, statului, în caz de nevoie**.

Dreptul subiectiv civil presupune trei componente, anume⁶:

- posibilitatea subiectului activ de a avea el însuși o anumită conduită, în limitele prevăzute de lege;
- posibilitatea subiectului activ de a pretinde, în limitele stabilite de lege, subiectului pasiv să aibă o conduită corespunzătoare (să dea, să facă ori să nu facă ceva);
- posibilitatea subiectului activ de a recurge la concursul forței de constrângere a statului, dacă dreptul este nesocotit sau încălcat.

Alături de dreptul subiectiv civil se analizează noțiunea de **libertate individuală** și coraportul existent **libertate individuală – drept subiectiv civil**. Dicționarul explicativ al limbii române definește **libertatea în patru accepțiuni**⁷:

³ Djuvara M. *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: Editura ALL, 1995, p. 229.

⁴ Botnari E. *Teoria generală a dreptului: note de curs*. Bălți, 2020, p. 36 // [online]: http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/5092/1/teoria_gen_drept.pdf (citată la 19.12.2022).

⁵ Beleiu Gh. *Drept civil român: introducere în dreptul civil: subiectele dreptului civil*. București: Universul Juridic, 2005, p. 77.

⁶ Boroș G., Angheliescu C.A. *Curs de drept civil: partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2012, p. 56.

- 1) Posibilitatea de a acționa după propria voință sau dorință; posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor în condițiile cunoașterii (și stăpânirii) legilor de dezvoltare a naturii și a societății.
- 2) Starea unei persoane libere, care se bucură de deplinătatea drepturilor politice și civile în stat.
- 3) Independență, neatârnavare (a unui stat față de o putere străină).
- 4) Drepturi cetățenești.

Libertatea, în accepțiunea sa generală, privește capacitatea oamenilor de a acționa fără opreliști și este o valoare socială inestimabilă, dat fiind că ea conferă posibilitatea valorificării tuturor însușirilor, atributelor, intereselor și aspirațiilor legitime și raționale ale ființei umane, în limitele admise de lege⁸. Pe de altă parte, libertatea presupune și responsabilitate asumată de către fiecare individ în parte, în așa fel încât limitele ce se impun pentru fiecare libertate personală în parte, necesare pentru o bună funcționare a societății, să fie admise și respectate de toți indivizii⁹.

În doctrina juridică¹⁰ s-a afirmat că, din punct de vedere juridic, ***dreptul este o libertate, iar libertatea este un drept***, iar între cei doi termeni nu există deosebiri de natură juridică, ele reprezentând în realitate o singură noțiune juridică, denumită frecvent libertăți publice. Prin expresia libertăți publice trebuie să se înțeleagă atât libertățile, cât și drepturile umane, dar care aparțin dreptului public, mai ales dreptului constituțional, și care se bucură de un regim juridic aparte.

Mai există opinii¹¹, conform cărora noțiunea de libertate nu trebuie confundată cu noțiunea de drept subiectiv, deoarece cea dintâi, constituind în sine o conduită a persoanei, este în același timp și o premisă a exercitării dreptului subiectiv propriu-zis. Totodată, se punctează că, deși libertatea precedă, în anumite cazuri, apariția dreptului subiectiv civil, ea constituie o conduită independentă de dreptul subiectiv propriu-zis și, la rândul ei, poate fi încălcată.

Libertatea omului se înfățișează dintr-un punct de vedere ***întreit***: libertatea în raport cu natura, libertatea în raport cu și libertatea omului în raport cu sine însuși, libertatea fiind o condiție fundamentală a responsabilității. Indiferent de opinia exprimată cu privire la originea drepturilor omului, recunoașterea acestora în dreptul pozitiv, ca drepturi subiective, a constituit soluția prin care s-a reglementat statutul juridic al individului, poziția acestuia în societate.¹²

Din punctul nostru de vedere, ***libertatea individuală ca obiect al apărării judiciare nu diferă de dreptul subiectiv civil, între aceștia neexistând deosebiri esențiale.***

⁷ Dicționarul explicativ al limbii române // [online]: <https://www.dex.ro/libertate> (citată la 19.12.2022).

⁸ Barbu S.G. *Dimensiunea constituțională a libertății individuale*. București: Editura Hamangiu, 2011, p. 2.

⁹ Sartre J.P. spunea, în lucrarea *L'existentialisme est un humanism* (Ed. Nagel, 1964, p. 36-37), că „omul este condamnat să fie liber. Condamnat pentru că nu el s-a creat pe sine însuși și deoarece este responsabil de tot ceea ce face”.

¹⁰ Drăganu T. *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*. București: Editura Lumina Lex, 1998, p. 154.

¹¹ Beleu E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016, p. 19-20.

¹² Barbu S.G., *op. cit.*, p. 4.

Al treilea concept care necesită a fi examinat reprezintă *interesul legitim*. Cadrul normativ face referire atât la apărarea drepturilor, cât și a intereselor legitime. În acest sens, art. 20 alin. (1) din Constituția RM¹³ menționează că „orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și *interesele sale legitime*”. Codul de procedură civilă al RM¹⁴ amintește interesul legitim în cadrul mai multor prevederi: art. 4: „Sarcinile procedurii civile constau în judecarea justă, în termen rezonabil, a cauzelor de apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a *intereselor legitime*...”; art. 5 alin. (1): „Orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și *interesele legitime*”; art. 6: „Instanța judecătorească exercită apărarea drepturilor, libertăților și *intereselor legitime*...”; etc.

Conceptul de „interes legitim” reprezintă un fenomen deosebit pentru sistemul de drept, care este destul de complicat pentru percepția sa juridică corectă, obiectivă și adecvată. Aparent, s-ar putea susține că interesul legitim se include în componența dreptului subiectiv civil, însă observăm că legiuitorul a înțeles să reglementeze alături de dreptul subiectiv civil și interesul legitim, prin aceasta interesul legitim se plasează ca o categorie distinctă ce necesită apărare judiciară. Prin urmare, se impune necesitatea precizării diferențierii dreptului subiectiv civil de interesul legitim.

În doctrină se specifică că legitim este un interes protejat de lege, dar care nu este garantat de un drept subiectiv specific al persoanei¹⁵. Interesul legitim trebuie privit ca dorința persoanei de a se bucura de un anumit beneficiu social și, în unele cazuri, de a obține apărarea acestuia de la autoritățile competente pentru a satisface interese care nu contravin normelor de drept, ceea ce într-o anumită măsură este garantate de stat sub forma admisibilității legale, reflectate în dreptul obiectiv sau care decurg din sensul general al acesteia¹⁶.

Cu toate acestea, interesul legitim nu este privit uniform în literatura de specialitate. Astfel, identificăm două curente în doctrina juridică referitor la *natura a interesului legitim*:

- 1) interesul legitim – o condiție a acțiunii civile;
- 2) interesul legitim – categorie juridică independentă de dreptul subiectiv.

Conform primei accepțiuni¹⁷, interesul reprezintă o condiție generală ce trebuie să fie îndeplinită în cadrul oricărui proces civil. Interesul nu reprezintă altceva decât folosul practic material sau moral pe care-l urmărește cel ce promovează acțiunea. Prin urmare, dacă activitatea judiciară nu-i poate procura părții un interes practic, cererea sa va fi respinsă pentru lipsa acestei cerințe. Ca de

¹³ Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78 din 29.03.2016.

¹⁴ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 285-294 din 03.08.2018.

¹⁵ Шайкенов Н.А. *Правовое обеспечение интересов личности*. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1990, с. 165.

¹⁶ *Проблемы теории государства и права. Учебник* / Под ред. А.В. Малько. - Москва: Юрлитинформ, 2012, с. 363.

¹⁷ Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1*. București: Universul Juridic, 2014, p. 150-151.

exemplu, cel care a obținut câștig de cauză în fața instanței de fond nu va putea justifica un interes în promovarea apelului.

A doua accepțiune a interesului legitim susține faptul că *interesul legitim reprezintă o categorie independentă* în raport cu dreptul subiectiv, care poate fi protejată de sine stătător de aceasta. Legislația națională reglementează mai multe situații în care persoanelor li se recunoaște posibilitatea adresării în instanța de judecată pentru apărarea unui interes legitim. De exemplu, art. 3 alin. (3) și (4) din Legea cu privire la libertatea de exprimare¹⁸ stipulează că restrângerea libertății de exprimare se admite doar pentru protejarea unui interes legitim, cum ar fi: securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, pentru a apăra ordinea și a preveni infracțiunile, pentru a proteja sănătatea și morala, reputația sau drepturile altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Interesul legitim este recunoscut oricărei persoane care, reieșind din prevederile legale, are dreptul de a cere apărarea judiciară, *în următoarele condiții*¹⁹:

- a) interesul legitim trebuie să fie recunoscut de legea materială sau procesuală;
- b) nu trebuie să existe un litigiu, în cadrul căruia un drept subiectiv civil să fie contestat sau încălcat;
- c) de apărarea interesului legitim trebuie să depindă realizarea pe viitor a drepturilor subiective ale solicitantului sau ale unei alte persoane.

Așadar, *interesul legitim reprezintă o prerogativă legală, în urma exercitării căreia, persoana urmărește confirmarea anumitor circumstanțe de fapt, de care depinde apariția, modificarea sau stingerea anumitor drepturi subiective, proprii sau ale terților*²⁰.

De obicei, apărarea interesului legitim în fața instanței judecătorești are loc în cadrul procedurii speciale: constatarea faptului întreținerii persoanei (art. 281 alin. (2) lit. b) CPC), constatarea faptului recunoașterii paternității (art. 281 alin. (2) lit. d) CPC), constatarea inexactității înscrierilor în registrele de stare civilă (art. 331 CPC) etc.

2. Formele de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor

În virtutea dreptului subiectiv civil, titularul acestuia are posibilitatea de a avea o anumită conduită, fie de a pretinde o conduită corespunzătoare din partea subiectului pasiv. În situația contestării sau neglijării dreptului subiectiv civil, titularul are la dispoziție măsuri de apărare ale

¹⁸ Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118 din 09.07.2010.

¹⁹ Belei E., et. al., *op. cit.*, p. 22.

²⁰ Ibidem.

acestui. Protecția drepturilor civile se realizează sub diferite forme, adică în modul prevăzut de lege, de către unul sau altul organ jurisdicțional²¹.

Apărarea drepturilor subiective civile este activitatea titularilor drepturilor subiective încălcate ori contestate și a unui organ jurisdicțional desfășurată în vederea restabilirii situației anterioare încălcării sau contestării, în scopul exercitării firești, fără impedimente a drepturilor încălcate ori contestate²².

În cazul încălcării sau existenței riscului de încălcare a dreptului subiectiv civil, titularul este pus în situația de a-și apăra dreptul său prin anumite modalități. În acest sens, art. 26 alin. (2) din Constituția RM dispune că „fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale”. Respectiv, mijloacele de apărare a drepturilor și libertăților sunt expres prevăzute și reglementate de lege. Reieșind din componentele apărării, sunt evidențiate două concepte distincte: *metodă de apărare* și *formă de apărare*.

Metoda de apărare a dreptului reprezintă o categorie de drept material (substanțial)²³. Metodele de apărare a drepturilor civile sunt prevăzute în art. 16 CC: apărarea dreptului civil se face, în condițiile legii, prin:

- a) recunoașterea dreptului;
- b) restabilirea situației anterioare încălcării dreptului și suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui;
- c) constatarea sau, după caz, declararea nulității actului juridic;
- d) declararea nulității actului emis de o autoritate publică;
- e) impunerea la executarea obligației în natură;
- f) autoapărare;
- g) repararea prejudiciului patrimonial și, în cazurile prevăzute de lege, a celui nepatrimonial;
- h) încasarea dobânzii de întârziere sau, după caz, a penalității;
- i) rezoluțiunea sau modificarea contractului;
- j) neaplicarea de către instanța de judecată a actului ce contravine legii emis de o autoritate publică;
- k) alte căi prevăzute de lege.

Metodele de apărare enumerate pot fi invocate dacă sunt întrunite condițiile stabilite de lege și, după caz, de actul juridic pentru aplicarea acestora. Observăm că legislația civilă pune la dispoziția titularului un complex de mijloace juridice de apărare a drepturilor sale.

²¹ *Гражданский процесс. Т. 1.* / под ред. В.А. Баранова. Москва: Юрайт, 2015, с. 15.

²² Bele E., et al., *op. cit.*, p. 23.

²³ *Гражданский процесс: Учебник* / Под ред. М.К. Треушникова. Москва: Издательский Дом «Городец», 2020, с. 18.

*Prin metode de apărare a drepturilor civile se înțeleg mijloacele prin care titularul dreptului subiectiv civil tinde să înlăture atingerile aduse acestui drept, apelând, după caz, la organele competente*²⁴.

Metodele de apărare sunt clasificate în doctrina de specialitate în funcție de subiecții ce pot aplica o metodă sau alta. Așadar, putem deosebi²⁵:

1. Metode ce pot fi aplicate numai de organe jurisdicționale care sunt terțe litigiului:

- recunoașterea dreptului;
- restabilirea situației anterioare încălcării dreptului și suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau creează pericolul încălcării lui;
- recunoașterea nulității actului juridic;
- declararea nulității actului emis de o autoritate publică.

2. Metode ce pot fi aplicate, atât de organele jurisdicționale, cât și de titularii raportului material litigios:

- repararea prejudiciilor materiale;
- repararea prejudiciului moral;
- încasarea clauzei penale;
- impunerea la executarea obligației în natură.

3. Metode ce sunt aplicate doar de titularii raportului juridic material propriu-zis:

- autoapărarea.

Forma de apărare a drepturilor diferă de metode de apărare. *Forma de apărare a drepturilor civile semnifică o activitate legală a organelor competente privind apărarea drepturilor, ce se rezumă la constatarea circumstanțelor de fapt ale cauzei civile, aplicarea normelor juridice corespunzătoare, stabilirea metodei de apărare și emiterea hotărâri*²⁶.

O altă definiție arată că prin *formă de apărare se înțelege un anumit mod de acțiune al titularului de drept și al organului jurisdicțional desfășurat în vederea restabilirii dreptului încălcat sau contestat, ori în vederea protecției interesului legitim*²⁷.

Evidențiem următoarele *forme de apărare a drepturilor subiective civile*:

- 1) forma judiciară;
- 2) forma administrativă;
- 3) forma arbitrală;
- 4) forma obștească (privată).

²⁴ Baieș S., Roșca N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: Cartier, 2004, p. 138.

²⁵ Băieșu A., et al. *Codul civil al Republicii Moldova. Comentariu. Art. 1-511*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006, p. 45.

²⁶ *Гражданское процессуальное право Российской Федерации* / Под ред. А.А. Власова. Москва: Юрайт, 2003, с. 6.

²⁷ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 24.

Forma judiciară reprezintă cea mai eficientă și frecvent aplicată formă de apărare a drepturilor. La rang de principii constituționale, legiuitorul fixează accesul liber la justiție. Art. 20 alin. (1) Constituția RM stabilește că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Iar justiția se îndeplinește în numele legii numai de instanțele judecătorești (art. 114 Constituția RM).

Într-o manieră identică, CEDO²⁸ stabilește în cadrul art. 6 par. 1: „Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa...”.

Într-un stat de drept, justiția ocupă un loc aparte; este un factor esențial al restabilirii ordinii juridice și una dintre garantele proceselor democratice²⁹. Aceasta este și principala cauza de ce legiuitorul în art. 15 alin. (1) CC stabilește că „apărarea drepturilor civile încălcate se face pe cale judiciară”. Chiar dacă forma judiciară de apărare a drepturilor, după cum am putut observa, nu este unica modalitatea de apărare a drepturilor civile încălcate.

În această ordine de idei, ***forma judiciară de apărare reprezintă activitatea instanțelor judecătorești, reglementată de normele de procedură civilă, desfășurată în scopul apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanei.***

Forma judiciară de apărare a drepturilor și intereselor legitime poate fi caracterizată prin următoarele particularități³⁰:

- a. Apărarea drepturilor și intereselor legitime este realizată de către un organ special – instanța de judecată, instituită prin lege.
- b. Instanța de judecată soluționează litigiile în temeiul aplicării normelor dreptului civil, dreptului familiei, dreptului muncii și ale altor ramuri de drept ce pot fi soluționate doar în ordinea procedurii civile.
- c. Circumstanțele importante ale cauzei sunt cercetate în ordinea procesual civilă, ce garantează legalitatea și temeinicia soluționării litigiului.
- d. Apărarea drepturilor și intereselor legitime se realizează de către judecători imparțiali și independenți.
- e. La soluționarea cauzei participă activ părțile litigiului și alte persoane interesate.

²⁸ Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 342 din 04.11.1950. În: Tratatul Internațional nr. 1 din 30.12.1998.

²⁹ Leș I., *op. cit.*, p. 16.

³⁰ Prisac A. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău: Cartier, 2013, p. 30-31.

Forma administrativă reprezintă activitatea cumulativă și consecutivă a organelor administrative și a instanțelor de judecată desfășurată în vederea apărării drepturilor încălcate sau contestate și a intereselor legitime³¹.

Apărarea drepturilor civile pe cale administrativă se face doar în cazurile prevăzute de lege. Hotărârea emisă pe cale administrativă poate fi atacată în instanță de judecată (art. 15 alin. (3) CC). Forma administrativă de apărare a drepturilor se întrebuițează în situația în care dreptul persoanei a fost vătămat de o autoritate publică. Potrivit art. 53 alin. (1) Constituția RM, persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.

Vom fi în prezența formei administrative de apărare a drepturilor numai atunci când autoritatea publică a vătămat un drept al persoanei în legătură cu exercitarea activității administrative. În acest sens, art. 5 CA³² definește activitatea administrativă ca fiind totalitatea actelor administrative individuale și normative, a contractelor administrative, a actelor reale, precum și a operațiunilor administrative realizate de autoritățile publice în regim de putere publică, prin care se organizează aplicarea legii și se aplică nemijlocit legea. Iar prin autoritate publică se consideră orice structură organizatorică sau organ instituită/instituit prin lege sau printr-un alt act normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public

În cadrul formei administrative de apărare a drepturilor, persoanei inițial se adresează cu o cerere autorității publice în vederea restabilirii dreptului încălcat. Și dacă autoritatea publică refuză sau nu soluționează cererea în termenul legal cererea, titularul dreptului se poate adresa în instanța de judecată. Or, orice hotărâre/decizie emisă pe cale administrativă poate fi atacată în instanța de judecată.

Ca de exemplu, art. 71 alin. (1) din Codul electoral³³ prevede că: „Alegătorii și concurenții electorali pot contesta acțiunile/inacțiunile și hotărârile consiliilor și birourilor electorale și acțiunile/inacțiunile concurenților electorali. ***Depunerea cererii în instanța de judecată trebuie precedată de contestarea prealabilă în organul electoral ierarhic superior*** organului al cărui act se contestă, cu excepția contestațiilor privind acțiunile/inacțiunile concurenților electorali, depuse direct în instanța de judecată, și a contestațiilor ce se referă la exercitarea dreptului la vot sau la administrarea alegerilor depuse la biroul electoral în ziua alegerilor”.

³¹ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 27.

³² Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17.08.2018.

³³ Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 451-463 din 29.12.2017.

Forma arbitrală este o formă alternativă de apărare a drepturilor încălcate, ce presupune examinarea mai rapidă a litigiului în comparație cu forma judiciară. Legislația în vigoare³⁴ definește arbitrajul drept cale alternativă de soluționare a litigiilor atât de către arbitri numiți pentru fiecare caz aparte (arbitraj ad-hoc), cât și de instituții permanente de arbitraj.

Arbitrajul este o instituție investită cu funcția de a soluționa litigii care apar între persoane fizice și/sau juridice. Arbitrajul poate fi instituționalizat ca organ permanent pe lângă camere de comerț, burse, uniuni, asociații sau alte organizații, unde funcționează în baza unor regulamente adoptate de acestea, faptul instituționalizării urmând să fie comunicat Curții Supreme de Justiție. Pentru soluționarea unui anumit litigiu, părțile în litigiu pot institui arbitraj ad-hoc (temporar).

Forma arbitrală reprezintă activitatea unui organ jurisdicțional neguvernamental, numit arbitraj, desfășurată în vederea apărării dreptului subiectiv civil încălcat sau contestat³⁵.

Părțile pot apela la forma arbitrală de apărare a drepturilor, numai cu condiția existenței convenției de arbitraj între ei. Potrivit art. 7 din Legea nr. 24/2008, convenția de arbitraj este acordul prin care părțile supun arbitrajului toate litigiile sau anumite litigii care au apărut sau care ar putea să apară între ele cu privire la un raport juridic determinat, contractual sau necontractual. Convenția de arbitraj poate avea forma unei clauze compromisorii într-un contract sau a unei convenții separate.

Nu orice litigiu poate fi soluționat în arbitraj. De exemplu, litigiile privind desfacerea căsătoriei, partajul proprietății comune, contestarea paternității, determinarea domiciliului copilului minor nu pot forma obiectul convenției arbitrale, și pe cale de consecință, nu pot fi examinate și soluționate prin formă arbitrală de apărare a drepturilor.

De regulă, poate face obiectul unei convenții arbitrale orice drept patrimonial. O convenție arbitrală cu privire la drepturi nepatrimoniale poate avea efecte juridice în măsura în care părțile sunt îndreptățite să încheie o tranzacție cu privire la obiectul aceluși litigiu.

În Republica Moldova funcționează următoarele arbitraje instituționalizate: Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova, Curtea de Arbitraj de pe lângă Asociația Internațională a Transportatorilor Auto din Moldova "AITA", Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Asociația Patronală „Camera de Comerț Americană din Moldova” etc. Dacă părțile înțeleg să stabilească competența arbitrajului ad-hoc de a soluționa litigiile lor, atunci ei vor putea să desemneze arbitrii, să determine locul arbitrajului și să stabilească regulile de

³⁴ Legea cu privire la arbitraj nr. 23 din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008. Legea cu privire la arbitrajul comercial internațional nr. 24 din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008.

³⁵ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 27.

procedură. Iar dacă părțile optează pentru arbitraj instituționalizat, procedura arbitrală se va desfășura conform regulamentului instituției respective.³⁶

Forma obștească (privată) reprezintă activitatea desfășurată de către persoane sau organizații neguvernamentale în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanei.

Forma obștească (privată) de apărare a dreptului se aplică numai în cazurile expres prevăzute de lege și se realizează în procedura prescrisă de aceasta. În cadrul formei obștești de apărare, organul jurisdicțional nu este exponent al puterii judecătorești sau al celei executive, așa cum se întâmplă în cadrul formei judiciare sau formei administrative.

Competența organului obștesc apare doar în cazurile expres prevăzute de lege și se realizează în forma prescrisă de aceasta. Organul jurisdicțional terț, ca și în cazul arbitrajului, este un subiect neguvernamental, însă, spre deosebire de arbitraj, activitatea acestuia se deosebește atât prin forța actului jurisdicțional pe care îl adoptă, cât și prin coraportul acestora cu instanțele de judecată.³⁷

Exemplul tradițional al formei obștești (private) de apărare a drepturilor este activitatea Comisiei de conciliere a conflictului colectiv de muncă. Potrivit prevederilor art. 357-361 din Codul muncii³⁸, examinarea conflictului colectiv de muncă, în scopul soluționării lui, se efectuează, inițial, prin procedură de conciliere în cadrul unei comisii de conciliere. Comisia de conciliere se constituie dintr-un număr egal de reprezentanți ai părților conflictului, la inițiativa uneia din ele. Comisia de conciliere se constituie ad hoc, ori de câte ori apare un conflict colectiv de muncă. Comisia conciliază părțile conflictului colectiv de muncă în termen de cel mult 10 zile lucrătoare de la data constituirii comisiei. Acest termen poate fi prelungit o singură dată prin acordul scris al membrilor comisiei. În cazul în care membrii comisiei de conciliere au ajuns la o înțelegere asupra revendicărilor înaintate, comisia va adopta o decizie obligatorie pentru părțile conflictului, pe care o va remite acestora în termen de 24 de ore din momentul adoptării. În situația în care părțile conflictului nu au ajuns la o înțelegere sau nu sunt de acord cu decizia comisiei de conciliere, fiecare dintre ele, în termen de 10 zile lucrătoare de la data expirării termenului de conciliere a conflictului colectiv de muncă de către comisia de conciliere sau, după caz, de la data adoptării deciziei sau a primirii informației respective, este în drept să depună o cerere de soluționare a conflictului în instanța de judecată. Menționăm că examinarea conflictului colectiv de muncă în cadrul Comisiei de conciliere este obligatorie, nu se permite adresarea imediată în instanța de judecată.

³⁶ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil*. Teză de doctorat în drept. Chișinău, 2022, p. 103-104.

³⁷ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 28.

³⁸ Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29.07.2003.

3. Conceptul de procedură civilă și proces civil. Forma procesuală civilă

Pe bună dreptate se menționează că „procedura trebuie să fie simplă, ca să nu încurce pe părți, trebuie să fie rapidă, pentru ca procesele să nu dureze prea mult, să fie ieftină, pentru ca fiecare să poată să-și valorifice dreptul. Ea trebuie în acest înțeles să fie cât mai eficace, pentru că este mijlocul fără de care dreptul nu se poate realiza”³⁹.

Activitatea instanței implică cu necesitate cercetarea pretenției invocate. Funcțiile justiției coincid cu acelea ale procesului. Termenul de „proces” este un derivat al verbului latin *procedere*, care înseamnă „a merge înainte”, „a înainta”. **Conceptul de „proces”⁴⁰ desemnează cadrul formal în care se soluționează diferendul dintre părți.** Procesul se află într-o legătură de conexitate cu ideea de drept; el este destinat să contribuie, în formele prevăzute de lege, la realizarea dreptului. Procesul servește în mod incontestabil dreptul, dar, în aceeași măsură, și reciproca este valabilă.⁴¹

Procesul civil este definit în doctrină⁴² ca *activitatea pe care o desfășoară instanța de judecată, părțile, alte persoane sau organe care participă la judecată, în scopul realizării sau recunoașterii drepturilor subiective și a altor situații juridice deduse judecătii, precum și al executării silite a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii, conform procedurii stabilite de lege.*

Procesul civil mai este definit ca *activitatea complexă realizată de instanță, părți și alți participanți, precum și raporturile ce se stabilesc între aceste organe sau persoane în scopul restabilirii drepturilor și intereselor încălcate sau contestate*⁴³. El poartă denumirea de „proces civil” în cazul în care activitatea de jurisdicție se realizează într-o cauză civilă concretă.

Este important să nu confundăm conceptul de „proces civil” cu conceptul „procedură civilă”. Procedura desemnează, în general, un ansamblu de forme și reguli de realizare a unei anumite activități. Din punct de vedere juridic, termenul de „procedură” ne indică totalitatea normelor conform cărora se soluționează un conflict ivit în viața socială. Așadar, procedura civilă definește totalitatea normelor procesuale în funcție de care se soluționează un litigiu civil⁴⁴. Pe când „procesul civil” semnifică întreaga activitate a instanței judecătorești în cadrul înfăptuirii justiției. Prin urmare, conceptul de „proces civil” are o sferă mai largă decât „procedura civilă”.

Unii autori identifică **particularitățile esențiale ale procesului civil**⁴⁵:

1. Caracterul complex al procesului civil;

³⁹ Djuvara M., *op. cit.*, p. 93.

⁴⁰ De altfel, românii vorbeau de *iudicium*, iar nu de proces. Tot în dreptul roman conceptul de „drept” era evidențiat prin cuvântul *ius*. Relația dintre drept și proces este evidentă dacă ne raportăm mai ales la expresiile latine care desemnează conceptele enunțate: *ius* și *iudicium*.

⁴¹ Leș I., *op. cit.*, p. 16.

⁴² Boroi G., Stancu M. *Drept procesual civil*. București: Editura Hamangiu, 2020, p. 3.

⁴³ Deleanu I. *Tratat de procedură civilă. Vol. I*. București: Universul Juridic, 2013, p. 199.

⁴⁴ Leș I., *op. cit.*, p. 17-18.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 18-19.

2. Realizarea activității judiciare cu participarea părților și a altor subiecți procesuali;
3. Activitatea judiciară se desfășoară după reguli riguros determinate de lege.

Forma judiciară de apărare a drepturilor constituie ordinea consecutivă de examinare și soluționare a litigiului guvernată de normele dreptului procesual civil, ce implică un sistem întreg de garanții juridice. Respectarea acestei ordini constituie condiția pronunțării unor hotărâri legale. Deoarece activitatea de apărare a drepturilor de către instanța de judecată este reglementată în exclusivitate de normele *de procedură civilă*, aceasta mai este numită și *forma procesual civilă* de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei.

În doctrina dreptului procesual civil, tradițional, se evidențiază următoarele *trăsături esențiale ale formei procesual civile*⁴⁶:

- procedura de examinare și soluționare a cauzelor civile în judecată este reglementată de ramura autonomă de drept, numită drept procesual civil, prin intermediul normelor juridice speciale, numite norme procesuale (caracterul procesual al normelor juridice și poziția autonomă a acestora în raport cu normele materiale);
- întreaga procedură de examinare și soluționare a cauzelor civile se realizează de organe specializate, numite instanțe de judecată (exclusivitatea înfăptuirii justiției civile);
- pentru toate litigiile civile se aplică aceeași formă procesual civilă, în cadrul aceluiași sistem de instanțe de judecată (universalitatea formei procesuale);
- întreaga procedură este realizată într-o ordine strict prestabilită (caracterul imperativ al procedurii).

Pentru *forma procesual civilă sunt specifice următoarele caractere*⁴⁷:

- Existența garanțiilor constituționale, în primul rând independența judecătorilor și supunerea lor numai legii, contradictorialitatea, oralitatea și nemijlocirea, posibilitatea de a comunica instanței prin limba posedată sau vorbită;
- Totalitatea normelor de drept procesual civil în ansamblu și în sens larg învederează forma procesual civilă; se determină strict și exhaustiv activitatea procesuală – în proces sunt admise numai acțiunile care sunt expres prevăzute de legea procesuală;
- Soluția instanței judecătorești trebuie să fie fondată doar pe anumite circumstanțe dovedite și constatate de către instanța judecătorească prin aplicarea mijloacelor prevăzute de lege;
- Persoanelor interesate de soluționarea cauzei civile le este oferită posibilitatea de a interveni în proces pentru apărarea drepturilor și intereselor lor legitime.

⁴⁶ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 35.

⁴⁷ Prisac A., *op. cit.*, p. 31-32.

4. Felurile procedurii civile

Instanțele judecătorești examinează diverse cauze civile, care se diferențiază între ele prin pretenții, obiect, natură juridică, circumstanțe etc. Caracteristicile (particularitățile) în ordinea examinării a unei anumite categorii de cauze se datorează întotdeauna naturii lor material-juridice. De aceea, prin *felul procedurii civile* se înțelege o ordine (reguli) specială pentru examinarea anumitor categorii de cauze.

Natura material-juridică a cauzelor, care determină trăsăturile (particularitățile) procesuale în ordinea examinării acestora, se manifestă în două semne (sau criterii) obiective: în poziția subiecților raporturilor juridice de drept material, care poate fi de egalitate sau de subordonare, și în prezența sau absența litigiului privind existența dreptului subiectiv (interesului legitim)⁴⁸.

În literatura de specialitate, prin *fel al procedurii civile se înțelege ordinea procesuală de intentare, examinare și soluționare a anumitor categorii de cauze civile, determinată de natura material-juridică diferită a cauzelor civile, fiind caracterizată prin mijloace și metode specifice de apărare a drepturilor și intereselor legitime*⁴⁹.

Delimitarea ordinii de examinare și soluționare a cauzelor civile în anumite feluri de procedură are loc după următoarele criterii⁵⁰:

- a) obiectul apărării judiciare;
- b) componența participanților la proces;
- c) mijloacele și modalitățile de apărare ale drepturilor, libertăților și intereselor legitime;
- d) obiectul și sarcina probațiunii.

Potrivit acestor criterii, felurile de procedură sunt grupate în două mari categorii: *proceduri clasice* și *proceduri de control*. La rândul său, *procedurile clasice* se divid în: *proceduri contencioase* și *proceduri necontencioase*.

I. Procedurile clasice – stabilesc ordinea de examinare în fond a cauzelor civile, în care se cercetează probele și se stabilesc circumstanțele de fapt în urma cărora instanța de judecată emite hotărârea judecătorească pentru soluționarea cauzei civile:

1) Procedurile contencioase: în cadrul cărora se soluționează litigiul de drept ce izvorăște din raporturile juridice civile, familiale, de muncă, funciare, etc. Trăsăturile procedurii contencioase sunt⁵¹: existența unui litigiu de drept; existența a două părți cu interese opuse (reclamant și pârât); desfășurarea activității procesuale în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime prin modalitățile prevăzute de lege; intentarea procesului civil printr-o cerere denumită cerere de chemare

⁴⁸ Осокина Г.Л. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Норма, 2013, с. 90.

⁴⁹ Васильковский Е.В. *Учебник гражданского процесса*. Москва, 1912, с. 515.

⁵⁰ Bele E., et al., *op. cit.*, p. 36.

⁵¹ Prisac A., *op. cit.*, p. 68.

în judecată; ordinea de examinare a cauzelor este bazată pe contradictorialitatea și egalitatea în drepturi procedurale a părților, într-o fază distinctă a procesului, numită: dezbateri judiciare.

Din cadrul *procedurilor contencioase fac parte: procedura contencioasă generală (art. 166-276⁴ CPC) și procedura contenciosului administrativ (art. 277-278 CPC și Codul administrativ al Republicii Moldova).*

2) Procedurile necontencioase: se caracterizează prin faptul lipsei litigiului de drept și a celor două părți (reclamant și pârât), cauza se examinează și se soluționează în absența principiului contradictorialității. Procedura necontencioasă este îndreptată spre confirmarea pe cale judiciară a existenței unui fapt juridic, a protecției unui interes legitim sau spre apărarea drepturilor și intereselor creditorului în cazul existenței unor probe scrise incontestabile în ce privește pretențiile sale⁵².

Procedurile necontencioase se împart în:

- a) Aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie (art. 278³-278⁹ CPC);
- b) Suspendarea și retragerea actelor permissive ce vizează activitatea de întreprinzător (art. 278¹⁰-278¹⁴ CPC);
- c) Procedura specială (art. 279-343⁸ CPC);
- d) Procedura în ordonanță (procedura simplificată) (art. 344-354 CPC).

II. Procedurile de control – activitatea instanței judecătorești desfășurată în procedurile de control este ulterioară soluționării cauzei civile, aducă există deja o hotărâre pronunțată de un alt organ jurisdicțional, cum ar fi: arbitrajul și instanța judecătorească străină. Funcția realizată de către instanța de judecată este una de control privind respectarea unor formalități impuse de lege, pentru a confirma legalitatea hotărârii emise de organul de jurisdicție, pentru recunoașterea și executarea acesteia. Doar procedura de declarare a insolvabilității are un loc distinct în cadrul procedurilor de control. Controlul exercitat de instanță de judecată în cadrul procedurii de insolvabilitate este asupra desfășurării relațiilor dintre debitorul insolvabil și creditorii săi.⁵³

Legislația în vigoare reglementează următoarele proceduri de control:

- a) Procedura de declarare a insolvabilității (art. 355-356 CPC și Legea insolvabilității nr. 149 din 29.06.2012⁵⁴);
- b) Recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și hotărârilor arbitrale străine (art. 467-476 CPC);
- c) Procedura în cauzele de contestare a hotărârilor arbitrale și de eliberare a titlurilor de executare silită a hotărârilor arbitrale (art. 477-486 CPC);

⁵² Belei E., et al., *op. cit.*, p. 38.

⁵³ *Drept procesual civil: Partea specială.* / red. șt. Cojuhari Al. Chișinău: S.n., 2009, p. 191.

⁵⁴ Legea insolvabilității nr. 149 din 29.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193-197 din 14.09.2012.

- d) Procedura de confirmare a tranzacției încheiate în scopul prevenirii unui proces civil și de eliberare a titlului executoriu al acesteia (art. 487-490 CPC);
- e) Implicarea instanței de judecată în cadrul executării silite (Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004⁵⁵).

5. Fazele procesului civil

Examinarea și soluționarea cauzei civile se desfășoară într-o anumită consecutivitate, în anumite etape. Activitatea instanțelor judecătorești în cauzele civile este îndreptată spre soluționarea litigiului între părți. Desfășurarea procesului civil are loc prin trecerea succesivă de la anumite acte procesuale la cele ulterioare într-o anumită ordine prevăzută de lege. Faza procesului reprezintă o parte concretă, unită printr-un set de acțiuni procedurale care vizează atingerea unui scop comun⁵⁶.

Faza procesului este o totalitate de acte procedurale îndeplinite de către instanța de judecată și participanții la proces, parte componentă a procesului civil în desfășurare, pentru atingerea unui scop procesual unic și apropiat.

Fazele procesului civil cunosc următoarele trăsături distincte⁵⁷:

- reprezintă o totalitate de acte și acțiuni procesuale ce formează un subsistem distinct și omogen în sine;
- sunt îndreptate spre un scop separat, de realizarea căruia depinde îndeplinirea sarcinilor întregului proces civil;
- în majoritatea cazurilor, începutul și finalul fazei este marcat printr-un document procedural distinct, specific în raport cu alte faze.

Identificarea fazelor procesului civil se efectuează diferit în literatura de specialitate română și națională.

Doctrinarii români⁵⁸ apreciază că procesul civil parcurge, de regulă, însă nu obligatoriu, două faze: judecata și executarea silită. Faza judecătii cuprinde judecata în primă instanță și judecata în căile de atac. Indiferent că judecata se desfășoară în primă instanță sau în căile de atac, parcurge trei etape: etapa scrisă, etapa dezbaterilor, etapa deliberării și pronunțării hotărârii. Faza executării silite intervine în ipoteza în care partea care a căzut în pretenții nu înțelege să suporte, de bunăvoie, repercusiunile înfrângerii sale și să respecte și execute hotărârea judecătorească sau un alt titlu executoriu, astfel încât creditorul va putea proceda la urmărirea silită a datornicului său.

⁵⁵ Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 214-220 din 05.11.2010.

⁵⁶ *Гражданское процессуальное право России: учебник* / отв. ред. М. С. Шакарян. Москва: Былина, 1998, с. 25.

⁵⁷ Beleș E., et al., *op. cit.*, p. 47.

⁵⁸ Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 1*. București: Universul Juridic, 2010, p. 9-10.

Literatura de specialitate națională⁵⁹, preluând curente din doctrina rusă, susține faptul că fazele procesului civil se divid în *faze obligatorii* și *faze facultative*. *Fazele obligatorii* constituie acea parte integrantă a procesului civil pe care inevitabil o parcurge orice cauză civilă, indiferent de manifestarea de voință a participanților la proces. *Fazele facultative* constituie acea parte integrantă a procesului civil pe care o parcurge o cauză civilă la cererea participanților la proces.

Fazele obligatorii ale procesului civil sunt:

- 1) *intentarea procesului civil (art. 166-173 CPC)* – în cadrul acestei etape are loc depunerea cererii de chemare în judecată și repartizarea acesteia completului de judecată. După repartizarea cererii de chemare în judecată, judecătorul examinează dacă au fost respectate premisele și condițiile exercitării dreptului la acțiune și adoptă una dintre următoarele încheieri: de acceptare a cererii de chemare în judecată, de refuz de a primi cererea de chemare în judecată, de restituire a cererii de chemare în judecată sau de a nu da curs cererii de chemare în judecată.
- 2) *pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare (art. 183-191 CPC)* – după ce primește cererea de chemare în judecată, judecătorul pregătește cauza pentru dezbateri judiciare pentru a asigura judecarea ei justă și promptă.
- 3) *dezbaterile judiciare (art. 192-258 CPC)* – reprezintă faza centrală a întregului proces civil, anume în cadrul acesteia are loc examinarea cauzei în fond, administrarea și cercetarea probelor. Dezbaterile judiciare se împart în următoarele etape: etapa pregătitoare a dezbaterilor judiciare (art. 197-210 CPC), examinarea cauzei în fond (art. 211-232 CPC), pledoariile (art. 233-235 CPC), deliberarea și pronunțarea hotărârii (art. 236-258 CPC).

Fazele facultative ale procesului civil sunt:

- 1) *judecarea în apel* (art. 357-396 CPC);
- 2) *judecarea în recurs* (art. 423-445¹ CPC);
- 3) *judecarea în revizuire* (art. 446-453 CPC);
- 4) *executarea silită a hotărârilor judecătorești* (art. 1-164 Cod de executare al Republicii Moldova).

6. Noțiunea dreptului procesual civil. Obiectul, metoda și sistemul dreptului procesual civil

Astăzi, termenul „proces civil” este polisemantic și poate avea înțelesul de⁶⁰:

- ramură de drept;
- obiect de studiu;

⁵⁹ Prisac A., *op. cit.*, p. 63-67.

⁶⁰ Ibidem, p. 17.

- activitate a instanței de judecată cu privire la examinarea și soluționarea cauzelor civile;
- cauză civilă concretă examinată în instanța de judecată.

Dreptul procesual civil reprezintă ansamblul normelor juridice care reglementează modul de judecată de către instanțele judecătorești a pricinilor privitoare la drepturi civile sau politice ori la interese legitime care se pot realiza numai pe cale justiției, precum și modul de executare silită a hotărârilor judecătorești sau a altor titluri executorii⁶¹.

În definiție, făcând referire la drepturi subiective civile s-a avut în vedere nu numai drepturile recunoscute de legislația civilă *stricto sensu*, ci și pe cele care intră în conținutul raporturilor de drept comercial, de drept al muncii etc. Se regăsesc în definiție și drepturile politice deoarece procedura civilă constituie dreptul comun și pentru rezolvarea proceselor referitoare la astfel de drepturi. Ne referim aici cu titlu de exemplu numai la dreptul de a alege și dreptul de a fi ales.

Într-o definiție laconică a dreptului procesual civil se conchide că ***dreptul procesual civil reprezintă totalitatea normelor juridice care reglementează modul de desfășurare a activității judiciare în scopul soluționării litigiilor civile***⁶².

În doctrina de specialitate moldavă⁶³, ***dreptul procesual civil a fost definit ca acea ramură de drept distinctă, autonomă, ce cuprinde totalitatea normelor procesuale care reglementează relațiile sociale ce apar între instanța de judecată și alți subiecți procesuali în legătură cu examinarea și soluționarea cauzelor civile date în competența instanțelor de judecată, cât și în legătură cu executarea hotărârilor judecătorești***.

Obiectul de reglementare al dreptului procesual civil poate fi dedus din prevederile art. 1 CPC. Respectiv, legislația procedurală civilă a Republicii Moldova reglementează raporturile sociale referitoare la raporturile procesuale civile ce apar la înfăptuirea justiției de către instanțele judecătorești de drept comun în cadrul judecării cauzelor în acțiuni civile, precum și a altor cauze, date în competența lor de prezentul cod și de alte legi.

Din acest text de lege, putem evidenția că obiectul dreptului procesual civil constituie raporturile sociale între instanța de judecată și participanții la proces în legătură cu examinarea și soluționarea cauzelor civile.

Literatura de specialitate⁶⁴ a apreciat că ***obiectul dreptului procesual civil îl formează raporturile juridice ce se stabilesc, între participanții procesuali, în cadrul activității de examinare și soluționare a cauzelor civile***. Raporturile procesual civile generează drepturi în favoarea participanților la activitatea judiciară, dar le impune și obligații corespunzătoare. Dreptul procesual

⁶¹ Ciobanu V. M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I*. București: Editura Național, 1996, p. 158.

⁶² Costin M.N., et al. *Dicționar de procedură civilă*. București: Editura Hamangiu, 2007, p. 370-370.

⁶³ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 50.

⁶⁴ Leș I., *op. cit.*, p. 23.

este considerat a fi tocmai puterea conferită părților de a provoca activitatea instanței de judecată. Obligația procesuală este impusă părților în scopul de a disciplina activitatea judiciară.

Raporturile procesuale nu se stabilesc numai între părți și instanță. Acestea sunt însă cele mai numeroase și mai semnificative. Există și o a doua categorie de raporturi procesuale: dintre instanța de judecată, pe de o parte, și ceilalți participanți procesuali, pe de altă parte. Asemenea raporturi se stabilesc, de exemplu, între instanță și martori, între instanță și experți etc.

Dreptul procesual civil are și un obiect de studiu: acesta vizează cercetarea normelor procesual civile. Știința dreptului procesual civil trebuie să contribuie la aplicarea corectă a normelor procesuale. O sarcină importantă a științei dreptului procesual civil este și aceea de a studia reglementările în materie în concordanță cu cerințele vieții sociale contemporane, spre a sesiza eventualele lacune și a formula propuneri corespunzătoare de legiferare. În alți termeni, știința dreptului procesual civil trebuie să contribuie la formarea unei imagini reale asupra naturii și importanței acestei ramuri a sistemului juridic. Reabilitarea științei dreptului procesual civil se impune datorită imaginii artificial „create” uneori de practica procedurii civile, dar și de o „reputație” nemerită.⁶⁵

În general, prin metodă de reglementare se înțelege totalitatea de mijloace folosite de stat pentru a influența o anumită categorie de relații sociale⁶⁶. Prin urmare, metoda de reglementare a dreptului procesual civil constituie o totalitate de mijloace juridice, procedee și metode juridice, prin intermediul cărora legiuitorul influențează relațiile sociale apărute la înfăptuirea justiției de către instanțele judecătorești în cauzele civile și exercită o influență asupra lor⁶⁷.

La moment nu avem un punct de vedere unitar în privința metodei de reglementare a dreptului procesual civil. Conform unei opinii⁶⁸, metoda de reglementare este caracterizat ca fiind imperativă. Potrivit altui punct de vedere⁶⁹, trebuie să raportăm metoda de reglementare a dreptului procesual civil cu dreptul procesual la felul și faza procesului civil. Or, forma procesuală determină avansarea procesului prin faze, egalitatea în drepturi a părților, respectiv metoda diferă în funcție de etapa a procesului în care ne aflăm.

Potrivit altui concept⁷⁰, la care ne raliem și noi, ***metoda dreptului procesual civil este una dispozitiv-imperativă***, deoarece realizarea conduitei de către instanța de judecată și participanții la proces este determinată în majoritatea cazurilor de manifestarea de voință a justițiabililor. Acest fapt se manifestă începând cu realizarea dreptului justițiabililor de a alege să se adreseze sau nu în instanța de

⁶⁵ Ibidem, p. 23-24.

⁶⁶ Baieș S., Roșca N., *op. cit.*, 2004, p. 41.

⁶⁷ Prisac A., *op. cit.*, p. 23.

⁶⁸ *Советский гражданский процесс: Учебник* / Под ред. М.С. Шакарян. Москва: Юридическая литература, 1985, с. 21.

⁶⁹ *Гражданское процессуальное право России* / Под ред. Л.В. Тумановой, П.В. Алексия, Н.Д. Амаглобели. Москва: Юнити-Дана, 2011, с. 12.

⁷⁰ Beleș E., et al., *op. cit.*, p. 52.

judecată pentru pornirea unui proces civil, cât și pe parcurs, în legătură cu realizarea drepturilor procesuale, alegerea mijloacelor de apărare, exercitarea căilor de atac etc. Totodată, realizarea propriu-zisă a drepturilor procesuale poartă un caracter imperativ, deoarece conduita atât a instanței de judecată, cât și a participanților este expres reglementată de lege.

Sistemul dreptului procesual civil este divizat în două compartimente distincte: *partea generală* și *partea specială*.

Sistemul dreptului procesual civil reprezintă normele și instituțiile juridice care reglementează actele procesuale și relațiile juridice realizate cu participarea instanțelor de judecată și a altor subiecți de drept, în legătură cu examinarea și soluționarea cauzelor civile.

Partea generală a dreptului procesual civil (art. 1-163 CPC) reprezintă normele și instituțiile juridice care se aplică oricăror tipuri de cauze civile. Partea generală include: sarcinile procedurii civile, principiile fundamentale ale dreptului procedural civil, competența instanțelor de judecată, compunerea completelor de judecată, participanții la proces: drepturile și obligațiile lor procedurale, cheltuielile de judecată, actele de procedură, comunicarea actelor de procedură, termenele de procedură, probele și probațiunea, sancțiunile procesuale.

Partea specială a dreptului procesual civil (art. 166-490 CPC) cumulează normele și instituțiile juridice ce reglementează fazele procesului civil și modul de desfășurare a unor proceduri civile de control. La partea specială atribuim: procedura contencioasă generală, procedura specială, procedura în ordonanță, intentarea procesului civil, pregătirea cauzei pentru dezbateri, dezbaterile judiciare, căile de atac (apelul, recursul, revizuirea), procedura recunoașterii hotărârilor judecătorești străine etc.

7. Interferența dreptului procesual civil cu alte ramuri de drept

Ramurile dreptului nu există izolat, ele se află într-o conexiune și sunt interdependente, formând împreună sistemul dreptului. Am apreciat că dreptul procesual civil este o ramură autonomă de drept, având obiect și metodă de reglementare proprie. Din acest aspect, există o legătură accentuată între dreptul procesual civil și ramurile dreptului material, fiindcă dreptul procesual asigură realizarea normelor dreptului material.

Dreptul procesual civil și dreptul constituțional.

Dreptul constituțional constituie ramură fundamentală a sistemului dreptului, care stabilește principiile fundamentale aplicabile în cadrul altor ramuri de drept. În plus, Constituția este legea supremă a țării, iar prevederile dreptului procesual civil nu pot să vină în contradicție cu prevederile constituționale. Totodată, Constituția RM prevede principiile fundamentale de înfăptuire a justiției civile, principiile de organizare și funcționare a instanțelor judecătorești: accesul liber la justiție (art.

20 Constituția RM), dreptul la apărare (art. 26 Constituția RM), înfăptuirea justiției (art. 114 Constituția RM), statutul judecătorilor (art. 116 Constituția RM) etc.

Dreptul procesual civil și dreptul civil.

Cea mai strânsă legătură este între dreptul procesual civil și dreptul civil. Dreptul civil ar fi ineficient fără existența dreptului procesual civil, care să asigure realizarea lui, după cum dreptul procesual civil nu s-ar justifica fără existența conținutului (dreptului civil), pe care să-l apere. Legătura dintre dreptul procesual civil și dreptul material civil, trebuie înțeleasă deci în sensul că norma procesuală este subordonată normei de drept material⁷¹.

Cel mai des, drepturile civile încălcate sunt apărate cu ajutorul formei procesual civile.

Dreptul procesual civil și dreptul familiei.

Drepturile izvorâte din raporturile juridice de familie sunt apărate prin intermediul procedurilor civile. Codul de procedură civilă reglementează proceduri speciale pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ce derivă din dreptul familiei: încuviințarea adopției, înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului, constatarea inexactității înscririlor în registrele de stare civilă etc. Totodată, legislația familială cuprinde unele norme procesual civile: desfacerea căsătoriei de către instanța judecătorească (art. 37 Codul familiei⁷²), soluționarea litigiilor de către instanța judecătorească în procesul desfacerii căsătoriei (art. 38 Codul familiei), modalitatea de decădere din drepturile părintești (art. 68 Codul familiei) etc.

Dreptul procesual civil și dreptul muncii.

Reieșind din specificul raporturilor juridice de muncă și necesității instituirii garanțiilor suplimentare pentru salariați, atât dreptul procesual civil, cât și dreptul muncii cuprind prevederi speciale cu privire la soluționarea litigiilor individuale de muncă și conflictelor colective de muncă. Cu titlu de exemplu, aici amintim: competența instanțelor judecătorești la alegerea reclamantului (art. 39 alin. (7) CPC), scutirea de la taxa de stat (art. 85 CPC), termenul urgent de judecare a cauzelor (art. 192 alin. (2) CPC), examinarea cererii privind soluționarea litigiului individual de muncă (art. 355 Codul muncii), soluționarea conflictelor colective de muncă în instanța de judecată (art. 360 Codul muncii) etc.

Dreptul procesual civil și dreptul administrativ.

Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei. Modalitatea de reparare a dreptului încălcat de autoritatea publică este reglementată de normele dreptului procesual civil, în special de prevederile Codului administrativ, fiind reglementată procedura contenciosului administrativ.

⁷¹ Măgureanu F. *Drept procesual civil*. București: ALL BECK, 1998, p. 8.

⁷² Codul familiei nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48 din 26.04.2001.

Legătura dintre dreptul procesual civil și dreptul administrativ are la bază prevederile legale potrivit cărora instanțele judecătorești au obligația să judece cererile celor vătămați în drepturile lor, prin acte administrative, putând să se pronunțe și asupra legalității acestor acte⁷³.

Dreptul procesual civil și dreptul procesual penal.

Între aceste două ramuri de drept există una dintre cele mai specifice legături. Ambele ramuri au o serie de similitudini ce țin de⁷⁴:

- subiecții care realizează activitatea judiciară;
- caracterul formal al procedurilor reglementate;
- poziția de subordonare dintre instanțele de judecată și alți subiecți implicați;
- principiile ce reglementează organizarea și funcționarea instanțelor de judecată;
- existența unui sistem de probare bazat pe principii comune și realizat cu același scop;
- existența unui sistem de control intern inter-judiciar prin intermediul exercitării căilor de atac.

Totodată, între dreptul procesual civil și dreptul procesual penal există deosebiri, ele fiind două ramuri distincte de drept:

- obiect diferit al procesului reglementat de aceste ramuri: justiția civilă și justiția penală;
- principii specifice procesului civil și penal: principiul disponibilității pentru procesul civil și principiul oficialității pentru procesul penal. Respectiv, cauzele civile se intentează numai la cererea persoanei interesate, cauzele penale se declanșează, de regulă, din oficiu, în virtutea apărării intereselor generale ale societății.

Întrebări

1. Care sunt obiecte ale apărării judiciare?
2. Prin ce se deosebesc între ele drepturile subiective civile, interesele legitime și libertățile individuale?
3. Care sunt formele de apărare ale drepturilor subiective civile?
4. Ce înțelegeți prin metodă de apărare ale drepturilor? Care este coraportul între forma de apărare și metoda de apărare?
5. Ce forme de apărare ale drepturilor cunoașteți?
6. Ce particularități are forma procesual civilă de apărare ale drepturilor?
7. Stabiliți corelația între proces civil și procedură civilă. Aceste concepte sunt sinonime sau distincte?

⁷³ Măgureanu F., *op. cit.*, p. 8.

⁷⁴ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 55-56.

8. Care sunt felurile procedurii civile și caracteristicile lor?
9. Ce reprezintă faza procesului civil? Stabiliți ce faze are procesul civil.
10. Cum puteți defini Dreptul procesual civil? Care este obiectul și metoda de reglementare ale dreptului procesual civil?
11. Din ce este compus sistemul dreptului procesual civil?
12. Cu care ramuri de drept are legătură dreptul procesual civil?

Spețe⁷⁵

1. Dna Ionescu a solicitat în instanța de judecată desfacerea căsătoriei cu dl. Ionescu și partajul averii proprietate comună în devălmășie. Instanța i-a admis acțiunea.

Care din raporturile juridice enumerate constituie obiect al dreptului procesual civil:

- 1) relațiile personale dintre soții Ionescu în timpul căsătoriei lor;
- 2) relațiile dintre instanța de judecată și reclamanta Ionescu în legătură cu pornirea procesului de divorț și partaj a averii;
- 3) relațiile dintre soții Ionescu în fața instanței de judecată ca reclamant și pârât;
- 4) relațiile patrimoniale dintre soții Ionescu în legătură cu bunurile dobândite în comun în timpul căsătoriei;
- 5) relațiile dintre instanța de judecată și pârâtul Ionescu în legătură cu explicațiile date în ședința de judecată.

2. *Calificați felul procedurii civile în fiecare din următoarele cazuri:*

- a) Dl. Ionescu a solicitat plata salariului restant pentru 4 luni de la S.A. „Romstal”, precum și indemnizația de concediere în legătură cu disponibilizarea;
- b) Dna Marinescu a cerut declararea dispariției fără urmă a dlui Marinescu;
- c) Dl. Popescu a contestat în judecată decizia Primăriei „Cu privire la examinarea problemei spațiului locativ al cet. Popescu”;
- d) Soții Arnaut au solicitat încuviințarea adopției unei fete de 3 ani;
- e) Cererea S.A. „Vitanta Intravest” de rambursare a datoriei de 600 000 lei de la S.A. „Bucuria”;
- f) Cererea dnei Ionov privind încasarea de la dl Ionov a pensiei de întreținere pentru copilul minor;

⁷⁵ Aici și *infra*, spețele au fost preluate din: Cojuhari A., et.al. *Situații de drept la procedură civilă*. Chișinău: CEP USM, 2005. Belei E., et al. *Culegere de teste de caz și situații la disciplina Drept procesual civil. (Partea generală)*. Chișinău: CEP USM, 2013. Prisac A. *Spețe și teste-grilă la disciplina Drept procesual civil: (Partea generală)*. Chișinău: USEM, 2016.

g) Cererea dnei Hana Hereen privind recunoașterea și încuviințarea executării silite a hotărârii judecătorești, pronunțată de către tribunalul districtual din Berlin cu privire la încasarea pensiei de întreținere a copilului minor de la fostul său soț Andrei Popescu;

h) SRL “Tatuzzi” din Ucraina a depus cerere la Curtea de Apel Chișinău despre recunoașterea și executarea pe teritoriul Republicii Moldova a hotărârii arbitrajului de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Ucrainei, prin care de la firma “Louis Cartier” a fost încasat 50.000 dolari SUA pentru nerespectarea condițiilor contractului de livrare a vinului.

i) Cererea S.A. “Alina” depusă în Judecătoria cu privire la executarea forțată a hotărârii Curții de Arbitraj și Mediere prin care SRL „Romalina” a fost obligată să achite diferența de cost a 100 tone de grâu.

3. SRL „Ivan-Spri” și SRL „Constservice” au încheiat un contract de prestări servicii. Potrivit contractului SRL „Ivan-Spri” avea calitatea de beneficiar, iar SRL „Constservice” avea calitatea de prestator. Între părți nu a fost încheiată o convenție arbitrală sau un alt acord privind soluționarea în arbitraj a litigiilor. Pe parcursul executării contractului de prestări servicii au apărut litigii cu privire la calitatea serviciilor prestate. SRL „Ivan-Spri” s-a adresat către o instituție permanentă de arbitraj prin care a solicitat obligarea prestatorului SRL „Constservice” de a repara prejudiciul cauzat prin executarea necorespunzătoare a obligațiilor. Însă SRL „Constservice” nu dorea soluționarea litigiului în arbitraj.

Ce reprezintă forma obștească (privată) de apărare a drepturilor? Care sunt avantajele și dezavantajele acestei forme de apărare? Cererea SRL „Ivan-Spri” poate fi soluționată în arbitraj?

4. Munteanu (proprietarul) s-a adresat în instanța de judecată cu o cerere privind rezilierea contractului de locațiune cu Popescu și evacuarea acestuia din spațiul închiriat. În motivare, reclamantul a arătat că Popescu nu păstrează și nu asigură integritatea spațiului închiriat, aducând prejudicii acestuia.

În calitate de probă, Munteanu a prezentat actul de inspecție a locuinței, întocmit de către specialistul din cadrul Gospodăriei locativ comunale. În data de 2 august 2022, judecătorul a examinat cererea de chemare în judecată și înscrisurile anexate, considerând că cauza este una simplă, a fixat pentru data de 12 august 2022 ședința dezbaterilor judiciare, înștiințând despre aceasta părțile.

Enumerați și caracterizați fazele procesului civil. Există încălcări ale desfășurării fazelor procesului în acest caz?

TEMA 2. IZVOARELE DREPTULUI PROCESUAL CIVIL

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și particularitățile izvoarelor dreptului procesual civil.
 2. Felurile izvoarelor dreptului procesual civil.
 3. Precedentul judiciar și practica judiciară.
 4. Noțiunea și clasificarea normelor procesual civile.
 5. Acțiunea legii procesuale în timp, spațiu și asupra persoanelor.
- II. Obiectivele de referință:**
- determinarea izvoarelor în sens formal și material;
 - identificarea particularităților izvoarelor dreptului procesual civil;
 - elucidarea trăsăturilor caracteristice ale felurilor izvoarelor dreptului procesual civil;
 - aprecierea rolului și locului precedentului judiciar și practicii judiciare în sistemul izvoarelor dreptului procesual civil;
 - definirea normelor procesual civile;
 - descrierea tipurilor de norme procesual civile;
 - explicarea regulilor privind acțiunea legii procesual civile în timp, spațiu și asupra persoanelor.

1. Noțiunea și particularitățile izvoarelor dreptului procesual civil

Problema izvoarelor dreptului este strâns legată de necesitățile social-juridice care reclamă adoptarea de reglementări și de formele concrete de exprimare a normelor juridice. Noțiunea de *izvor de drept* are două accepțiuni: una *materială* și alta *formală*⁷⁶.

În *sens material*, prin izvor de drept înțelegem condițiile vieții materiale, factorii sociali și economici care, în ultimă instanță, determină necesitatea elaborării și conținutul normelor juridice.

În *sens formal*, prin izvor de drept se desemnează formele specifice de exprimare a reglementărilor juridice privind diferitele raporturi sociale, reglementări care prin intermediul acestei forme capătă putere obligatorie.

Tradițional, este analizat sensul formal al izvoarelor de drept, anume forma de pe care o îmbracă normele juridice. În acest sens, se disting izvoarele scrise și nescrise ale dreptului. În cadrul dreptului procesual civil, având în vedere caracterul formalist al acestei ramuri de drept, avem numai izvoare scrise ale dreptului, adică actele normative. Cu alte cuvinte, *izvoarele dreptului procesual civil, în sens formal, constituie actele normative care conțin norme juridice ce reglementează relații procesual civile*.

În literatura de specialitate sunt expuse următoarele caracteristici ale izvoarelor dreptului procesual civil⁷⁷:

- *Proeminența actelor legislative printre actele normative ale izvoarelor dreptului procesual civil;*

În calitate de *izvoare formale de drept ale dreptului procesual civil sunt recunoscute doar legile constituționale și legile organice*. Această afirmație se bazează pe interpretarea art. 115 alin. (4)

⁷⁶ Popa N. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura C.H. Beck, 2014, p. 152.

⁷⁷ Prisac A., *op. cit.*, p. 40-41. Belei E., et al., *op. cit.*, p. 59-51.

Constituția RM, care stabilește că „organizarea instanțelor judecătorești, competența acestora și procedura de judecată sunt stabilite prin lege organică”. Deci, raporturile de procedură civilă sunt situate pe o poziție specială în raport cu alte raporturi juridice. Importanța majoră a acestora a cauzat restricționarea categoriilor de izvoare de drept formal ce pot reglementa conduita subiecților în cadrul categoriei date de raporturi.

În plus, art. 2 alin. (1) CPC dispune că „procedura de judecare a cauzelor civile în instanțele judecătorești de drept comun este stabilită de Constituția Republicii Moldova, de hotărârile și deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului, de hotărârile Curții Constituționale, de prezentul cod și de alte legi organice”. **Legile ordinare nu pot constitui un izvor de drept procesual civil.** Respectiv, aceasta exclude din categoria izvoarelor formale ale dreptului procesual civil și actele normative subordonate legilor: hotărârile Parlamentului, decretele prezidențiale, hotărârile Guvernului, actele organelor administrației publice centrale de specialitate, actele autorităților publice locale.

- **Sferă extinsă a actelor normative ce conțin norme de drept procesual civil.** Multe din actele normative ce conțin norme juridice materiale, pentru aplicarea acestora din urmă, includ și norme de drept procesual civil.

Specific izvoarelor dreptului procesual civil este faptul că în bună parte raporturile procesual civile sunt reglementate de legi speciale, iar unele categorii de norme de drept procesual civil se regăsesc și în legile materiale.

Prin urmare, izvoarele dreptului procesual civil reprezintă o categorie distinctă în raportul cu izvoarele altor ramuri de drept, iar datorită importanței raporturilor reglementate, **sunt recunoscute în calitate de izvoare ale dreptului procesual civil doar:**

- 1) Convențiile, tratatele și alte acorduri internaționale la care Republica Moldova este parte;
- 2) Hotărârile și deciziile CtEDO;
- 3) Constituția și legile constituționale;
- 4) Hotărârile Curții Constituționale;
- 5) Legile organice.

Este important **să nu confundăm izvoarele formale ale dreptului procesual civil cu izvoarele formale de drept în temeiul căror instanțele judecătorești soluționează cauzele civile.** După cum am menționat *supra*, potrivit art. 2 CPC, izvoare formale ale dreptului procesual civil sunt numai legile constituționale și organice. Acestea stabilind modalitatea de examinare și soluționare a cauzelor civile.

La examinarea și soluționarea cauzelor civile, instanța de judecată aplică legislația în vigoare, precum și poate aplica uzanțele, analogia legii și analogia dreptului. În acest sens, art. 12 alin. (1) CPC prevede că „instanța judecătorească soluționează cauzele civile în temeiul Constituției Republicii Moldova, al tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, al hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, al hotărârilor Curții Constituționale, al legilor organice și

ordinare, al hotărârilor Parlamentului, al decretelor Președintelui Republicii Moldova, al hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, al actelor normative ale ministerelor, ale altor autorități administrative centrale și ale autorităților administrației publice locale. În cazurile prevăzute de lege, instanța aplică uzanțele dacă acestea nu contravin ordinii publice și bunelor moravuri”.

Așadar, pentru dezlegarea în fond a litigiilor civile, instanța trebuie să identifice care normă reglementează raportul juridic litigios și să aplice prevederea corespunzătoare, care poate avea ca izvor atât actul normativ, cât și un izvor nescris de drept (uzanța). Mai mult decât atât, instanța de judecată nu poate soluționa cauza în situația imperfecțiunii legislației sau lipsei prevederilor normative exprese, ce ar reglementa fondul dedus judecării. În acest caz, instanța urmează să aplice fie analogia legii, fie analogia dreptului.

Totodată, la examinarea cauzelor cu element de extraneitate, legislația procesual civilă permite instanței judecătorești să aplice legea materială ale altui stat. Potrivit art. 13 CPC, la judecarea cauzelor civile, instanța judecătorească aplică legislația unui alt stat în conformitate cu legea sau cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. În cazul imposibilității de a obține informația necesară despre o lege sau un alt act juridic străin, deși a întreprins măsurile de rigoare, instanța aplică legea națională. Atragem atenția că *se permite aplicarea legislației materiale ale statului străin, nu și a celei procesuale*, instanțele naționale întotdeauna se vor călăuzi de legislația procesuală națională.

2. Felurile izvoarelor dreptului procesual civil

Am identificat mai sus că în calitate de *izvoare ale dreptului procesual civil pot fi numai:*

1) *Convențiile, tratatele și alte acorduri internaționale la care Republica Moldova este parte;*

Art. 2 alin. (3) CPC stabilește supremația prevederilor tratatelor internaționale, respectiv dacă prin tratatul internațional la care Republica Moldova este parte sunt stabilite alte norme decât cele prevăzute de legislația procedurală civilă a Republicii Moldova, se aplică normele tratatului internațional dacă din acesta nu rezultă că pentru aplicarea lor este necesară adoptarea unei legi naționale.

Totodată, prin art. 8 Constituția RM declară respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale, Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Pentru ca un tratat internațional să fie recunoscut în calitate de izvor de drept în RM, acesta *trebuie să fie ratificat, acceptat, aprobat sau RM trebuie să adere la el*. Conform art. 2 din Legea nr.

595/1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova⁷⁸, prin ratificare, acceptare, aprobare, aderare se înțelege act astfel denumit, îndeplinit, după caz, de Parlamentul Republicii Moldova sau de Guvernul Republicii Moldova, prin care Republica Moldova își exprimă consimțământul de a fi legată printr-un tratat internațional.

Ratificarea, acceptarea, aprobarea sau aderarea la un tratat internațional se efectuează de către Parlamentul Republicii Moldova prin adoptarea unei legi organice. Tratatele internaționale, altele decât cele care se examinează de Parlament, se aprobă de către Guvernul Republicii Moldova (art. 12 din Legea nr. 595/1999).

Recunoașterea și aplicarea actelor internaționale la nivel de fiecare stat, de rând cu legislația internă, este o tendință generală și comună legislațiilor contemporane. Aceasta rezultă din universalitatea majorității instrumentelor internaționale, în special ale celor ce consacră drepturi și libertăți fundamentale inerente existenței unui stat de drept. Efectul direct al normelor internaționale este condiționat exclusiv de doi factori⁷⁹: faptul că acestea vizează destinatari concreți – persoane particulare, fizice și juridice; faptul că, pentru a fi aplicate în ordinea juridică internă a statelor care le-au acceptat, nu necesită vreun act de implementare sau transpunere.

Republica Moldova face parte la mai multe convenții, tratate și alte acorduri internaționale în materia dreptului procesual civil. Printre acestea menționăm:

- Convenția privind procedura civilă nr. 87 din 01.03.1954⁸⁰;
- Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 342 din 04.11.1950;
- Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine nr. 169 din 10.06.1958⁸¹;
- Convenția Europeană de arbitraj comercial internațional nr. 36 din 21.04.1961⁸²;
- Aranjamentul relativ la aplicarea Convenției europene de arbitraj comercial internațional nr. 44 din 17.12.1962⁸³.

2) *Hotărârile și deciziile CtEDO;*

CEDO constituie tratatul internațional la care RM este parte, la aplicarea căruia instanțele judecătorești urmează să țină cont de prevederile art. 4 alin. (2) Constituția RM, de prevederile

⁷⁸ Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595 din 24.09.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 24-26 din 02.03.2000.

⁷⁹ Poalelungi M., et al. *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Chișinău: S.n., 2013, p. 57.

⁸⁰ Convenția privind procedura civilă nr. 87 din 01.03.1954. În: *Tratate Internaționale* nr. 4 din 30.12.1998.

⁸¹ Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine nr. 169 din 10.06.1958. În: *Tratate Internaționale* nr. 15 din 30.12.1999.

⁸² Convenția Europeană de arbitraj comercial internațional nr. 36 din 21.04.1961. În: *Tratate Internaționale* nr. 14 din 30.12.1999.

⁸³ Aranjamentul relativ la aplicarea Convenției europene de arbitraj comercial internațional nr. 44 din 17.12.1962. În: *Tratate Internaționale* nr. 14 din 30.12.1999.

hotărârii Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova”⁸⁴ din care rezultă că Convenția Europeană constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și, respectiv, prevederile ei trebuie aplicate direct ca o oricare altă lege a Republicii Moldova, ultima având prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

Unica instanță care este în drept să dea interpretări oficiale privind aplicarea Convenției Europene, prin intermediul hotărârilor sale, este Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Interpretările CtEDO cuprinse în hotărârile sale, adoptate în privința Republicii Moldova, sunt obligatorii pentru instanțele judecătorești.

Prin interpretarea și aplicarea dispozițiilor Convenției și/sau ale protocoalelor sale adiționale unor situații concrete, ce rezultă din dosarele cauzelor supuse spre examinare, instanța europeană a elaborat și elaborează mereu o anumită jurisprudență. Instanța europeană a subliniat că ea „a adoptat, ca uzanță, practica de a le urma și de a le aplica „învățămintele” – în sensul de concluzii de ordin general – în interesul securității juridice și al dezvoltării coerente a jurisprudenței sale privitoare la Convenție”. Totuși, a spus Curtea, CEDO îi încredințează nu misiunea de a formula un aviz abstract, ci pe aceea de a aplica prevederile Convenției unor fapte concrete ale cauzelor cu soluționarea cărora ea este sesizată; hotărârile adoptate în cauze individuale constituie în mod evident precedente, dar o decizie într-un anumit caz nu ar putea, nici din punct de vedere teoretic și nici pe plan practic, să fie concepută în așa fel încât ea să nu mai fie aplicabilă în alte cauze.⁸⁵

Pentru aplicarea uniformă a prevederilor CEDO, Plenul CSJ prin hotărârea din 2014⁸⁶ stabilește că instanțele judecătorești, în scopul respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, urmează să ia în considerare și jurisprudența CtEDO stabilită în hotărârile sale în raport cu alte state – părți la Convenția Europeană. În această ordine de idei, instanțele judecătorești vor aplica jurisprudența CtEDO în cazul în care circumstanțele cauzei ce se examinează sunt similare circumstanțelor care au fost examinate de către CtEDO și asupra cărora aceasta s-a pronunțat.

Se va ține cont de faptul că, întru evitarea încălcărilor drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv limitarea lor nejustificată, jurisprudența CtEDO se va lua în considerare de către instanțele judecătorești nu numai la aplicarea prevederilor Convenției Europene și a Protocoalelor sale, dar și la aplicarea altor tratate internaționale la care Republica Moldova este parte.

3) *Constituția și legile constituționale;*

⁸⁴ Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova nr. 55 din 14.10.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 118 din 28.10.1999.

⁸⁵ Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. II.* București: C.H. Beck, 2006, p. 127.

⁸⁶ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 3 din 09 iunie 2014. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181 (citată la 03.01.2023).

Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică (art. 7 Constituția RM). Din acest considerent, Constituția RM este izvorul suprem și fundamental al dreptului procesual civil. În caz de coliziune între normele CPC și prevederile Constituției RM, se aplică prevederile Constituției.

Constituția RM reglementează principiile fundamentale ce guvernează relațiile procesual civile și drepturile fundamentale aplicabile la înfăptuirea justiției civile: accesul liber la justiție; dreptul la apărare; înfăptuirea justiției; organizarea instanțelor judecătorești; statutul judecătorilor; caracterul public al dezbaterilor judiciare; limba de procedură și dreptul la interpret; folosirea căilor de atac etc.

4) Hotărârile Curții Constituționale;

Unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova este Curtea Constituțională. Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat (art. 2 Codul jurisdicției constituționale⁸⁷).

Unele din atribuțiile Curții Constituționale țin de (art. 135 Constituția RM): exercitarea controlului constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte; interpretarea Constituției și pronunțarea asupra inițiativelor de revizuire a Constituției.

Hotărârile Curții Constituționale, comparativ cu normele dreptului procesual civil, nu reglementează desfășurarea procesului civil. Însă prin pronunțare acestora se poate recunoaște neconstituțională o normă procesual civilă și, ca efect, va atrage încetarea aplicării normei date. Astfel, hotărârile Curții Constituționale influențează legislația procesual civilă și conduita subiecților ce participă la relațiile procesual civile.⁸⁸

Remarcăm faptul că potrivit art. 28 din Legea cu privire la Curtea Constituțională⁸⁹, actele Curții Constituționale sunt acte oficiale și executorii, pe întreg teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice. Actele normative sau unele părți ale acestora declarate neconstituționale devin nule și nu se aplică din momentul adoptării hotărârii respective a Curții Constituționale.

Suplimentar, pentru mai buna înțelegere a rolului hotărârilor Curților Constituționale în sistemul izvoarelor dreptului procesual civil, atragem atenția că se consideră că normele de drept

⁸⁷ Codul jurisdicției constituționale nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 53-54 din 28.09.1995.

⁸⁸ Prisac A., *op. cit.*, p. 48-49.

⁸⁹ Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 07.02.1995.

material sunt încălcate sau aplicate eronat în cazul în care instanța judecătorească a aplicat o lege care a fost declarată neconstituțională (art. 387 lit. b¹) CPC). Aceasta fiind un temei pentru declararea apelului sau recursului împotriva hotărârii judecătorești, iar uneori și temeiul declarării revizuirii.

5) *Legile organice.*

Alături cu Constituția, izvoarele dreptului procesual civil sunt și o serie de legi organice. Amintim din nou prevederile art. 72 Constituția RM, potrivit cărora ***prin lege organică se reglementează organizarea și funcționarea Curții Constituționale, a Consiliului Superior al Magistraturii, a instanțelor judecătorești, a contenciosului administrativ.***

Menționăm unele din legi organice care formează sistemul legislației procesual civile:

- Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003;
- Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004;
- Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018;
- Legea cu privire la statutul judecătorului nr. 544 din 20.07.1995⁹⁰;
- Legea privind organizarea judecătorească nr. 514 din 06.07.1995⁹¹;
- Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești nr. 76 din 21.04.2016⁹²;
- Legea taxei de stat nr. 213 din 31.07.2023⁹³.

3. Precedentul judiciar și practica judiciară

O controversă actuală constituie atribuirea practicii judiciare și a precedentului judiciar la izvoare de drept procesual civil.

Practica judiciară este o procedură judiciară obligatorie la aplicarea și interpretarea uniformă a legii de către instanță în cazuri similare, în scopul garantării egalității persoanelor în fața legii și a justiției⁹⁴. Practica judiciară reprezintă reguli comune, recunoscute la nivelul unui sistem judecătoresc național, adoptate cu scopul uniformizării aplicării de către instanțele de judecată a normelor de drept în examinarea și soluționarea cauzelor judiciare⁹⁵.

De iure, practica judiciară nu constituie un izvor de drept în RM, unificarea practicii judiciare se realizează în scopul aplicării corecte și uniforme a legii. În acest sens, pentru aplicarea corectă și uniformă a legislației, Curtea Supremă de Justiție, din oficiu, precum și la propunerea organelor

⁹⁰ Legea cu privire la statutul judecătorului nr. 544 din 20.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 15-17 din 22.01.2013.

⁹¹ Legea privind organizarea judecătorească nr. 514 din 06.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 58 din 19.10.1995.

⁹² Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești nr. 76 din 21.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-192 din 01.07.2016.

⁹³ Legea taxei de stat nr. 213 din 31.07.2023. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 306-309 din 11.08.2023.

⁹⁴ Pușcaș V., Zaporojan V. *Precedentul judiciar, practica judiciară și jurisprudența (similitudini și deosebiri)*. În: Revista Națională de Drept nr. 4/2008, p. 33.

⁹⁵ Belei E., et. al., *op. cit.*, p. 74-75.

profesionale, create prin lege, ale profesiilor conexe justiției, adoptă și publică hotărâri explicative și opinii consultative privind aplicarea corectă a normelor de drept și soluționarea justă a cauzelor. Însă, Hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție și opiniile consultative ale colegiilor Curții Supreme de Justiție au *caracter de îndrumare* și *nu sunt obligatorii* pentru instanțele judecătorești.

Totuși, judecătorul este obligat să studieze practica judecătorească și să asigure aplicarea uniformă a legii. Această concluzie se întemeiază pe prevederile art. 15 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 544/1995, conform căruia *judecătorul este obligat* să respecte întocmai cerințele legii la înfăptuirea justiției și *să asigure interpretarea și aplicarea uniformă a legislației*.

În doctrină⁹⁶ se susține că în sistemul european se vede clar o tendință de sporire a importanței practicii judiciare, în timp ce în sistemul de drept anglo-american apar tot mai des diverse acte legislative, care capătă valențe de izvoare de drept. De aceea unii autori⁹⁷ consideră că prin recunoașterea hotărârilor Plenului Curții Supreme de Justiție din Republica Moldova ca izvor de drept obligatoriu pentru toate instanțele de judecată, s-ar simplifica și s-ar urgenta examinarea cauzei, s-ar reduce numărul apelurilor și recursurilor asupra hotărârilor pronunțate, s-ar ajunge la interpretarea uniformă a legilor pe întreg teritoriul și, în același timp, justiția ar putea deveni mai puțin costisitoare.

Trebuie să menționăm că instanțele judecătorești au la îndemână mijlocul legal de a solicita avizul consultativ al Plenului CSJ. Respectiv, dacă în procesul judecării cauzei într-o instanță de judecată se atestă dificultăți la aplicarea corectă a normelor de drept material sau procedural, instanța de judecată solicită Plenului Curții Supreme de Justiție, din oficiu sau la cererea participanților la proces, să emită un aviz consultativ cu privire la modul de punere în aplicare a legii (art. 12² CPC).

Precedentul judiciar se materializează în hotărârea judecătorească adoptată la soluționarea unui caz concret, care poate fi pusă la baza soluționării unui caz similar. Spre deosebire de practica judiciară, precedentul judiciar recunoaște ca izvor de drept o hotărâre judecătorească concretă, soluția căreia poate fi pusă la baza examinării și soluționării unui alt caz.⁹⁸

Fundamentarea teoretică a autorității precedentului judiciar ne permite să menționăm, că în doctrină urmează a statua ***două forme de bază ale precedentului judiciar***, și anume⁹⁹: ***precedentul judiciar creator de drept*** (în familia de drept comun), și ***precedentul judiciar interpretativ*** (în familia romano-germanică). Doctrina de specialitate definește și clasifică precedentele judiciare în funcție de mai multe criterii, la catalogarea fiecărui precedent, fiind foarte importantă poziția instanței, care a adoptat hotărârea în ierarhia sistemului organelor judecătorești.

⁹⁶ Casiadi O., Crețu A. *Practica judiciară și precedentul judiciar – izvor de drept în Republica Moldova*, p. 25. // [online]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Practica%20judiciara%20si%20precedentul%20judiciar%20.pdf (citată la 03.01.2023).

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 75.

⁹⁹ Lupu R.-O. *Precedentul judiciar în sistemul de drept contemporan*. Teză de doctor în drept. Chișinău: 2016, p. 152.

Actualmente, ca și practica judiciară, precedentul judiciar nu constituie izvor de drept procesual civil în RM, instanțele judecătorești nu pot să-și argumenteze soluțiile adoptate prin referire la un caz similar soluționat de un alt judecător. Deși, precedentul judiciar astăzi nu mai reprezintă izvorul de drept cu influențe primordiale exclusive numai în cadrul sistemului de drept anglo-saxon, acesta își extinde treptat aria de acțiune influentă în sistemul izvoarelor de drept¹⁰⁰.

4. Noțiunea și clasificarea normelor procesual civile

Prin *normele dreptului procesual civil* desemnăm acele *reguli generale și abstracte care reglementează organizarea și desfășurarea procesului civil*¹⁰¹.

În doctrină, au fost propuse mai multe criterii de clasificare a normelor dreptului procesual civil¹⁰²:

1. În funcție de obiectul sau natura raporturilor juridice pe care le reglementează:

a) Normele de organizare judiciară au ca obiect determinarea instanțelor judecătorești; statutul judecătorilor, cu privire la care se cercetează numirea și avansarea în funcție, drepturile și îndatoririle judecătorilor, răspunderea disciplinară a acestora; compunerea și constituirea completelor de judecată și legat de acesta incidente precum incompatibilitatea, abținerea și recuzarea.

Majoritatea normelor de organizare judiciară sunt cuprinse în Legea cu privire la statutul judecătorului, Legea privind statutul și organizarea activității grefierilor din instanțele judecătorești¹⁰³, în Codul de procedură civilă, care reglementează în art. 46-54 constituirea completului de judecată, incompatibilitatea, abținerea și recuzarea, precum și în alte legi speciale.

b) Normele de competență sunt reglementate în art. 32-44 CPC, precum și în alte legi speciale și au ca obiect o delimitare a atribuțiilor instanțelor judecătorești de atribuțiile recunoscute altor organe de jurisdicție ori cu activități jurisdicționale, precum și o împărțire a pricinilor între instanțe de grad diferit sau de același grad.

c) Normele de procedură propriu-zisă au ca obiect modul de judecată a litigiilor civile și de punere în executare a titlurilor executorii. Majoritatea normelor din această categorie se regăsesc în Codul de procedură civilă, dar și în alte reglementări speciale. În doctrină¹⁰⁴, *normele de procedură propriu-zisă* sunt clasificate, la rândul lor, în *norme de procedură contencioasă*, *norme de procedură necontencioasă* și *norme de executare silită*.

Normele de procedură contencioasă sunt înscrise în Capitolele XII-XXII¹ din Titlul II CPC, normele de procedură necontencioasă sunt prevăzute în Capitolele XXII²-XXXVI din Titlul II CPC.

¹⁰⁰ Ibidem, p. 152-153.

¹⁰¹ Boroș G., Stancu M. *Drept procesual civil*. București: Editura Hamangiu, 2015, p. 5.

¹⁰² Dinu C.C. *Timpul și norma de procedură civilă*. În: Revista română de drept privat nr. 2/2010, p. 72-84.

¹⁰³ Legea privind statutul și organizarea activității grefierilor din instanțele judecătorești nr. 59 din 15.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 64-66 din 11.05.2007.

¹⁰⁴ Ciobanu V.M., *op. cit.*, p. 169.

Iar normele de executare silită au ca obiect regulile de conduită pentru punerea în executare a titlurilor executorii, atunci când debitorul nu-și execută obligația de bunăvoie, aceste norme sunt reglementate în Cartea Întâi „Executarea hotărârilor cu caracter civil” din Codul de executare al RM.

2. În funcție de întinderea câmpului de aplicare, distingem:

a) Normele generale, ce se aplică în orice materie și în toate cazurile, cu excepția cazurilor în care legea prevede în mod expres altfel. Sediul materiei este, în principal, Codul de procedură civilă regulile cărora stabilesc procedura de drept comun în materie civilă.

b) Normele speciale sunt cele care se aplică numai într-o anumită materie, expres stabilită de lege. Aceste norme derogă de la normele generale și sunt de strictă interpretare și aplicare, neputând fi extinse prin analogie și la alte materii. Normele speciale sunt cuprinse într-o serie de legi speciale, precum Codul administrativ, Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012, Codul muncii etc., totodată dispozițiile speciale sunt cuprinse și în Codul de procedură civilă.

3. În funcție de caracterul conduitei pe care o prescriu, normele dreptului procesual civil sunt imperative și dispozitive¹⁰⁵.

a) Normele imperative impun o anumită conduită (acțiune sau inacțiune) celor cărora li se adresează, părți, instanță sau alți participanți, și cărora nu le este îngăduit să nu le aplice sau să deroge de la ele.

b) Normele dispozitive, denumite și norme supletive sau permissive, sunt cele care lasă la aprecierea părților adoptarea unei anumite conduite. Aceste norme suplinesc sau interpretează voința neexprimată sau insuficient de clar exprimată a părților în actele lor juridice ori protejează interesele uneia dintre părți, îngăduind să se deroge de la conținutul lor.

5. Acțiunea legii procesuale în timp, spațiu și asupra persoanelor

Legile (normele) procesual civile, ca și orice alte legi (norme), se supun regulilor de aplicare în timp, spațiu și asupra persoanelor.

Acțiunea legii procesuale în timp ne determină să examinăm momentul intrării ei în vigoare și momentul abrogării legii. Or, legea produce efecte din momentul intrării în vigoare până la abrogarea acesteia. Conform art. 76 Constituția RM, legea intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova sau la data prevăzută în textul ei, însă această data nu poate anterioră publicării legii. Nepublicarea legii atrage inexistența acesteia.

Așadar, data intrării în vigoare a legii poate fi determinată de câteva modalități:

- data intrării în vigoare se consideră data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova;

¹⁰⁵ Tăbărcă M. *Drept procesual civil*. București: Universul Juridic, 2008, p. 11-31.

- data intrării în vigoare se indică însuși în actul normativ;
- legea intră în vigoare după o anumită perioadă de la data publicării.

Legislația procesuală înserează în art. 3 CPC regulile privind acțiunea legii procesuale în timp.

Din aceste prevederi distingem următoarele reguli în această materie:

1. **Aplicarea imediată a legii procesual civile noi.** Instanțele judecătorești aplică legile procedurale civile în vigoare la data judecării cauzei civile, efectuării actelor de procedură sau executării actelor instanței judecătorești (hotărâri, încheieri, decizii, ordonanțe), precum și a actelor unor alte autorități în cazurile prevăzute de lege. Din momentul intrării în vigoare, legea nouă se aplică tuturor situațiilor juridice.
2. **Neretroactivitatea legii procesual civile noi.** Noua lege procedurală nu duce la modificarea efectelor juridice deja produse ca rezultat al aplicării legii abrogate și nu le desființează. Legea procedurală civilă care impune obligații noi anulează sau reduce drepturile procedurale ale participanților la proces, limitează exercitarea unor drepturi ori stabilește sancțiuni procedurale noi sau suplimentare nu are putere retroactivă.
3. **Legea procesual civilă veche nu are efect ultraactiv.** De la data intrării în vigoare a noii legi procedurale, efectele vechii legi încetează dacă noua lege nu prevede altfel. Ca excepție, legea veche va ultraactiva dacă acest fapt este expres prevăzut în cuprinsul legii procesual civile noi.

Acțiunea legilor (normelor) de drept procesual civil în spațiu este guvernată de principiul teritorialității, în sensul că legile RM se aplică pe întregul teritoriu al țării, ceea ce decurge din conceptul universal al suveranității și independenței statelor. Aplicarea unei legi de drept material a unui stat străin de către o instanță de judecată din RM la examinarea și soluționarea unei cauze civile în sens larg nu înseamnă și aplicarea legii procedurale a statului respectiv¹⁰⁶. În acest sens, art. 458 alin. (1) CPC dispune că în procesele civile cu element de extraneitate, instanțele judecătorești ale Republicii Moldova aplică legislația procedurală a RM.

Acțiunea legii procesual civile asupra persoanelor este guvernată de principiul egalității juridice în fața legii. Potrivit acestui principiu, cetățenii și organizațiile RM, precum și cetățenii străini și apatrizii, organizațiile străine și organizațiile internaționale beneficiază în fața instanțelor judecătorești ale RM de aceleași drepturi și au aceleași obligații procedurale¹⁰⁷.

În acest sens, art. 84¹ alin. (1) din Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova¹⁰⁸, arată că străinii aflați în Republica Moldova se bucură de aceleași drepturi și libertăți ca și cetățenii Republicii Moldova, garantate de Constituția Republicii Moldova și de alte legi, precum și de

¹⁰⁶ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 80.

¹⁰⁷ Prisac A., *op. cit.*, p. 61.

¹⁰⁸ Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova nr. 200 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 179-181 din 24.09.2010.

drepturile prevăzute în tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, cu excepțiile stabilite de legislația în vigoare. În plus, art. 454 alin. (1) CPC dispune că cetățenii străini și apatrizii, organizațiile străine și organizațiile internaționale sunt în drept să se adreseze în instanțele judecătorești ale Republicii Moldova pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime și beneficiază în fața instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova de aceleași drepturi și au aceleași obligații procedurale ca și cetățenii și organizațiile Republicii Moldova, în condițiile legii. Reclamantul străin nu poate fi obligat să depună cauciune sau o altă garanție din motivul că este persoană străină sau că nu are domiciliu ori sediu în Republica Moldova.

Deci, legislația recunoaște **regimul național al străinilor** la determinarea statutului juridic al cetățeanului străin în procedura civilă.

Întrebări

1. Ce semnifică izvorul de drept în sens material și în sens formal?
2. Care sunt particularitățile izvoarelor dreptului procesual civil?
3. Ce feluri ale izvoarelor dreptului procesual civil cunoașteți?
4. Precedentul judiciar și practica judecătorească constituie izvor de drept procesual civil? Care este rolul precedentului judiciar și practicii judecătorești în dreptul procesual civil?
5. Cum pot fi clasificate normele procesual civile? Care este importanța acestor clasificări?
6. Ce presupune principiul neretroactivității și aplicării imediate a legii procesual civile noi?
7. Care sunt regulile acțiunii legii procesual civile asupra persoanelor?

Spețe

1. Care din actele enumerate constituie izvoare ale dreptului procesual civil:

- 1) Codul muncii al Republicii Moldova, aprobat prin Legea nr. 154-XV din 28.03.2003;
- 2) Hotărârea Curții Constituționale nr. 16 din 28.05.1998 cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția R.M. // Monitorul Oficial, nr. 56-59 din 25.06.1998;
- 3) Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 18 din 31 mai 2004. Cu privire la unele chestiuni ce vizează procedura de eliberare a ordonanțelor judecătorești.
- 4) Decretul Președintelui RM cu privire la numirea în funcție de judecător a dlui Alexandru Pascaru.
- 5) Hotărârea Guvernului nr. 270 din 15.03.2006 cu privire la aprobarea mărimilor sumelor bănești achitate persoanelor fizice citate de către instanța judecătorească, organele de urmărire penală, de examinare a materialelor administrative și cele de executare a documentelor executorii.
- 6) Codul administrativ nr. 116 din 19.07.2018.

7) Decizia Curții Supreme de Justiție din 24.02.2022 adoptată în cauza civilă nr. 2ra-42/20 privind anularea ordinului de concediere.

8) Decizia Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a RM din 08.02.2021 pronunțată în cauza civilă SRL „Impex” către S.A. „Mobigrup”.

9) Convenția Comunității Statelor Independente privind asistenta juridică și raporturile de drept în procesele civile, familiale și penale din 22.01.1993, ratificată de Republica Moldova la 16.03.1995.

2. a) Calificați următoarele norme după obiect, ca fiind de organizare judecătorească, de competență sau de procedură propriu-zise:

art. 15 al Legii privind organizarea judecătorească nr. 514 din 06.07.1995 despre sistemul instanțelor judecătorești;

art. 167 CPC despre actele care se anexează la cererea de chemare în judecată;

art. 286 CPC privitor la depunerea cererii de încuviințare a adopției;

art. 25 al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr. 947 din 19.07.1996 cu privire la contestarea hotărârilor Consiliului Superior al Magistraturii;

art. 29 al Legii cu privire la arbitraj nr. 23 din 22.02.2008 despre forma și conținutul hotărârii arbitrale;

art. 40 CPC privind competența excepțională.

b) Calificați următoarele norme după sfera de aplicare, ca fiind generale sau speciale:

art. 170 CPC privind restituirea cererii de chemare în judecată;

art. 211 al Codului administrativ cu privire la forma și conținutul cererii de chemare în instanța de contencios administrativ;

art. 104 CPC despre expedierea citațiilor și înștiințărilor;

art. 218 al Codului administrativ cu privire la examinarea în fond a acțiunii în contencios administrativ;

art. 186 CPC despre prezentarea de către pârât a probelor și referinței.

c) Calificați următoarele norme după caracterul și expunerea conduitei ca fiind norme imperative sau norme dispozitive:

art. 256 CPC despre executarea imediată a hotărârii;

art. 60 CPC privind drepturile procesuale ale părților;

art. 61 CPC cu privire la obligația participanților de a se folosi cu bună-credință de drepturile lor procesuale;

art. 360 CPC privind persoanele în drept să declare apel;

art. 385 CPC despre împuternicirile instanței de apel;

art. 390 CPC referitor la cuprinsul deciziei;

art. 74 CPC despre participarea la proces a autorităților publice pentru a depune concluzii;
art. 134 CPC despre dreptul refuzului de a depune mărturii.

3. La 20 august 2019 SRL „Trimstroi” a depus în judecătoria o cerere de chemare în judecată către S.A. „Franzeluța” privind încasarea datoriei, rezultând dintr-un contract de livrare a unei linii automate de prelucrare a materiei prime, în sumă totală de 6 mln. lei. Reprezentantul S.A. „Franzeluța” a solicitat instanței de judecată să scoată cererea de pe rol, întrucât reclamantul n-a respectat ordinea prealabilă obligatorie de tranșare a litigiului. Aceasta este prevăzută de către art. 278⁸ CPC RM din 26.12.1964. Acest act normativ era în vigoare la 05.09.2000 în momentul încheierii contractului. Instanța de fond a emis o încheiere de scoatere de pe rol a cererii reclamantului în temeiul art. 267 alin. (1) lit. a) CPC al RM din 30.05.2003.

A procedat corect instanța de judecată? Care sunt regulile aplicării în timp a normelor de drept procesual?

4. Domnii Zubco Vitalie și Bucur Mihai locuiau în România mun. Iași. La 15 februarie 2020 au încheiat un contract de împrumut, în baza căruia Bucur i-a împrumutat lui Zubco pe un termen de 2 ani 2000 dolari americani.

În decursul anului 2021, atât debitorul, cât și creditorul au trecut cu traiul în RM, mun. Bălți. În legătură cu faptul că Zubco nu și-a onorat obligațiile contractuale, Bucur la 30 martie 2022 a sesizat instanța de judecată din mun. Bălți cu o acțiune privind încasarea datoriei.

Instanța de judecată la soluționarea cazului dat a aplicat normele Codului civil și Codului de procedură civilă a României, motivând prin aceea că raporturile juridice dintre părțile în litigiu au apărut pe teritoriul României.

Cum se aplică normele dreptului procesual civil în spațiu? Care este distincția dintre acțiunea normelor materiale și procesuale în timp și spațiu? Corect a procedat instanța?

5. Ion Oprea a depus la Judecătoria Edineț o cerere de chemare în judecată împotriva Elenei Oprea prin care a solicitat partajarea proprietății comune în devălmășie. Pe parcursul examinării cauzei Ion Oprea a argumentat aplicarea în mod obligatoriu a unor prevederi ale Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a RM din 07.07.2008 nr. 1 „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic”. Instanța de judecată la soluționarea cauzei în fond a respins acțiunea. În motivarea hotărârii judecătorești instanța de judecată a respins argumentul lui Ion Oprea de a plica în mod obligatoriu prevederile Hotărârii Plenului CSJ a RM din 07.07.2008.

Hotărârile Plenului CSJ constituie izvoare ale dreptului procesual civil? Dați aprecierea acțiunilor instanței de judecată indicate în speță.

6. Sergiu Armeanic s-a adresat la Judecătoria Drochia cu cerere de chemare în judecată împotriva lui Petru Chisari, prin care a solicitat restituirea împrumutului în mărime de 30.000 lei și aplicarea sechestrului asupra mijloacelor bănești din conturile bancare ce aparțin lui Petru Chisari. În motivarea încheierii judecătorești, instanța a făcut referire și la unele prevederi stipulate în Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei nr. 375 din 15.12.2005 cu privire la aprobarea Regulamentului privind suspendarea operațiunilor, sechestrarea și perceperea în mod incontestabil a mijloacelor bănești din conturile bancare, care stipulau norme juridice privind aplicarea sechestrului asupra mijloacelor bănești din conturile bancare.

Ce acte normative pot constitui izvoare ale dreptului procesual civil? Hotărârile BNM constituie izvoare ale dreptului procesual civil? Corect a procedat judecătorul aplicând norme de procedură prevăzute de hotărârea BNM?

TEMA 3. PRINCIPIILE DREPTULUI PROCESUAL CIVIL

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și importanța principiilor dreptului procesual civil.
 2. Clasificarea principiilor de drept procesual civil.
 3. Principiile internaționale ale dreptului procesual civil.
- II. Obiectivele de referință:**
- explicarea importanței și rolului principiilor dreptului procesual civil;
 - identificarea principiilor organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil;
 - elucidarea conținutului principiilor organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil;
 - determinarea principiilor procesual-funcționale ale dreptului procesual civil;
 - descrierea particularităților principiilor procesual-funcționale ale dreptului procesual civil;
 - delimitarea principiilor organizațional-funcționale și procesual-funcționale de principiile internaționale ale dreptului procesual civil;
 - explicarea conținutului principiilor internaționale ale dreptului procesual civil.

1. Noțiunea și importanța principiilor dreptului procesual civil

Principiile fundamentale reprezintă reguli esențiale ce determină structura procesului și guvernează întreaga activitate judiciară. Ele prezintă nu numai o importanță teoretică, ci și una de politică legislativă, precum și o semnificație practică deosebită¹⁰⁹. Principiile fundamentale ale dreptului procesual civil prezintă importanță din considerentul că ele definesc procesul civil, îi dau fizionomia generală, stabilind trăsăturile caracteristice întregului sistem de instituții procesual civile. Prin urmare, acestea exprimă esența ramurii dreptului procesual civil și interferența ei cu alte ramuri de drept; contribuie la interpretarea corectă a normelor de drept procesual civil; asigură coeziunea normelor de drept procesual civil; garantează aplicarea justă și uniformă a normelor juridice; din punct de vedere legislativ, orientează activitatea de elaborare a legislației în sensul edificării unor reglementări coerente și eficiente.

Principiile sunt acele reguli generale și imperative care ordonează și, într-un anumit sens, limitează desfășurarea și finalizarea procesului civil¹¹⁰. Respectiv, ***principiile dreptului procesual civil sunt reglementări generale și esențiale expres menționate sau deduse din normele juridice procesual civile care stabilesc suportul și cadrul legal al raporturilor de procedură civilă și care exprimă sarcinile de îndeplinire a justiției***¹¹¹.

În literatura de specialitate¹¹² se menționează că principiile dreptului procesual civil stabilesc reguli esențiale care determină structura internă a dreptului procesual civil. Acestea sigură unitatea logică a ramurii de drept studiate – a normelor juridice, instituțiilor juridice, felurilor de proceduri, de asemenea, stabilitatea ramurii dreptului procesual civil în întregime. Particularitățile acestor principii

¹⁰⁹ Leș I., *op. cit.*, p. 48.

¹¹⁰ Deleanu I. *op. cit.*, p. 201.

¹¹¹ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 97.

¹¹² Prisac A., *op. cit.*, p. 76.

rezultă din natura normelor juridice în care acestea se conțin (normelor procesual civile) și sfera de aplicare (activitatea instanțelor judecătorești).

Principiile dreptului procesual civil sunt examinate sub trei aspecte¹¹³:

- 1) ***ca principii ale ramurii dreptului procesual civil*** – norme juridice fundamentale ce reglementează relațiile procesual civile;
- 2) ***ca principii ale procesului civil*** – ale activității instanțelor judecătorești de soluționare a cauzelor civile;
- 3) ***ca direcții călăuzitoare*** – atât pentru organele de stat care aplică legea, cât și pentru legiuitor.

Principiile dreptului procesual civil au importanță atât teoretică, cât și practică din următoarele considerente¹¹⁴:

- principiile definesc procesul civil, îi dau fizionomia generală, stabilind trăsăturile caracteristice întregului sistem de instituții procesual civile;
- principiile contribuie la interpretarea corectă a normelor de drept procesual civil;
- asigură coeziunea normelor de drept procesual civil;
- garantează aplicarea justă și uniformă a normelor juridice;
- principiile orientează activitatea de elaborare a legislației în sensul edificării unor reglementări coerente și eficiente;
- în cazul inexistenței normei de drept care să reglementeze raportul litigios și în lipsa normei care ar reglementa raporturi similare, instanța judecătorească se conduce de principiile de drept și de sensul legislației în vigoare (analogia dreptului).

Legislația națională nu instituie în mod expres obligația de respectare a principiilor fundamentale ale procesului civil, așa cum este cazul legislației României. În acest sens, art. 20 din Codul de procedură civilă al României¹¹⁵ stipulează că judecătorul are îndatorirea să asigure respectarea și să respecte el însuși principiile fundamentale ale procesului civil, sub sancțiunile prevăzute de lege. Deci, pe de o parte, judecătorul are îndatorirea să asigure respectarea principiilor fundamentale ale procesului civil de către părți sau alți participanți la procesul civil. Pe de altă parte, obligația de a respecta principiile fundamentale îl privește și pe judecător¹¹⁶.

¹¹³ Берутович В.О. *О понятии основных принципов гражданского процесса*. В: Вопросы развития и защиты прав граждан. Калинин, 1977, с. 95.

¹¹⁴ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 97-98. Prisac A., *op. cit.*, p. 77-78.

¹¹⁵ Codul de procedură civilă al României, adoptat prin Legea nr. 134 din 01.07.2010. // [online]: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/140271> (citată la 05.01.2023).

¹¹⁶ *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. 1: Art. 1-526.* / coord.: V.M. Ciobanu, M. Nicolae. București: Universul Juridic, 2016, p. 80.

2. Clasificarea principiilor de drept procesual civil

Clasificarea principiilor dreptului procesual civil urmărește ordonarea lor în funcție de anumite criterii. În general, clasificarea principiilor dreptului procesual civil este preocuparea doctrinarilor, de aceea avem o multitudine de clasificări și criterii după care sunt grupate principiile. Dar să nu neglijăm că totalitatea principiilor dreptului procesual civil în interacțiunea lor strânsă constituie sistemul principiilor dreptului procesual civil¹¹⁷.

În conformitate cu sfera de aplicare în organizarea și desfășurarea activității judiciare, principiile fundamentale ale dreptului procesual civil pot fi reunite și prezentate în cadrul următoarelor trei grupe¹¹⁸:

- a) *grupa principiilor care stau la baza organizării și funcționării instanțelor judecătorești;*
- b) *grupa principiilor care caracterizează întreaga activitate procesuală* și impun respectarea tuturor celorlalte principii;
- c) *grupa principiilor care ilustrează modul concret de desfășurare a activității judiciare în pricinile civile.*

Cel mai frecvent utilizat criteriu de clasificare a principiilor dreptului procesual civil este *după obiectul de reglementare* (sau în funcție de rolul acestor principii la îndeplinirea justiției), astfel distingem¹¹⁹:

- a) *principiile organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil*, acestea reglementează atât organizarea, cât și funcționarea instanțelor judecătorești (principiul îndeplinirii justiției exclusiv de către instanțele de judecată; principiul egalității în fața legii și justiției; principiul independenței judecătorilor și supunerea lor numai legii; principiul rolului dirigitor al judecătorului; principiul judecării unipersonale și colegiale a cauzelor civile; principiul publicității ședințelor de judecată; principiul limbii oficiale de procedură și dreptul la interpret);
- b) *principiile funcționale ale dreptului procesual civil*, reglementează activitatea procesuală a instanțelor judecătorești și a participanților la proces, acestea fiind în cadrul raporturilor procesuale la îndeplinirea justiției (principiul legalității; principiul disponibilității; principiul contradictorialității; principiul nemijlocirii; principiul îmbinării oralității cu forma scrisă în procesul civil; principiul dreptului la apărare).

La examinarea și soluționarea litigiilor cu element de extraneitate se aplică o categorie aparte de principii, numite *principii internaționale ale dreptului procesual civil*, pe care le vom examina în secțiunea ulterioară.

¹¹⁷ *Op. cit.*, под ред. А.А. Власова, с. 23.

¹¹⁸ Durac G. *Drept procesual civil: Partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2020, p. 28.

¹¹⁹ *Гражданское процессуальное право*. / под ред. П.В. Крашенинникова. Москва: Статут, 2020, с. 54-55.

2.1. Principiile organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil

La categoria principiilor organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil se atribuie: principiul înfăptuirii justiției exclusiv de către instanțele de judecată; principiul egalității în fața legii și justiției; principiul independenței judecătorilor și supunerea lor numai legii; principiul rolului dirigitor al judecătorului; principiul judecării unipersonale și colegiale a cauzelor civile; principiul publicității ședințelor de judecată; principiul limbii oficiale de procedură și dreptul la interpret.

- ***Principiul înfăptuirii justiției exclusiv de către instanțele de judecată.***

Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești. Justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecătorii. În cauzele civile, ***justiția se înfăptuiește*** potrivit reglementărilor legislației procedurale civile și ***numai de către instanțele judecătorești și de judecătorii ei***, numiți în funcție în modul stabilit de lege.

Într-un stat de drept, justiția ocupă un loc aparte, este un factor esențial al restabilirii ordinii juridice și una dintre garantele proceselor democratice. Justiția este percepută, în primul rând, ca totalitatea instanțelor judecătorești într-un anumit stat. Însă, cel mai frecvent se utilizează semnificația de formă fundamentală de activitate a statului care constă în soluționarea litigiilor, și, nu în ultimul rând, justiția exprimă ideea de echitate și dreptate¹²⁰.

Există două accepțiuni privind noțiunea de instanță¹²¹. Potrivit primei accepțiuni, prin instanță judecătorească se înțelege verigă a sistemului judecătoresc, iar în sensul celei de a doua accepțiuni, prin instanță judecătorească se înțelege judecătorul unic sau completul de judecată care este competent să examineze și să soluționeze cauza civilă concretă.

Principiul înfăptuirii justiției în exclusivitate de către instanțele judecătorești exprimă locul instanței judecătorești în sistemul organelor ce înfăptuiesc apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Forma judiciară este prioritară în raport cu alte forme de apărare a drepturilor. Astfel, instanța judecătorească ocupă un loc prioritar în cadrul sistemului organelor de jurisdicție.

Justiția este un gen de activitate juridică deosebit. Puterea judecătorească este independentă, separată de puterea legislativă și puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin intermediul instanțelor judecătorești, în conformitate cu principiile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de alte acte normative, ceea ce înseamnă că societatea și statul împuternicesc autoritățile judecătorești să înfăptuiască justiția.

¹²⁰ Rădescu D., Rădescu E., Stoican G. *Dicționar de drept civil și proceduri civile*. București: Editura C.H. Beck, 2009, p. 569.

¹²¹ Bănărescu I., Blinov A. *Principiile organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Seria „Științe Sociale” nr. 8(158)/2022, p. 195.

Curtea Constituțională¹²² a apreciat că instanțele judecătorești, care exercită puterea judecătorească și îndeplinesc justiția în numele legii, au următoarele caracteristici:

- origine legală;
- permanență;
- sunt organe cu jurisdicție obligatorie;
- aplică principiul contradictorialității și normele de drept.

Instanțele judecătorești sunt constituite și funcționează în stricta conformitate cu prevederile legale. În acest sens, constituirea de instanțe extraordinare este interzisă. Cu alte cuvinte, crearea instanței judecătorești pentru examinarea unei cauze civile concrete este prohibită. Însă, nu trebuie să confundăm crearea instanțelor extraordinare cu crearea instanțelor specializate. Conform art. 115 alin. (2) Constituția RM și art. 15 alin. (2) Legea nr. 514/1995, pentru anumite categorii de cauze pot funcționa judecătorii specializate. În cadrul instanțelor judecătorești pot funcționa colegii sau complete de judecată specializate.

Principiul îndeplinirii justiției în exclusivitate de către instanțele judecătorești ***se rezumă la următoarele elemente***¹²³:

- 1) Caracterul exclusiv al instanțelor de judecată în ceea ce privește îndeplinirea justiției pe cauzele civile.
- 2) Prioritatea formei judiciare de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei în raport cu alte forme de apărare.
- 3) Constituirea de instanțe extraordinare este interzisă.
- 4) Îndeplinirea justiției de către judecătorii instanțelor judecătorești numiți în funcție în modul stabilit de lege.

• ***Principiul egalității în fața legii și justiției.***

Principiul egalității în fața legii și a justiției este un principiu fundamental și esențial unui stat democratic. Potrivit acestuia, toți oamenii sunt egali în fața legii și au dreptul fără deosebire la o protecție egală a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări și împotriva oricărei provocări la o astfel de discriminare.

Potrivit prevederilor constituționale, respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.

¹²² Hotărârea Curții Constituționale cu privire la interpretarea art. 114 din Constituția Republicii Moldova nr. 21 din 23.06.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 45 din 10.07.1997.

¹²³ Bănărescu I., Blinov A., *op. cit.*, p. 195-196.

Justiția în cauzele civile se înfăptuiește pe **principiul egalității tuturor persoanelor**, independent de cetățenie, rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială, serviciu, domiciliu, loc de naștere, precum și al egalității tuturor organizațiilor, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică, subordonare, sediu și de alte circumstanțe.

În anumite cazuri, unele categorii de persoane beneficiază de imunitatea răspunderii civile, aceste privilegii se stabilesc de legislația în vigoare și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Esența acestui principiu constă în următoarele¹²⁴:

- 1) egalitatea tuturor în fața legii și aplicarea în aceeași ordine a legii față de toate persoanele fără anumite discriminări;
- 2) existența unei proceduri unice de examinare și soluționare a cauzelor civile;
- 3) existența unui sistem judiciar unic pentru soluționarea cauzelor civile;
- 4) existența unui statut juridic procesual unic pentru toți participanții la proces;
- 5) excepția de la principiu sunt privilegiile procesuale ale persoanelor care beneficiază de imunitatea răspunderii civile expres prevăzute de lege.

• ***Principiul independenței judecătorilor și supunerea lor numai legii.***

Acest principiu presupune că la judecarea cauzelor judecătoria trebuie să se supună numai legii. Adică, judecătoria la examinarea și soluționarea cauzelor civile trebuie să se ghideze de prevederile legislației în vigoare și să aprecieze probele în proces după intima convingere, fără ca să fie exercitată vreă influență în acest sens.

Fundamentată pe teoria separației puterilor în stat, independența justiției semnifică că atât justiția ca instituție, ca sistem, cât și judecătoria individuali care decid în cazuri specifice, trebuie să fie capabili să-și exercite responsabilitățile profesionale fără a fi influențați de puterea executivă, puterea legislativă sau de grupuri economice sau de interese.¹²⁵

Independența justiției este privită sub un aspect dublu¹²⁶: ***independența instituțională*** a instanțelor judecătorești și ***independența personală*** a judecătorilor.

Independența instituțională își găsește fundamentarea pe teoria separației puterilor în stat, conform acestei teorii, puterea statului trebuie divizată în diferite compartimente cu puteri și responsabilități separate și independente. Astfel, independența justiției privită ca instituție/sistem trebuie să asigure instanțelor judecătorești posibilitatea de a exercita funcțiile sale fără imixtiune.

¹²⁴ Prisac A., *op. cit.*, p. 91.

¹²⁵ Dumbravă H., Cigan D., Danileț C. *Factorii de presiune și conflictele de interese în justiție*. Iași: Timpul, 2007 p. 10.

¹²⁶ Peter H. Russell, David M. O'Brien. *Judicial independence in the age of democracy. Critical perspectives from around the world*. University Press of Virginia: 2001, p. 6-9.

Independența judecătorului implică cerința soluționării litigiilor fără nici o ingerință din partea vreunui organ de stat sau din partea vreunei persoane. Independența este necesară pentru a asigura și imparțialitatea judecătorului față de părțile din proces. De aceea, atitudinea judecătorului în cadrul procedurii judiciare trebuie să fie neutră față de poziția și interesele părților litigante. Se poate afirma chiar că imparțialitatea judecătorului reprezintă o caracteristică esențială a activității judiciare.

Garanțiile de asigurare a independenței judecătorului sunt grupate în garanții¹²⁷: politice, juridice și sociale. Prin **garanții politice** înțelegem interdicția stabilită judecătorului de a fi reprezentant al anumitor organizații de stat ori private sau de a face parte dintr-un anumit partid politic.

Unele dintre **garanțiile juridice** sunt prevăzute în art. 19 alin. (4) al Legii cu privire la statutul judecătorului, care prevede: „Urmărirea penală împotriva judecătorului poate fi pornită doar de către Procurorul General sau prim-adjunctul, iar în lipsa acestuia de către un adjunct în temeiul ordinului emis de Procurorul General, cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii, în condițiile Codului de procedură penală. În cazul săvârșirii de către judecător a infracțiunilor specificate la art. 243, 324, 326 și 330² ale Codului penal al Republicii Moldova, precum și în cazul infracțiunilor flagrante, acordul Consiliului Superior al Magistraturii pentru pornirea urmăririi penale nu este necesar”.

Inamovibilitatea judecătorului garantează protecția judecătorului de orice măsură arbitrală ce privește eliberarea din funcție, transferarea, retrogradarea sau promovarea fără acordul judecătorului.

Crearea condițiilor organizatorice și tehnice favorabile activității instanțelor judecătorești este pusă în sarcina Ministerului Justiției. Drept **garanție socială** a independenței judecătorului este acordarea judecătorului din contul statului a întreținerii materiale și sociale. Judecătorii instanțelor judecătorești sunt salarizați în condițiile și în modul stabilit de Legea privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar¹²⁸.

Judecătorul nu trebuie să aibă un interes personal în soluția ce va fi adoptată în cauza civilă. Dacă este pusă la îndoială independența sau imparțialitatea judecătorului, acesta poate fi recuzat sau se poate abține. **Cerința de imparțialitate** care ar trebui să caracterizeze orice magistrat are două variante: **1) imparțialitatea subiectivă**, care este întotdeauna presupusă (prezumată) și exprimă etica judecătorului și **2) imparțialitatea obiectivă**, care consistă din semnele aparente de neutralitate ce asigură părților ca argumentele lor să fie sub control obiectiv.¹²⁹

- **Principiul rolului diriguiitor al judecătorului.**

Instanței judecătorești îi revine un rol diriguiitor în organizarea și desfășurarea procesului, ale cărui limite și al cărui conținut sunt stabilite de lege. Instanța judecătorească explică participanților la proces drepturile și obligațiile lor procesuale, preîntâmpină asupra urmărilor pe care le poate implica

¹²⁷ Bănărescu I., Blinov A., *op. cit.*, p. 197.

¹²⁸ Legea privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar nr. 270 din 23.11.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 441-447 din 30.11.2018.

¹²⁹ Cârnaț T. *Drept constituțional*. Chișinău: Print-Caro, 2010, p.466.

exercitarea sau neexercitarea actului procesual, le acordă sprijin în exercitarea drepturilor, ordonă, la solicitarea părților și altor participanți la proces, prezentarea de probe care să contribuie la adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate, conduce dezbaterile judiciare, informează părțile despre posibilitatea inițierii procesului de mediere și ia orice alte măsuri necesare bunei desfășurări a procesului, pune în discuția părților și altor participanți la proces orice împrejurare de fapt sau de drept, efectuează alte acțiuni prevăzute de lege (art. 9 CPC).

Din acest principiu rezultă două aspecte importante ale procesului civil, pe de o parte, prin procesul civil se urmărește, de regulă, protecția judiciară a unor interese private, ceea ce impune un rol important al părților nu numai în declanșarea procesului, ci și în desfășurarea acestuia, iar pe de altă parte, asigurarea unui echilibru procesual, care presupune posibilitatea judecătorului de a avea un rol diriguitor în organizarea și desfășurarea procesului, însă în anumite cazuri și condiții care să fie stabilite expres de lege¹³⁰.

În această ordine de idei, principiul rolului diriguitor al judecătorului în procesul civil poate fi înțeles ca regulă fundamentală a procesului civil ce reglementează rolul diriguitor al instanței judecătorești în organizarea și desfășurarea procesului civil, contribuind la crearea condițiilor necesare bunei desfășurări a procesului civil, precum și a condițiilor favorabile pentru exercitarea de către participanții la proces a drepturilor lor procedurale¹³¹.

În literatura română de specialitate este menționat că *analiza poziției procesuale a judecătorului*, în cadrul dezbaterilor judiciare, *permite a evidenția două tipuri de proceduri: procedura acuzatorială și procedura inchiuzitorială*.¹³²

Procedura acuzatorială se bazează pe faptul că acordă părților posibilitatea de a avea un rol determinant în faza dezbaterilor, deoarece procesul civil este un proces al intereselor private și este normal să constituie, mai întâi, un obiect de interes pentru părți și după aceea pentru judecător. Judecătorul este caracterizat ca fiind arbitru neutru, având un rol pasiv până în momentul în care părțile îi vor aduce elementele necesare formării convingerii sale, în vederea pronunțării hotărârii.

Procedura inchiuzitorială se caracterizează prin faptul că judecătorul manifestă rolul activ de a conduce desfășurarea procesului, ceea ce înseamnă că aceasta nu este lăsată la discreția părților. Spre deosebire de procedura acuzatorială în care părțile sau avocații care le reprezintă au rolul determinant în conducerea dezbaterilor, în procedura inchiuzitorială rolul hotărâtor îl are judecătorul, prin soluționarea litigiului.

Autorii¹³³ susțin faptul că procedura civilă în RM este una acuzatorială, cu unele elemente ale procedurii inchiuzitoriale. Rolul instanței judecătorești în procesul civil se limitează în mare parte la¹³⁴:

¹³⁰ Ciobanu V.M., Boroș G. *Drept procesual civil. Curs selectiv. Teste grilă*. București: All Beck, 2005, p. 23.

¹³¹ Prîsac A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, p. 55.

¹³² Boroș G. *Codul de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I*. București: ALL Beck, 2001, p.133-135.

¹³³ Prîsac A. *Comentariul...*, p. 56. Bănărescu I., Blinov A., *op. cit.*, p. 198.

- 1) crearea condițiilor necesare bunei desfășurări a procesului civil;
- 2) crearea condițiilor favorabile pentru exercitarea de către participanții la proces a drepturilor sale procedurale.

- ***Principiul judecării unipersonale și colegiale a cauzelor civile.***

Principiul judecării unipersonale și colegiale a cauzelor civile se referă la compunerea instanței de judecată la examinarea și soluționarea cauzelor civile. Prin ***compunerea instanței*** se înțelege alcătuirea sau formarea instanței de judecată cu numărul de judecători prevăzut de lege.

Reieșind din art. 21 CPC, cauzele civile se judecă în primă instanță de un singur judecător sau de un complet din trei judecători ai aceleiași instanțe. Iar conform art. 46 CPC, Cauzele civile se judecă în primă instanță de un singur judecător sau de un complet din 3 judecători. Problema judecării colegiale a cauzei se examinează de către președintele instanței.

CPC nu prevede criteriile după care se conduce președintele primei instanței în situația dispunerii examinării colegiale a cauzei. Considerăm că președintele instanței va reieși în acest caz din complexitatea cauzei civile, de aceea cauzele civile deosebit de complicate vor putea fi examinate de către un complet de judecată format din trei judecători. Complexitatea cauzei se determină cu luarea în considerare a celor consfințite în Regulamentului privind stabilirea gradelor de complexitate unice naționale a cauzelor judiciare civile, penale și contravenționale¹³⁵.

În instanță de apel, cauzele se judecă de un complet compus dintr-un judecător (președinte al ședinței) și alți doi judecători. Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție judecă recursurile în componența unui judecător (președinte) și altor 4 judecători.

O problemă de organizare judecătorească îndelung discutată se referă la faptul dacă judecata trebuie făcută de un singur judecător sau, dimpotrivă, de mai mulți judecători¹³⁶.

În favoarea sistemului judecătorului unic sunt aduse următoarele argumente: s-ar da sens responsabilității judecătorului și deci acesta ar trebui să judece mai atent; s-ar micșora numărul judecătorilor și deci aceștia ar putea fi mai bine aleși și mai bine plătiți; s-ar asigura o mai bună specializare a judecătorilor; justiția ar fi mai simplă. Împotriva acestui sistem s-a spus că un singur judecător nu poate întruni în același grad de perfecțiune toate cunoștințele cerute de un bun magistrat, poate mai ușor să dea soluții arbitrare și este mai ușor corupt.

Pentru sistemul colegialității s-ar putea invoca următoarele argumente: oferă garanția unei judecăți mai bune, datorită schimbului de idei, discuțiilor, confruntării dintre judecători cu ocazia deliberării; este o garanție a imparțialității datorită controlului reciproc dintre judecători; hotărârea

¹³⁴ Prisac A. *Comentariul...*, p. 56.

¹³⁵ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 165/6 din 18.02.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului privind stabilirea gradelor de complexitate unice naționale a cauzelor judiciare civile, penale și contravenționale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-10 din 16.01.2015.

¹³⁶ Ciobanu V.M., op. cit., p. 50-51. Ciobanu V.M., Boroi G., op. cit., p. 32.

intră mai mult în anonim, ceea ce estompează agresivitatea celui învins, mânia acestuia neputându-se opri la o anumită persoană; oferă posibilitatea formării judecătorilor tineri.

Ținând cont de cele expuse, s-ar părea că un sistem mixt ar fi cel mai potrivit, anume judecător unic pentru cauzele mai simple și formație colegială pentru celelalte cazuri.

- **Principiul publicității ședințelor de judecată.**

Principiul publicității ședințelor de judecată este redat în cadrul art. 117 Constituția RM, potrivit căruia în toate instanțele judecătorești ședințele de judecată sunt publice. Judecarea proceselor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură. Suplimentar, art. 23 CPC dispune că **în toate instanțele, ședințele de judecată sunt publice**. În ședința de judecată nu se admit minorii de până la vârsta de 16 ani dacă nu sunt citați în calitate de participant la proces sau de martor.

Instanța de judecată va dispune judecarea cauzei în ședință secretă pentru a preveni divulgarea unor informații care se referă la aspectele intime ale vieții, care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională ori la alte circumstanțe care ar putea prejudicia interesele participanților la proces, ordinea publică sau moralitatea. Pot avea loc ședințe închise numai în scopul protejării informației ce constituie secret de stat, taină comercială ori a unei alte informații a cărei divulgare este interzisă prin lege. Ședința poate fi declarată secretă pentru întregul proces sau numai pentru efectuarea unor anumite acte procedurale.

Ședința secretă se desfășoară în prezența participanților la proces, iar în caz de necesitate la ea asistă de asemenea martorul, expertul, specialistul și interpretul. Judecarea cauzei în ședință secretă se efectuează cu respectarea tuturor regulilor de procedură civilă. Hotărârile ședinței secrete se pronunță public.

Așadar, publicitatea presupune că procesul civil, cu excepția etapei deliberării, se desfășoară în prezența părților, dar și oricărei persoane străine de litigiu care dorește să asiste la dezbateri¹³⁷. Importanța principiului publicității ședințelor de judecată se evidențiază prin următoarele¹³⁸:

- judecata în ședință publică mobilizează pe judecători în a acorda o atenție sporită modului în care judecă și motivează hotărârile, putând fi urmăriți și controlați de cei care asistă la ședința de judecată, presă, radio, televiziune, revistele de specialitate, care le comentează soluțiile;
- prin acest principiu se asigură realizarea principiului legalității și a principiului contradictorialității în procesul civil. În jurisprudența CtEDO este statuat că prin transparența pe care o asigură administrării justiției, publicitatea dezbaterilor judiciare ajută la realizarea obiectivului esențial al art.6 paragr.1 al Convenției europene: derularea unui

¹³⁷ Oprina E., *op. cit.*, p. 47.

¹³⁸ Bănărescu I., Blinov A., *op. cit.*, p. 200.

proces echitabil în deplină concordanță cu principiile fundamentale ale oricărei societăți democratice¹³⁹;

– publicitatea ședințelor de judecată are un rol educativ-preventiv pentru societate.

- ***Principiul limbii oficiale de procedură și dreptul la interpret.***

Prin dispozițiile constituționale (art. 118) se face precizarea că „procedura judiciară se desfășoară în limba română. Persoanele care nu posedă sau nu vorbesc limba română au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță prin interpret”.

În același sens, se dispune și prin art. 24 CPC, „judecarea cauzelor civile în instanțele judecătorești se desfășoară în limba română. Persoanele interesate în soluționarea cauzei care nu posedă sau nu vorbesc limba română sunt în drept să ia cunoștință de actele, de lucrările dosarului și să vorbească în judecată prin interpret”.

Această reglementare este în concordanță cu prevederile art. 13 Constituția RM, care garantează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la funcționarea limbii ruse și a altor limbi vorbite pe teritoriul țării. Acest principiu este, de asemenea, în concordanță cu normele și principiile dreptului internațional, fiind, totodată o garanție a realizării principiului egalității. Înțelegerea și reglementarea necesității ca părțile care nu cunosc limba de stat să poată vorbi sau folosi în instanță limba lor maternă prezintă o deosebită importanță. Se asigură astfel și realizarea altor principii procesuale fundamentale, cum sunt principiile oralității, publicității, dreptului la apărare și contradictorialității¹⁴⁰.

În cadrul examinării litigiului, există posibilitatea ca procesul să se desfășoare și într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea participanților la proces. Potrivit art. 24 alin. (4) CPC, „în cazul în care procesul se desfășoară în o altă limbă, instanța emite hotărârea în mod obligatoriu și în limba română”. Actele de dispoziție ale instanței judecătorești se înmânează participanților la proces, fiind perfectate în limba în care se desfășoară procesul ori, la solicitare, în limba de stat.

2.2. Principiile funcționale ale dreptului procesual civil

Constituie principii funcționale ale dreptului procesual civil următoarele: principiul legalității; principiul disponibilității; principiul contradictorialității; principiul nemijlocirii; principiul îmbinării oralității cu forma scrisă în procesul civil; principiul dreptului la apărare.

- ***Principiul legalității.***

Termenul „*legalitate*” provine de la cuvântul francez „*légalité*” și presupune ideea de a fi conform legii. Legalitatea reprezintă un principiu fundamental recunoscut de toate statele democratice.

Dispozițiile art. 12 CPC, impun obligația instanțelor judecătorești să soluționeze cauzele civile în temeiul legislației în vigoare. Conform art. 20 alin. (2) CPC, la înlăptuirea justiției în cauze civile,

¹³⁹ Case of Hurter v. Switzerland, 15.12.2005. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-71697> (citată la 05.01.2023).

¹⁴⁰ Durac G., *op. cit.*, p. 53.

judecătorii sunt independenți și se supun numai legii. Și nu în ultimul rând, în virtutea rolului diriguitor, judecătorul este obligat să organizeze și să desfășoare procesul în acord cu legea.

Prin urmare, ***procesul civil se desfășoară în conformitate cu dispozițiile legii***. Judecătorul are îndatorirea de a asigura respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces.

Ceea ce este determinant pentru realizarea legalității în desfășurarea procesului civil se poate exprima – în mod sintetic – prin următoarele cerințe¹⁴¹:

- 1) activitatea judiciară – de judecată și de control – să se înfăptuiască numai de către organele jurisdicționale prevăzute de lege, în compunerea și competența stabilită;
- 2) respectarea strictă a formelor și condițiilor pe care legea le prevede și impune cu privire la întocmirea sau aducerea la îndeplinire a actelor de procedură;
- 3) urmărirea consecventă a realizării scopului final în orice proces – descoperirea adevărului și aplicarea corectă a legii – în condițiile unei depline garantări a exercitării drepturilor procesuale ale părților, fără a se îngădui însă folosirea acestora în chip abuziv, în scopul eludării legilor sau al dobândirii unor foloase nelegitime.

Aplicarea principiului legalității este însă mult mai complexă. Funcția judecătorului este aceea de a rezolva litigiul dintre părți aplicând legea, și astfel spunând dreptul în cauza respectivă. Dar, așa cum se precizează în doctrină¹⁴², a spune dreptul înseamnă altceva decât a aplica automat legea. Desigur, judecătorul are misiunea de a aplica legea, dar el trebuie să o și interpreteze, să determine semnificația regulii care duce la soluționarea corectă a cauzei, la tranșarea litigiului. Deci, între autorul normei juridice și destinatarul ei, intervine judecătorul care interpretează norma. În activitatea sa de interpretare a legii, ***judecătorul trebuie să realizeze un echilibru între spiritul și litera legii***, între exigențele literare și implicațiile scopului urmărit de legiuitor.

De aceea judecătorul trebuie să fie garantul principiului legalității, să determine și să interpreteze corect legea, nu în mod arbitrar. În plus, după cum am stabilit cu ocazia examinării practicii judecătorești ca izvor al dreptului procesual civil, instanțele judecătorești sunt ținute să aplice corect și uniform legea, nu poate fi acceptată situația când cauzele similare (la soluționarea cărora se aplică aceeași normă de drept) sunt dezlegate diametral opus datorită interpretării diferite a legii de către judecători.

- ***Principiul disponibilității.***

Principiul disponibilității, specific procesului civil, este consacrat în art. 27 CPC: „disponibilitatea în drepturi se afirmă în posibilitatea participanților la proces, în primul rând a părților,

¹⁴¹ Durac G., *op. cit.*, p. 34-35.

¹⁴² Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C. *Drept procesual civil*. București: Editura Național, 2018, p. 89-90.

de a dispune liber de dreptul subiectiv material sau de interesul legitim supus judecării, precum și de a dispune de drepturile procedurale, de a alege modalitatea și mijloacele procedurale de apărare”.

Prin **principiul disponibilității** se înțelege faptul că **părțile pot determina** nu numai **existența procesului**, prin declanșarea procedurii judiciare și prin libertatea de a pune capăt procesului înainte de a interveni o hotărâre asupra fondului pretenției supuse judecării, ci **și conținutul procesului**, prin stabilirea cadrului procesual, în privința părților, obiectului și temeiurilor, precum și a fazelor și etapelor pe care procesul le-ar putea parcurge¹⁴³.

În esență, **principiul disponibilității presupune**¹⁴⁴:

- dreptul persoanei interesate de a porni sau nu procesul;
- dreptul părților de a determina cadrul procesual, atât din punctul de vedere al obiectului, temeiurilor și părților, cât și din perspectiva apărărilor formulate în proces;
- dreptul părților de a pune capăt procesului, prin efectuarea unor acte procesuale de dispoziție.

Pornirea procesului are loc, de regulă, numai la cererea persoanei interesate. Procesul civil nu se intentează din oficiu, la inițiativa instanței judecătorești. Ca excepție, art. 73 CPC instituie posibilitatea pentru autoritățile publice, organizațiile, persoanele fizice de a se adresa în judecată cu acțiune (cerere) în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane, la cererea acestora, sau în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unui număr nelimitat de persoane fizice.

Disponibilitatea procesului civil mai semnifică și libertatea folosirii căilor de atac în condițiile legii împotriva actelor de dispoziție ale instanțelor de judecată. Respectiv, părțile stabilesc în mod liber dacă promovează calea de atac împotriva hotărârii judecătorești sau nu.

Principiul disponibilității se mai manifestă și prin drepturile de dispoziție ale părților, în acest sens, reclamantul este în drept să renunțe la acțiune, pârâtul este în drept să recunoască acțiunea sau să depună acțiunea reconvențională, iar părțile pot înceta procesul prin tranzacție de împăcare. Însă, exercitarea acestor drepturi este supravegheată de către instanța de judecată, în sensul că instanța nu va admite dispunerea de un drept sau folosirea modalității de apărare dacă aceste acte contravin legii ori încalcă drepturile sau interesele legitime ale persoanei.

Așadar, putem susține că **principiul disponibilității se rezumă la următoarele**¹⁴⁵:

1. Pornirea procesului civil numai la cererea persoanei interesate;

¹⁴³ Boroș G., *op. cit.*, p. 119.

¹⁴⁴ Boroș G., Stancu M., *op. cit.*, 2015, p. 12.

¹⁴⁵ Chelaru M. *Considerații referitoare la aplicarea principiului disponibilității – în materie civilă – la instanța de apel*. În: Dreptul nr. 10-11/1994, p. 59.

2. Părțile sunt celea care fixează cadrul procesual arătând prin cererea de chemare în judecată persoanele chemate în judecată, obiectul pretins, precum și circumstanțele cauzei, instanța fiind ținută să respecte aceste limite stabilite de părți;
3. Posibilitatea părților de a exercita actele procesuale de dispoziție (reclamantul este în drept să renunțe la acțiune, pârâtul este în drept să recunoască acțiunea sau să depună acțiunea reconvențională, iar părțile pot înceta procesul prin tranzacție de împăcare);
4. Dreptul de a ataca sau nu hotărârea prin intermediul căilor de atac;
5. Dreptul de a cere executarea hotărârilor judecătorești, dacă debitorul nu-și execută de bunăvoie obligația înscrisă în titlul executoriu.

- ***Principiul contradictorialității.***

Legislația în vigoare oferă părților în proces drepturi egale de a alege formele și mijloacele procesuale de apărare în cadrul procesului civil. Astfel, art. 26 CPC intitulat „Contradictorialitatea și egalitatea părților în drepturile procedurale” stipulează că părțile se bucură de posibilități egale, suficiente și adecvate de folosire a tuturor mijloacelor procedurale pentru susținerea poziției asupra circumstanțelor de fapt și de drept, astfel încât nici una dintre părți să nu fie defavorizată în raport cu cealaltă. De asemenea, ***principiul contradictorialității*** presupune că procesul civil trebuie să fie organizat astfel încât părțile să aibă posibilitatea de a formula, argumenta și dovedi poziția sa, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii acesteia.

Contradictorialitatea procesului civil este o cerință indispensabilă unui proces echitabil. În scopul asigurării judecării cauzei în mod echitabil, CtEDO a statuat că în noțiunea de proces echitabil, la examinarea cauzelor civile, se include principiul egalității armelor și dreptul la contradictorialitate. Astfel, în cauza *Ruiz-Mateos v. Spain* din 23.06.1993¹⁴⁶ Curtea a stabilit violarea art. 6 par. 1 din Convenție în situația când petiționarul nu a avut posibilitatea efectivă de a lua cunoștință cu susținerile celeilalte părți, de a da răspuns și de a discuta cele invocate de cealaltă parte, fapt prin care a fost încălcată contradictorialitatea procesului și dreptul la judecată echitabilă.

În cauza *J.J. c. PAYS-BAS*¹⁴⁷, CtEDO a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil reieșind din faptul că petiționarul nu a avut prilejul să răspundă la concluziile procurorului de acuzare până la adoptarea și pronunțarea hotărârii de către instanța națională. Prin urmare, Curtea reamintește că dreptul la un proces contradictoriu reprezintă o componentă a procesului echitabil și presupune posibilitatea părților în cauză civilă și penală de a lua cunoștință de concluziile și probele prezentate de cealaltă parte și de a le discuta.

Deci, ***principiul contradictorialității stabilește rolul activ al părților în dovedirea și argumentarea poziției în proces, determină rolul instanței de judecată în acest proces, prin care se***

¹⁴⁶ Case of Ruiz-Mateos v. Spain, 23.06.1993. // [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838> (citată la 05.01.2023).

¹⁴⁷ Case of J.J. v. Pays-Bas, 27.03.1994. // [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58147> (citată la 05.01.2023).

asigură constatarea corectă a circumstanțelor cauzei și a pronunțării unei hotărâri legale și întemeiate de către instanța de judecată¹⁴⁸.

Putem evidenția următoarele drepturi esențiale ale părților și altor participanți în procesul civil pe care le au în virtutea principiului contradictorialității¹⁴⁹:

- a) de a determina obiectul probațiunii, prin invocarea circumstanțelor ce constituie drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale;
- b) de a prezenta probele pertinente la adresarea în instanța de judecată;
- c) să ia cunoștință de materialele dosarului, să facă extrase și copii de pe ele;
- d) de a fi înștiințat despre locul, data și ora ședinței de judecată sau al efectuării unor acte de procedură;
- e) de a cunoaște poziția în proces a părții opuse primind copiile cererii de chemare în judecată, precum și a copiilor documentelor care certifică circumstanțele pe care își întemeiază pretențiile;
- f) de a avea un reprezentant în procesul civil;
- g) de a-și expune punctul de vedere asupra oricărei probleme care a apărut pe parcursul desfășurării procesului.

În literatura de specialitate¹⁵⁰ se arată că contradictorialitatea se evidențiază odată cu promovarea acțiunii în justiție și constă în pretenția subiectului care o ridică (reclamantul) și opunerea subiectului care urmează a se apăra (pârâțul). Cu aceste precizări, ***contradictorialitatea în procesul civil poate fi definită ca fiind posibilitatea recunoscută prin lege părților de a discuta și de a combate reciproc, în fața instanței, toate elementele de fapt și de drept ale cauzei și care pot fi folosite ulterior la pronunțarea hotărârii.***

- ***Principiul nemijlocirii.***

Instanța trebuie să cerceteze direct și nemijlocit probele, să asculte explicațiile părților și intervenienților, depozițiile martorilor, concluziile expertului, consultațiile și explicațiile specialistului, să ia cunoștință de înscrisuri, să cerceteze probele materiale, să audieze înregistrările audio și să vizioneze înregistrările video, să emită hotărârea numai în temeiul circumstanțelor constatate și al probelor cercetate și verificate în ședință de judecată (art. 25 alin. (1) CPC).

Toată activitatea de înfăptuire a justiției civile are loc în contradictoriu și cu respectarea principiului nemijlocirii, ceea ce presupune următoarele: actele, probele și susținerile fiecărei părți sunt supuse aprecierii adversarului; problemele de fapt sau de drept invocate de judecător din oficiu trebuie puse în discuția părților; probele se administrează în fața întregului complet de judecată și cu citarea

¹⁴⁸ Prisac A., *Drept procesual civil...*, p. 107.

¹⁴⁹ Ibidem, p. 107-108.

¹⁵⁰ Durac G., *op. cit.*, p. 47.

părților; judecătorul nu poate folosi în pronunțarea și motivarea hotărârii fapte care nu se sprijină pe probe legal administrate; nu pot fi luate în considerare probe care nu au fost aduse la cunoștința adversarului și instanței în ședință.¹⁵¹

Excepție de la principiul nemijlociri constituie administrarea probelor prin intermediul **delegațiilor judecătorești și asigurarea probelor**. Potrivit art. 125 alin. (1) CPC, în cazul necesității de a aduna probe ori de a înmâna acte judiciare într-un alt oraș, municipiu sau raion, instanța care judecă cauza dă instanței judecătorești respective, prin încheiere, o delegație pentru efectuarea unor anumite acte de procedură. În încheierea privind delegația judecătorească se indică fondul cauzei, datele referitoare la părți, inclusiv domiciliul sau locul aflării lor, circumstanțele ce urmează a fi clarificate și probele pe care trebuie să le adune instanța executoare a delegației.

Asigurarea probelor, conform art. 127 CPC, se efectuează în scopul prevenirii dispariției ori imposibilității administrării în viitor a unei probe utile pentru dovedirea pretențiilor. Asigurarea se face prin audierea martorului, efectuarea expertizei, cercetarea la fața locului și prin alte modalități. Asigurarea probelor înainte de intentarea procesului în instanță judecătorească se efectuează de executorii judecătorești, de notari, de persoanele oficiale ale misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova în privința cetățenilor Republicii Moldova.

- **Principiul îmbinării oralității cu forma scrisă în procesul civil.**

Deși CPC reglementează în mod expres principiul oralității în dezbaterile judiciare, ne raliem la opinia¹⁵² conform căreia oralitatea nu este forma exclusivă de desfășurare a procesului civil. Majoritatea statelor democratice recunosc că în realitate procesul civil se desfășoară grație unei simbioze dintre forma verbală și cea scrisă de exercitare a drepturilor și obligațiilor procesuale.

Oralitatea este regula generală, iar forma scrisă este obligatorie doar în cazurile prevăzute de legea procesual civilă. Dezbaterile judiciare sunt faza procesuală în cadrul căreia se vociferează pretențiile, obiecțiile, argumentele, întrebările și răspunsurile, depozițiile etc.

Totuși, există în cadrul procesului civil exigența formei scrise referitoare la anumite acțiuni procesuale sub sancțiunea nulității. Astfel, obligatoriu în scris trebuie perfectate¹⁵³:

- a) cererea de chemare în judecată (art. 166 CPC);
- b) referința (art. 186 CPC);
- c) împuternicirile reprezentantului (art. 81 CPC);
- d) raportul de expertiză (art. 158 CPC);
- e) hotărârea judecătorească (art. 241 CPC), încheierile (art. 270 CPC), ordonanțele (art. 351 CPC) și deciziile judecătorești (art. 390 CPC);

¹⁵¹ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 105.

¹⁵² Belei E., et al., *op. cit.*, p. 127.

¹⁵³ Ibidem.

- f) cererile de apel, recurs și revizuire (art. 364, 437 și 451 CPC);
- g) titlul executoriu (art. 14 Cod de executare).

Unele acțiuni procesuale pot fi exercitate atât în forma verbală, cât și în forma scrisă (de exemplu, înaintarea demersurilor și obiecțiilor la acestea). Mai mult decât atât, actualmente CPC reglementează și unele proceduri civile care se desfășoară numai în scris. Aici avem în vedere procedura în cazul cererilor cu valoare redusă și procedura în ordonanță.

De exemplu, procedura cu privire la cererile de valoare redusă reprezintă un mijloc procesual, ce sunt ca o alternativă la procedura de drept comun pentru soluționarea cu celeritate a litigiilor patrimoniale, atunci când valoarea obiectului acestora nu depășește o anumită sumă de bani fixată de către legiuitor și nu vizează materiile exceptate de lege¹⁵⁴. Actualmente, dacă valoarea cererii în cauzele de încasare a unei sume de bani nu depășește 10 salarii medii pe economie prognozate la data sesizării instanței, fără a se lua în considerare dobânzile, penalitățile, cheltuielile de judecată și alte venituri accesorii, această cerere se examinează ca cerere cu valoare redusă (art. 276² CPC).

- ***Principiul dreptului la apărare.***

Constituția RM proclamă dreptul la apărare ca fiind unul fundamental, astfel art. 26 prevede că dreptul la apărare este garantat; fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.

O constatare prealabilă și de principiu se impune în cadrul evidențierii importanței dreptului la apărare: multe dintre atributele organizării și funcționării instanțelor judecătorești sunt tot atâtea garanții ale „dreptului la apărare” (legalitatea, rolul activ al instanței, egalitatea armelor, contradictorialitatea, căile de atac etc.). Dreptul la apărare nu este însă doar o simplă prerogativă indusă. El este un drept fundamental distinct, care induce la rândul lui multiple exigențe pentru un proces echitabil, și un drept autonom european, derivat din sistemul de exigențe prevăzute de art. 6 parag. 1 din Convenția europeană.¹⁵⁵

În procesul civil, ***dreptul la apărare*** este prezentat ***în două accepțiuni***¹⁵⁶: una ***materială*** și alta ***formală***. ***În sens material***, prin dreptul la apărare înțelegem ansamblul prerogativelor recunoscute de lege părților în scopul susținerii intereselor lor. În această perspectivă dreptul la apărare include în conținutul său posibilitatea părților de a lua cunoștință de toate actele de la dosar, de a formula cereri, de a solicita probe, de a invoca excepții de procedură, de a exercita căile legale de atac, de a recuza pe judecători etc. Dreptul la apărare în sens material se realizează, și prin modul de organizare a sistemului judiciar, inclusiv a structurii controlului hotărârilor judecătorești netemeinice sau nelegale.

¹⁵⁴ Dumitrașcu D. *Particularitățile procedurii civile în cazul cererilor cu valoare redusă*. În: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Chișinău, 2021, p. 359.

¹⁵⁵ Deleanu I., *op. cit.*, p. 219.

¹⁵⁶ Dumitrașcu D. *Asigurarea dreptului la apărare a pârâtului – cerința desfășurării unui proces civil echitabil*. În: Materialele Colocviului științific al doctoranzilor „Orientări actuale în cercetarea doctorală”, Ed. 5-6, Bălți, 2017, p. 130-131.

Dreptul la apărare *in sens formal* se desemnează posibilitatea recunoscută părților litigante de a-și angaja un apărător care să le asigure o apărare calificată. Aici trebuie să atragem atenția că părțile nu au obligația de a-și angaja un apărător, ci ele sunt libere să aprecieze cum pot fi mai bine apărate interesele lor legitime. Chiar și aceasta libertate de a alege angajarea sau nu unui avocat, reprezintă o modalitate de realizare a principiului dreptului la apărare.

3. Principiile internaționale ale dreptului procesual civil

La examinarea cauzelor cu element de extraneitate, în afară de principiile organizațional-funcționale și funcționale ale procesului civil trebuie să ținem cont și de principiile internaționale ale procesului civil: prioritatea contractelor și convențiilor internaționale; acordarea regimului național străinilor; legea forului în materie de procedură; imunitatea judiciară a statelor străine și a organizațiilor internaționale; recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești străine (principiul exequaturului); respectarea jurisdicției instanțelor judecătorești străine; reciprocitatea în executarea delegațiilor și hotărârilor judecătorești.

- ***Prioritatea contractelor și convențiilor internaționale.***

În corespundere cu art. 26 și 27 ale Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor¹⁵⁷, orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie să fie executat de ele cu bună credință. O parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat.

În aceeași ordine de idei, art. 8 Constituția RM arată că Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional. Intrarea în vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții contrare Constituției va trebui precedată de o revizuire a acesteia.

În doctrina dreptului internațional public¹⁵⁸, referitor la raportul dintre dreptul intern și dreptul internațional se afirmă că există două teorii: cea dualistă, care presupune că între două sisteme de drept nu sunt decât raporturi de trimitere, ele fiind egale, independente și, deci, complet separate și cea monistă care înlătură orice linie de frontieră între cele două sisteme de drept, astfel că dreptul internațional și dreptul intern alcătuiesc o singură ordine juridică, între ele existând un raport de supra sau subordonare. Cea din urmă, la rândul său, cuprinde două variante: primatul dreptului intern asupra dreptului internațional și primatul dreptului internațional asupra dreptului intern. În sistemul de drept al RM se aplică teoria monistă de supremație a dreptului internațional asupra dreptului intern.

¹⁵⁷ Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor nr. 54 din 23.05.1969. În: *Tratate Internaționale* nr. 4 din 30.12.1998.

¹⁵⁸ Balan O., Serbeno E. *Drept internațional public*. Chișinău: Reclama, 2001, p. 119.

Așadar, dacă prevederile contractelor și convențiilor internaționale intră în contradicție cu prevederile naționale, instanța judecătorească este ținută să aplice în mod direct prevederile dreptului internațional. Însă, cu excepția cazului când tratatul internațional conține prevederi contrare Constituției, în acest caz Parlamentul RM trebuie să inițieze revizuirea Constituției și numai după modificarea prevederilor constituționale, acel tratat va intra în vigoare.

Cu alte cuvinte, ***contractele și tratatele internaționale au prioritate asupra legilor interne, cu excepția legilor constituționale.***

- ***Acordarea regimului național străinilor.***

Cetățenii străini și apatrizii, organizațiile străine și organizațiile internaționale sunt în drept să se adreseze în instanțele judecătorești ale Republicii Moldova pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime și beneficiază în fața instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova de aceleași drepturi și au aceleași obligații procedurale ca și cetățenii și organizațiile Republicii Moldova, în condițiile legii. Reclamantul străin nu poate fi obligat să depună cauțiune sau o altă garanție din motivul că este persoană străină sau că nu are domiciliu ori sediu în Republica Moldova (art. 454 CPC).

Legiuitorul practic a preluat prevederea din Convenția privind procedura civilă care în art. 17 stipulează că nici un fel de cauțiune sau depozit, oricare ar fi denumirea lor, nu pot fi impuse, fie datorită calității lor de străin, fie din lipsa domiciliului sau a reședinței în țara respectivă, naționalilor unuia din statele contractante, având domiciliul în unul din aceste state, care vor fi solicitanți sau intervenienți în fața tribunalelor unui alt stat contractant. Aceeași regulă se aplică cauțiunii, care va fi cerută de solicitanți sau intervenienți, pentru a garanta cheltuielile judiciare.

Însă, Guvernul Republicii Moldova poate stabili retorsiunea față de persoanele statelor în care există restricții ale drepturilor procedurale ale cetățenilor și organizațiilor Republicii Moldova.

- ***Legea forului în materie de procedură.***

Principiul legii forului derivă din principiul teritorialității aplicării legii. În acest sens, art. 458 alin. (1) CPC prevede că în procesele civile cu element de extraneitate, instanțele judecătorești ale Republicii Moldova aplică legislația procedurală a țării dacă nu s-a dispus altfel în mod expres.

În acest sens, urmează să concretizăm că acest principiu se referă doar la legea procesuală a statutului în care se judecă cauza, nu și la legea materială care guvernează fondul raportului juridic (*lex cause*). Privitor la soluționarea litigiului pe fond, sunt aplicabile normele conflictuale care vor desemna sistemul de drept aplicabil (legea materială proprie sau străină)¹⁵⁹.

De la ***principiul legii forului*** în materie de procedură există și anumite ***excepții***:

¹⁵⁹ Babără V. *Drept internațional privat*. Chișinău: S.n., 2009, p. 323.

- a) Capacitatea procedurală de folosință și capacitatea procedurală de exercițiu a cetățenilor străini și apatrizilor în procesele civile este guvernată de legea națională a acestora (art. 455 alin. (1) CPC);
- b) Obiectul și temeiul acțiunii civile în procesele cu element de extraneitate sunt determinate de legea care reglementează fondul raportului juridic litigios. După aceeași lege se determină și calitatea procesuală a părților (art. 458 alin. (2) CPC);
- c) Mijloacele de probă pentru dovedirea unui act juridic și puterea doveditoare a înscrisului care îl constată sunt cele prevăzute de legea locului unde a fost încheiat actul juridic sau de legea aleasă de părți dacă ele au dreptul să o aleagă (art. 458 alin. (3) CPC);
- d) Proba faptelor se face potrivit legii locului unde s-au produs (art. 458 alin. (4) CPC), însă este posibilă și aplicarea legii Republicii Moldova dacă ea admite și alte mijloace probatoare.

- ***Imunitatea judiciară a statelor străine și a organizațiilor internaționale.***

În corespundere cu prevederile art. 457 CPC, intentarea în instanța judecătorească a Republicii Moldova unei acțiuni către un alt stat, antrenarea acestuia în proces în calitate de pârât sau de intervenient, punerea sub sechestru a bunului său amplasat pe teritoriul Republicii Moldova sau adoptarea împotriva bunului unor alte măsuri de asigurare a acțiunii, sau punerea lui sub sechestru în procedura de executare a hotărârii judecătorești se pot face numai cu consimțământul organelor competente ale statului respectiv, dacă legea națională sau tratatul internațional la care Republica Moldova este parte nu prevede altfel.

Imunitatea judiciară a statelor străine și a organizațiilor internaționale nu este una absolută, instanțele de judecată trebuie să țină cont de următoarele¹⁶⁰:

- imunitatea de jurisdicție a statelor străine nu are o valoare absolută. Ea este recunoscută atunci când litigiul privește acte de suveranitate. Aceasta poate fi exclusă în cazul în care acțiunea în justiție se referă la acte care nu se încadrează în sfera autorității publice;
- reprezentanțelor diplomatice și consulare ale statele străine și diplomații din statele străine se bucură de imunitatea de jurisdicție a instanțelor naționale, dar această regulă garantează imunitatea de stat numai pentru relațiile reglementate de dreptul public. *A contrario*, regula menționată de imunitate nu trebuie aplicată în relațiile de drept privat;
- de imunitate de jurisdicție civilă, în ce privește activitatea de serviciu, beneficiază și consuli;

¹⁶⁰ Recomandarea nr. 26 a Curții Supreme de Justiție „Privind imunitatea misiunilor diplomatice”. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=44 (citată la 05.01.2023).

- ca orice alta entitate publică, ambasada poate deveni titulara unor drepturi și obligații cu caracter privat. Aceasta este situația când ambasada încheie contracte de munca cu persoane care nu îndeplinesc atribuții care se înscriu în sfera exercitării autorității publice;
- urmează a se face distincție dintre funcțiile speciale strâns legate de exercitarea autorității guvernamentale (agent diplomatic sau un funcționar consular, etc.) și funcțiile tehnice (secretar, șofer, contabil), care nu conferă reclamanților calitatea de reprezentant al autorității statului pârât, nefiind pasibile de a fi exercitate în interesele suverane ale statului pârât.

Așadar, acțiunile civile înaintate împotriva statelor străine, misiunilor diplomatice și consulare ale acestora pe teritoriul RM, agenților diplomatici, membrilor personalului diplomatic, consulilor se vor primi spre examinare de către instanțele judecătorești din RM dacă pretențiile formulate cad sub incidența excepțiilor de la imunitatea de jurisdicție. În cadrul acestor procese se va aplica principiul legii forului, adică instanțele naționale moldovenești vor aplica normele de procedură civilă ale RM

- ***Recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești străine (principiul exequaturului).***

Hotărârea judecătorească are forță obligatorie numai pe teritoriul statului a cărui instanță a adoptat-o. Cu toate acestea, o hotărâre judecătorească străină poate fi recunoscută și dobândi forță executorie pe teritoriu unui alt stat, dacă obține ***exequaturul***.

Exequaturul este o procedură judiciară în cadrul căreia, în urma controlului exercitat asupra hotărârii judecătorești străine de instanțele statului pe teritoriul căruia se cere executarea, hotărârea judecătorească este considerată executorie¹⁶¹.

Conform art. 467 alin. (1) CPC, hotărârile judecătorești străine, inclusiv tranzacțiile, sunt recunoscute și se execută în Republica Moldova fie dacă astfel se prevede în tratatul internațional la care Republica Moldova este parte, fie pe principiul reciprocității în ceea ce privește efectele hotărârilor judecătorești străine. Pentru atribuirea exequaturului hotărârii judecătorești străine, persoana interesată trebuie să depună o cerere de recunoaștere a hotărârii judecătorești străine, care se examinează potrivit prevederilor art. 467-476 CPC.

- ***Respectarea jurisdicției instanțelor judecătorești străine.***

Grație acestui principiu, instanța judecătorească a Republicii Moldova refuză să primească cererea spre examinare sau dispune încetarea procesului pornit dacă există o hotărâre în litigiul dintre aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având aceleași temeuri, pronunțată de o instanță judecătorească a unui alt stat cu care Republica Moldova a încheiat tratat internațional în care se stipulează recunoașterea și executarea reciprocă a hotărârilor judecătorești sau când recunoașterea și executarea hotărârilor se efectuează pe principiul reciprocității.

¹⁶¹ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 137.

De asemenea, instanța judecătorească a Republicii Moldova restituie cererea ori scoate cererea de pe rol dacă în instanța judecătorească străină a cărei hotărâre urmează a fi recunoscută sau executată pe teritoriul Republicii Moldova a fost intentat anterior un proces în litigiul dintre aceleași părți, asupra aceluiași obiect, având aceleași temeiuri.

- ***Reciprocitatea în executarea delegațiilor și hotărârilor judecătorești.***

Fundamentul juridic esențial la acordarea asistenței juridice, în lipsa tratatelor sau convențiilor internaționale, este ***principiul reciprocității***.

Aplicarea principiului reciprocității este o cale justificată din punctul de vedere al politicii statului în relații internaționale de drept procesual civil, căci în lipsa tratatului de acordare a asistenței juridice între statele respective executarea delegațiilor și hotărârilor judecătorești se realizează în conformitate cu legislația internă și a dreptului internațional privat, cu respectarea unor exigențe ale legislației naționale și a procedurii stabilite¹⁶².

Întrebări

1. Care este importanța principiilor dreptului procesual civil?
2. Cum pot fi clasificate principiile dreptului procesual civil?
3. Cum vedeți poziția și rolul judecătorului în raport cu legea? Argumentați.
4. Care este corelația între contradictorialitatea și dreptul la apărare?
5. Prin ce se caracterizează principiul disponibilității?
6. În ce constă rolul diriguitor al judecătorului?
7. Care sunt excepțiile de la principiul publicității și nemijlocirii?
8. Care sunt organele care înfăptuiesc justiția?
9. Determinați cercul persoanelor asupra cărora se aplică principiul egalității. Argumentați.
10. În ce situații cauzele civile sunt examinate unipersonal de judecător și în ce situații colegial de către un complet de judecată?
11. Care sunt garanțiile independenței judecătorului?
12. Ce semnificații are principiul limbii de procedură și dreptul la interpret?
13. Expuneți care este rolul judecătorului în asigurarea principiului legalității în procesul civil.
14. În ce constă importanța și utilitatea principiilor internaționale ale procesului civil?

Spețe

1. Vasile Coptu a depus cerere de chemare în judecată la Judecătoria Bălți împotriva soției sale Elena Coptu, prin care a solicitat desfacerea căsătoriei și partajarea proprietății comune în devălmășie,

¹⁶² Prisac A., *Drept procesual civil...*, p. 125.

dintre care, o singură casă de locuit. În special, Vasile Coptu a solicitat ca să-i fie atribuită în proprietate casa de locuit, iar domiciliul celor cinci copii ce au rezultat din căsătorie să fie stabilit la domiciliul mamei lor Elena Coptu.

Elena Coptu conștientizând faptul că nu va avea câștig de cauză a adresat o plângere Președintelui RM prin care a solicitat ca să fie întreprinse măsuri la soluționarea cauzei civile aflate pe rol la Judecătoria Bălți, astfel ca ea și copiii ei să aibă un loc de trai. În urma examinării plângerii Președintele RM a emis un decret prin care a dispus obligarea judecătorului care judecă cauza civilă respectivă să adopte o hotărâre prin care Elena Coptu și cei cinci copii să fie asigurate cu un loc de trai. Dat fiind faptul că judecătorul ce examina această cauză civilă a fost numit în funcția de judecător de același Președinte în exercițiu al RM, el a respectat decretul și a emis o hotărâre favorabilă pentru Elena Coptu.

Ce presupune principiul independenței judecătorului și supunerii lui doar legii? Corect a procedat judecătorul prin faptul că a respectat decretul Președintelui RM?

2. În ședință de judecată se examina cauza civilă despre partajul averii foștilor soți. Reclamantul Popescu Ion a solicitat amânarea procesului, deoarece are intenția să încheie un contract de acordare a asistenței judiciare cu baroul de avocați. Pârâta obiecta împotriva propunerii reclamantului de a amâna procesul, declarând că ea nu are mijloace să încheie un asemenea contract, iar în cazul admiterii cererii reclamantului, instanța va încălca principiul egalității în drepturi procedurale a părților.

Instanța de judecată a respins demersul reclamantului, motivând prin aceea, că în caz de amânare a procesului, va fi lezat principiul egalității părților în drepturi procedurale, iar procesul va deveni neechitabil pentru pârâtă.

Ce presupune principiul egalității în drepturi procedurale ale părților? Analizați motivele încheierii instanței de judecată.

3. În cadrul examinării în ședința de judecată a cererii despre încuviințarea adopției, un corespondent al Televiziunii ProTV a intrat în sala de ședință și a început a filma desfășurarea ședinței. La întrebarea președintelui ședinței în ce temei face filmările, corespondentul a explicat că are însărcinarea directorului de la televiziune de a filma unele fragmente ale procesului pe categoria dată de procese, pentru a demonstra telespectatorilor. Președintele ședinței printr-o încheiere a decis de a îndepărta corespondentul din sală. Părăsind sala, corespondentul a declarat că va contesta decizia judecătorului în instanța judiciară superioară.

Problema cărui principiu este abordată în situația de drept expusă? Corect a procedat judecătorul? În ce cazuri instanța de judecată examinează cauzele civile în ședință închisă?

4. Anatolii Poberejnic, care era vorbitor de limbă rusă, avea calitatea de reclamant într-un proces civil privind recunoașterea dreptului de proprietate asupra unui bun imobil. Acesta era asistat de un avocat. Cauza civilă se afla pe rol în instanța de judecată deja de cinci ani de zile. În ședința de judecată Anatolii Poberejnic a cerut prezența unui interpret de limbă rusă pentru a vorbi prin intermediul lui. Președintele ședinței i-a comunicat lui Anatolii Poberejnic că la momentul actual toți interpreții sunt ocupați în alte ședințe de judecată pentru ca la o altă dată și oră să-i poate oferi posibilitatea de a vorbi printr-un interpret. De asemenea, președintele ședinței i-a explicat lui Anatolii Poberejnic că poate să renunțe în scris la interpret și toate cele comunicate în ședința de judecată le va explica avocatul. Toate acestea în scopul de a nu fi tergiversată examinarea cauzei civile. În cele din urmă, Anatolii Poberejnic a refuzat în scris la interpret și ședința de judecată a continuat în lipsa prezenței unui interpret.

Explicați conținutul și esența dreptului la interpret în procesul civil? Corect a procedat judecătorul admitând desfășurarea ședinței de judecată fără ca Anatolii Poberejnic să poată vorbi prin interpret? Argumentați răspunsul.

5. Crețu Alexei l-a acționat în justiție pe Golban Petru, solicitând încasarea a 50.000 lei – pagubă cauzată în legătură cu deteriorarea automobilului BMW, în urma unui accident rutier. Reclamatul nu a recunoscut acțiunea și a explicat că nu e vinovat de săvârșirea accidentului, deoarece la momentul accidentului drumul era ghețos și coliziunea automobilelor era inevitabilă.

Reclamantul Crețu Alexei a cerut amânarea procesului și reclamarea materialelor dosarului penal care a fost intentat, iar apoi încetat. Instanța a decis amânarea procesului, însă demersul în ce privește reclamarea dosarului penal a refuzat, menționând că conform principiului contradictorialității, fiecare parte trebuie să-și dovedească împrejurările de fapt pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale. De aceea, reclamantul personal trebuie să prezinte materialele dosarului penal care se află la secția urmărire penală.

Ce presupune principiul contradictorialității? Indicați normele de drept în care sunt consfințite garanțiile acestui principiu. Apreciați acțiunile judecătorului din punctul de vedere al principiului contradictorialității.

6. Munteanu Ana l-a chemat în judecată pe soțul ei Munteanu Ion în baza unei acțiuni privind desfacerea căsătoriei, partajul averii acumulate în timpul căsătoriei și încasarea pensiei de întreținere pentru doi feciori minori .

În ședința judiciară reclamanta și pârâtul au solicitat încuviințarea tranzacției de împăcare de către instanța de judecată, conform căreia pârâtul cedează cota-parte din averea acumulată în timpul

căsătoriei reclamantei, iar aceasta își retrace pretenția în partea încasării pensiei de întreținere pentru doi feciori minori.

Instanța de judecată a încuviințat tranzacția de împăcare și a încetat procesul în partea acțiunii ce se referea la partajul averii și încasarea pensiei de întreținere.

În baza condițiilor tranzacției de împăcare după Munteanu Ana a fost recunoscut dreptul la proprietate asupra casei de locuit și cealaltă avere, iar pârâtul Munteanu Ion eliberat de la plata pensiei de întreținere a minorilor.

Corect a procedat judecătorul? Despre care principiu este vorba? În ce acte legislative este consfințit?

TEMA 4. RAPORTURILE PROCESUAL CIVILE

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și particularitățile raporturilor procesual civile.
 2. Subiecții raporturilor procesual civile.
 3. Conținutul și obiectul raporturilor procesual civile.
 4. Compunerea completului de judecată.
 5. Capacitatea procesual civilă a participanților la proces.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea raportului procesual civil, explicarea caracterelor juridice ale raportului procesual civil;
 - elucidarea particularităților raportului procesual civil;
 - determinarea elementelor raportului procesual civil;
 - identificarea subiecților raportului procesual civil și clasificarea lor;
 - descrierea elementelor definitorii ale conținutului și obiectului raportului procesual civil;
 - explicarea modalității de compunere a completului de judecată;
 - determinarea regulilor și procedurii de abținerea și de recuzare a completului de judecată;
 - elucidarea felurilor și conținutului capacității procesual civile a participanților la proces.

1. Noțiunea și particularitățile raporturilor procesual civile

La înfăptuirea justiției în cauzele civile, instanța intră în anumite relații cu participanții la procesul civil în scopul aplicării normelor de drept material și procesual.

*Raporturile procesual civile reprezintă relațiile care se stabilesc între instanță și participanții la proces la efectuarea actelor procesuale, ce sunt reglementate de normele dreptului procesual civil*¹⁶³.

Raporturile procesual civile se caracterizează prin anumite particularități specifice care ne permit să le deosebim de raporturile juridice de drept material. Aceste particularități constau în următoarele¹⁶⁴:

1) Raporturile procesual civile au un caracter dinamic, reprezentând un ansamblu de raporturi care apar consecutiv pe parcursul desfășurării procesului civil. În cadrul înfăptuirii justiției pe o cauză civilă nu apare un raport unic procesual civil, ci un sistem de raporturi interdependente, determinate de acțiunile procesuale ale instanței și ale participanților la proces. Raporturile procesual civile apar, se modifică și se sting într-o consecutivitate strict stabilită de lege cu respectarea formei procesual civile.

2) Subiect obligatoriu al raporturilor procesual civile este instanța de judecată. Raporturile procesual civile nu pot apărea doar între participanții la proces, fără implicarea instanței. Legislația procesual civilă nu prevede drepturi și obligații reciproce ale participanților la proces, nici consecințele nerespectării lor. Raporturile între participanții la proces și alți subiecți ai procesului civil apar în

¹⁶³ Гражданский процесс / Отв. ред. В.В. Ярков. Москва: Статут, 2021, с. 64.

¹⁶⁴ Belei E., et al., op. cit., p. 81-83.

exclusivitate prin intermediul instanței de judecată, care, chiar dacă uneori are un comportament pasiv, poate interveni, având în vedere rolul ei diriguitor în proces.

De aceea, raporturile procesual civile au un caracter bipatrid, unul dintre subiecți fiind tot timpul instanța de judecată (instanța-reclamant, instanța-pârât, instanța-martor etc.). **În funcție de statutul celui alt subiect al raporturilor procesual civile**, se disting două categorii ale acestora:

- **raporturile procesual civile principale**, care apar între instanță și participanții la proces;
- **raporturile procesual civile accesorii**, care apar între instanță și persoanele care contribuie la înfăptuirea justiției.

3) Raporturile procesual civile au un caracter autoritar. În cadrul acestor raporturi, instanța de judecată apare ca un reprezentant al statutului, iar împuternicirile și actele acesteia au un caracter obligatoriu, de autoritate. În acest sens, participanții la proces nu se află pe poziție de egalitate cu instanța. Caracterul de autoritate nu înseamnă, însă, că instanța are doar drepturi, iar ceilalți subiecți ai procesului civil au numai obligații. Instanța de judecată are anumite obligații procesuale față de participanții la proces (de exemplu, obligația de a accepta spre examinare cererea de chemare în judecată; obligația de a examina și soluționa cauza în mod independente și imparțial). De asemenea, caracterul de autoritate nu înseamnă că instanța de judecată are interese contrare celor ale participanților la proces. Scopul urmărit de reclamant și pârât privind apărarea drepturilor și intereselor legitime corespunde obiectivului pus în fața instanței de judecată – înfăptuirea justiției. Din aceste considerente, raporturile procesual civile pot fi caracterizate drept cooperare între instanță și participanții la proces.

4) Raporturile procesual civile apar doar ca raporturi juridice reglementate de normele de drept. Spre deosebire de alte ramuri de drept, în care unele relații între subiecți pot exista și în lipsa unei reglementări normative, raporturile procesual civile există numai dacă sunt reglementate de o normă juridică. Ca de exemplu, în cadrul raporturilor juridice civile uzanța poate reglementa această relație între subiecți dacă nu contravine legii, ordinii publice și bunelor moravuri. Însă raporturile procesual civile nu pot exista prin aplicarea uzanțelor. Aceasta rezultă din caracterul formalist al procesului civil.

5) Raporturile procesual civile formează un sistem coerent, având un scop comun – examinarea și soluționarea corectă a cauzelor civile, precum și realizarea altor sarcini ale procesului civil.

Ca și pentru orice alt raport juridic, pentru apariția raportului procesual civile este necesar întrunirea **premiselor (temeiurilor) apariției raportului procesual civil**:

- a) existența normei procesual civile care să reglementeze relația respectivă;
- b) existența subiectului de drept capabil să dobândească drepturi și obligații procesuale;

- c) producere unui fapt juridic, de care legea procesual civilă să lege nașterea, modificarea ori stingerea raportului procesual civil.

Tradițional, examinarea raportului procesual civil se realizează prin evidențierea elementelor acestuia (*structura raportului procesual civil*). Elementele raportului procesual civil sunt: subiecții, conținut și obiect.

2. Subiecții raporturilor procesual civile

Subiecții raportului procesual civil sunt instanța de judecată, persoanele fizice și persoanele juridice. Toate persoane fizice și juridice pot participa în cadrul raporturilor procesual civile, intrând în raporturi procesual civile cu instanța, aceștia devin subiecte ai acestor raporturi.

Fiecare participant își urmărește propriile scopuri în cadrul procesului și, în consecință, are statutul determinat: reclamant, pârât, intervenient accesoriu, martor etc. În funcție de poziția sa, fiecare subiect al raportului procesual civil este înzestrat cu drepturi și obligații corespunzătoare.¹⁶⁵

Așadar, în funcție de rolul lor procesual, de posibilitățile de influențare a desfășurării procesului civil, după natura interesului lor pentru soluționarea cauzei, toți *subiecții raportului procesual civil se împart în trei mari categorii*¹⁶⁶:

1. Instanța de judecată:

Justiția se înfăptuiește numai de către instanțele judecătorești și de judecătorii ei. De aceea, instanța de judecată este subiectul principal al raportului procesual civil, acest raport nu poate exista în lipsa instanței judecătorești. Rolul instanței de judecată în procesul civil se evidențiază prin funcțiile pe care aceasta le îndeplinește. *Activitatea instanței cuprinde două funcții*¹⁶⁷:

- *examinarea cauzei civile* – îndeplinirea acestei funcții duce la stabilirea pe bază de probe a circumstanțelor de fapt;
- *soluționarea cauzei civile* – această funcție se rezumă la pronunțarea hotărârii, prin aplicarea textului de lege corespunzător circumstanțelor de fapt stabilite.

La exercitarea atribuțiilor sale, judecătorul este asistat de greșier și asistentul judiciar, care de asemenea nu pot avea nici un interes propriu la examinarea și soluționarea cauzei. Greșierul asigură, sub conducerea judecătorului sau președintelui instanței judecătorești, suportul administrativ și organizațional pentru desfășurarea eficientă a procesului de judecată (art. 2 Legea nr. 59/2007). Potrivit art. 47 CPC, greșierul, la însărcinarea judecătorului, îndeplinește unele acte procedurale prin care contribuie la pregătirea și dezbaterile cauzei în ședința de judecată, înștiințează participanții la proces despre locul, data și ora dezbaterilor, verifică prezența lor în ședința de judecată, clarifică

¹⁶⁵ *Op. cit.* / Под ред. М.К. Треушникова, с. 117.

¹⁶⁶ *Op. cit.* / Отв. ред. В.В. Ярков, с. 69-70.

¹⁶⁷ Ciobanu V.M., *op. cit.*, p. 306.

motivele neprezentării lor și le notifică judecătorului, întocmește procesul-verbal al ședinței, îndeplinește indicațiile judecătorului în vederea bunei organizări și desfășurării a acesteia. Participarea grefierului la îndeplinirea justiției este obligatorie.

Asistentul judiciar este angajatul instanței judecătorești care asistă judecătorul la exercitarea de către acesta a funcțiilor sale. Fiecare judecător este asistat în activitatea sa de către un asistent judiciar. În corespundere cu art. 47 Legea nr. 514/1995, asistentul judiciar colectează actele normative necesare judecătorului și altă informație necesară pentru judecarea dosarului distribuit judecătorului; generalizează problemele de drept în dosarele distribuite judecătorului respectiv și elaborează recomandări pe marginea problemelor legate de interpretarea și aplicarea legii; verifică prezența actelor care urmau a fi prezentate de către participanții la proces; îndeplinește, la indicația judecătorului, alte atribuții legate de îndeplinirea justiției.

Grefierii și asistenții judiciari efectuează acțiuni corespunzătoare în numele instanței. Prin urmare, activitățile lor se desfășoară sub conducerea și controlul instanței sau al judecătorului.¹⁶⁸

2. Participanții la proces:

Acești subiecți ai procesului civil au un interes juridic în proces. Potrivit art. 55 CPC, se consideră participanți la proces: părțile, intervenienții, procurorul, petiționarii, persoanele care, în conformitate cu art.7 alin. (2), art. 73 și 74 CPC, sunt împuternicite să adreseze în instanță cereri în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane sau care intervin în proces pentru a depune concluzii în apărarea drepturilor unor alte persoane, precum și persoanele interesate în cauzele privind aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie și în cauzele cu procedură specială.

În funcție de caracterul interesului juridic, participanții la proces se clasifică în două categorii¹⁶⁹:

a) Participanții care participă la proces în nume propriu pentru apărarea drepturilor și intereselor persoanele.

Acești participanți au un interes material și procesual în proces. Hotărârea emisă de instanță are un efect direct asupra drepturilor și obligațiilor lor materiale, de aceea ei sunt interesați în pronunțarea hotărârii în beneficiul lor. ***Din această categorie fac parte:*** reclamant; pârât; intervenient principal; intervenient accesoriu; petiționarii și persoanele interesate în cauzele privind aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie și în cauzele cu procedură specială.

b) Participanții care participă la proces în apărarea drepturilor și intereselor altor persoane.

Hotărârea emisă de instanță nu are niciun efect direct asupra drepturilor sau obligațiilor lor materiale. Acești participanți au doar un interes procesual în proces. Din această categorie fac parte:

¹⁶⁸ *Op. cit.* / Отв. ред. В.В. Ярков, с. 71.

¹⁶⁹ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 85-86.

procurorul; autoritățile publice, organizațiile, persoanele fizice când pornesc procesul în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane.

3. Persoanele care contribuie la înfăptuirea justiției.

Pentru a contribui la soluționarea corectă și promptă a cauzei civile, în procesul civil pot fi implicați martori, experți, specialiști, traducători, reprezentanți. Aceste persoane sunt subiecte ale raporturilor procesuale civile, dispun de anumite drepturi și obligații procesuale, dar, spre deosebire de participanții la proces, nu au niciun interes juridic în soluționarea cauzei.

La categoria persoanelor care contribuie la înfăptuirea justiției putem atribui și pe persoanele care asistă la examinarea cauzei. În doctrină¹⁷⁰ se menționează că, în anumite cazuri, persoanele care nu sunt implicate direct în procesul civil pot fi, de asemenea, subiecte ale raporturilor procesuale civile. La aceștia se atribuie, în special, persoanele care sunt prezenți la ședința de judecată în timpul examinării cauzei și nu încalcă ordinea în ședința de judecată. Pentru încălcarea ordinea în ședință de judecată, aceștia pot fi amendați de instanță. Sancționarea acestor persoane se realizează în cadrul raporturilor juridice procesual civile.

3. Conținutul și obiectul raporturilor procesual civile

Nu există o opinie unanimă în doctrina de specialitate în privința definirii conținutului raportului procesual civil. Unii autori¹⁷¹ consideră că conținutul raportului procesual civil reprezintă totalitatea drepturilor și obligațiilor subiecților raportului procesual civil. Alți autori¹⁷² susțin ideea că conținutul raportului procesual civil este format din drepturile și obligațiile subiecților, precum și de acțiunile subiecților pentru realizarea drepturilor și obligațiilor.

Din punctul nostru de vedere, *conținutul raportului procesual civil este format din drepturile și obligațiile subiecților procesului civil.*

Obiectul raportului procesual civil este format din obiectul general și obiectul special¹⁷³:

Obiectul general este comun pentru tot sistemul raporturilor procesuale care apar la înfăptuirea justiției, reprezentând litigiul de drept pasibil soluționării în procesul civil. Cu alte cuvinte, obiectul general al raporturilor procesual civile îl constituie cauza civilă concretă. Toate raporturile particulare (instanță-reclamant, instanță-pârât, instanță-martor etc.) sunt îndreptate spre soluționarea cauzei civile respective.

Obiectul special este format din conduita părților raporturilor procesuale bilaterale (instanță-reclamant, instanță-pârât, instanță-martor etc.) care rezultă din statutul procesual diferit al fiecărui subiect ce interacționează cu instanța de judecată. Obiectul special al raporturilor procesual civile se

¹⁷⁰ *Op. cit.* / Под ред. М.К. Треушникова, с. 118.

¹⁷¹ Дудин А.П. *Объект правоотношения*. Саратов, 1980, с. 68.

¹⁷² *Op. cit.* / Под ред. Л.В. Тумановой, П.В. Алексия, Н.Д. Амаглобели, с. 49.

¹⁷³ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 83-84.

fundamentează pe drepturile și obligațiile prevăzute de lege pentru subiecții respectivi. Or, în cadrul procesului civil se operează cu afirmația „*se poate tot ce este permis*”.

4. Compunerea completului de judecată

Cauzele civile se judecă în primă instanță de un singur judecător sau de un complet din 3 judecători. În instanță de apel, cauzele se judecă de un complet compus dintr-un judecător (președinte al ședinței) și alți doi judecători. Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție judecă recursurile în componența unui judecător (președinte) și altor 4 judecători.

În corespundere cu pct. 4 din Regulamentul privind modul de constituire a completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora¹⁷⁴, *procesul de constituire a completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora este guvernat de următoarele principii generale:*

- **obiectivității** – ce impune ca procesul de constituire a completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora să fie realizată just, onest în plan intelectual, fiind excluse conflictele de interese ce ar putea compromite legalitatea constituirii și schimbării membrilor completului de judecată, dar și imaginea profesiei de judecător;
- **imparțialității** – presupune formarea completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora în conformitate cu prevederile legale, fără restricții, influențe, presiuni, amenințări sau ingerințe, indiferent din a cui parte ar veni;
- **transparenței** – constituirea și schimbarea membrilor completului de judecată prin aplicarea transparentă a actelor procedurale;
- **imutabilității** – nimeni nu poate fi lipsit, fără consimțământul său, de dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță de judecată sau de judecătorii în a căror competență litigiul este dat, cu excepțiile prevăzute de lege și alte acte normative.

În instanțele judecătorești dosarele sunt distribuite pentru examinare potrivit principiului aleatoriu, care asigură transparența, obiectivitatea și imparțialitatea acestui proces, prin intermediul Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD). În această ordine de idei, pct. 3 din Regulamentul privind modul de distribuire aleatorie a dosarelor pentru examinare în instanțele judecătorești¹⁷⁵ dispune că pentru aplicarea principiului aleatoriu, dosarele se înregistrează în PIGD de către persoana responsabilă, desemnată în acest scop de președintele instanței, din subdiviziunea pentru documentare a instanței în ordinea parvenirii dosarelor în instanță și se repartizează în aceeași

¹⁷⁴ Extras din Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 111/5 din 5 februarie 2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de constituire a completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 96 din 27.04.2013.

¹⁷⁵ Extras din Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 110/5 din 5 februarie 2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de distribuire aleatorie a dosarelor pentru examinare în instanțele judecătorești. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 96 din 27.04.2013.

ordine prin intermediul PIGD, conform categoriei de cauze civile, penale, contravenționale. Termenul pentru înregistrarea dosarelor în PIGD nu trebuie să depășească 24 ore. Se interzice implicarea inclusiv a președintelui și vicepreședintelui instanței persoanelor neautorizate în procesul de înregistrare și distribuire aleatorie a dosarelor.

Pentru a evita situații în care pot exista îndoieli în privința obiectivității și imparțialității judecătorilor care fac parte din completul de judecată, **legislația prevede remedii procesuale** în acest sens: **incompatibilitatea, abținerea și recuzarea judecătorului.**

Ca incident procedural, incompatibilitatea este acea situație în care unui judecător, în cazurile exprime prevăzute de lege, nu îi este permis să ia parte la soluționarea unor cauze¹⁷⁶. Cazurile de incompatibilitate sunt cuprinse în art. 49 CPC, respectiv judecătorul nu poate participa repetat la judecarea aceleiași cauze:

- judecătorul care a luat parte la judecarea cauzei în primă instanță nu mai poate participa la judecarea acesteia în instanță de apel, de recurs și nici la rejudecarea ei în primă instanță, după casare;
- judecătorul care a luat parte la judecarea cauzei în instanță de apel nu mai poate participa la judecarea ei în primă instanță, repetat, în instanță de apel și nici în instanță de recurs;
- judecătorul care a luat parte la judecarea cauzei în instanță de recurs nu mai poate participa la judecarea ei în primă instanță și nici în instanță de apel sau în cea de recurs.

Cu toate acestea, cazurile de inadmisibilitate nu se răsfrâng asupra situațiilor de refuz de primire a cererii de chemare în judecată în temeiul art. 169 CPC, de restituire a cererii de chemare în judecată în temeiul art. 170 și 171 CPC, de scoatere a cererii de pe rol în temeiul art. 267 CPC sau de încetare a procesului în temeiul art. 265 lit. a) și b) CPC, precum și de respingere a pretențiilor ca fiind tardive. Rațiunea în aceste cazuri este că judecătorul nu s-a pronunțat asupra litigiului între părți, respectiv nu este afectată obiectivitatea și imparțialitatea acestuia.

Abținerea este o instituție prin care judecătorul aflat în stare de incompatibilitate declară că nu poate participa la examinarea unei cauze¹⁷⁷. Așadar, art. 52 alin. (1) CPC dispune că dacă există temeiurile specificate la art. 50 și 51 CPC, judecătorul, este obligat să se abțină de la judecată. Deși, nu se face referire la art. 49 CPC la reglementarea abținerii, considerăm că judecătorul tot este obligat să se abțină de la judecarea cauzei dacă anterior a luat parte la judecarea cauzei potrivit celor consfințite în art. 49 CPC.

¹⁷⁶ Durac G., *op. cit.*, p. 155.

¹⁷⁷ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 88.

Recuzarea reprezintă un mijloc prin care un participant la proces poate cere ca judecătorul incompatibil să nu participe la judecarea cauzei¹⁷⁸. Judecătorul care judecă cauza urmează a fi recuzat dacă (art. 50 CPC):

- a) la judecarea anterioară a cauzei a participat în calitate de martor, expert, specialist, interpret, reprezentant, grefier, executor judecătoresc, arbitru sau mediator;
- b) se află în raporturi de rudenie până la al patrulea grad inclusiv sau de afinitate până la al treilea grad inclusiv cu vreuna dintre părți, cu alți participanți la proces sau cu reprezentanții acestora;
- c) rudă a sa până la al patrulea grad inclusiv sau un afîn până la al treilea grad inclusiv a participat, ca judecător, la judecarea aceleiași cauze;
- d) este rudă până la al patrulea grad inclusiv sau afîn până la al treilea grad inclusiv cu un alt membru al completului de judecată;
- e) este reprezentantul legal al uneia dintre părți;
- f) și-a expus opinia asupra cauzei care se judecă; Acest temei de recuzare poate fi invocat numai dacă judecătorul și-a exprimat opinia în legătură cu cauza concretă ce o judecă, înainte de a se ajunge la deliberare și pronunțare, nu însă și atunci când a soluționat anterior un alt litigiu în care s-a pus în discuție aceeași problemă de drept ca aceea din speță sau când și-a exprimat punctul de vedere cu privire la o problemă de drept tangențială cu cea din speță sau dacă a publicat un studiu de specialitate asupra acestei probleme de drept¹⁷⁹.
- g) are un interes personal, direct sau indirect, în soluționarea cauzei ori există alte împrejurări care pun la îndoială obiectivitatea și nepărtinirea lui. Prin interes personal al judecătorului să înțelegem acea posibilitate a judecătorului de a obține, în legătură cu soluționarea cauzei, a unui avantaj cu caracter material sau a altor avantaje, pentru sine, membrii familiei sau pentru alte persoane fizice sau juridice de care judecătorul este legat financiar sau cu alte obligații¹⁸⁰.

Pe lângă interesul personal al judecătorului, acesta poate fi recuzat dacă există alte împrejurări care pun la îndoială obiectivitatea și nepărtinirea lui, printre acestea pot să se regăsească¹⁸¹:

- existența anumitor obligații civile ale judecătorului sau ale rudelor acestuia față de anumite persoane care participă la proces sau față de reprezentanții acestora;
- dacă participanții la proces au anumite obligații civile față de judecător;

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Prisac A. *Comentariul...*, p. 176-177.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 177.

¹⁸¹ *Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации.* / Под. ред. Л.В. Тумановой. Москва: Проспект, 2015, с. 57.

- relațiile de prietenie sau de vrăjmășie ce s-au stabilit între judecător și participanții la proces.

Procedura de recuzare este reglementată de art. 52-54 CPC. Cererea de recuzare poate fi făcută oral sau în scris, trebuie să fie motivată și prezentată până la începerea dezbaterii cauzei în fond. Cererea de recuzare poate fi înaintată mai târziu doar dacă autorul ei a aflat de existența temeiului recuzării după ce a început judecarea cauzei în fond. Cererea de recuzare se distribuie spre soluționare în mod aleatoriu prin intermediul PIGD și se examinează în cel mult 5 zile lucrătoare din momentul repartizării, fără a afecta continuitatea ședinței de judecată, însă până la soluționarea cererii de recuzare se amână pledoariile.

Cererea de recuzare se examinează de instanța sesizată cu acțiunea. Instanța examinează explicațiile persoanei a cărei recuzare se solicită, dacă acestea au fost depuse, și ascultă opinia participanților la proces. Dacă cererea de recuzare a fost admisă de instanța sesizată, cauza se examinează de un alt judecător sau de un alt complet de judecători al acestei instanțe. În încheierea prin care s-a admis recuzarea se precizează în ce măsură actele îndeplinite de judecătorul recuzat urmează să fie menținute. În cazul neadmiterii cererii, cauza se examinează de judecătorii desemnați.

Dacă, din motivul recuzării, în instanța sesizată cu cauză nu se poate constitui complet de judecată, cererea de recuzare se va judeca de instanța ierarhic superioară spre care se îndreaptă calea de atac respectivă. Dacă instanța superioară investită cu dreptul de a examina cereri de recuzare găsește că cererea de recuzare este întemeiată, va dispune trimiterea cauzei la o instanță de același grad, iar în cazul imposibilității o va expedia spre examinare instanței ierarhic superioare spre care se îndreaptă calea de atac respectivă.

Prin recomandarea¹⁸² privind unele aspecte ale aplicării Codului de procedură civilă *la examinarea cererilor de recuzare*, CSJ menționează că **nu se admite**: recuzarea judecătorului din suspiciune în imparțialitatea lui dacă nu sunt cunoscute temeiurile de drept și de fapt pentru înaintarea recuzării; recuzarea judecătorului căruia i s-a încredințat verificarea temeiniciei recuzării declarate unui alt judecător; recuzarea judecătorilor care nu sunt implicați în examinarea pricinii.

Aceleași temeuri și procedura este stabilită pentru recuzarea expertului, specialistului, interpretului și grefierului (cu excepțiile stabilite de art. 51 CPC).

5. Capacitatea procesual civilă a participanților la proces

Pentru ca o persoană să devină subiectul unui raport juridic civil, ea trebuie să dispună de capacitate civilă. Aceași regulă este aplicabilă și pentru raporturi procesual civile, participanții la

¹⁸² Recomandarea nr. 28 a Curții Supreme de Justiție „Privind unele aspecte ale aplicării Codului de procedură civilă la examinarea cererilor de recuzare”. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=46 (citată la 06.01.2023).

proces trebuie să aibă capacitate procesuală civilă. De aceea, s-a apreciat¹⁸³ că capacitatea procesuală civilă reprezintă o reflexie, o expresie a capacității civile în cadrul raporturilor procesuale civile. Respectiv, după cum capacitatea civilă este de două feluri: capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu, la fel și **capacitatea procesuală civilă tot este de două feluri: capacitate procesuală de folosință și capacitate procesuală de exercițiu.**

În conformitate cu prevederile art. 57 CPC, capacitatea de a avea drepturi și obligații procedurale civile (capacitatea de folosință a drepturilor procedurale civile) este recunoscută în măsură egală tuturor persoanelor fizice și organizațiilor care se bucură, conform legii, de dreptul adresării în judecată pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime. Lipsa capacității procesuale de folosință poate fi invocată în orice fază a procesului. Actele de procedură îndeplinite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sunt nule.

Prin urmare, **capacitatea procesuală de folosință reprezintă aptitudinea recunoscută de lege a unei persoane de a avea drepturi și obligații procesuale civile.** Urmând regulile statuate în privința capacității civile de folosință prin dispozițiile art. 24 și 176 CC, capacitatea procesuală de folosință a persoanei fizice apare în momentul nașterii și încetează o dată cu moartea, iar capacitatea procesuală de folosință a persoanei juridice se dobândește la data înregistrării de stat și încetează la data radierii ei din registrul de publicitate prevăzut de lege.

În cazurile prevăzute de lege, pot fi parte în proces asociațiile și societățile care nu au personalitate juridică, dar care dispun de organe de conducere proprii (art. 59 alin. (2) CPC). De exemplu, societatea civilă poate fi reclamant sau intervenient în procesul civil, potrivit art. 1926 și 1932 CC.

Actele de procedură îndeplinite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sunt nule. Iar lipsa capacității procesuale de folosință poate fi invocată în orice fază a procesului, după cum specifică art. 57 alin. (2) din CPC. Mai mult decât atât, instanța de judecată are obligația de a verifica existența capacității procesuale de folosință a persoanei¹⁸⁴.

Astfel, capacitatea procesuală de folosință reprezintă aptitudinea persoanei de a avea drepturi și obligații procesuale civile. După cum s-a apreciat în literatura juridică¹⁸⁵, fără capacitate procesuală de folosință persoana nu poate dobândi drepturi sau obligații procesuale și, în consecință, nu poate deveni subiect al raporturilor procesuale civile.

Capacitatea procesuală de exercițiu reprezintă aptitudinea unei persoane, care are folosința dreptului, de a angaja și conduce personal procesul îndeplinind obligațiile și realizând drepturile

¹⁸³ Ghimpu S., Grossu S. *Capacitatea și reprezentarea persoanelor fizice în dreptul R.P.R.* București: Ed. Științifică, 1960, p. 11.

¹⁸⁴ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 79.

¹⁸⁵ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 90.

procesuale pentru a valorifica dreptul litigios¹⁸⁶. Așadar, capacitatea procesuală de exercițiu oferă persoanei posibilitatea de a exercita personal drepturile și a executa obligațiile procesuale.

Persoanele juridice dobândesc capacitatea procesuală de exercițiu concomitent cu capacitatea procesuală de folosință, adică se dobândește la data înregistrării de stat și încetează la data radierii ei din registrul de publicitate prevăzut de lege.

În cazul persoanelor fizice capacitatea procesuală de exercițiu se dobândește la date diferite, având un conținut diferit. Astfel, putem evidenția următoarele categorii ale capacității procesuale de exercițiu a persoanelor fizice¹⁸⁷:

a) Persoane cu capacitate deplină de exercițiu. În această categorie se includ: persoanele care au atins vârsta de 18 ani (art. 58 alin. (1) CPC), persoanele emancipate (art. 58 alin. (3) CPC) și persoanele care au încheiat căsătoria până la atingerea majoratului (art. 58 alin. (3) CPC). Aceste persoane își exercită personal drepturile și obligațiile procesuale în judecată în toate procesele.

b) Persoane cu capacitate deplină de exercițiu în anumite cauze. Aceste persoane dispun de capacitate deplină de exercițiu numai în cauzele civile concrete, expres menționate de lege. Potrivit art. 58 alin. (5) CPC, în cazurile prevăzute de lege, în cauzele ce nasc din raporturi juridice civile, matrimoniale, familiale, de muncă și din alte raporturi juridice, minorii își apără personal în judecată drepturile, libertățile și interesele legitime. Instanța constată necesitatea introducerii în proces a reprezentantului legal al minorului. De exemplu, indicăm următoarele situații în care minorii au capacitate procesuală deplină de exercițiu:

- **raporturile de muncă** – în cadrul cărora persoana fizică dobândește capacitate de muncă la împlinirea vârstei de 16 ani, iar în anumite situații la 15 ani (art. 46 alin. (2)-(3) Codul muncii). Salariatul în vârstă de 15-16 ani dispune de capacitate procesuală deplină de exercițiu în procesele referitoare la apărarea dreptului la muncă al acestuia;
- **raporturile civile** – în virtutea dispozițiilor art. 27 CC, minorul care a împlinit vârsta de 14 ani are dreptul fără încuviințarea părintelui sau a reprezentantului legal să încheie anumite acte juridice (de exemplu, să dispună de salariu, bursă sau de alte venituri rezultate din activități proprii, să exercite dreptul de autor etc.). Minorul respectiv dispune de capacitate procesuală deplină de exercițiu în procesele referitoare la apărarea drepturilor ce rezultă din aceste raporturi;
- **raporturile familiale** – de la vârsta de 14 ani minorii pot solicita apărarea pe cale judiciară a drepturilor și intereselor lor legitime în cazul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către părinți (a unuia dintre ei) a obligațiilor de întreținere, educație și instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părintești (art. 53 alin. (5) Codul familiei).

¹⁸⁶ Stoenescu I., Zilberstein S. *Drept procesual civil. Teoria generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1983, p. 281.

¹⁸⁷ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 92-94.

c) Persoane cu capacitate de exercițiu restrânsă sau limitată. Aceștia sunt:

- minorii cu vârstă cuprinsă între 14 și 18 ani;
- persoanele în privința cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară sub forma ocrotirii provizorii sau curatelei.

Drepturile, libertățile și interesele legitime ale acestor persoane sunt apărate în instanța judecătorească de către reprezentanții legali ai acestora, instanța fiind obligată să introducă în astfel de cauze minorii respectivi sau adulții în privința căror este instituită o măsură de ocrotire judiciară.

Actele de procedură efectuate de această categorie de persoane sunt lovite de nulitate relativă. Reprezentantul legal poate încuviința toate aceste acte sau numai o parte dintre ele. Instanța judecătorească va acorda un termen pentru încuviințarea actelor. Dacă actele nu sunt încuviințate în termenul stabilit, se va dispune anularea acestora.

d) Persoane fără capacitate de exercițiu. Acestea sunt:

- minorii în vârstă de până la 14 ani;
- persoanele în privința cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară sub forma tutelei.

Drepturile, libertățile și interesele legitime ale minorilor cu vârsta de până la 14 ani și persoanelor în privința cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară sub forma tutelei sunt apărate în instanța judecătorească de reprezentanții legali și persoanele încredințate cu ocrotirea ai acestora. Actele de procedură efectuate de minorii cu vârste de până la 14 ani sau de persoanele supuse măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei sunt nule. Prevederea nu se aplică în cazul în care persoana supusă măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei contestă hotărârea respectivă.

Întrebări

1. Ce reprezintă raportul procesual civil? Care sunt particularitățile acestuia?
2. Din care considerent instanța judecătorească este subiectul obligatoriu al raportului procesual civil?
3. Ce categorii de subiecți ai raportului procesual civil cunoașteți? Caracterizați-le.
4. Cum poate fi definit conținutul raportului procesual civil? Din ce el este format?
5. Ce reprezintă obiectul raportului procesual civil?
6. De care principii este guvernată constituirea completelor de judecată?
7. Care remedii procesuale reglementează legislația în scopul evitării situațiilor de îndoială în privința obiectivității și imparțialității judecătorilor?
8. În ce constă temeiul de recuzare a judecătorului: există alte împrejurări care pun la îndoială obiectivitatea și nepărtinirea lui?

9. Ce deosebiri există între abținere și recuzare?
10. Descrieți procedura de soluționare a cererii de recuzare?
11. Care este coraportul între capacitatea civilă și capacitatea procesuală?
12. Determinați momentul apariției capacității procesuale de folosință și a capacității procesuale de exercițiu?
13. Care este conținutul capacității procesuale de exercițiu?

Spețe

1. Alexeev Constantin a sesizat instanța de judecată cu o acțiune către Mironov Petru privind repararea pagubei cauzate prin inundarea apartamentului. Concomitent cu depunerea cererii, Alexeev Constantin a cerut ordonarea expertizei pentru a evalua consecințele pagubei cauzate.

Numiți și caracterizați elementele raporturilor procesuale civile din situația dată.

2. *În care din cazurile enumerate mai jos este prezent raportul procesual civil? Argumentați.*

1) până la deschiderea ședinței de judecată greșierul a precizat dacă părțile în proces cunosc limba de stat;

2) judecătorul fiind în ospetie în satul de baștină, la prietenul său, a solicitat ca primarul acestei comune să stabilească locul de aflare a pârâtului dintr-un proces ce se găsește pe rol în judecată și să comunice instanței judecătorești respective;

3) în baza cererii de reclamare a probelor, înaintată de reclamant, judecătorul a eliberat un demers pentru obținerea probei respective;

4) printr-o încheiere judecătorul obligă reclamantul, să achite taxa de stat.

3. În ședința de judecată se examinează cauza cu privire la repararea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale. La cererea reclamantului este audiat martorul Corbu Octavian. Judecătorul îi propune martorului să comunice instanței tot ceea ce cunoaște personal despre subiectul audierii. După depoziții, martorul a rămas în sala de ședință.

Determinați obiectul general și special al raporturilor procesuale civile redată în speță.

4. Tatiana Aramă a sesizat instanța de judecată cu o acțiune către Alexandru Aramă cu privire la partajarea casei construită în comun. În ședința de judecată reclamanta a renunțat la acțiune, indicând că pârâtul a promis să-i cumpere apartament cu 2 camere în cazul în care ea va renunța la acțiune. Judecătorul a admis renunțarea reclamantei la acțiune, fără a explica efectele acestui act de procedură.

Corect a procedat judecătorul? Explicați care este conținutul raporturilor procesual civile în acțiunea dată.

5. În cadrul judecării cauzei în fond în sala de ședință sunt prezenți judecătorul, reclamantul, pârâțul, intervenientul principal, reprezentantul reclamantului, expertul, greșierul, studenții de la Facultatea de Drept a USM.

Clasificați subiecții raporturilor procesual civile după gradul de cointeresare juridică în soluționarea cauzei.

6. Pe rolul instanței de judecată se află cauza civilă Vieru împotriva Popa (foști concubini) privind partajarea bunurilor pe care le-au dobândit împreună pe parcursul a 5 ani. Judecătorul căruia i s-a repartizat cererea spre examinare s-a dovedit a fi văr de gradul II cu reclamantul. Iar avocatul acestuia este nașul de cununie al greșierului. Pârâta a făcut o cerere de recuzare a judecătorului și a greșierului, care a fost respinsă. Între timp, judecătorul, la una din recepțiile la care a participat și sora pârâtei, a afirmat deschis într-un cerc vast de persoane că „în acest caz totul se va rezolva pozitiv”. Pârâta a aflat acest fapt după ce instanța s-a retras în camera de deliberare.

Argumentați dacă în acest caz sunt sau nu temeiuri de recuzare a judecătorului, a greșierului și a avocatului. Descrieți care a fost procedura de examinare a cererii de recuzare a judecătorului și a greșierului. Argumentați cum trebuie să procedeze pârâta în al doilea caz.

7. Grigore Mustață a încheiat un contract individual de muncă cu SRL „Orbitas”. Ambii părinți ai săi au plecat recent peste hotare la muncă. La momentul încheierii contractului Grigore Mustață avea vârsta de 16 ani. Acesta urma să primească un salariu în mărime de 5.000 lei lunar. Timp de două luni de zile a prestat munca cu respectarea regulamentului intern al unității, însă angajatorul SRL „Orbitas” nu i-a achitat salariul. Prin urmare, Grigore Mustață a decis de a se adresa în instanța de judecată, în vederea încasării salariului restant.

Prin intermediul avocatului său a depus cererea de chemare în judecată privind încasarea salariului restant. Însă, judecătorul a restituit cererea de chemare în judecată depusă de Grigore Mustață din considerentul că nu a fost semnată de reprezentantul legal al acestuia.

Care sunt regulile ce guvernează capacitatea procesuală de exercițiu? Corect a procedat judecătorul?

TEMA 5. PĂRȚILE ÎN PROCESUL CIVIL

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea de părți în procesul civil.
 2. Drepturile și obligațiile procesuale ale părților.
 3. Coparticiparea procesuală.
 4. Succesiunea în drepturi procedurale.
- II. Obiectivele de referință:**
- determinarea conceptului de parte în procesul civil;
 - elucidarea poziției procesuale a reclamantului și pârâtului;
 - identificarea drepturilor și obligațiilor procesuale specifice reclamantului;
 - descrierea drepturilor și obligațiilor procesuale ale pârâtului;
 - definirea coparticipării procesuale și felurilor acesteia;
 - delimitarea particularităților coparticipării procesuale obligatorii de coparticiparea procesuală facultativă;
 - descrierea regulilor și modului de succesiune în drepturi procedurale.

1. Noțiunea de părți în procesul civil

Existența procesului civil nu se poate concepe fără instanța de judecată și fără părți, iar litigiul contencios presupune cel puțin două părți cu interese contrarii, și anume una care formulează o pretenție (reclamantul) și alta împotriva căreia se formulează pretenția (pârâtul) – *actus trium personarum: iudicis, actoris atque rei*¹⁸⁸.

Art. 59 alin. (1) CPC stabilește că parte în proces (reclamant sau pârât) poate fi orice persoană fizică sau juridică prezumată, la momentul intentării procesului, ca subiect al raportului material litigios.

În sens larg¹⁸⁹, părțile în procesul civil sunt acei subiecți al căror litigiu cu privire la drepturile și interesele legitime urmează a fi soluționat de către instanța de judecată.

În sens restrâns¹⁹⁰, ***părțile sunt prezumații subiecți ai raportului material litigios, care participă la proces în nume propriu, având interes material și procesual în soluționarea litigiului, suportând efectele hotărârii judecătorești și cheltuielile de judecată.***

Denumirea generică de părți se particularizează în funcție de mijlocul procesual folosit, și anume¹⁹¹:

- în cererea de chemare în judecată poartă denumirea de reclamant și pârât;
- în cererea reconvențională, de reclamant-pârât și pârât-reclamant;
- în apel, de apelant și intimat;
- în recurs, de recurent și intimat;
- în revizuire, de revizuent și intimat;

¹⁸⁸ Boroi G., Stancu M., *op. cit.*, 2015, p. 78.

¹⁸⁹ Шакарян М.С. *Учение о сторонах в советском процессе*. Москва, 1983. с. 9-10.

¹⁹⁰ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 187.

¹⁹¹ Oprina E., *op. cit.*, p. 95.

- în faza de executare silită, de creditor și debitor.

În cadrul procedurii contencioase, părțile acțiunii civile sunt reprezentate de persoanele fizice sau juridice între care există un litigiu cu privire la un drept subiectiv civil sau la o situație juridică pentru a cărei realizare calea judecătorească este obligatorie și asupra cărora se răsfrâng efectele hotărârii judecătorești ce se pronunță în cauză¹⁹².

În literatura de specialitate sunt evidențiate următoarele *trăsături ale părților în procesul civil*¹⁹³:

1) Părțile în procesul civil sunt prezumatele subiecte ale raportului material litigios.

Ele sunt „prezumatele” subiecte, pentru că la momentul depunerii cererii de chemare în judecată, reclamantul consideră că i s-a încălcat un drept și că acest drept a fost încălcat de către pârâtul identificat de acesta în cerere. Însă, doar în urma pronunțării hotărârii judecătorești se va stabili cu siguranță dacă într-adevăr dreptul reclamantului a fost încălcat și/sau dacă a fost încălcat anume de persoana identificată de reclamant în calitate de pârât.

2) Părțile au interese juridice contrare.

Interesul reclamantului este de a obține câștig de cauză și, implicit, apărarea dreptului său, iar interesul pârâtului este ca acțiunea reclamantului să fie respinsă, deoarece acest fapt va însemna că pârâtul nu este responsabil față de reclamant, nu are nici o obligație sau nu i-a încălcat nici un drept.

3) Doar asupra părților se răsfrâng direct efectele material-juridice ale hotărârii judecătorești.

Părțile sunt prezumații subiecți ai raportului material juridic, de aceea hotărârea judecătorească emisă în urma soluționării litigiului va afecta exclusiv drepturile și obligațiile acestora.

4) Părțile suportă cheltuielile de judecată.

Reclamantul, de regulă, avansează taxa de stat; reclamantul și pârâtul suportă celelalte cheltuieli de judecare a cauzei în funcție de circumstanțele procesului.

Legislația procesuală națională, în calitate de părți ale procesului civil recunoaște pe reclamant și pârât (art. 59 alin. (1) CPC). Spre deosebire de legislația României, unde, potrivit art. 55 NCPC, sunt părți reclamantul și pârâtul, precum și, în condițiile legii, terțele persoane care intervin voluntar sau forțat în proces.

Reclamantul este prezumatul subiect al raportului material litigios, care susține că i-au fost încălcate sau contestate drepturile sau interesele legitime, la cererea căruia este intentat procesul civil¹⁹⁴. Reclamantul participă în calitate de parte activă la proces, deoarece la solicitarea sa se intentează procesul în scopul apărării drepturilor sau intereselor sale legitime.

¹⁹² Boroș G., et al. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. București: Editura Hamangiu, 2016, p. 168.

¹⁹³ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 175-180.

¹⁹⁴ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 189.

*Pârâtul este prezumatul subiect al raportului material litigios, împotriva căruia este înaintată pretenția de către reclamant și în privința căruia se presupune că ar fi încălcat drepturile și interesele legitime ale reclamantului*¹⁹⁵. Fiindcă împotriva pârâtului se intentează procesul în vederea apărării drepturilor sau intereselor legitime ale reclamantului, pârâtul participă în proces în calitate de parte pasivă.

2. Drepturile și obligațiile procesuale ale părților

Drepturile și obligațiile procesuale ale părților pot fi divizate în *două mari categorii: drepturi și obligații generale și drepturi și obligații speciale*. Drepturile și obligațiile generale nu sunt specifice numai părților, ci acestea aparțin tuturor participanților la proces. Pe când a doua categorie, adică drepturile și obligațiile speciale, aparțin în exclusivitate părților procesului civil.

În conformitate cu prevederile art. 56 alin. (1) CPC, *părțile au următoarele drepturi generale*:

- de a lua cunoștință de materialele dosarului;
- de a face extrase și copii după materialele dosarului;
- de a solicita recuzări;
- de a prezenta probe și de a participa la cercetarea lor;
- de a pune întrebări altor participanți la proces, martorilor, experților și specialiștilor;
- de a formula cereri;
- de a reclama probe;
- de a da instanței explicații orale și scrise;
- de a expune argumente și considerente asupra problemelor care apar în dezbaterile judiciare;
- de a înainta obiecții împotriva demersurilor, argumentelor și considerentelor celorlalți participanți;
- de a ataca actele judiciare.

Obligațiile generale ale părților sunt reglementate prin mai multe prevederi ale CPC, printre acestea menționăm:

- obligația de a se folosi cu bună-credință de drepturile procedurale (art. 56 alin. (3) CPC);
- obligația de a respecta ordinea în ședința de judecată (art. 195 CPC);
- obligația de a dovedi circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale (art. 118 CPC);

¹⁹⁵ Ibidem, p. 190.

- obligația de a comunica din timp instanței judecătorești motivul imposibilității de a se prezenta în ședință de judecată și de a prezenta probele care dovedesc motivul (art. 205 alin. (1) CPC).

Drepturile și obligațiile speciale trebuie delimitate în drepturi speciale ale reclamantului, drepturi speciale ale pârâtului și drepturi care pot fi exercitate doar în comun de reclamant și pârât.¹⁹⁶

Drepturile speciale ale reclamantului:

- 1) dreptul de a alege instanța competentă să judece cauza, în cazurile prevăzute la art. 39 CPC;
- 2) dreptul de a solicita scutirea totală sau parțială de la plata taxei de stat, amânarea sau eșalonarea acesteia (art. 85 alin. (4) CPC, art. 86 CPC);
- 3) dreptul de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii (art. 60 alin. (2¹) CPC);
- 4) dreptul de a mări ori de a reduce quantumul pretențiilor în acțiune (art. 60 alin. (3) CPC);
- 5) dreptul de a renunța integral sau parțial la acțiune (art. 60 alin. (2) CPC, art. 212 CPC).

Pârâtul are următoarele drepturi speciale:

- 1) de a recunoaște acțiunea (art. 60 alin. (2) CPC, art. 212 CPC);
- 2) de a înainta acțiunea reconvențională (art. 172 CPC);
- 3) de a solicita strămutarea cauzei (art. 43. alin. (2) lit. a) CPC).

Drepturile speciale care pot fi exercitate de părți în comun:

- 1) de a încheia tranzacția (art. 60 alin. (2) CPC, art. 212 CPC);
- 2) de a solicita strămutarea cauzei la instanța de la locul aflării majorității probelor (art. 43 alin. (2) lit. c) CPC);
- 3) de a recurge la arbitraj pentru soluționarea litigiului (art. 185 alin. (1) lit. e) CPC, art. 202 CPC).

Obligațiile speciale ale părților sunt diverse și depind de faza procesului sau de actul de procedură ce urmează a fi îndeplinit. De exemplu, obligația de a comunica instanței de judecată și a părții adverse despre schimbarea domiciliului sau a sediului (art. 107 CPC), compensarea părții care a câștigat procesul a cheltuielilor de judecată (art. 82-99 CPC) etc.

3. Coparticiparea procesuală

Prezența mai multor subiecte într-un raport juridic obligațional va fi regăsită și în cadrul procesului civil, în cazul în care un atare raport devine litigios și este dedus judecății. În procesul civil se permite ca mai multe persoane să fie reclamante sau pârâte în cadrul unei cauze civile. Tocmai situația în care procesul civil se desfășoară între mai mulți reclamanti și pârâți poartă denumirea de „coparticipare” sau ”litisconsorțiu procesual”.

¹⁹⁶ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 181-183.

*Coparticiparea procesuală desemnează situația în care calitatea de reclamant sau de pârât este deținută de mai multe persoane fizice sau juridice, reprezentând aplicația în plan procesual a pluralității subiectelor raportului juridic civil de drept substanțial sau numai consecința unei strânse legături între drepturile și obligațiile mai multor persoane*¹⁹⁷.

Potrivit reglementărilor cuprinse în art. 62-63 CPC, *coparticiparea procesuală poate exista în următoarele ipoteze:*

- a) obiectul litigiului îl constituie drepturile și obligațiile comune ale mai multor reclamânți sau pârâți;
- b) drepturile și obligațiile reclamânților sau pârâților decurg din aceleași temeuri de fapt sau de drept;
- c) cauzele se află în conexiune prin raportul material juridic dintre coparticipanți, prin pretențiile înaintate sau probele comune și când există posibilitatea examinării lor în aceeași procedură și de aceeași instanță.

Literatura de specialitate¹⁹⁸ evidențiază diferite *feluri ale coparticipării procesuale*, în dependență de multiple criterii de clasificare.

I. După poziția părților, coparticiparea procesuală poate fi *activă*, *pasivă* sau *mixtă*. *Coparticiparea procesuală activă* este în ipoteza în care la proces participă mai mulți reclamânți care acționează în judecată, prin aceeași cerere, un singur pârât. *Coparticiparea procesuală pasivă* este atunci când un singur reclamant își îndreaptă pretențiile sale împotriva mai multor pârâți și printr-o singură cerere de chemare în judecată. *Coparticiparea* este *mixtă*, când în proces participă mai mulți reclamânți și mai mulți pârâți.

II. După momentul în care se formează, se distinge între *coparticiparea procesuală inițială* și *coparticiparea procesuală ulterioară*. Regula o constituie coparticiparea procesuală inițială, în sensul că ea se formează odată cu promovarea cererii de chemare în judecată. Ea este ulterioară atunci când se formează pe parcursul desfășurării activității judiciare. Este cazul introducerii unor terțe persoane în procesul civil, fie a conexării unor cauze.

III. În funcție de rolul voinței părților în formarea sa, coparticiparea procesuală poate fi *obligatorie* sau *facultativă*. Pentru a se putea vorbi de o coparticipare procesuală obligatorie, este necesar ca raporturile obligaționale a căror valorificare se urmărește să fie indivizibile sau solidare.

Legislația noastră în mod expres reglementează coparticiparea procesuală obligatorie și facultativă. Astfel, conform art. 62 CPC, *coparticiparea procesuală este obligatorie* dacă examinarea cauzei implică soluționarea chestiunii cu privire la drepturile sau obligațiile mai multor reclamânți și/sau pârâți atunci când: a) obiectul litigiului îl constituie drepturile și obligațiile comune ale mai

¹⁹⁷ Boroi G., et al., *op. cit.*, p. 185.

¹⁹⁸ Durac G., *op. cit.*, p. 169-171. Leș I., *op. cit.*, p. 144-145.

multor reclamanți sau pârâți; b) drepturile și obligațiile reclamanților sau pârâților decurg din aceleași temeuri de fapt sau de drept.

Ca urmare a constatării temeiurilor coparticipării procesuale obligatorii, instanța judecătorească va înștiința, din oficiu sau la cererea participanților la proces, pe toți coreclamanții și copârâții despre posibilitatea de a interveni în proces. Totodată, orice persoană are dreptul să solicite intervenirea în proces în calitate de coreclamant sau copârât. Intervenirea în proces se dispune, printr-o încheiere, până la închiderea dezbaterilor judiciare înaintea primei instanțe. Dacă necesitatea intervenirii în proces a coreclamanților sau copârâților este constatată în timpul deliberării, instanța va relua examinarea cauzei în fond, dispunând înștiințarea coparticipanților.

Coparticipanții pot încredința reprezentarea lor în proces unuia sau mai multor coparticipanți.

Iar *coparticiparea procesuală este facultativă* când mai multe pretenții înaintate de mai mulți reclamanți către același pârât ori de un reclamant către mai mulți pârâți, ori de mai mulți reclamanți împotriva mai multor pârâți (inclusiv în cazul când fiecare pretenție poate fi examinată și executată de sine stătător), se află în conexiune prin raportul material juridic dintre coparticipanți, prin pretențiile înaintate sau probele comune și când există posibilitatea examinării lor în aceeași procedură și de aceeași instanță (art. 63 CPC). În cazul coparticipării facultative, fiecare coreclamant sau copârât participă în proces în mod independent față de ceilalți coparticipanți.

Atât în cazul coparticipării procesuale obligatorii, cât și a coparticipării procesuale facultative, soluționând cauza, judecătorul va emite o singură hotărâre judecătorească, în care se va expune în privința tuturor pretențiilor înaintate. Instanța, însă, va menționa măsura în care hotărârea se raportează fiecărui reclamant sau caracterul solidar al dreptului de urmărire, iar dacă hotărârea se adoptă împotriva mai multor pârâți, instanța judecătorească menționează măsura în care hotărârea trebuie executată de fiecare pârât sau caracterul solidar al răspunderii lor (art. 248 CPC).

4. Succesiunea în drepturi procedurale

Drepturile și obligațiile procesuale în procesul civil pot trece de la anumite persoane, care au avut calitatea de parte în proces, la alte persoane. Din acest considerent *succesiunea în drepturi procedurale constituie instituția dreptului procesual civil ce reglementează trecerea drepturilor și obligațiilor procesuale de la predecesorii în drepturi materiale la alte persoane care anterior nu au participat în proces*¹⁹⁹. Succesiunea procesuală este posibilă în privința părților și intervenienților în proces.

¹⁹⁹ Prisac A., *Drept procesual civil...*, p. 211.

Temeiul succesiunii procesuale constituie trecerea drepturilor și obligațiilor materiale de la partea care a ieșit din raportul juridic litigios la succesorul ei în drepturi (art. 70 alin. (1) CPC). Succesiunea procesuală este posibilă în orice fază a procesului.

Succesiunea procesuală intervine în urma succesiunii în dreptul material, care poate fi:

- 1) **universală**, în situația în care succesorul preia întregul volum de drepturi și obligații de la predecesorul său (decesul persoanei fizice, reorganizarea persoanei juridice);
- 2) **particulară**, când predecesorul transmite, potrivit legii, o parte din drepturile sau obligațiile sale (cesiunea de creanță, preluarea de datorie etc.).

Menționăm că **succesiunea procesuală poate fi numai universală**, de la succesor vor trece toate drepturile și obligațiile procesuale ale predecesorului său.

Din prevederile art. 70 CPC reiese următoarele temeuri a succesiunii procesuale:

- 1) **Decesul persoanei fizice** – odată cu decesul persoanei fizice (indiferent dacă moartea este fizic constatată sau persoana a fost declarată decedată pe cale judecătorească) încetează și calitatea ei de subiect de drept, drepturile și obligațiile fiind transmise succesorilor. Pe plan procesual, calitatea procesuală a persoanei decedate se transmite moștenitorilor acesteia.
- 2) **Reorganizarea persoanei juridice**, persoana juridică se reorganizează prin fuziune (contopire și absorbție), dezmembrare (divizare și separare) sau transformare (art. 204 CC). În cazul reorganizării persoanei juridice, drepturile și obligațiile persoanei juridice reorganizate trec (integral sau parțial) la noua sau alta persoană juridică (art. 205 CC).
- 3) **Cesiunea de creanță**, o creanță transmisibilă și sesizabilă poate fi cesionată de titular (cedent) unui terț (cesionar) în baza unui contract (art. 823 CC). Din momentul încheierii unui astfel de contract, cedentul este substituit de cesionar în drepturile ce decurg din creanță, dacă din contractul de cesiune nu rezultă un moment ulterior.
- 4) **Preluarea datoriei**, un terț (noul debitor) poate să preia datoria sau o parte din ea în unul din următoarele feluri: a) debitorul inițial este liberat de datorie (substituirea completă de către noul debitor); b) debitorul inițial este menținut în calitate de debitor pentru cazul în care noul debitor nu își execută corespunzător obligațiile (substituirea incompletă de către noul debitor); c) debitorul inițial și cel nou poartă răspundere solidară (adăugarea noului debitor). Ca să fim în prezența succesiunii procesuale, este necesar ca preluarea datoriei să îmbrace forma substituirii complete de către noul debitor.
- 5) **Alte cazuri de subrogare.**

Este important de consemnat faptul că succesiunea procesuală nu se va produce, dacă legea materială nu admite trecerea către alte persoane a drepturilor și obligațiilor predecesorilor. De regulă, sunt cazurile de drepturile sau obligațiile strict personale ale subiecților raportului material. Ca de exemplu, nu este posibilă succesiunea procesuală în acțiunile privind desfacerea căsătoriei, încasarea

pensiei de întreținere, restabilire la locul de muncă etc. În aceste cazuri, în urma decesului uneia dintre părți, instanța de judecată va dispune încetarea procesului în legătură cu faptul că partea în proces persoană fizică decedează și raportul juridic litigios nu admite succesiunea în drepturi (art. 265 lit. f) CPC).

În situația în care raportul juridic litigios permite succesiunea în drepturi, instanța judecătorească este obligată să suspende procesul până la determinarea succesorului în drepturi al persoanei juridice ieșite din proces sau până la determinarea moștenitorului sau desemnarea persoanei împuternicite să acționeze în numele masei succesoriale. Succesorul se admite în proces prin încheiere judecătorească.

Din momentul intervenirii în proces a succesorului părții sau intervenientului principal examinarea cauzei continuă din momentul în care a fost suspendată. Mai mult decât atât, actele săvârșite de predecesor până la intrarea în proces a succesorului, sunt obligatorii pentru acesta în măsura în care ar fi fost obligatorii persoanei pe care succesorul în drepturi a subrogat-o. De exemplu, dacă predecesorul în calitate de reclamant a renunțat parțial la acțiune, succesorul lui nu va putea solicita satisfacerea integrală a pretențiilor.²⁰⁰

Întrebări

1. Cum poate fi definită noțiunea de parte în procesul civil? Cine sunt părțile în procesul civil?
2. Care sunt trăsăturile ale părților în procesul civil?
3. Determinați poziția procesuală a reclamantului și pârâtului în procesul civil.
4. Ce drepturi și obligații au părțile în procesul civil?
5. Determinați similitudinile și deosebirile între drepturile și obligațiile părților și celorlalți participanți în procesul civil.
6. Ce semnifică coparticiparea procesuală? Care sunt felurile coparticipării procesuale?
7. Indicați trei exemple de coparticipare procesuală obligatorie.
8. În ce cazuri este posibilă succesiunea în drepturi procedurale?
9. Determinați care subiecți ai raportului procesual civil pot fi înlocuite prin succesiunea procesuală.
10. Care sunt efectele succesiunii procesuale?

²⁰⁰ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 189.

Spețe

1. Bobeico Maria a împrumutat 50.000 lei lui Mazur Constantin pe un termen de un an. La împlinirea termenului obligația de a restitui datoria nu a fost îndeplinită. Bobeico Maria a aflat că Mazur Constantin a decedat cu o lună înainte de termenul de achitare a datoriei.

Dreptul la moștenirea patrimoniului defunctului l-a primit feciorul acestuia Mazur Radu (14 ani). Pentru a-i fi restituită datoria, Maria Bobeico a hotărât să înainteze o acțiune în instanța de judecată. În prealabil ea s-a adresat la biroul de avocați pentru a clarifica dacă este în drept să înainteze acțiunea către Mazur Radu. Avocatul a explicat că Mazur Radu fiind minor nu poate fi parte în proces.

Este posibilă intentarea acțiunii către Radu Mazur? Împotriva cui trebuie să depună acțiunea Bobeico Maria?

2. Elevii Musteață Vasile (12 ani), Nedov Sergiu (15 ani) și Varatic Anatol (16 ani) au deteriorat automobilul „Mazda” ce aparține cu titlu de proprietate soților Roșca. Inițiatorul acestor acțiuni este Nedov Sergiu (15 ani).

Soții Roșca au înaintat în instanța de judecată acțiunea cu privire la repararea prejudiciului cauzat către Varatic Anatol, indicându-l pe motivul superiorității de vârstă între elevii nominalizați.

Determinați participanții în litigiul apărut și indicați poziția lor procesuală.

3. Andronache Elena a înaintat în instanța de judecată o acțiune către uzina de tractoare, privind recuperarea daunei cauzate prin decesul întreținătorului, la întreținerea căruia se găsea feciorul minor și mama pensionară. În cererea de chemare în judecată s-a indicat că întreținătorul a decedat în urma accidentului produs la uzină din vina directorului uzinei.

Indicați cazul în care părțile sunt stabilite corect și argumentați răspunsul:

- 1) reclamant – Andronache Elena, pârât – uzina;
- 2) coreclamanți – feciorul minor și mama pensionară, pârât – uzina;
- 3) coreclamanți – Andronache Elena, feciorul minor și mama pensionară, copârât – uzina și directorul uzinei;
- 4) coreclamanți – Andronache Elena și mama pensionară, pârât – directorul uzinei.

4. Ana Ene (16 ani) s-a adresat în instanța de judecată cu o acțiune împotriva Teatrului „Mihai Eminescu”, solicitând repararea pagubei cauzate prin pierderea paltonului, încredințat spre păstrare la vestiarul teatrului.

Judecătorul a refuzat să primească cererea pe motiv ca reclamanta nu dispune de capacitate deplină de exercițiu.

La rugămintea Anei Ene, cu o acțiune analogică s-a adresat Andrei, unchiul Anei Ene. Acesta a indicat că după decesul părinților Anei Ene el participă activ la educarea minorei, îi acordă ajutor material, de aceea este interesat în soluționarea acestui litigiu.

Este oare în drept unchiul Anei Ene să înainteze în judecată acțiune în apărarea drepturilor Anei Ene? Dacă procesul va fi pornit, cine va participa în calitate de reclamant?

5. Cetățeanul Dominte a sesizat instanța de judecată cu o acțiune împotriva S.A. „Arnaut”, solicitând restabilirea la serviciu și încasarea salariului pentru absența forțată de la serviciu. Ședința de judecată a fost numită la 10 martie. Cu o săptămână înainte de data stabilită, reclamantul a decedat. Instanța de judecată printr-o încheiere a dispus de a suspenda procesul până la intervenirea în proces a succesorilor reclamantului.

Corect a procedat instanța de judecată? Numiți temeiurile succesiunii procesuale.

6. *Indicați cazurile în care este posibilă succesiunea în drepturile procesuale în acțiunile:*

1) Popescu către Munteanu cu privire la încasarea pensiei de întreținere pentru copil, în cazul decesului pârâtului.

2) Nedov către Nedova despre transmiterea fiicei Maria la educarea reclamantului în cazul decesului acestuia.

3) S.A. „Termocom” către salariatul Dodon N. cu privire la repararea prejudiciului în valoare de 30.000 lei cauzat prin utilizarea abuzivă în scopuri personale a camionului întreprinderii, în cazul decesului pârâtului.

4) „Banca Socială” către cetățeanul Manole Andrei privind rambursarea creditului din valoarea imobilului gajat, în cazul reorganizării reclamantului.

TEMA 6. INTERVENIENȚII ÎN PROCESUL CIVIL

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și felurile interveniențelor în procesul civil.
 2. Intervenienții principali.
 3. Intervenienții accesorii.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea interveniențelor în procesul civil ca participanți la proces;
 - relatarea despre felurile interveniențelor în procesul civil;
 - determinarea statutului și rolului intervenientului principal;
 - descrierea drepturilor și obligațiilor intervenientului principal;
 - identificarea efectelor intervenirii în proces a intervenientului principal;
 - determinarea statutului și rolului intervenientului accesoriu;
 - elucidarea drepturilor și obligațiilor intervenientului accesoriu;
 - aprecierea efectelor neatragerii sau neintervenirii în proces a intervenientului accesoriu.

1. Noțiunea și felurile interveniențelor în procesul civil

În procedura contencioasă obligatoriu participă două părți – reclamant și pârât. Chiar dacă suntem în prezența coparticipării procesuale, fie active, fie pasive, aceasta nu schimbă numărul părților în procesul civil. În unele cazuri terțele persoane care nu sunt subiecți ai raportului material-litigios pot avea interes în soluționarea cauzei civile.

Sintagma „*terțe persoane*” are în vedere situația acelor persoane care intervin sau sunt introduse în procesul civil în cursul desfășurării procedurii judiciare²⁰¹.

Terțele persoane au posibilitatea de a participa la examinarea cauzei civile prin intermediul instituției intervenției în procesul civil, dobândind calitatea de intervenient. *Intervenienții sunt participanții la proces care intervin sau se atrag într-un proces intentat pentru a-și apăra drepturile sau interesele ocrotite de lege ce pot fi atinse prin hotărârea adoptată*²⁰².

În literatura de specialitate se menționează că²⁰³ instituția participării terțelor părți în procesul civil prezintă o importantă procesuală considerabilă prin contribuția sa la realizarea unei bune administrări a justiției, într-adevăr, prin participarea terțelor părți în procesul civil se soluționează într-un singur cadru procesual mai multe raporturi juridice conexe. Cu alte cuvinte pe lângă soluționarea raporturilor litigioase dintre părți se rezolvă și raporturile dintre terțele părți pe de-o parte și părți pe de altă parte. Soluționarea acestor raporturi juridice într-un singur cadru procesual prezintă importanță și prin faptul că preîntâmpină posibilitatea pronunțării unor hotărâri judecătorești contradictorii. Aceasta datorită faptului că prin acest mod de soluționare judecătorii au posibilitatea să cunoască în toată complexitatea lor raporturile juridice dintre părți și intervenienți. De asemenea, soluționarea

²⁰¹ Păcurariu I. *Participarea terțelor persoane în latura civilă a procesului penal*. În: Revista Universul Juridic nr. 11/2015, p. 23.

²⁰² Belei E., et al., *op. cit.*, p. 190.

²⁰³ Chironachi V. *Intervenientul principal ca participant în procesul civil*. p. 81. // [online]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/80-87_3.pdf (citată la 10.01.2023).

raporturilor juridice dintre părți și intervenienți în același cadru procesual prezintă și avantajul realizării unei economii de cheltuieli și de timp.

Respectiv, **participarea intervenienților** la judecată prezintă **avantajul** preîntâmpinării pronunțării unor hotărâri judecătorești contradictorii, implicând o mai bună administrare a justiției, întrucât instanța se pronunță atât asupra raportului juridic substanțial dintre reclamant și pârât, cât și asupra raporturilor juridice dintre terții intervenienți și părțile inițiale.

În ceea ce privește **dezavantajele introducerii intervenienților** într-un proces în curs de desfășurare, acestea constau în eventuala întârziere a soluționării cererii principale, în sporirea complexității litigiului, precum și în riscul afectării drepturilor intervenientului, care preia procedura în faza în care se găsește în momentul introducerii sale în proces²⁰⁴.

Un exemplu elocvent de intervenție la proces: în acțiunea de partaj a proprietății comune în devălmășie a soților, rudele acestora pot avea un interes material juridic în proces deoarece anumite bunuri supuse partajării au fost transmise de aceștia în posesie și folosință temporară a soților. În acest caz, obiect al examinării judiciare vor fi și pretențiile înaintate de către rudele soților, care vor avea calitatea de intervenienți în proces.

În funcție de gradul de cointeresare în derularea procesului, avem două feluri de intervenienți:

1. **Intervenienți principali** – care formulează pretenții proprii cu privire la obiectul litigiului (art. 65 CPC);
2. **Intervenienți accesorii** – care nu formulează pretenții proprii asupra obiectului litigiului (art. 67 CPC).

Poziția procesuală a intervenienților se caracterizează prin următoarele trăsături comune²⁰⁵:

- a) Sunt participanți la proces, având interes juridic în proces (material și procesual);
- b) Intervin într-un proces deja intentat;
- c) Drepturile și interesele apărute de intervenienți nu coincid cu drepturile și interesele părților.

2. Intervenienții principali

Potrivit art. 65 alin. (1) CPC, orice persoană interesată poate interveni într-un proces ce se desfășoară între alte persoane. Intervenția este în interesul propriu când intervenientul invocă un drept al său asupra obiectului litigiului sau un drept legat de acesta. În practică se întâlnesc cazuri când în legătură cu obiectul litigiului dintre reclamant și pârât are pretenții altă persoană, care nu participă în

²⁰⁴ *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole. Vol. 1.* / coord. Boroș G. București: Editura Hamangiu, 2016, p. 195.

²⁰⁵ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 191.

procesul pornit. Ea poate interveni în proces în calitate de intervenient care formulează pretenții proprii cu privire la obiectul litigiului.

Intervenția principală poate fi definită ca pe o acțiune prin care terțul intervenient formulează o pretenție distinctă, dar conexă cu cererea principală, într-un proces civil declanșat între alte persoane, în scopul obținerii unei hotărâri judecătorești favorabile²⁰⁶.

Prin intermediul intervenției principale, persoana își realizează dreptul la accesul liber la justiție. Acest drept ar putea fi valorificat prin înaintarea unei acțiuni civile separate, în acest caz persoana respectivă va avea statut procesual de reclamant. Esența intervenției principale constă în posibilitatea unei terțe persoane de a intra într-un proces pendinte între reclamant și pârât.

Intervenientul principal poate interveni în proces până la închiderea dezbaterilor judiciare în primă instanță, înaintând acțiunea către una sau către ambele părți. Cererea de intervenție principală se întocmește conform cerințelor prevăzute pentru cererea de chemare în judecată. În cazul în care constată că acțiunea intervenientului principal nu se raportează la obiectul litigiului, instanța pronunță o încheiere prin care respinge examinarea concomitentă a acțiunii intervenientului principal cu acțiunea inițială a reclamantului. În astfel de cazuri, intervenientul principal nu decade din dreptul de a cere intentarea unui proces pe baze generale.

Poziția procesuală a intervenientului principal are următoarele particularități:

1) Intervenientul principal înaintează pretenții proprii asupra obiectului litigiului.

Aceasta presupune că pretențiile intervenientului principal trebuie să se refere la apărarea unui drept care a fost deja deferit în justiție prin acțiunea inițială a reclamantului. Cu alte cuvinte, este necesar ca o terță persoană să afirme că acesteia îi aparțin o parte sau toate drepturile în legătură cu care a apărut litigiul între reclamant și pârât.

Pretenția intervenientului poate fi identică (cu același obiect și temei) acțiunii înaintate de reclamant către pârât. De exemplu, în procesul posesorului unui automobil privind repararea prejudiciului material cauzat printr-un accident poate interveni proprietarul acestui automobil deteriorat, înaintând aceleași pretenții împotriva pârâtului. În acest caz, proprietarul automobilului susține că anume el, și nu posesorul automobilului, este în drept să primească o despăgubire de la pârât.

Acțiunea intervenientului principal poate fi similară celei înaintate de reclamant (cu același temei, dar având un obiect diferit). De exemplu, într-un proces între copiii defunctului privind partajul averii succesoriale poate interveni copilul defunctului născut din prima căsătorie, invocând dreptul său asupra unei părți din averea succesorală.

²⁰⁶ Păcurariu I., *op. cit.*, p. 24.

Pretențiile înaintate de intervenientul principal pot fi diferite de cele ale reclamantului, având un alt temei și un alt obiect. De exemplu, în litigiul între locatari privind modul de folosire a unei încăperi poate interveni proprietarul încăperii, solicitând evacuarea ambilor locatari.²⁰⁷

Dacă se constată că acțiunea intervenientului principal nu se raportează la obiectul litigiului, instanța pronunță o încheiere prin care respinge examinarea concomitentă a acțiunii intervenientului principal cu acțiunea inițială a reclamantului (art. 65 alin. (4) CPC).

2) *Intervenientul principal intervine în proces din proprie inițiativă, benevol, prin depunerea unei acțiuni.*

Intervenția principală se realizează numai la cererea persoanei interesate, în acest sens intervenientul depune o cerere de intervenție principală, care este nu altceva decât o cerere de chemare în judecată. Pentru că cererea de intervenție principală se întocmește conform cerințelor prevăzute pentru cererea de chemare în judecată și pentru cererea de intervenție, intervenientul principal achită taxa de stat.

Instanța nu poate atrage în proces din oficiu pe intervenientul principal. Însă instanța este obligată să înștiințeze persoanele în cauză despre procesul pornit și să le explice dreptul lor de a interveni în proces prin înaintarea unei acțiuni, dacă se constată că există persoane care pot să își declare propriile pretenții asupra obiectului litigiului între părțile inițiale (art. 65 alin. (1¹) CPC).

3) *Intervenientul principal înaintează acțiunea împotriva ambelor părți (reclamantului și pârâtului) sau doar împotriva reclamantului.*

În majoritatea cazurilor, pretențiile intervenientului principal sunt îndreptate împotriva ambelor părți. În unele cazuri, acțiunea intervenientului principal este înaintată doar împotriva reclamantului. De exemplu, în procesul intentat de reclamant privind evacuarea pârâtului dintr-un apartament intervine un intervenient, solicitând recunoașterea dreptului de proprietate asupra apartamentului în litigiu (fiind contestat dreptul reclamantului asupra acestuia), fără însă a solicita și evacuarea pârâtului²⁰⁸. În acest caz, admiterea pretenției intervenientului principal exclude total admiterea acțiunii reclamantului.

Atragem atenția că acțiunea intervenientului principal nu poate fi înaintată doar împotriva pârâtului, fiindcă în acest caz vom fi în prezența coparticipării procesuale active, terțul dobândind calitatea de coreclamant, iar nu de intervenient principal.

4) *Poziția procesuală a intervenientului principal diferă de cea a coreclamantului.*

Poziția procesuală a intervenientului principal se deosebește de poziția procesuală a coreclamantului. Intervenienții principali intervin într-un proces deja intentat. Coreclamanții pot înainta acțiunea concomitent, însă acțiunea intervenientului principal nu poate fi intentată concomitent

²⁰⁷ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 192.

²⁰⁸ Ibidem, p. 193-194.

cu acțiunea reclamantului inițial. Pretențiile intervenientului principal și ale reclamantului inițial, în principiu, se exclud reciproc, ceea ce face imposibilă admiterea examinării concomitente a mai multor pretenții din momentul intentării procesului civil. Interesele coreclamanților nu contravin reciproc. Coreclamanții înaintează de fiecare dată acțiunea către pârât, însă intervenientul principal poate înainta acțiunea către reclamant sau pârât ori de către ambele părți.²⁰⁹

5) Intervenientul principal are drepturi și obligații de reclamant.

Având în vedere că formulează pretenții proprii, intervenientul principal are drepturi și obligații de reclamant. De aceea, intervenientul principal este în drept să renunțe la acțiune, să modifice temeiul sau obiectul acțiunii, să completeze temeiul acțiunii, să mărească sau micșoreze quantumul pretențiilor, să completeze acțiunea cu pretenții accesorii și să încheie tranzacția de împăcare.

3. Intervenienții accesorii

Persoana interesată într-un proces pornit între alte persoane poate interveni în el alături de reclamant sau de pârât până la închiderea dezbaterilor judiciare în prima instanță dacă hotărârea pronunțată ar putea să influențeze drepturile sau obligațiile lui față de una din părți (art. 67 alin. (1) CPC).

*Intervenientul accesoriu este participantul la proces care intervine sau se atrage într-un proces civil de partea reclamantului sau pârâtului pentru a-și apăra interesele, fără a avea pretenții proprii asupra obiectului litigiului*²¹⁰.

Intervenția accesorie vizează situația în care intervenientul sprijină numai apărarea uneia dintre părți. Intervenientul accesoriu, spre deosebire de cel principal nu tinde la valorificarea unei pretenții proprii, ci urmărește prin apărările pe care le face, ca instanța să pronunțe o soluție în favoarea părții pentru care a intervenit. Din acest motiv, natura juridică a intervenției accesorii este aceea de apărare.²¹¹

În doctrină se arată că²¹² participând la procesul civil de partea reclamantului sau pârâtului, intervenientul accesoriu contribuie la apărarea drepturilor părții respective în proces. De exemplu, în procesul intentat de către creditor împotriva fidejursorului privind executarea obligației, participarea debitorului în calitate de intervenient accesoriu de partea fidejursorului pârât contribuie la apărarea drepturilor ultimului, precum și la ocrotirea intereselor debitorului, prin evitarea eventualei acțiuni de regres.

De asemenea, instituția intervenienței accesorii asigură examinarea completă și obiectivă a circumstanțelor cauzei, iar prin efectul prejudicialității se realizează economia procesuală. Astfel,

²⁰⁹ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 221.

²¹⁰ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 195.

²¹¹ Păcurariu I., *op. cit.*, p. 24.

²¹² Belei E., et al., *op. cit.*, p. 195-196.

faptele și raporturile juridice stabilite prin hotărâre judecătorească irevocabilă nu trebuie dovedite din nou la examinarea acțiunii de regres depuse împotriva intervenientului.

Trăsăturile caracteristice ale intervenienților accesorii sunt următoarele²¹³:

a) Intervenienții accesorii nu sunt subiecți prezumați ai raportului material litigios.

Între intervenientul accesoriu și partea căreia i se alătură există un raport material juridic de sine stătător. Nu există drepturi sau obligații reciproce prezumate între reclamant și intervenientul accesoriu de partea pârâtului. La fel, nu există drepturi sau obligații reciproce prezumate între pârât și intervenientul accesoriu de partea reclamantului. Spre deosebire de coparticipanți, intervenienții accesorii nu au drepturi sau obligații comune cu partea alături de care ei participă.

De exemplu, în cazul răspunderii angajatorului pentru prejudiciul cauzat de salariat, în procesul civil angajatorul va avea calitatea de pârât, iar salariatul de intervenient accesoriu de partea pârâtului. În acest caz, raportul material juridic dintre reclamant și pârât este cu privire la repararea prejudiciului cauzat, dintre pârât și intervenientul accesoriu există raportul juridic de muncă.

b) Intervenienții accesorii nu formulează pretenții asupra obiectului litigiului.

Intervenientul accesoriu este chemat pentru apărarea propriilor drepturi și interese, scopul intervenientului accesoriu este obținerea unei hotărâri judecătorești favorabile pentru partea alături de stă în proces. Pentru că hotărârea judecătorească poate să influențeze drepturile și interesele intervenientului accesoriu. Ca de exemplu, în cazul admiterii acțiunii de repararea a prejudiciului cauzat prin fapta salariatului, angajatorul va putea depune o acțiune de regres împotriva salariatului (care a avut calitatea de intervenient accesoriu în cauza inițială); în situația admiterii acțiunii privind restabilirea la locul de muncă, salariatul care îndeplinește la moment munca respectivă urmează a fi eliberat din serviciu.

De aceea intervenientul accesoriu nu formulează pretenții asupra obiectului litigiului, nici împotriva intervenientului accesoriu nu pot fi formulate pretenții.

c) Intervenientul accesoriu intervine în procesul deja pornit alături de reclamant sau pârât.

Intervenientul accesoriu intervine într-un proces pornit între alte persoane și se alătură în proces reclamantului sau pârâtului. Intervenind în proces alături de una din părți, scopul intervenției este de a „ajuta” partea căreia se alătură pentru a fi pronunțată hotărârea în favoarea acesteia. În majoritatea cazurilor, intervenienții accesorii participă la proces de partea pârâtului. Totuși pot exista situații când intervenientul accesoriu participă la proces de partea reclamantului.

Pentru a interveni în proces, intervenientul depune o cerere în care demonstrează interesul intervenției, menționând cărei părți se va alătura. Fie intervenientul accesoriu poate fi atras în proces și la cererea uneia dintre părți sau din oficiul instanței. În acest caz, dacă, în urma pronunțării hotărârii, partea în proces obține un drept față de intervenientul accesoriu sau acesta poate înainta pretenții

²¹³ Prisac A., *Comentariul...*, p. 240-242.

împotriva ei, partea interesată este obligată să-l înștiințeze despre pornirea procesului și să prezinte în judecată un demers, solicitând introducerea lui în proces. În acest scop, partea interesată depune în judecată o cerere, copia de pe care o expediază intervenientului accesoriu, precum și explicația dreptului acestuia de a interveni în proces în timp de 15 zile.

Conform art. 68 CPC, intervenientul accesoriu are drepturile și obligațiile procedurale ale părții căreia i se alătură, cu excepția dreptului de a modifica temeiul și obiectul acțiunii, de a majora sau reduce cuantumul pretențiilor din acțiune, precum și de a renunța la acțiune, de a recunoaște acțiunea sau de a încheia tranzacție, de a înainta acțiune reconvențională sau de a cere executarea silită a hotărârii, încheierii sau deciziei judecătorești.

În caz de examinare a cauzei fără ca partea interesată să atragă în proces intervenientul accesoriu, faptele și raporturile juridice stabilite prin hotărâre judecătorească irevocabilă nu au efecte juridice la examinarea acțiunii de regres depuse împotriva intervenientului (art. 69 alin. (2) CPC).

Neintervenirea în proces fără motive întemeiate a intervenientului accesoriu, înștiințat în modul stabilit, îl decade din dreptul de a dovedi că litigiul a fost soluționat greșit din cauza incorectitudinii în proces a părții la care urma să se alăture în măsura în care nu dovedește că explicațiile, acțiunile și mijloacele de apărare ale părții au fost greșite din intenție sau din culpă gravă (art. 69 alin. (3) CPC).

Întrebări

1. În ce cazuri pot participa terțe persoane la examinarea și soluționarea cauzelor civile?
2. Ce reprezintă instituția intervenției în procesul civil?
3. Care sunt felurile intervenției în procesul civil?
4. Prin ce se caracterizează poziția procesuală a intervenienților?
5. Ce particularități are poziția procesuală a intervenienților principali?
6. Ce drepturi și obligații au intervenienții principali?
7. Care este procedura de intervenire în proces a intervenientului principal?
8. Evidențiați trăsăturile caracteristice ale intervenientului accesoriu.
9. Prezentați trei exemple în care intervenientul accesoriu participă în proces de partea reclamantului și trei exemple când participă de partea pârâtului.
10. Care sunt drepturile și obligațiile intervenientului accesoriu?

Spețe

1. Dorin David și-a pierdut motocicleta în s. Costești, aceasta fiind luată de apele râului Prut. Ion Moldovanu a găsit motocicleta și în scurt timp i-a vândut-o lui Vladimir Popescu însă fără a-i fi perfectate documentele necesare pentru a o înregistra în registrul de evidență a transporturilor auto.

În aceste circumstanțe, Vladimir Popescu s-a adresat în instanța de judecată împotriva lui Ion Moldovanu cu cerere de chemare în judecată privind recunoașterea dreptului de proprietate asupra motocicletei. Despre derularea acestui proces civil a fost informat și Dorin David. Astfel, acesta din urmă a depus o cerere împotriva lui Ion Moldovanu și Vladimir Popescu la aceeași judecătorie adresată judecătorului care examinează aceași cauză civilă, prin care a solicitat recunoașterea dreptului de proprietate asupra motocicletei.

Urmează instanța de judecată să examineze concomitent acțiunea lui Dorin David cu acțiunea inițială? Ce calitate procesuală va avea Dorin David la acest proces civil?

2. Manole Malanciuc a înaintat o acțiune civilă împotriva lui Petru Movilă privind împărțirea în natură a bunului imobil. Tatăl lui Petru Movilă pe nume Anton Movilă dorind ca fiul său să devină ulterior proprietar asupra întregului imobil, a înaintat o cerere de intervenție principală împotriva lui Manole Malanciuc solicitând încasarea datoriei restante de 10.000 euro. Această datorie a existat în baza unui contract de împrumut încheiat între Manole Malanciuc și Anton Movilă.

Care sunt condițiile de examinare concomitentă a acțiunii intervenientului principal cu acțiunea inițială a reclamantului? Cum trebuie să procedeze instanța în speță?

3. Irina Cornea a sesizat instanța de judecată cu o acțiune către S.A. „RED Nord” cu privire la recuperarea prejudiciului cauzat sănătății. În ședința de judecată, s-a constatat că Irina Cornea a fost tamponată de un automobil condus de Oleg Pîntea, care este salariat la S.A. „RED Nord”. În cadrul examinării pricinii, reclamanta a înaintat un demers prin care a cerut să fie atras șoferul Oleg Pîntea în proces în calitate de copârât. Însă instanța de fond, printr-o încheiere judecătorească, a dispus audierea șoferului Oleg Pîntea în calitate de martor.

Determinați poziția procesuală a persoanelor menționate. Corect a procedat instanța de judecată?

4. Dorin Radu a sesizat instanța de judecată cu o acțiune către Gheorghe Dodu, privind repararea prejudiciului cauzat. În cerere a fost indicat că în urma unui accident rutier produs din vina lui Gheorghe Dodu, șofer-salariat la USARB, automobilul condus de pârât a lovit motocicleta reclamantului cauzând astfel un prejudiciu în valoare de 20.000 lei.

În proces a fost atrasă ca parte Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. În ședința de judecată, s-a stabilit că motocicleta îi aparține tatălui reclamantului.

Cum urmează să procedeze instanța în această situație? Determinați calitatea procesuală a persoanelor implicate în proces.

5. Colosov Serghei a înaintat o acțiune în judecată către Colosova Elena solicitând transmiterea fiului la educația sa. În ședința de judecată, s-a constatat că după nașterea feciorului, Colosov Serghei a părăsit familia sa și a trecut cu traiul la concubina Semeniuc Diana. Instanța, din oficiu, a atras în proces pe Semeniuc Diana în calitate de intervenient accesoriu de partea reclamantului.

Corect a procedat instanța? Determinați participanții la acest proces.

6. Vitalie Zară este proprietarul unui apartament dintr-un bloc de locuit din mun. Bălți. Deasupra acestui bloc a fost construită o mansardă neautorizată de SRL „Lux-mansarde”. În consecință, Vitalie Zară a înaintat o cerere de chemare în judecată împotriva SRL „Lux-mansarde” prin care a solicitat demolarea mansardei ilegale ce a fost ridicată deasupra blocului de locuit.

În cele din urmă, instanța de judecată a respins acțiunea lui Vitalie Zară, iar acesta a declarat apel împotriva hotărârii primei instanțe. În instanța de apel, trei locatari din același bloc de locuit au înaintat o cerere de intervenție principală prin care au solicitat de a fi demolată mansarda construită ilegal. Pe de altă parte, investitorii mansardelor, care urmau pe viitor să devină proprietari a apartamentelor mansardă, au depus cereri de a fi introduși în proces în calitate de intervenienți accesorii.

Până la ce fază a procesului civil poate fi înaintată cererea de intervenție principală și a celei accesorii? Cum urmează să procedeze instanța de apel la soluționarea ambelor categorii de cereri?

TEMA 7. PARTICIPAREA PROCURORULUI, AUTORITĂȚILOR PUBLICE, ORGANIZAȚIILOR ȘI PERSOANELOR FIZICE ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL ÎN APĂRAREA INTERESELEI ALTOR PERSOANE

- I. Structura temei:**
1. Participarea procurorului în procesul civil.
 2. Participarea autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice în cadrul procesului civil pentru apărarea intereselor altor persoane.
 3. Intentarea procesului civil în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane.
 4. Participarea autorităților publice în cadrul cauzelor civile pentru depunerea de concluzii.
- II. Obiectivele de referință:**
- identificarea rolului și importanței participării procurorului în procesul civil;
 - elucidarea cazurilor în care procurorul participă în procesul civil;
 - explicarea esenței participării autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice în cadrul procesului civil pentru apărarea intereselor altor persoane;
 - definirea calității procesuale a autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice când acestea intentează procesul civil în apărarea drepturilor altor persoane;
 - descrierea temeiurilor de participare a autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice în interesele altor persoane;
 - relatarea condițiilor intentării procesului civil de către autoritățile publice, organizațiile și persoanele fizice în interesele altor persoane;
 - stabilirea particularităților participării autorităților publice în cadrul cauzelor civile pentru depunerea de concluzii.

1. Participarea procurorului în procesul civil

Legislația procesual civilă determinând sfera participanților la proces înscrie în această categorie și pe procuror. Procuratura este o instituție publică autonomă în cadrul autorității judecătorești care, în procedurile penale și în alte proceduri prevăzute de lege, contribuie la respectarea ordinii de drept, efectuarea justiției, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei și ale societății, dispune art. 1 din Legea cu privire la Procuratură nr. 3 din 25.02.2016²¹⁴. Iar procurorul, potrivit art. 2 Legea nr. 3/2016, este persoana cu funcție de demnitate publică care exercită atribuțiile Procuraturii, prevăzute de Constituție, de alte acte legislative și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, și este numit în această funcție în modul prevăzut de lege.

Printre funcțiile pe care le îndeplinește Procuratura se regăsește că în cazul neînțepirii sau al încetării urmăririi penale, în condițiile legii, intentează acțiunea civilă și participă la examinarea acesteia (art. 5 lit. j) Legea nr. 3/2016).

Participarea procurorului la judecarea cauzelor civile se permite numai în cazurile expres și limitativ prevăzute de lege. Jurisprudența CtEDO a clarificat că simpla prezență a procurorului la deliberările instanțelor, fie că prezența este „activă” sau „pasivă”, este considerată a fi o încălcare a

²¹⁴ Legea cu privire la Procuratură nr. 3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 69-77 din 25.03.2016.

art. 6 § 1 din Convenție. Chiar dacă în cauza *Martinie v. Franța*²¹⁵, guvernul francez a declarat că „prezența” procurorului era justificată de faptul că, fiind ultima persoană care a văzut și studiat dosar, era în măsură să răspundă, în timpul deliberărilor, la orice întrebare care i s-ar putea adresa cu privire la cauză, CtEDO a răspuns că beneficiul pentru instanța de judecată a acestei asistențe pur tehnice urma să fie cântărit în raport cu interesul superior al justițiabilului, care să aibă o garanție că procurorul nu va putea, prin „prezența” sa la deliberări, să influențeze rezultatul acestora și a constatat că această garanție nu a fost oferită de sistemul de drept francez. În același timp, CtEDO recunoaște că²¹⁶ sprijinul de către Procuratură a uneia dintre părți poate fi, fără îndoială, justificat în anumite circumstanțe, de exemplu protecția drepturilor grupurilor vulnerabile – copii, persoane cu dizabilități etc. – care sunt considerate incapabile să își protejeze ele însele interesele, sau în cazul în care numeroși cetățeni sunt afectați de faptele ilicite sau în cazul în care interesele statului trebuie protejate.

Intentarea acțiunilor civile de către procuror trebuie să fie o modalitate subsidiară de acțiune, la care va recurge numai în lipsa unei alte posibilități de ocrotire a dreptului respectiv²¹⁷. În conformitate cu art. 71 alin. (2) CPC, procurorul poate depune cererea de chemare în judecată pentru compensarea prejudiciului cauzat autorităților publice prin infracțiune, precum și pentru anularea actelor care au cauzat prejudiciul, în cazul încetării urmăririi penale sau neînceperii urmăririi penale în temeiul art. 275 pct. 4), 5) și 9) din Codul de procedură penală. Cererea de chemare în judecată poate fi depusă indiferent de acordul autorității publice. Procurorul participă la judecarea cauzelor civile în calitate de participant la proces dacă el însuși a depus cererea de chemare în judecată.

Adresându-se în instanța de judecată, procurorul înaintează o acțiune în interesele autorităților publice (statului). Procurorul nu este reclamant, întrucât nu este un subiect prezumat al raportului material-litigios. Procurorul nu este nici reprezentantul părții în interesele căreia este pornit procesul, deoarece procurorul acționează în nume propriu, drepturile acestuia fiind expres prevăzute de lege.²¹⁸

Poziția procurorului în procesul civil prezintă următoarele particularități:

- ***procurorul are drepturile și obligațiile de reclamant***, însă, datorită faptului că nu este reclamant, nu are dreptul de a încheia tranzacția de împăcare (art. 72 alin. (1) CPC). Renunțarea procurorului la pretențiile înaintate în apărarea intereselor autorității publice nu o privează pe aceasta de dreptul de a cere examinarea cauzei în fond. Renunțarea autorității publice la acțiunea intentată de procuror nu afectează examinarea cauzei dacă procurorul cere examinarea cauzei în fond;
- ***procurorul nu achită taxa de stat*** la depunerea acțiunii civile (art. 85 alin. (1) lit. f) CPC);

²¹⁵ Case of *Martinie v. France*, 12.04.2006. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-73196> (citată la 10.01.2023).

²¹⁶ Case of *Menchinskaya v. Russia*, 15.01.2009. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre/?i=001-90620> (citată la 10.01.2023).

²¹⁷ *Butnaru V. Rolul participării procurorului în cauzele civile*. În: *Legea și viața* nr. 11(323)/2018, p. 34.

²¹⁸ *Belei E., et al., op.cit.*, p. 202.

- *față de procuror nu poate fi înaintată acțiunea reconvențională*, fiindcă nu este un subiect prezumat al raportului material-litigios;
- *neprezentarea procurorului* citat legal în ședința de judecată *nu împiedică examinarea cauzei* dacă autoritatea publică în interesele căreia a fost intentată acțiunea susține examinarea cauzei în lipsa procurorului (art. 72 alin. (4) CPC);
- *dacă acțiunea procurorului este respinsă*, integral sau parțial, *pârâtului i se restituie*, din mijloacele bugetului de stat, *cheltuielile de judecată* pe care le-a suportat integral sau parțial, în acea parte a pretențiilor reclamantului care i-a fost respinsă (art. 97¹ alin. (1) CPC).

2. Participarea autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice în cadrul procesului civil pentru apărarea intereselor altor persoane

În general, în conformitate cu principiul disponibilității, intentarea unei cauze civile pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime este efectuată însăși de persoana interesată – subiect al raportului material juridic. Însă, art. 73 alin. (1) CPC reglementează o excepție de la această regulă, în cazurile prevăzute de lege, autoritățile publice, organizațiile, persoanele fizice pot adresa în judecată acțiune (cerere) în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane, la cererea acestora, sau în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unui număr nelimitat de persoane fizice. Acțiunea în apărarea intereselor unei persoane în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă) poate fi intentată independent de existența cererii unei persoane interesate sau a reprezentantului ei legal.

În acest sens, art. 7 alin. (2) CPC dispune că în cazurile prevăzute de prezentul cod și de alte legi, procesul civil poate fi intentat în numele persoanelor împuternicite de lege să apere drepturile, libertățile și interesele legitime ale unei alte persoane, ale unui număr nelimitat de persoane, interesele Republicii Moldova și ale societății.

Scopul principal al instituției apărării drepturilor altor persoane în procesul civil este de a asista în apărarea judiciară a persoanelor care, din motive de sănătate sau din cauza vârstei, handicapului sau din alte motive întemeiate, nu își pot exercita în mod independent dreptul la apărare judiciară. Instituirea în procesul civil a posibilității intentării procesului pentru apărarea drepturilor altor persoane este o garanție importantă a accesului la justiție²¹⁹.

Instituția participării la procesul civil a autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane constituie o garanție suplimentară de realizare a dreptului fiecăruia la apărare judiciară.

²¹⁹ *Op. cit.* / Под ред. М.К. Треушникова, с. 189.

Temeiul participării la procesul civil a autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane este cointeresarea statului sau a societății în procesul civil, ce rezultă din obligațiile subiecților menționați potrivit atribuțiilor lor funcționale. Însă autoritățile publice, organizațiile și persoanele fizice, participă în procesul civil în nume propriu și au doar interes procesual-juridic în desfășurarea procesului.²²⁰

În doctrina rusă²²¹, pentru determinarea calității procesuale a autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice când ele participă la procesul civil pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane se operează cu noțiunea de „*reclamant procesual*”. În legătură cu „reclamanții procesuali” sunt făcute următoarele precizări²²²:

În primul rând, vorbim despre reclamant, partea care deține în proces o poziție activă, ofensivă. Din această cauză interesul juridic al persoanei care intentează procesul în nume propriu pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane este, în mod obiectiv, contrar interesului pârâtului.

În al doilea rând, noțiunea de „reclamant procesual” se referă la partea din procesul civil, și nu la reprezentantul unei părți, în apărarea ale cărei drepturi, libertăți și interese se pornește procesul. Reprezentantul, ocrotind drepturile, libertățile și interesele ale altor persoane, acționează în proces în numele altcuiva, adică în numele persoanei pe care o reprezintă. Acest lucru determină o diferență în drepturile și obligațiile procesuale ale unui reprezentant și ale unui reclamant procesual. De exemplu, reclamanții procesuali, spre deosebire de reprezentanții, pot să renunțe la acțiune.

În al treilea rând, termenul „reclamant procesual” înseamnă că persoana apără în nume propriu nu interesele sale, ci drepturile, libertățile și interesele altor persoane. În consecință, reclamanții procesuali au doar un interes procesual în cauză, fapt care se reflectă în chiar denumirea acestui participant la procesul civil.

Organele, organizațiile, persoanele fizice care au intentat proces în apărarea intereselor unor alte persoane au drepturi și obligații procedurale de reclamant, cu excepția dreptului de a încheia tranzacție și a obligației de a achita cheltuielile de judecată. Ceea ce înseamnă că reclamanții procesuali se bucură de drepturile și suportă obligațiile cuprinse în art. 56 CPC și art. 60 CPC.

O particularitate constituie realizarea dreptului de renunțare la acțiune de către reclamant procesual. Pentru că acesta nu este subiect al raportului material juridic, renunțarea la acțiune nu privează pe persoana în interesul căreia a fost intentat procesul de a cere examinarea cauzei în fond.

Prevederile art. 73 și 74 CPC stipulează două forme distincte de participare la procesul civil a autorităților publice:

²²⁰ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 235.

²²¹ Осокина Г.Л., *op. cit.*, с. 248.

²²² *Ibidem*, p. 248-252.

- 1) **intentarea procesului civil în apărarea drepturilor**, libertăților și intereselor legitime ale **unor alte persoane**. Această formă poate fi realizată și de către organizații și persoane fizice, în cazurile prevăzute de lege;
- 2) **participarea la proces a autorităților publice pentru a depune concluzii**. Spre deosebire de prima formă, aceasta poate fi exercitată numai de către autoritățile publice și doar în cazurile prevăzute de lege.

3. Intentarea procesului civil în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane

Reclamanții procesuali pot porni procesul în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane doar în cazurile prevăzute de lege. **Temeiurile intentării procesului** în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane sunt:

- a) la cererea persoanei care consideră că i-au fost încălcate drepturile, libertățile și interesele legitime;
- b) din proprie inițiativă pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unui număr nelimitat de persoane fizice;
- c) din proprie inițiativă pentru apărarea intereselor unei persoane în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară, chiar dacă nu există cererea reprezentantului ei legal.

În calitate de reclamanți procesuali pot fi autoritățile publice, organizațiile și persoanele fizice, iar pentru că aceștia să dobândească calitatea de reclamant procesual, legea materială trebuie să-i confere dreptul de a intenta procesul în interesul altor persoane.

I. Autoritățile publice.

Noțiunea de autoritate publică este definită de Codul administrativ, respectiv potrivit art. 7 CA, autoritate publică se consideră orice structură organizatorică sau organ instituită/instituit prin lege sau printr-un alt act normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public.

În urma examinării legislației materiale, putem susține că **în următoarele situații autoritățile publice au dreptul să pornească procesul** în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane:

1. Autoritatea tutelară poate fi reclamant procesual în cauzele de:

- declarare a nulității căsătoriei, dacă căsătoria a fost încheiată de o persoană care nu a atins vârsta matrimonială și această vârstă nu a fost redusă în modul stabilit (art. 42 alin. (1) lit. a) Codul familiei);

- decădere din drepturile părintești (art. 68 alin. (2) Codul familiei);
- încasare a pensiei de întreținere pentru copiii minori (art. 74 alin. (3) Codul familiei);
- declarare a nulității adopției (art. 50 alin. (1) lit. e) din Legea privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010²²³).

2. Organe ale administrației publice abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor, potrivit art. 31 din Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003²²⁴, acțiunile privind protecția drepturilor consumatorilor pot fi depuse la instanța judecătorească de către autoritățile administrației publice abilitate:

- autoritatea administrativă care coordonează la nivel național controlul respectării legislației cu privire la protecția consumatorilor – Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Produselor Nealimentare și Protecția Consumatorilor
- în domeniul protecției vieții și sănătății consumatorilor – Ministerul Sănătății;
- în domeniul transportului interurban și internațional – organul de specialitate al administrației publice centrale în domeniul transporturilor;
- în domeniul construcțiilor – organul administrației publice centrale specializat în domeniul construcțiilor;
- în domeniul turismului – Agenția Turismului;
- în domeniul telecomunicațiilor – organul de stat abilitat cu funcții de reglementări în telecomunicații;
- în domeniul asigurărilor – Comisia Națională a Pieței Financiare;
- în domeniul serviciilor bancare – Banca Națională.
- în domeniul produselor alimentare, la toate etapele lanțului alimentar – Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor.

3. Avocatul Poporului (Ombudsmanul) asigură respectarea drepturilor și libertăților omului de către autoritățile publice, de către organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, de către organizațiile necomerciale și de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile (art. 1 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52 din 03.04.2014²²⁵).

În exercitarea mandatului său, Avocatul Poporului are dreptul să reprezinte persoanele fizice sau grupurile de persoane fizice în fața instanțelor de judecată în cazurile complexe ce țin de drepturile

²²³ Legea privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-134 din 30.07.2010.

²²⁴ Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-131 din 27.06.2003.

²²⁵ Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52 din 03.04.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 110-114 din 09.05.2014.

și libertățile omului sau în cazurile de interes public. Totodată, în baza rezultatelor examinării sesizării, Avocatul Poporului este în drept să adreseze în instanța de judecată o cerere în apărarea intereselor petiționarului ale cărui drepturi și libertăți fundamentale au fost încălcate (art. 11 și 25 Legea nr. 52/2014).

II. Organizațiile. Prin organizație trebuie să înțelegem orice entitate juridică, cu sau fără personalitate juridică, care nu este autoritate publică și nu acționează în regim de interes public, dar este împuternicită conform legii de a acționa în interesul titularilor drepturilor subiective civile încălcate²²⁶. Exemplificativ, următoarele organizații pot avea calitatea de reclamant procesual:

1. Sindicatele – asociații din care fac parte, pe principii benevole, persoane fizice unite după interese comune, inclusiv ce țin de activitatea lor, și constituite în scopul apărării drepturilor și intereselor profesionale, economice, de muncă și sociale colective și individuale ale membrilor lor (art. 1 din Legea sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000²²⁷).

Potrivit art. 12 din Legea nr. 1129/2000, sindicatul poate reprezenta și apăra drepturile și interesele profesionale, economice, de muncă și sociale colective și individuale ale membrilor săi în instanțele judecătorești. În plus, Codul muncii prin art. 386 conferă dreptul sindicatelor să conteste, în modul stabilit, actele normative care lezează drepturile de muncă, profesionale, economice și sociale ale salariaților, prevăzute de legislația în vigoare.

2. Patronatele sunt organizații necomerciale, neguvernamentale, independente și apolitice, constituite în baza liberei asocieri și egalității în drepturi a patronilor din diverse domenii de activitate (art. 1 din Legea patronatelor nr. 976 din 11.05.2000²²⁸). Patronatele sunt în drept să reprezinte, să promoveze, să susțină și să apere drepturile și interesele membrilor lor în relațiile cu autoritățile publice, cu sindicatele și cu alte persoane juridice și persoane fizice, atât pe plan național, cât și internațional, în conformitate cu statutele proprii și cu legislația în vigoare.

3. Asociațiile obștești, potrivit art. 2 din Legea cu privire la organizațiile necomerciale nr. 86 din 11.06.2020²²⁹, asociație obștească este organizația necomercială constituită benevol de fondatori în vederea realizării scopurilor necomerciale pentru care a fost constituită. În cazurile prevăzute de lege, asociațiile obștești pot intenta procesul civil în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane. Ca de exemplu, asociație obștească de consumatori are dreptul să înainteze în instanțe judecătorești acțiuni pentru protecția drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor, fără achitarea taxei de stat (art. 30 alin. (2) lit. a) Legea nr. 105/2003). Așadar, acțiunile privind protecția

²²⁶ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 211.

²²⁷ Legea sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-132 din 19.10.2000.

²²⁸ Legea patronatelor nr. 976 din 11.05.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 141-143 din 09.11.2000.

²²⁹ Legea cu privire la organizațiile necomerciale nr. 86 din 11.06.2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193 din 27.07.2020.

drepturilor consumatorilor pot fi depuse la instanța judecătorească de către asociațiile obștești de consumatori.

III. Persoanele fizice. Persoana fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile²³⁰. Persoana fizică apare în calitate de reclamant procesual ca excepție, pentru că sunt puține cazuri consfințite de legislația în vigoare în care persoana fizică poate intenta procesul în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane.

După cum am precizat *supra*, autoritățile publice, organizațiile, persoanele fizice care au intentat proces în apărarea intereselor unor alte persoane au drepturi și obligații procedurale de reclamant, cu excepția dreptului de a încheia tranzacție și a obligației de a achita cheltuielile de judecată. La intentarea procesului civil, reclamantul procesual trebuie să argumenteze dreptul său de a porni procesul în interesul altor persoane, prin referire la norma de drept care îi conferă această posibilitate.

După pornirea procesului, instanța trebuie să informeze pe persoana în interesele căruia a fost pornit procesul despre posibilitatea intervenirii în proces. În situația în care persoana nu susține pretențiile înaintate sau nu solicită să intervină în proces în calitate de reclamant, instanța va scoate cerere de pe rol în temeiul art. 267 lit. i) CPC, numai dacă aceasta nu contravine legii și nu încalcă drepturile și interesele legitime ale altor persoane. Ca de exemplu, considerăm că în cazul acțiunii oblice, refuzul debitorului de a susține sau interveni în proces, nu poate să ducă la scoaterea cererii de pe rol, pentru că aceasta contravine intereselor creditorului care a intentat procesul în numele debitorului său.

4. Participarea autorităților publice în cadrul cauzelor civile pentru depunerea de concluzii

În cazurile stabilite de lege, autoritățile publice competente, din proprie inițiativă, la cererea participanților la proces sau din oficiul instanței, pot interveni în proces până la pronunțarea hotărârii în primă instanță, precum și în instanța de apel, pentru a depune concluzii, potrivit funcției, în vederea apărării drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale altor persoane, a intereselor statului și ale societății.

Așadar, ***participarea autorităților publice*** în cadrul cauzelor civile pentru depunerea de concluzii se poate exercita ***în baza a trei temeiuri:***

- a) din propria inițiativă a autorității publice;
- b) la cererea participanților la proces;
- c) din oficiul instanței.

²³⁰ Ungureanu O., Munteanu C. *Drept civil: persoanele*. București: Editura Hamangiu, 2013, p. 3.

Depunerea concluziilor ca formă de participare a autorităților publice la procesul civil se face numai dacă aceasta este prevăzut expres de lege. Prevederile legale pot să stipuleze obligativitatea depunerii concluziilor sau posibilitatea acestei acțiuni.²³¹ Ca de exemplu, în următoarele cazuri este obligatorie participarea autorităților publice pentru depunerea de concluzii:

- Examinarea cererii privind declararea nulității căsătoriei încheiate cu un minor care nu a atins vârsta matrimonială sau a căsătoriei încheiate de către o persoană supusă unei măsuri de ocrotire judiciară în lipsa autorizării la încheierea căsătoriei are loc cu participarea obligatorie a reprezentantului autorității tutelare locale (art. 42 alin. (2) Codul familiei);
- La determinarea domiciliului copilului minor, instanța judecătorească va cere și avizul autorității tutelare teritoriale în a cărei rază teritorială se află domiciliul fiecăruia dintre părinți, în care va conține, după caz, și informația disponibilă privind actele de violență în această familie și persoana agresorului familial (art. 63 alin. (3) Codul familiei);
- Cererea privind decăderea din drepturile părintești se examinează cu participarea obligatorie a autorității tutelare locale/teritoriale (art. 68 alin. (3) Codul familiei);
- Restabilirea în drepturile părintești se face pe cale judecătorească, în baza cererii persoanei decăzute din aceste drepturi, cu participarea obligatorie a autorității tutelare teritoriale (art. 70 alin. (2) Codul familiei);
- La examinarea de către instanța judecătorească a litigiilor privind educația copilului este obligatorie participarea autorității tutelare teritoriale (art. 73 alin. (1) Codul familiei);
- Cererea de încuviințare a adopției naționale se examinează în ședință închisă, cu participarea obligatorie a adoptatorilor și a reprezentantului autorității tutelare teritoriale de la domiciliul copilului adoptabil (art. 291 CPC);
- Cererea de declarare a capacității depline de exercițiu minorului se examinează în instanță judecătorească cu participarea obligatorie a petiționarului, a unuia sau a ambilor părinți, a curatorului și a reprezentantului autorității tutelare (art. 295 CPC).

Autoritățile publice care intervin în proces pentru a depune concluzii au drepturile și obligațiile procedurale de participant la proces specificate la art. 56 CPC.

Problema privind participarea la proces a autorităților publice competente pentru depunerea concluziilor se soluționează de către judecător la faza pregătirii cauzei pentru dezbaterile judiciare. Judecătorul va înștiința autoritățile publice despre necesitatea audierii lor în ședință de judecată. La examinarea cauzei în fond, autoritatea publică va prezenta concluzia formulată în scris.²³²

²³¹ Prisac A., Corjan A. *Participarea la procesul civil a autorităților publice pentru a depune concluzii*, p. 41. // [online]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/40-42_14.pdf (citată la 11.01.2023).

²³² Bănărescu I., Blinov A. *Apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane de către autoritățile publice, organizații și cetățeni*. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale”* nr. 8(158)/2022, p. 187.

Concluziile autorității publice competente care *se expun obligatoriu în formă scrisă constau din trei părți componente*: parte introductivă, descriptivă și concluzia propriu-zisă²³³.

În **partea introductivă** se indică data emiterii, autoritatea publică emitentă, numele părților și celorlalți participanți la proces și a obiectul examinării.

În **partea descriptivă** sunt expuse informațiile despre fapte, ce au fost acumulate de către funcționarii autorității publice competente referitoare la cazul cercetat.

În **concluzia** propriu-zisă este expusă opinia autorității publice privitor la caracterul litigiului de drept sau de fapt supus examinării judecătorești și propunerea privind soluționarea cauzei. De exemplu, potrivit art. 73 Codul familiei, la examinarea litigiilor privind educația copilului, autoritatea tutelară este obligată să examineze condițiile de trai ale copilului și ale persoanei care pretinde la educația copilului și să prezinte instanței judecătorești avizul respectiv.

Concluziile propriu-zise constituie elementul cel mai important al concluziilor depuse la proces de către autoritățile publice competente, deoarece organele respective sunt în drept de a da o apreciere juridică circumstanțelor cauzei în baza informației acumulate, de exemplu, depunerea concluziei la desfacerea căsătoriei cu cine dintre părinți vor trebui să locuiască copiii minori, cine dintre ei va putea să asigure condițiile adecvate pentru educația și dezvoltarea copilului. Depunerea acestor concluzii constituie un mijloc de realizare a atribuțiilor și sarcinilor autorităților publice și contribuie la apărarea drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane, a intereselor statului și ale societății. În acest sens, autoritățile publice menționate participă la procesul civil nu doar pentru a prezenta probe anume, dar și pentru ca judecătorul să primească o elucidare competentă a circumstanțelor cauzei de către autoritatea publică ce este investită cu atribuții în acest domeniu.²³⁴

Totodată, instanța judecătorească nu este legată la adoptarea hotărârii de concluzia depusă de autoritatea publică competentă. Judecătorul urmând să adopte hotărârea potrivit intimei convingeri, formată în baza administrării și aprecierii tuturor probelor în cauza civilă.

În doctrina de specialitate²³⁵ s-a ridicat întrebare care sunt consecințele neatragerii în proces a autorității publice pentru depunerea concluziilor, atunci când aceasta este obligatorie. În acest sens, legea procesuală nu prevede expres efectele neatragerii în proces a autorității publice, ceea ce presupune necesitatea determinării eventualelor efecte asupra hotărârii judecătorești în cazul în care aceasta a fost adoptată în lipsa autorității publice care urma să fie atrasă în proces. În cadrul temeiurilor de casare a hotărârii judecătorești nu se regăsește cazul neatragerii în proces a autorității publice pentru a depune concluzii. Însă, adoptarea unei hotărâri judecătorești în lipsa autorității publice, participarea căreia era obligatorie, constituie o încălcare a normelor procesuale, care stabilesc calitatea juridico-

²³³ Prisac A., Corjan A., *op.cit.*, p. 41.

²³⁴ Ibidem, p. 42.

²³⁵ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 222.

procesuală a persoanei în procesul civil. În rezultat, în cazul în care instanța de judecată constată alte încălcări procesuale decât cele expres prevăzute de lege, în conformitate cu prevederile art. 388 alin. (2) CPC, după caz, art. 432 alin. (4) CPC, instanța de judecată va fi în drept să caseze hotărârea judecătorească cu condiția că această încălcare a dus sau ar fi putut duce la soluționarea greșită a cauzei sau la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Întrebări

1. În ce cazuri participă procurorul în procesul civil?
2. Care este calitatea procesuală, drepturile și obligațiile procurorului în procesul civil?
3. Ce se întâmplă în situația în care procurorul renunță la acțiunea înaintată?
4. În ce constă esența participării autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice pentru apărarea intereselor altor persoane?
5. Care este calitatea procesuală, drepturile și obligațiile autorităților publice, organizațiilor și persoanelor fizice când aceștia participă pentru apărarea intereselor altor persoane?
6. Ce forme de participare a autorităților publice pentru apărarea intereselor altor persoane reglementează legislația procesual civilă?
7. Ce presupune noțiunea de „reclamant procesual”?
8. Aduceți trei exemple în care calitatea de reclamant procesual îl au autoritățile publice, organizațiile și persoanele fizice.
9. Care sunt condițiile intentării procesului civil de către reclamantii procesuali?
10. În ce cazuri autoritatea publică participă în procesul civil pentru depunerea concluziilor?
11. În ce constă calitatea procesuală a autorităților publice în situația depunerii de concluzii?
12. Aduceți trei exemple în care autoritatea publică urmează a fi atrasă în proces pentru depunerea de concluzii.

Spețe

1. Dumitru Onofrei a înaintat o acțiune civilă la Judecătoria Chișinău privind încasarea datoriei de la Andrei Larion. Ulterior, pe parcursul examinării cauzei civile, Dumitru Onofrei s-a îmbolnăvit grav, fapt ce-l împiedica de a participa activ la proces. Din acest considerent Dumitru Onofrei a depus o cerere în scris la Procuratura mun. Chișinău prin care a solicitat ca un procuror să participe la judecarea cauzei civile privind încasarea datoriei, deoarece din cauza sănătății precare acesta nu-și poate apăra de sine stătător drepturile și interesele sale legitime.

Procuratura mun. Chișinău a admis cererea lui Dumitru Onofrei. Astfel, procurorul în Procuratura mun. Chișinău a depus o cerere la Judecătoria Chișinău prin care a solicitat de a fi admis

spre a participa la procesul civil intentat la cererea lui Dumitru Onofrei privind încasarea datoriei. Instanța de judecată a respins cererea procurorului.

Care sunt formele de participare a procurorului la procesul civil? Corect a procedat instanța de judecată respingând cererea procurorului?

2. Procurorul s-a adresat în judecată cu o cerere privind compensarea prejudiciului cauzat Primăriei Bălți prin infracțiune delapidarea mijloacelor din fondurile externe comisă de către funcționarul primăriei. Instanța de judecată a primit cauza spre examinare, fără a înștiința despre aceasta conducerea Primăriei Bălți. În cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri procurorul a renunțat la pretențiile înaintate, iar instanța a scos cererea de pe rol.

Sunt legitime acțiunile instanței? Cum trebuie să procedeze instanța în acest caz?

3. Autoritatea tutelară s-a adresat în judecată cu o acțiune civilă către dna Florescu privind decăderea din drepturi părintești și transmiterea copilului minor de 5 ani spre educare tatălui ei – Petru Florescu. În ședința de judecată, judecătorul i-a propus tatălui să-și formuleze pretențiile, iar autorității tutelare – să se limiteze la formularea concluziilor pe marginea acestei pricini. Mai întâi tatăl a dat explicațiile necesare, apoi inspectorul de la direcția învățământ, analizând circumstanțele pricinii, a propus admiterea acțiunii.

Care este poziția procesuală corectă a autorității tutelare și a tatălui copilului? Ce drepturi și obligații procesuale au fiecare dintre ei?

4. Iftimie Andrei a procurat în credit un frigider, care ulterior a fost sechestrat în scopul asigurării acțiunii de partaj a averii comune a soților. Judecătorul a atras în proces organizația comercială, întrucât creditul n-a fost stins integral de către Iftimie Andrei. Contabilul organizației comerciale a prezentat în ședință de judecată actele privind vânzarea frigiderului, achitarea parțială a costului acestuia și a depus concluzii că dreptul de proprietate asupra bunului în litigiu aparține dlui Iftimie.

A respectat instanța prevederile art. 74 CPC? Prin ce se deosebește poziția procesuală a autorității publice care depune concluzii în temeiul art. 74 CPC de poziția procesuală a organizației comerciale?

5. Cucu Andrei s-a adresat către fosta soție cu o acțiune privind transmiterea spre educare a fiului Mihai de 8 ani. În cererea de chemare în judecată, reclamantul a indicat că feciorul său dorește să locuiască cu familia tatălui. Audiind depozițiile vecinilor dlui Cucu, care l-au caracterizat pozitiv,

precum și explicațiile lui Mihai, instanța a admis cererea dlui Cucu. Mama copilului a atacat cu apel hotărârea primei instanțe.

Sunt temeiuri pentru casarea respectivei hotărâri?

TEMA 8. REPREZENTAREA PROCESUAL CIVILĂ

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și categoriile reprezentării procesuale.
 2. Statutul procesual al reprezentanților.
 3. Modalitatea perfectării împuternicirilor reprezentanților în cadrul procesului civil.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea reprezentării procesuale;
 - determinarea formelor reprezentării în procesul civil;
 - elucidarea regulilor generale privind reprezentarea în justiție;
 - explicarea statutului procesual al reprezentantului, stabilirea drepturilor și obligațiilor acestuia;
 - elucidarea modalităților de formulare a împuternicirilor reprezentantului;
 - identificarea împuternicirilor generale și speciale ale reprezentantului.

1. Noțiunea și categoriile reprezentării procesuale

Participarea personală a părților în procesul civil nu este obligatorie, aceștia pot fi reprezentate de o altă persoană. Așadar, părțile procesului civil pot să nu își facă personal apărarea, fie pentru că nu doresc să participe la judecată, fie fiindcă nu au cunoștințele necesare de specialitate sau nu au capacitatea civilă cerută de lege pentru a sta singure în judecată. Prin urmare, părțile pot fi reprezentate în fața instanței, reprezentarea procesuală fiind o componentă importantă a instituției reprezentării civile (generale).

Reprezentarea în procesul civil constă în situația în care o persoană (numită reprezentant) îndeplinește acte de procedură în numele și interesul altei persoane (numită reprezentat), care este parte în proces²³⁶.

Reprezentarea în justiție constituie o instituție care se regăsește în majoritatea legislațiilor procesuale. Ea contribuie la realizarea dreptului fundamental la apărare. Uneori însă, din diferite motive, părțile nu doresc să participe în mod nemijlocit la activitatea judiciară. În asemenea împrejurări lipsa părților poate fi suplinită printr-un mandatar. Alteori, reprezentarea este impusă de lege în scopul ocrotirii unor categorii de persoane.²³⁷

Esența instituției reprezentării poate fi exprimată în trei trăsături ale acesteia²³⁸:

- 1) Reprezentantul acționează în numele și în interesul altei persoane – a reprezentatului;
- 2) Reprezentantul poate acționa în fața instanței de judecată doar în limitele împuternicirilor transmise lui de către reprezentat, în caz contrar acțiunile sale nu vor produce efecte juridice;
- 3) Întrucât reprezentantul acționează în numele și în interesul reprezentatului, efectele material-juridice și procesual-juridice ale acțiunilor sale, dar și ale actelor adoptate de către instanța de judecată, vor fi suportate doar de către reprezentat, nu și de către reprezentant.

²³⁶ Durac G., *op.cit.*, p. 177.

²³⁷ Leș I., *op.cit.*, p. 204.

²³⁸ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 224.

Regula în materia reprezentării este aceea că partea are libertatea de a opta dacă își va exercita drepturile procedurale personal sau prin reprezentant. În acest sens, art. 75 alin. (1) CPC arată că „în proces civil, persoanele fizice își pot apăra interesele personal, prin avocat sau avocat stagiar. Participarea personală în proces nu face ca persoana fizică să decadă din dreptul de a avea avocat”. Ca excepție, datorită lipsei capacității depline de exercițiu, persoana va sta în judecată prin intermediul unui reprezentant.

Instituția reprezentării judiciar-civilă are menirea de a facilita participarea efectivă a justiciabililor la proces²³⁹. Codul de procedură civilă nu clasează reprezentanții în categoria participanților la proces, respectiv reprezentanții fac parte din categoria persoanelor care contribuie la îndeplinirea justiției. Aceasta este determinat de faptul că reprezentanții nu sunt subiecți ai raportului material-litigios și nu au un interes material-juridic în proces.

Spre deosebire de legislația României, legislația procesual civilă națională nu dispune în mod expres care sunt formele principale ale reprezentării. În acest sens, art. 80 alin. (1) NCPC dispune că reprezentarea poate fi legală, convențională sau judiciară. Literatura de specialitate autohtonă²⁴⁰, evidențiază patru forme ale reprezentării în procesul civil: reprezentarea legală, convențională, din oficiu și statutară. În ceea ce ne privește, considerăm că *formele reprezentării în procesul civil* sunt următoarele:

1. **Reprezentarea legală;**
2. **Reprezentarea convențională;**
3. **Reprezentarea judiciară.**

I. Reprezentarea legală operează doar în cazurile anume determinate de lege. Ea are loc în privința persoanelor care nu au capacitate deplină de exercițiu și ale celor în privința cărora au fost instituite măsuri de ocrotire, în cazul persoanelor juridice, precum și în alte împrejurări expres prevăzute de lege. Aceștia vor fi reprezentanți în procesul civil de reprezentanții lor legali.

Legislația reglementează următoarele **cazuri de reprezentare legală**:

1) Persoanele fizice care nu au capacitate deplină de exercițiu și celea în privința cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară.

Capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani (art. 26 alin. (1) CC). Până la acel moment, interesele lor sunt apărate de către părinți, tutori sau curatori.

În privința persoanei fizice pot fi aplicate următoarele măsuri de ocrotire judiciară (art. 92-145 CC): ocrotirea provizorie, curatela și tutela. Persoana în privința căreia este instituită ocrotirea provizorie nu poate să încheie de sine stătător acte juridice pentru care instanța de judecată a desemnat

²³⁹ Poalelungi M., et al., *op.cit.*, p. 34.

²⁴⁰ Prisac A., *Drept procesual civil...*, p. 248. Belei E., et al., *op.cit.*, p. 226.

un ocrotitor provizoriu. În hotărârea judecătorească de instituire a ocrotirii provizorii trebuie să fie indicate actele juridice pentru care este necesar acordul ocrotitorului provizoriu. Dacă este prevăzut în hotărârea judecătorească, persoana supusă ocrotirii provizorii se va putea adresa în instanța de judecată numai cu acordul sau prin intermediul ocrotitorului provizoriu.

Persoana supusă măsurii de ocrotire judiciare sub forma curatelei nu poate, fără asistența curatorului și autorizarea autorității tutelare, să încheie niciun act juridic prevăzut în hotărârea judecătorească de instituire a curatelei. Persoana supusă măsurii de ocrotire judiciare sub forma nu poate acționa de sine stătător, toate actele juridice fiind încheiate de către tutorele desemnat.

2) Persoanele declarate dispărute fără veste.

Reprezentarea în proces a persoanei declarate dispărută fără veste în modul stabilit de lege se face de administratorul fiduciar sau de tutorele numit în conformitate cu legea. Potrivit art. 166 alin. (1) CC, dacă este necesară administrarea permanentă a patrimoniului persoanei declarate dispărută fără veste, instanța de judecată numește un administrator, cu care autoritatea tutelară încheie un contract de administrare fiduciară. Respectiv, drepturile și interesele persoanei dispărute fără veste vor fi reprezentate de către administratorul fiduciar sau de tutore, după caz.

3) Moștenitorii persoanei decedate.

Textul art. 79 alin. (3) CPC, dispune că reprezentarea în proces a moștenitorilor persoanei decedate sau declarate decedată în modul stabilit de lege, dacă succesiunea nu a fost încă acceptată de nimeni, se face de către custodele masei succesoriale sau tutorele/curatorul, desemnat în conformitate cu legea, ori de către autoritatea tutelară teritorială. Iar potrivit art. 2390-2391 CC, la expirarea termenului de renunțare, moștenirea se consideră acceptată de către moștenitor. Renunțarea la moștenire se poate face în termen de 3 luni.

De aceea, reprezentarea moștenitorilor de către custodele masei succesoriale sau tutorele/curatorul, va putea fi efectuată în primele trei luni de la data deschiderii moștenirii.

4) Minorul aflat în plasament de urgență sau plasament planificat.

Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți nr. 140 din 14.06.2013²⁴¹ definește plasamentul ca măsură de protecție a copilului separat de părinți prin care se asigură condiții pentru creșterea și îngrijirea acestuia în servicii sociale de plasament. Plasament de urgență este plasamentul copilului ale cărui viață sau sănătate sunt în pericol iminent, indiferent de mediul în care acesta se află, pentru o perioadă de până la 72 de ore. Iar plasament planificat reprezintă plasamentul copilului într-un serviciu social, pentru o perioadă determinată de timp, conform prevederilor planului individual de asistență.

²⁴¹ Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți nr. 140 din 14.06.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 167-172 din 02.08.2013.

Reprezentarea în proces a minorului aflat în plasament de urgență sau plasament planificat se efectuează de către autoritatea tutelară teritorială sau de tutorele/curatorul desemnat în conformitate cu legea.

5) Persoanele juridice.

Procesele persoanelor juridice se susțin în instanță de judecată de către organele lor de administrare, care acționează în limitele împuternicirilor atribuite prin lege, prin alte acte normative sau prin actele lor de constituire. Regula generală dispune că persoana juridică își exercită, de la data constituirii, drepturile și își execută obligațiile prin administrator (art. 177 CC). Persoana juridică poate avea unul sau mai mulți administratori.

Deci, de obicei, reprezentantul legal al persoanei juridice este administratorul/administratorii acestuia, în afară de împrejurările în care actul de constituire prevede altfel.

Reprezentantul legal îndeplinește în numele celui reprezentat toate actele procedurale pe care acesta din urmă are dreptul să le exercite, cu excepțiile stabilite de lege. Totodată, reprezentantul legal poate încredința unui avocat reprezentarea în instanță judecătorească, în acest caz vom fi în prezența a două forme de reprezentare: legală și convențională. Reprezentantul legal poate fi chemat personal, după caz, în judecată pentru a da explicații referitor la actele pe care le-a încheiat ori săvârșit în această calitate.

II. Reprezentarea convențională presupune încheierea între partea reprezentată și reprezentant a unui contract de mandat (în ipoteza reprezentantului-mandatar neavocat), a unui contract de muncă sau raport de serviciu (în ipoteza reprezentantului-salariat) sau a unui contract de asistență juridică (în ipoteza reprezentantului-avocat), fiecare dintre acestea prevăzând în esență dreptul și, totodată, obligația de reprezentare a părții²⁴².

În calitate de reprezentanți convenționali pot fi numite următoarele persoane:

- a) avocații și avocații stagiați;
- b) salariații persoanelor juridice;
- c) rudele persoanelor fizice.

Justițiabilii care nu dispun de cunoștințe juridice pot să angajeze un avocat sau avocat stagiar, care va apăra drepturile și interesele clientului în fața instanței. Avocatul și avocatul stagiar devin reprezentanți ai participantului la proces în urma încheierii contractului de asistență juridică. Or, potrivit art. 11 alin. (3) și art. 15 alin. (6) din Legea cu privire la avocatură nr. 1260 din 19.07.2002²⁴³, nu se admite acordarea de către avocat și avocat stagiar a asistenței juridice de reprezentare a intereselor în instanțele de judecată în alt temei decât în baza contractului de asistență juridică

²⁴² *Op.cit.* / coord. Boroi G., p. 266.

²⁴³ Legea cu privire la avocatură nr. 1260 din 19.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159 din 04.09.2010.

înregistrat la cabinetul avocatului sau la biroul asociat de avocați. Excepție fac cazurile de reprezentare a intereselor soțului/soției și ale rudelor până la gradul al patrulea inclusiv.

Procesele persoanelor juridice pot fi susținute în instanță de judecată de către angajați împuterniciți. Respectiv, între persoana juridică și angajatul acesteia trebuie să fie perfectat și semnat contractul individual de muncă, conform rigorilor stabilite de legislația muncii. Atragem atenția că legislația permite ca persoana juridică să fie reprezentată în procesul civil de către orice salariat al acesteia, indiferente dacă deține sau nu funcția de jurist (consilier juridic, jurisconsult etc.). Bineînțeles, în majoritatea cazurilor persoana juridică este reprezentantă în proces fie de juristul-salariat, fie de avocat.

Cu titlu de drept comparat, art. 84 NCPC prevede că persoanele juridice pot fi reprezentate convențional în fața instanțelor de judecată numai prin consilier juridic sau avocat, în condițiile legii. Legiuitorul român a înțeles să stabilească în cazul reprezentării convenționale persoana juridică poate fi reprezentantă numai de profesioniști ai dreptului. Rațiunea consacrării în NCPC a acestei norme procesuale o constituie necesitatea asigurării unei reprezentări de calitate, cu reale beneficii atât pentru părțile în proces (dat fiind că acestea sunt asistate în exercitarea drepturilor procesuale de către specialiști ai dreptului), cât și pentru asigurarea celerității desfășurării procesului și a calității actului de justiție, în general²⁴⁴.

În afară de avocat sau avocat stagiar, persoanele fizice pot fi reprezentate în instanța de judecată de către soț/soție, părinți, copii, frați, surori, bunei, nepoți. Singura condiție fiind ca soțul sau rudele arătate să fie licențiați în drept.

III. Reprezentarea judiciară, legea prevede unele circumstanțe în care pentru asigurarea dreptului la un proces echitabil, judecătorul trebuie să oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat pentru parte sau intervenient. În doctrină se susține că²⁴⁵ reprezentarea judiciară reprezintă o situație de excepție, în care instanța se impune să ia o măsură cu caracter temporar, pentru a facilita instituirea unei reprezentări procesuale legale, care nu poate fi considerată ca fiind o normă de reprezentare propriu-zisă.

Reprezentarea judiciară survine în împrejurările în care (art. 77 CPC):

- a) domiciliul pârâtului nu este cunoscut;
- b) se examinează cererea privind aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie, se desemnează neîntârziat un avocat pentru acordarea asistenței juridice calificate garantate de stat victimei;

²⁴⁴ Patancius T. *Reprezentarea convențională a persoanei juridice în procesul civil. Reglementare și aspecte practice*. // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/reprezentarea-conventionala-persoanei-juridice-procesul-civil-reglementare-si-aspecte-practice/> (citată la 11.01.2023).

²⁴⁵ Durac G., *op.cit.*, p. 184.

- c) se examinează cererea privind instituirea, modificarea sau revocarea unei măsuri de ocrotire judiciare. Dacă persoana nu este asistată în judecată de avocat, în cadrul procesului judecătorul solicită desemnarea unui avocat, care va dispune de împuternicirile unui reprezentant legal;
- d) se soluționează cererea de spitalizare în staționarul de psihiatrie și persoana a cărei spitalizare se cere nu este reprezentată în judecată de avocat.

2. Statutul procesual al reprezentanților

Una dintre problemele controversate în teoria dreptului procesual civil este determinarea statutului procesual al reprezentantului procesual. În acest sens, avem *două curente doctrinare*: primul curent atribuie pe *reprezentant la participanții la proces*, cel de al doilea – *la persoanele care contribuie la înfăptuirea justiției*.

Printre argumentele autorilor care consideră că reprezentantul este participantul la proces, sunt menționate următoarele²⁴⁶:

- a) reprezentantul ca purtător de drepturi și obligații procesuale apare ca o figură independentă în raporturile ce se nasc între el și instanța de judecată;
- b) reprezentantul nu este indiferent de mersul procesului și de rezultatul final al lui, deci are interes procesual nemijlocit în proces;
- c) deși reprezintă altă persoană, în limitele împuternicirilor reprezentantul singur decide cum trebuie să acționeze pentru a reprezenta cât mai eficient interesele clientului său;
- d) fiind un „supleant” procesual al părții în proces sau al intervenientului, reprezentantul nu poate fi inclus într-un alt grup decât cel în care este inclusă partea la proces sau intervenientul, mai ales că scopul reprezentantului nu este acel de a acorda ajutor și susținere instanței de judecată sau justiției în general, ci părții concrete sau intervenientului în proces, adică reprezentatului;
- e) reprezentanții au drepturile și obligațiile părții pe care o reprezintă, astfel că el poate influența apariția și desfășurarea în continuare a procesului.

Mai mult decât atât, s-a arătat că reprezentantul are dreptul de a da explicații referitor la fondul cauzei, de a prezenta pledoariile și replicile; în limita împuternicirilor acordate, poate să intenteze acțiune civilă, să semneze și să depună cerere de chemare în judecată, cerere reconvențională, cerere de apel, cerere de recurs, să recunoască acțiunea, să renunțe la acțiune, să încheie tranzacția de împăcare și să intenteze procedura de executare silită.

²⁴⁶ Осокина Г.Л., *op.cit.*, с. 276-279.

Toate acestea luate în context, susțin promotorii recunoașterii reprezentantului în calitate de participant la proces, confirmă în mod elocvent că statutul procesual al reprezentantului este participantul la proces, fiindcă el este în măsură să influențeze apariția și dezvoltarea ulterioară a procesului într-o cauză civilă.

Conform celei de al doilea opinii, la care ne raliem și noi, **reprezentantul este persoana care contribuie la înfăptuirea justiției**. În primul rând, legislația procesual civilă în mod expresă enumeră persoanele care sunt considerate participanți la proces, în această ordine de idei art. 55 CPC dispune că participanți la proces sunt: părțile, intervenienții, procurorul, petiționarii, reclamantii procesuali, autoritățile publice care intervin în proces pentru a depune concluzii în apărarea drepturilor unor alte persoane, precum și persoanele interesate în cauzele privind aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie și în cauzele cu procedură specială. Observăm că reprezentantul nu se regăsește în această listă exhaustivă.

În al doilea rând, reprezentantul dispune de drepturi de dispoziție ale părților (recunoașterea acțiunii, renunțarea la acțiune, încheierea tranzacției) numai dacă reprezentatul îl împuternicește în mod expres la realizarea acestor drepturi. Mai mult decât atât, reprezentantul nu poate exercita drepturile respective în mod absolut și independent, pentru că acesta va urmări, întotdeauna, apărarea drepturilor și intereselor reprezentatului.

Menționăm că Curtea Supremă de Justiție a Rusiei a tranșat problema determinării statutului procesual al reprezentantului, într-o hotărâre din 2008²⁴⁷ a indicat că ținând cont de împrejurările specifice cauzei, judecătorul soluționează chestiunea componenței persoanelor care participă la proces, adică părților, intervenienților – în cazurile procedurii contencioase; petiționarilor, persoanelor interesate – în cazurile procedurii speciale, precum și despre **persoanele care contribuie la examinarea cauzei – reprezentanții** părților și intervenienților, experți, specialiști, traducători, martori.

3. Modalitatea perfectării împuternicirilor reprezentanților în cadrul procesului civil

Legislația procesual civilă deosebește **două tipuri de împuterniciri** care pot fi acordate reprezentantului: **împuterniciri generale** și **împuterniciri speciale**. Atragem atenția că aceste două tipuri de împuterniciri se referă la reprezentarea convențională și judiciară. Reprezentantul legal acționează în interesul reprezentantului fără împuterniciri exprese în acest sens. Totuși, instanța va urmări conformitatea acțiunilor reprezentantului cu interesele reprezentatului, or, potrivit art. 27 alin.

²⁴⁷ Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации № 11 от 24 июня 2008 г. „О подготовке гражданских дел к судебному разбирательству”. // [online]: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_78038/ (citat la 12.01.2023).

(2) CPC, instanța nu admite dispunerea de un drept sau folosirea modalității de apărare dacă aceste acte contravin legii ori încalcă drepturile sau interesele legitime ale persoanei.

Împuternicirile generale sunt toate drepturile pe care le poate exercita reprezentantul pentru efectuarea actelor de procedură indiferent de faptul dacă acestea sunt expres menționate în mandat sau procură. În temeiul împuternicirilor generale, reprezentantul este în drept:

- să ia cunoștință de materialele dosarului;
- să facă extrase și copii de pe ele;
- să solicite recuzări, să prezinte probe și să participe la cercetarea lor;
- să pună întrebări altor participanți la proces, martorilor, experților și specialiștilor;
- să formuleze cereri, să reclame probe, să dea instanței explicații orale și scrise;
- să expună argumente și considerente asupra problemelor care apar în dezbaterile judiciare;
- să înainteze obiecții împotriva demersurilor, argumentelor și considerentelor celorlalți participanți etc.

Împuternicirile speciale sunt acele drepturi care pot fi exercitate de către reprezentant doar dacă acestea sunt menționate expres în mandat sau procură. Potrivit art. 81 alin. (1) CPC, împuternicirile speciale acordă reprezentantului dreptul:

- de a semna cererea și de a o depune în judecată;
- de a recurge la arbitraj pentru soluționarea litigiului;
- de a renunța total sau parțial la pretențiile din acțiune;
- de a majora sau reduce cuantumul acestor pretenții;
- de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii;
- de a recunoaște acțiunea;
- de a recurge la mediere;
- de a încheia tranzacții;
- de a intenta acțiune reconvențională;
- de a transmite împuterniciri unei alte persoane;
- de a ataca hotărârea judecătorească;
- de a schimba modul de executare a hotărârii judecătorești;
- de a amâna sau eșalona executarea hotărârii judecătorești;
- de a prezenta un titlu executoriu spre urmărire;
- de a primi bunuri sau bani în temeiul hotărârii judecătorești.

Aceste drepturi trebuie menționate expres, sub sancțiunea nulității, în procura eliberată reprezentantului persoanei juridice sau în mandatul eliberat avocatului.

Formularea împuternicirilor reprezentantului are loc în felul următor:

a) Reprezentantul legal depune în judecată actele ce atestă statutul și împuternicirile sale.

Părinții vor prezenta instanței actele de identitate ale lor, actele de identitate și certificatul de naștere al copilului.

Tutorii și curatorii vor prezenta instanței de judecată actul autorității tutelare de numire în calitate de tutore sau curator și hotărârea judecătorească de aplicare a unei măsuri de ocrotire judiciară.

Administratorul persoanei juridice va confirma împuternicirile sale prin documente ce atestă funcția sau calitatea lui ori, după caz, prin actele de constituire (în practică, de regulă se prezintă extrasul din registrul persoanelor juridice în care este arătat datele de identificare ale administratorului).

b) Reprezentantul convențional depune în judecată procura sau mandat.

Împuternicirile oferite de persoana juridică salariatului său trebuie să fie formulate într-o procură, eliberată și legalizată în modul stabilit de lege. Procurile eliberate în numele persoanei juridice conform actelor de constituire se semnează de către administrator sau de către altă persoană împuternicită. La procură trebuie să fie anexată și dovada angajării salariatului la această persoană juridică (fie copia contractului individual de muncă, fie copia ordinului de angajare, fie un certificat eliberat de persoana juridică).

Împuternicirile date avocatului sau avocatului stagiar se atestă printr-un mandat, eliberat de reprezentat și certificat de avocat. Formularul mandatului este un document de strictă evidență. Conținutul, forma și modul de utilizare a mandatului se aprobă de către Guvern. Formularul mandatului avocatului și al avocatului stagiar se imprimă pe hârtie de formatul A4, împărțită în două părți identice, în partea din stânga fiind lăsat un spațiu liber de 2 cm. O parte se decupează și se prezintă organelor de urmărire penală, instanței de judecată sau altor autorități în raport cu care își exercită împuternicirile avocatul sau avocatul stagiar, iar cealaltă parte este păstrată de către avocat sau, după caz, de către avocatul stagiar (pct. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 158/2013²⁴⁸).

Împuternicirile conferite de persoana fizică soțului, părinților, copiilor, fraților, surorilor, bunelilor, nepoților trebuie formulate printr-o procură autentificată notarial. Respectiv, reprezentantul va prezenta instanței procura autentificată notarial, copia diplomei de licențiat în drept și documentele care atestă calitatea de soț sau de rudă cu reprezentat.

Reprezentantul care renunță la împuterniciri trebuie să înștiințeze atât reprezentatul, cât și instanța cu cel puțin 10 zile înainte de data judecării cauzei sau înainte de expirarea termenelor de atac.

În situația coparticipării procesuale, coparticipanții pot încredința reprezentarea lor în proces unuia sau mai multor coparticipanți. Coparticipantul reprezentant confirmă împuternicirile speciale printr-o procură autentificată notarial, iar împuternicirile generale – prin cereri scrise semnate de

²⁴⁸ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea formularului și modului de utilizare a mandatului avocatului și al avocatului stagiar nr. 158 din 28.02.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 48 din 05.03.2013.

coparticipantul sau coparticipanții reprezentați, cu excepția reprezentanților autorităților publice (art. 62 alin. (4) CPC).

Întrebări

1. Cum este definită noțiunea de reprezentare procesuală?
2. În ce constă esența instituției reprezentării procesuale?
3. Care sunt categoriile reprezentării procesuale?
4. Determinați situațiile în care intervine reprezentarea legală în procesul civil.
5. Care este temeiul și condițiile reprezentării convenționale?
6. În ce constă reprezentarea judiciară și în ce cazuri aceasta se desemnează?
7. Ce opinii doctrinare există în privința determinării statului procesual al reprezentanților?
Evidențiați principale raționamente ale acestor curente.
8. Prin ce se diferențiază împuternicirile generale ce împuternicirile speciale ale reprezentanților?
9. Prin ce acte se atestă împuternicirile reprezentantului convențional?
10. Numiți trei exemple de reprezentare legală în procesul civil și în baza căror acte se va atesta calitatea de reprezentant legal în exemplele aduse.

Spețe

1. În procesul civil, la cererea lui Gheorghe Mihalache împotriva SRL „Angorciu”, Ilie David s-a prezentat în ședința de judecată în calitate de reprezentant al SRL „Angorciu” cu procura eliberată de directorul acestei companii, în condițiile prevăzute de lege. A menționat că directorul SRL „Angorciu” nu se poate prezenta în ședința de judecată deoarece se va afla mai mult timp peste hotarele RM. În procură era specificat faptul că este împuternicit Ilie David de a reprezenta pe SRL „Angorciu”. De asemenea, au fost stipulate toate drepturile procedurale pe care le va putea exercita reprezentantul.

Președintele ședinței de judecată nu a admis participarea lui Ilie David în calitate de reprezentant al pârâtului, deoarece nu au fost întrunite toate condițiile pentru a participa la proces în calitate de reprezentant al SRL „Angorciu”.

Care sunt condițiile în care o persoană fizică poate reprezenta o persoană juridică în instanța de judecată? Poate Ilie David să aibă calitatea de reprezentant al SRL „Angorciu” fiind prezentată procura eliberată de administratorul persoanei juridice în care erau specificate împuternicirile reprezentantului?

2. Veaceslav Ignatiuc s-a adresat cu cerere de chemare în judecată la Judecătoria Soroca împotriva lui Petru Miron privind încasarea datoriei. Reclamantul Veaceslav Ignatiuc nu a indicat în cererea de chemare în judecată domiciliul pârâtului Petru Miron, deoarece nu-l cunoștea deși a întreprins toate măsurile pentru a-l afla. În consecință, Petru Miron nici nu se prezenta în ședința de judecată.

Instanța judecătorească a solicitat oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat pentru pârâtul Petru Miron. Funcționarul oficiului teritorial al CNAJGS a refuzat desemnarea unui avocat din considerentul că nu se va putea semna mandatul avocatului de către pârât, deoarece acesta nu se prezintă în ședința de judecată și nu va fi posibil de a lua legătură cu el.

Ce presupune reprezentarea judiciară? Era în drept funcționarul CNAJGS de a refuza desemnarea unui avocat în această cauză civilă?

3. Gheorghe Manole a decis ca pe cale judecătorească să desfacă căsătoria încheiată cu Angela Manole. Însă a doua zi urma să plece peste hotare. Nu cunoștea un avocat care să-i reprezinte interesele în instanța de judecată și de aceea i-a eliberat o procură autentificată notarial prietenului său Mircea Cebotari în care era menționat pe lângă dreptul de a depune cererea și dreptul de a semna mandatul avocatului în vederea reprezentării sale în instanța de judecată pe cauza civilă privind desfacerea căsătoriei.

Deoarece nu avea cunoștințele juridice necesare pentru a întocmi și depune o cerere de chemare în judecată, Mircea Cebotari a încheiat un contract de asistență juridică cu un avocat pentru a-l reprezenta pe Gheorghe Manole în instanța de judecată. De asemenea, Mircea Cebotari a semnat mandatul avocatului pe verso în baza procurii eliberate de Gheorghe Manole.

Avocatul a întocmit, a semnat și a depus la judecătoria competentă cererea de chemare în judecată privind desfacerea căsătoriei. Judecătorul a restituit cererea de chemare în judecată din considerentul că cererea a fost semnată de o persoană neîmputernicită.

Pot fi formulate împuternicirile avocatului prin semnarea mandatului de către o persoană fizică împuternicită în baza unei procuri eliberate de client în care este specificat acest drept? Corect a procedat judecătorul restituind cererea de chemare în judecată?

4. Popa A. a participat în calitate de reprezentant legal a fiului ei Daniel în cauza civilă pornită de Cibotaru A. privind recunoașterea dreptului de proprietate la ½ din casa testată de bunica lui Daniel.

După trei zile de la pronunțarea hotărârii judecătorești, Daniel a împlinit 18 ani. Mama lui Daniel, în ultima zi de expirare a termenului pentru depunerea apelului, a apelat împotriva hotărârii.

Instanța de apel a respins cererea ca inadmisibilă din motivul că a fost depusă, fără a avea împuterniciri de la fecior.

Sunt legitime acțiunile instanței de apel?

5. Bobu A., de 70 ani, a înaintat către Bobu I. o acțiune despre recunoașterea căsătoriei fictive. În susținerea pretențiilor sale a menționat că pârâta s-a căsătorit fără scopul de a crea o familie, dar cu intenția de a-și perfecta viza de domiciliu în apartament și ulterior să-l obțină prin moștenire.

Datorită vârstei înaintate, Bobu A. nu a putut să participe personal la dezbaterile judiciare și a încredințat să-l reprezinte în judecată nepotul său Sochircă T. Pârâta Bobu I. a împuternicit să-i reprezinte interesele pe Didic V., jurist la SA „Moldova Suverană”, care cu șase luni în urmă a fost exclus din Uniunea avocaților.

Este în drept instanța, în cazul dat, să admită persoanele menționate în calitate de reprezentanți ai părților? Dacă da, atunci care este volumul și cum trebuie formulate, perfectate împuternicirile reprezentantului?

TEMA 9. COMPETENȚA GENERALĂ A INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și felurile competenței generale.
 2. Delimitarea dintre competența instanțelor judecătorești și competența altor organe cu activitate jurisdicțională.
 3. Efectele încălcării regulilor cu privire la competența generală a instanțelor judecătorești.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea competenței generale a instanțelor judecătorești;
 - identificarea felurilor de competență generală a instanțelor judecătorești;
 - explicarea particularităților competenței generale excepționale, condiționale, alternative și contractuale;
 - delimitarea dintre competența instanțelor judecătorești și competența Curții Constituționale;
 - delimitarea dintre competența instanțelor judecătorești și competența arbitrajului;
 - elucidarea efectelor încălcării regulilor cu privire la competența generală a instanțelor judecătorești.

1. Noțiunea și felurile competenței generale

Prevederile constituționale stabilesc că justiția se înfăptuiește în numele legii prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecătorii. Înfiptuirea justiției aparține statului, însă organele prin care acesta o exercită nu dețin, fiecare, decât o parte din ea, determinată după anumite criterii. În acest sens, textul de lege cuprins în art. 33 alin. (1) CPC mai adaugă că instanțele judecătorești judecă toate cauzele civile cu participarea persoanelor fizice, persoanelor juridice și autorităților publice privind apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime încălcate sau contestate, cauze pentru care legea nu prevede competența altor organe. Cu această ocazie, se impune necesitatea examinării competenței instanțelor judecătorești și altor organe cu activitate jurisdicțională.

În doctrină²⁴⁹ termenul de „competență”, reieșind din relația „stat – funcție” sau „organ de stat și funcție”, a fost exprimat prin doua forme: a) din punct de vedere obiectiv competența este spațiul activității funcționale a unui organ de stat, zona activității lui normale și b) din punct de vedere subiectiv semnifică aptitudinea sau puterea de care dispune organul în îndeplinirea misiunii la care este destinat, aptitudine de a îndeplini o acțiune determinată, cu alte cuvinte, puterea de a face ceva.

În general, *competența semnifică capacitatea unei instanțe de judecată de a soluționa anumite litigii sau de a rezolva anumite cereri*²⁵⁰. Competența se raportează la instanța judecătorească sau la un alt organ cu activitate jurisdicțională, nu la judecător și nici la completele specializate ale unei instanțe.

Reclamantul la sesizarea instanței judecătorești trebuie să determine dacă instanța de judecată este competentă să examineze cauza și, dacă răspunsul este pozitiv, să stabilească la care instanță

²⁴⁹ Lazăr T. *Competența instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova în procese cu element de extraneitate*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale nr. 1/2008, p. 57.

²⁵⁰ Leș I., *op.cit.*, p. 286.

urmează să depună cererea de chemare în judecată. De asemenea, instanța de judecată la depunerea cererii de chemare în judecată va verifica din oficiu respectarea regulilor privind competența instanței de a examina și soluționa cauza cu care a fost sesizată. În funcție de regulile de competență încălcate, intervin diferite efecte²⁵¹.

Întrucât litigiile civile sunt soluționate nu numai de instanțele judecătorești, ci și de alte organe cu activitate jurisdicțională, în cazurile expres prevăzute de lege, precum și datorită faptului că instanțele judecătorești sunt organizate pe linie ierarhică și pe circumscripții teritoriale, se pune problema clasificării normelor de competență, după criteriile de clasificare²⁵²:

1. După raportarea competenței la organe din sisteme diferite ori la organe din cadrul aceleiași sistem, se distinge între competența generală și competența jurisdicțională.

a) Competența generală, care delimitează atribuțiile instanțelor judecătorești de cele ale altor organe ale statului, cu sau fără activitate jurisdicțională;

b) Competența jurisdicțională, care delimitează atribuțiile diferitelor instanțe judecătorești în funcție de gradul sau teritorialitatea acestora. La rândul ei, **competența jurisdicțională se clasifică** în **competența materială** și **competența teritorială**, după cum delimitarea se face între instanțe judecătorești de grad diferit (pe verticala) sau între instanțe de același grad (pe orizontală).

2. În funcție de caracterul normelor care reglementează competența, avem:

a) Competența absolută este reglementată de norme juridice de ordine publică, imperative. Au caracter absolut normele de competență generală, competență materială și competență teritorială exclusivă.

b) Competența relativă este reglementată de norme juridice de ordine privată. Au caracter relativ competența teritorială generală și competența teritorială alternativă.

Reiterăm faptul că **competența generală a instanțelor judecătorești reprezintă aptitudinea acestora, recunoscută de lege, de a examina și soluționa o categorie de cauze civile**. În literatura de specialitate sunt evidențiate mai multe feluri ale competenței generale²⁵³:

1. Competența generală exclusivă sau excepțională reprezintă aptitudinea exclusivă prevăzută de lege de a examina și a soluționa o anumită cauză civilă de către un organ jurisdicțional (de exemplu: doar de către instanța de judecată, doar de organele administrative, doar de organizațiile nestatale etc.). Regula generală în această materie este instituită în art. 33 CPC, conform căruia instanțele judecătorești judecă toate cauzele civile cu participarea persoanelor fizice, persoanelor juridice și autorităților publice privind apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime încălcate sau contestate, cauze pentru care legea nu prevede competența altor organe.

²⁵¹ Dumitrașcu D. *Invocarea excepției de necompetență în procesul civil*. În: Materialele Colocviului științific al doctoranzilor „Orientări actuale în cercetarea doctorală”, Ed. a 8-a, Bălți, 2019, p. 157.

²⁵² Boroi G., Stancu M., *op.cit.*, 2015, p. 158-160.

²⁵³ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 140-145. Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 152-155.

Respectiv, atât timp cât legea în mod expres nu stabilește că o anumită cauză este de competența unui alt organ cu activitate jurisdicțională și nu exclude competența instanțelor judecătorești, competența aparține instanțelor judecătorești. În unele cazuri, legea prevede expres competența altor organe cu activitate jurisdicțională sau exclude în mod expres competența instanțelor judecătorești, de exemplu:

- Nu pot fi contestate cu în instanța de contencios administrativ actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului, actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova și actele de comandament cu caracter militar (art. 190 CA);
- Încasarea pe cale extrajudiciară a unor sume în bugetul de stat: executarea silită a obligațiilor fiscale și a restanțelor la bugetul asigurărilor sociale, a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală; încasarea amenzilor pentru nerepatrierea la timp a mijloacelor bănești; perceperea în mod incontestabil a mijloacelor datorate de beneficiari de mijloace de împrumuturi de stat și/sau de garanții de stat;
- Desfacerea căsătoriei de către oficiul de stare civilă în cazurile stabilite de art. 36 Codul familiei.

2. Competența generală multiplă – admite posibilitatea examinării și soluționării cauzelor civile de către mai multe organe jurisdicționale, printre care și instanța de judecată. În funcție de modalitatea de alegere a organului care urmează să examineze și să soluționeze cauza civilă în condițiile prevăzute de lege, competența generală multiplă se divide în: a) condițională; b) alternativă; c) contractuală.

a) Competența generală condițională presupune aptitudinea prevăzută de lege instanței de judecată de a soluționa o anumită cauză civilă numai la îndeplinirea condiției – **respectarea procedurii de soluționare prealabilă a cauzei pe cale extrajudiciară**.

Pot fi evidențiate următoarele **categorii de proceduri prealabile** sesizării instanței:

- **Expedierea obligatorie a unei pretenții (reclamații) către partea adversă**. Ca de exemplu: în cazul încălcării clauzelor contractului de transport, părțile sunt obligate să înainteze în prealabil o reclamație (art. 1462 CC); pentru repararea prejudiciului material și celui moral salariatului, acesta trebuie să se adreseze în prealabil angajatorului cu o cerere scrisă (art. 332 Codul muncii); etc.
- **Sesizarea unui organ cu activitate jurisdicțională**. De exemplu: soluționarea conflictului colectiv de muncă de către comisia de conciliere (art. 359-360 Codul muncii); contestarea actului autorității contractante adoptate în procedura achizițiilor publice la Agenția

Națională pentru Soluționarea Contestațiilor (art. 82-83 din Legea privind achizițiile publice nr. 131 din 03.07.2015²⁵⁴); etc.

- **Depunerea unei cereri prealabile împotriva unui act administrativ.** Potrivit art. 162 CA, procedura prealabilă urmărește scopul de a verifica legalitatea actelor administrative individuale. Persoana care se consideră vătămată printr-un act administrativ, trebuie să depună o cerere prealabilă la autoritatea publică emitentă. Cererea prealabilă se depune în termen de 30 de zile de la comunicarea sau notificarea actului administrativ individual ori a respingerii petiției. Dacă autoritatea publică nu soluționează cererea în termenul prevăzut de prezentul cod, cererea prealabilă poate fi depusă în decursul unui an de la expirarea termenului. Conform stipulațiilor CA, procedura prealabilă este necesar a fi efectuată, doar în cazul actelor administrative cu caracter individual²⁵⁵.
- **Soluționarea litigiului cu asistența unui mediator.** Părțile pot să se angajeze, în urma încheierii convenției de mediere, să supună medierii un litigiu existent sau unul care ar putea să apară între părți cu privire la un raport juridic contractual sau necontractual. Potrivit art. 22 alin. (1) Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015²⁵⁶, medierea se întemeiază pe cooperarea părților și utilizarea de către mediator a unor metode și tehnici specifice, bazate pe comunicare și negociere.

În aceste situații, la sesizarea instanței de judecată, reclamantul trebuie să anexeze probe care confirmă respectarea procedurii prealabile. În caz contrar, instanța de judecată va restitui cererea de chemare în judecată pe motiv că reclamantul nu a respectat procedura de soluționare prealabilă a cauzei pe calea extrajudiciară, inclusiv prin mediere, prevăzută de lege pentru categoria respectivă de cauze sau de contractul părților.

b) Competența generală alternativă admite posibilitatea de examinare și soluționare a cauzelor civile de către unul din organele jurisdicționale alese de reclamant. De exemplu, eschivarea de la luarea deciziei, precum și decizia consiliului societății pe acțiuni cu privire la refuzul de a înscrie chestiunea în ordinea de zi a adunării generale anuale a acționarilor sau candidații în lista candidaturilor pentru a fi supuse votului la alegerea organelor de conducere ale societății pot fi atacate în organele de conducere ale societății și/sau în justiție (art. 50 alin. (13) Legea privind societățile pe acțiuni nr. 1134 din 02.04.1997²⁵⁷).

²⁵⁴ Legea privind achizițiile publice nr. 131 din 03.07.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 197-205 din 31.07.2015.

²⁵⁵ Boișteanu E., Dumitrașcu D. *Cazurile de inadmisibilitate a acțiunii în contencios administrativ prin prisma legislației Republicii Moldova.* // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/cazurile-de-inadmisibilitate-a-actiunii-in-contencios-administrativ-prin-prisma-legislatiei-republicii-moldova/> (citată la 14.01.2023).

²⁵⁶ Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 224-233 din 21.08.2015.

²⁵⁷ Legea privind societățile pe acțiuni nr. 1134 din 02.04.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 372-382 din 31.12.2020.

Chiar dacă reclamantul alege să se adreseze unui alt organ cu activitate jurisdicțională, ulterior acesta nu este privat de dreptul de a se adresa instanței judecătorești pentru soluționarea cauzei respective.

c) Competența generală contractuală admite posibilitatea de examinare și soluționare a cauzei civile de un alt organ jurisdicțional decât cel a cărui competență este atribuită prin lege de a soluționa asemenea cauze, la alegere părților în baza încheierii unui contract. Actualmente, legislația permite părților încheierea convenției de arbitraj sau inserarea în contractul lor a clauzei compromisorii. Prin aceasta, părțile convin ca eventualele litigii născute între ele ca rezultat al unui raport juridic contractual sau necontractual să fie soluționate prin arbitraj, arătându-se instituția de arbitraj.

2. Delimitarea dintre competența instanțelor judecătorești și competența altor organe cu activitate jurisdicțională

Criteriile și regulile de delimitare a competenței generale sunt cuprinse atât în legislația procesuală, cât și în legislația materială. În literatura de specialitate s-au evidențiat mai multe *criterii de determinare a competenței generale*, printre care²⁵⁸:

1. Obiectul apărării judiciare;
2. Caracterul raportului material litigios;
3. Calitatea subiecților raportului material litigios;
4. Existența unor drepturi contestabile sau incontestabile;
5. Forța juridică a actului normativ contestat.

Situațiile în care anumite litigii pot fi soluționate de alte organe sau instituții decât instanțele judecătorești sunt foarte diverse și ele vizează litigii de natură extrem de diferită. În dreptul nostru, există unele asemenea situații, pe care le evocăm, în continuare, mai mult cu titlu exemplificativ.

Jurisdicția constituțională.

Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova. Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova controlează conformitatea cu Constituția nu numai a legilor, ci și a altor acte adoptate de Parlament (regulamente, hotărâri), acte ale Președintelui R. Moldova (decrete), acte ale Guvernului (hotărâri, dispoziții). Sunt supuse controlului de constituționalitate numai actele adoptate după intrarea în vigoare a Constituției.²⁵⁹

²⁵⁸ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 156.

²⁵⁹ Dabija T. *Curtea Constituțională – unica autoritate de jurisdicție constituțională în sistemul de drept din Republica Moldova*. În: Relații internaționale. Plus nr. 2(14)/2018, p. 172.

În conformitate cu art. 135 Constituția RM, Curtea Constituțională:

a) exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) interpretează Constituția;

c) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova;

f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

g) rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

Delimitarea competenței Curții Constituționale față de cea a instanțelor judecătorești nu ridică probleme deosebite. Însă, sunt evidențiate *două domenii de legătură a activității Curții Constituționale și a instanțelor judecătorești*:

a) Controlul actelor emise de autoritățile publice. În acest sens, este necesar de delimitat obiectul controlului de constituționalitate, care este o atribuție exclusivă a Curții Constituționale, și obiectul controlului legalității actelor normative ce este exercitat de către instanțele judecătorești. În corespundere cu art. 4 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 317/1994, Curtea Constituțională exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Instanțele judecătorești exercită controlul legalității actelor administrative individuale și normative. Astfel, art. 10 CA dispune că actul administrativ individual este orice dispoziție, decizie sau altă măsură oficială întreprinsă de autoritatea publică pentru reglementarea unui caz individual în domeniul dreptului public, cu scopul de a produce nemijlocit efecte juridice, prin nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice de drept public. Iar, potrivit art. 12 CA, un act administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice. Așadar, instanțele judecătorești pot verifica legalitatea actelor normative subordonate legii, care nu se supun controlului constituționalității.

b) Domeniul electoral. Delimitarea competenței instanțelor judecătorești și a Curții Constituționale în materia electorală se efectuează în funcție de următoarele criterii²⁶⁰: tipul alegerilor și a referendumului, precum și nivelul organului reprezentativ a cărui dizolvare se solicită.

În materie electorală, Curtea Constituțională (art. 4 alin. (1) lit. d)-f) Codul jurisdicției constituționale) confirmă rezultatele referendumurilor republicane; confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova; constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile.

Pe de altă parte, instanțele judecătorești confirmă sau infirmă legalitatea efectuării referendumului local și rezultatele acestuia (art. 207 Codul electoral) și confirmă legalitatea alegerilor locale și validează mandatele consilierilor și primarilor aleși (art. 74 Codul electoral).

Competența în materia arbitrală.

Jurisdicția de drept comun se deosebește fundamental de cea realizată în cadrul arbitrajului privat. Potrivit reglementărilor actuale, orice persoană poate recurge la soluționarea unui litigiu patrimonial pe calea arbitrajului. Așadar, în concepția legiuitorului, calea arbitrajului nu este obligatorie, ci reprezintă o simplă facultate a părților de a se supune unui arbitraj. Chiar și în cazul în care există o convenție de arbitraj, părțile au posibilitatea de a renunța la această modalitate de soluționare a litigiului.²⁶¹

Litigiile sunt pasibile spre soluționare de către arbitraj, dacă sunt respectate cumulativ două condiții:

- a) între părți există acordul ca litigiul să fie soluționat în arbitraj (convenție de arbitraj, clauză compromisorie, compromis);
- b) legea permite soluționarea litigiului respectiv pe calea arbitrală.

În conformitate cu art. 3 Legea nr. 23/2008, poate face obiectul unei convenții arbitrale orice drept patrimonial. O convenție arbitrală cu privire la drepturi nepatrimoniale poate avea efecte juridice în măsura în care părțile sunt îndreptățite să încheie o tranzacție cu privire la obiectul aceluși litigiu. Următoarele pretenții nu pot forma obiectul convenției arbitrale, și respectiv ***nu pot fi soluționate în arbitraj***:

- 1) Pretențiile izvorâte din încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale;
- 2) Pretențiile care țin de dreptul familiei;
- 3) Pretențiile izvorâte din contractele de locațiune (chirie) a încăperilor de locuit, inclusiv litigiile cu privire la încheierea, validitatea, încetarea și calificarea unor astfel de contracte;

²⁶⁰ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 149.

²⁶¹ Leș I., *op.cit.*, p. 290.

4) Pretențiile și drepturile patrimoniale cu privire la locuințe.

În general, arbitrajul se organizează și se desfășoară potrivit convenției de arbitraj. Părțile pot stabili, respectând ordinea publică și bunele moravuri, precum și dispozițiile imperative ale legii, prin convenție de arbitraj sau prin act scris încheiat ulterior, fie direct, fie cu referire la o anumită reglementare având ca obiect arbitrajul, normele de constituire a arbitrajului; numirea, revocarea și înlocuirea arbitrilor; termenul și locul arbitrajului; normele de procedură pe care arbitrajul trebuie să le urmeze în soluționarea litigiului; normele cheltuielilor arbitrale și repartizarea acestor cheltuieli, conținutul și forma hotărârii arbitrale; alte norme privind buna desfășurare a arbitrajului.

În situația în care între părți este încheiată convenția de arbitraj, aceasta nu înseamnă faptul că părțile nu se pot adresa în instanța de judecată pentru soluționarea litigiului. Însă, dacă reclamantul se adresează în instanța de judecată, pârâtul în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare poate ridica obiecții împotriva soluționării litigiului în judecată, arătând că între părți există o convenție de arbitraj. Ceea ce va determina instanța de judecată să scoată cererea de pe rol (art. 267 lit. e) CPC).

3. Efectele încălcării regulilor cu privire la competența generală a instanțelor judecătorești

Regulile de competență generală a instanțelor judecătorești au caracter imperativ, iar încălcarea lor atrage anumite efecte expres determinate de lege. Consecințele încălcării regulilor cu privire la competența generală a instanțelor judecătorești depind de felul competenței generale încălcate și faza procesului civil la care această încălcare a fost depistată. Așadar, *vom examina aceste efecte în funcție de faza procesului civil:*

1) Faza intentării procesului civil.

La depunerea cererii de chemare în judecată, instanța este obligată să verifice respectarea normelor privind competența generală. Dacă nu a fost respectată competența generală exclusivă și cauza trebuie să fie examinată de un alt organ cu activitate jurisdicțională, instanța de judecată va refuza să primească cererea de chemare în judecată pe motiv că cererea nu urmează a fi judecată în instanță judecătorească în procedură civilă (art. 169 alin. (1) lit. a) CPC).

Iar dacă a fost încălcată competența generală condițională, judecătorul restituie cererea de chemare în judecată din considerentul că reclamantul nu a respectat procedura de soluționare prealabilă a cauzei pe calea extrajudiciară, inclusiv prin mediere, prevăzută de lege pentru categoria respectivă de cauze sau de contractul părților (art. 170 alin. (1) lit. a) CPC).

2) Faza dezbaterilor judiciare în prima instanță.

În situația în care încălcarea normelor de competență generală exclusivă este descoperită în cadrul dezbaterilor judiciare, instanța dispune încetarea procesului pentru că cauza nu urmează a fi

judecată în procedură civilă (art. 265 lit. a) CPC). Dacă sunt încălcate normele privind competența generală condițională, instanța judecătorească scoate cererea de pe rol pe motiv că reclamantul nu a respectat procedura, prevăzută prin lege sau prin contractul părților, de soluționare prealabilă a cauzei pe cale extrajudiciară, inclusiv prin mediere (art. 267 lit. a) CPC).

Tot va fi dispusă scoaterea cererii de pe rol și în situația în care există o convenție de arbitraj prin care părțile decid să soluționeze litigiul pe cale arbitrală, iar pârâtul în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare a ridicat obiecții împotriva soluționării litigiului în judecată (art. 267 lit. e) CPC).

3) Examinarea cauzei în căile de atac (apel sau recurs).

Dacă, la examinarea cauzei în apel sau în recurs, se constată încălcarea regulilor cu privire la competența generală, instanța de apel sau de recurs casează hotărârii sau a deciziei și dispune încetarea (a fost încălcată competența generală exclusivă) sau, după caz, scoaterea cererii de pe rol (a fost încălcată competența generală condițională).

Întrebări

1. Ce înțelegeți prin noțiunea de competență? Care este importanța acestei instituții?
2. Ce semnifică competența generală a instanțelor judecătorești?
3. Prezentați clasificarea normelor de competență după criteriile cunoscute?
4. Ce presupune competența generală exclusivă și prin ce aceasta se deosebește de competența generală multiplă?
5. Aduceți trei exemple de competență generală multiplă (atât de condițională, alternativă și contractuală).
6. Care sunt categoriile de proceduri prelabile sesizării instanței judecătorești?
7. În baza căror criterii se determină competența generală a instanței judecătorești?
8. Determinați competența instanțelor judecătorești față de Curtea Constituțională în domeniul controlului actelor emise de autoritățile publice.
9. În ce cazuri cauza poate fi soluționată în arbitraj?
10. Ce categorii de cauze nu pot fi soluționate în arbitraj? În aceste împrejurări, ce fel de competență generală avem?
11. Care sunt consecințele încălcării normelor de competență generală exclusivă?
12. Cum va proceda instanța de judecată dacă constată că între părți este încheiată convenția de arbitraj?

Spețe

1. Iftodî Constantin a depus în procedura de contencios administrativ o cerere către Unitatea Militară nr. 2003 a Departamentului Trupelor de Grăniceri despre restabilirea în funcție și încasarea salariului pentru absența forțată de la muncă.

Prin încheierea instanței judecătorești s-a refuzat primirea cererii din motivul că actele de destituire din funcție a militarilor și persoanelor cu statut militar nu pot fi atacate în ordine de contencios administrativ. Reclamantului i s-a explicat dreptul de a se adresa pentru soluționarea litigiului în cauză în organul ierarhic superior – Șefului Departamentului Trupelor de Grăniceri.

Este întemeiată încheierea instanței? Enumerați actele care sunt exceptate de la controlul judecătoresc?

2. Vîlcu Ariadna a înaintat către Vîlcu Ignat o acțiune privind desfacerea căsătoriei în Judecătoria Chișinău. În timpul dezbaterilor judiciare instanța a stabilit că soții nu au copii, nu există litigii referitor la averea acumulată în timpul căsătoriei și ambii doresc să divorțeze.

Având în vedere aceste circumstanțe, instanța judecătorească a încetat procesul din motivul că cauza nu urmează a fi judecată în procedură civilă și a explicat părților că au dreptul să se adreseze organului de stare civilă cu o cerere analogică.

În ce cazuri desfacerea căsătoriei are loc la organele de stare civilă? Este de competența instanței de judecată soluționarea acestui litigiu ?

3. Alexei Toncu, care avea vârsta de 16 ani, practica activitatea de întreprinzător. Dat fiind faptul că îi era necesară dobândirea anticipată a capacității depline de exercițiu, acesta s-a adresat la autoritatea tutelară pentru a i se atribui capacitatea deplină de exercițiu (prin emancipare).

Ambii părinți i-au dat acordul la emancipare. Însă autoritatea tutelară a refuzat de a declara capacitatea deplină a minorului, de aceea Alexei Toncu s-a adresat la Judecătoria Bălți cu cerere privind declararea capacității depline de exercițiu. Judecătorul a primit spre examinare cererea depusă de Alexei Toncu.

Ce reprezintă competența generală condițională? A încălcat judecătorul Judecătoriei Bălți regulile privind competența generală a instanțelor judecătorești?

4. Petru Andrian a solicitat Consiliului mun. Chișinău de a i se oferi o locuință deoarece este participant la lichidarea urmărilor avariei de la C.A.E. Cernobîl și nu are un loc de trai. Consiliul mun. Chișinău i-a dat un răspuns negativ. Petru Andrian, considerând că prin acțiunile Consiliului mun. Chișinău îi sunt încălcate drepturile constituționale, a decis să se adreseze cu o cerere Curții Constituționale.

Dar, mai întâi, s-a adresat către un jurist cunoscut pentru a primi o consultație în soluționarea problemei. Juristul l-a sfătuit ca până a se adresa Curții Constituționale să depună o cerere prealabilă către Consiliul mun. Chișinău. După ce va primi răspunsul să se adreseze Curții Constituționale cu cerere privind obligarea Consiliului mun. Chișinău de a-i acorda o locuință.

Care sunt criteriile de delimitare dintre competența instanțelor judecătorești și competența Curții Constituționale? Corect l-a consultat juristul pe Petru Andrian?

TEMA 10. COMPETENȚA JURISDICȚIONALĂ A INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și categoriile competenței jurisdicționale.
 2. Competența materială a instanțelor de judecată.
 3. Competența teritorială și felurile acesteia.
 4. Strămutarea cauzei.
 5. Soluționarea conflictelor de competență.
 6. Efectele încălcării competenței jurisdicționale.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea competenței jurisdicționale a instanțelor judecătorești;
 - delimitarea felurilor competenței jurisdicționale a instanțelor judecătorești;
 - elucidarea particularităților competenței materiale a instanțelor judecătorești;
 - identificarea cazurilor care se examinează în prima instanță de judecătoria, curți de apel și Curtea Supremă de Justiție;
 - descrierea regulilor de competență teritorială;
 - examinarea categoriilor competenței teritoriale;
 - aprecierea scopului instituției strămutării cauzei;
 - explicarea temeiurilor și procedurii de strămutare a cauzei;
 - definirea conflictelor de competență și felurilor acestora;
 - analiza modalității de soluționare a conflictelor de competență;
 - determinarea consecințelor încălcării competenței materiale și teritoriale a instanțelor judecătorești.

1. Noțiunea și categoriile competenței jurisdicționale

Amintim din nou că termenul de competență semnifică capacitatea unei instanțe de judecată de a soluționa anumite litigii sau de a rezolva anumite cereri. Competența se raportează la instanța judecătorească sau la un alt organ cu activitate jurisdicțională, nu la judecător și nici la completele specializate ale unei instanțe.

După cum am stabilit în cadrul temei precedente, în principal, normele de competență se clasifică în competență generală și competență jurisdicțională. Dacă trăsăturile competenței generale au fost cercetate în cadrul temei anterioare, în cadrul prezentei temei vom examina particularitățile și categoriile competenței jurisdicționale.

Competența jurisdicțională se referă la totalitatea normelor procesuale ce stabilesc regulile de delimitare a competenței instanței de judecată de a soluționa cauzele civile în raport cu alte instanțe de judecată²⁶². *Competența jurisdicțională delimitează atribuțiile diferitelor instanțe judecătorești în funcție de gradul sau teritorialitatea acestora*²⁶³.

Cu alte cuvinte, dacă competența generală delimitează competența instanțelor de judecată față de alte organe cu activitate jurisdicțională, competența jurisdicțională stabilește atribuțiile de a examina și soluționa o cauză civilă dintre diferite instanțe judecătorești din cadrul sistemului judiciar.

²⁶² Belei E., et al., *op.cit.*, p. 154.

²⁶³ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 211.

În doctrină²⁶⁴ se consemnează că necesitatea existenței competenței jurisdicționale este determinată de multitudinea instanțelor de judecată existente în cadrul sistemului judiciar al unui stat și ne ajută a stabili corect instanța de judecată competentă de a judeca o cauză concretă atât în raport cu instanțele de judecată aflate în grade de jurisdicție diferite, cât și în raport cu instanțele de judecată de același grad.

Conform art. 15 Legea nr. 514/1995, sistemul judiciar al RM este format din trei niveluri: Curtea Supremă de Justiție, curțile de apel și judecătorii. Respectiv, competența jurisdicțională ne indică care instanță de judecată din sistemul judiciar este competentă de a examina cauza: Curtea Supremă de Justiție, Curtea de Apel sau Judecătoria. Totodată, competența jurisdicțională răspunde la întrebarea care anume instanță din același grad de jurisdicție trebuie să soluționeze cauza civilă concretă.

În cadrul competenței jurisdicționale se distinge între **competența materială** și **competența teritorială**.

După ce s-a stabilit, potrivit regulilor competenței generale, că cauza este de competența instanțelor judecătorești, în cadrul sistemului acestor organe, urmează a se determina dacă cauza respectivă va fi judecată de judecătoria, curte de apel sau de Curtea Supremă de Justiție, toate acestea fiind determinate de regulile competenței materiale.

Așadar, **competența materială** (numită și competență *ratione materiae*) presupune o delimitare între instanțe de grad diferit²⁶⁵.

În cadrul competenței materiale se distinge între **competența materială funcțională**, care se stabilește după felul atribuțiilor ce revin fiecărei categorii de instanțe (judecata în primă instanță, judecata în apel, judecata în recurs), și **competența materială procesuală**, care se stabilește în funcție de obiectul, natura sau valoarea litigiului (repartizarea cauzelor pe complete specializate, competența care revine unei instanțe specializate).

Competența teritorială (*ratione personae vel loci*) presupune o delimitare pe linie orizontală, între instanțele judecătorești de același grad²⁶⁶. Practic deci, trebuie stabilit care judecătoria sau curte de apel este competentă să soluționeze o cauză civilă. Problema nu se pune în cazul Curții Supreme de Justiție, care este unica și are sediul în mun. Chișinău. În stabilirea competenței teritoriale legea a luat în considerare un complex de factori.

Competența teritorială este de patru feluri: **competența teritorială generală** sau de drept comun (când cererea se introduce la instanța de la domiciliul sau, după caz, sediul pârâtului), **competența teritorială alternativă** sau facultativă (în cazul în care reclamantul are posibilitatea să

²⁶⁴ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 153.

²⁶⁵ Boroi G., Stancu M., *op. cit.*, 2020, p. 227.

²⁶⁶ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 223-224.

aleagă între două sau mai multe instanțe deopotrivă competente), **competența teritorială excepțională** sau exclusivă (când cererea trebuie introdusă la o anumită instanță, iar părțile nu ar putea conveni să se judece la o altă instanță) și **competența teritorială după legătura dintre cauze** (în situația examinării mai multor litigii, legislația stabilește competența unei instanțe judecătorești în vederea evitării adoptării unor hotărâri contradictorii).

Normele procesuale de competență jurisdicțională, atât de competență materială, cât și teritorială, ne ajută să determinăm cu exactitate care instanță de judecată are dreptul de a soluționa cauza în fond. Primul pas în identificarea instanței competente de a examina cauza în fond este studierea normelor de competență generală și constatarea faptului că instanțele judecătorești, nu alte organe cu activitate jurisdicțională, sunt competente de a examina cauza.

Următorul pas în determinarea competenței unei instanțe de judecată de a soluționa cauzele civile este aplicarea regulilor competenței materiale, adică determinarea instanței de judecată care, având funcția de examinare a cauzelor în fond, urmează să examineze cauza civilă în funcție de obiectul și/sau natura juridică a litigiilor înaintate spre examinare²⁶⁷.

În fine, trebuie să stabilim, cu ajutorul competenței teritoriale, care anume judecătorie sau curte de apel are prerogativa legală de a examina și soluționa litigiul respectiv. În literatura de specialitate²⁶⁸ se susține că aplicarea regulilor de competență teritorială ne permite să determinăm coraportul dintre competența a două instanțe de judecată de același grad de a soluționa cauze civile, determinând, după caz, competența unei judecătories în raport cu alte judecătories de drept comun, fie competența unei curți de apel în raport cu alte curți de apel.

2. Competența materială a instanțelor de judecată

În literatura de specialitate, în special cea română²⁶⁹, competența materială mai este desemnată și prin sintagma „competența de atribuțiune”. Utilizarea sintagmei „competența de atribuțiune” se întemeiază pe faptul că nu totdeauna materia este singurul criteriu de determinare a competenței. Folosirea alternativă a celor două sintagme – „competența materială” și „competența de atribuțiune” – nu poate fi reputată ca o eroare. Aceasta deoarece sintagma „competență materială” trebuie privită într-un sens mai general, iar nu într-unul eminent restrictiv.

Competența materială sau de atribuțiune este competența prin care, potrivit legii, sunt repartizate sarcinile privind înfăptuirea justiției între diferitele categorii de instanțe judecătorești, care formează sistemul nostru judiciar²⁷⁰.

²⁶⁷ Belei E., et al., *op. cit.*, p. 157.

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ Deleanu I., *op. cit.*, p. 598. Leș I., *op. cit.*, p. 286-287. Durac G., *op. cit.*, p. 220-221.

²⁷⁰ Durac G., *op. cit.*, p. 220.

Norme de competență materială se întâlnesc atât în Codul de procedură civilă, cât și în legile de organizare judiciară. De aceea, s-a spus că instituția competenței materiale aparține atât organizării judecătorești, cât și procesului civil, respectiv după cum se ia în considerare aspectul ei funcțional sau doar cel pur procesual²⁷¹. Din acest punct de vedere, competența materială poate fi **funcțională** (*ratione officii*) și **procesuală**.

Competența materială funcțională determină funcțiile și rolul fiecăreia dintre categoriile de instanțe care fac parte din sistemul judiciar. Prin competența materială funcțională se stabilește, în primul rând, ierarhia instanțelor judecătorești, în sensul delimitării organelor care desfășoară jurisdicția de fond de cele ce exercită controlul judiciar ordinar sau extraordinar. În al doilea rând, prin regulile de competență materială funcțională se determină care dintre instanțele judecătorești pot cumula judecata în fond cu judecata în apel sau recurs.²⁷²

În acest sens, amintim că sistemul nostru judiciar este reprezentant prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecătorii. Legislația noastră stabilește în diferite acte normative reguli cu privire la competența materială funcțională a instanțelor judecătorești. Potrivit art. 33¹ CPC, judecătorii au rolul de instanță de fond pentru toate cauze civile, dacă legea nu prevede altfel. Totodată, potrivit art. 15 alin. (2) din Legea nr. 514/1995, în cadrul instanțelor judecătorești pot funcționa colegii sau complete de judecată specializate. Specializarea judecătorilor este o direcție strategică privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025²⁷³.

Funcția instanței de apel este atribuită curților de apel, în cadrul cărora cauzele se judecă de un complet compus dintr-un judecător (președinte al ședinței) și alți doi judecători (art. 46 alin. (2) CPC). Iar potrivit art. 37 din Legea nr. 514/1995, curțile de apel pot fi formate din mai multe colegii, după categoria cauzelor, sau dintr-un singur colegiu mixt. Colegiile se constituie din judecători ai curților de apel. Componența colegiilor se aprobă de către președintele curții, prin ordin, la începutul fiecărui an. Președintele curții de apel are dreptul să dispună, după caz, antrenarea judecătorilor dintr-un colegiu la judecarea unor cauze în alt colegiu.

Curtea Supremă de Justiție judecă, ca instanță de recurs, cauzele în materie civilă, de contencios administrativ, penală sau în alte materii în condițiile legii procesuale. Conform art. 12 din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție nr. 789 din 26.03.1996²⁷⁴, în cadrul CSJ funcționează Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ, Colegiul Penal și alte colegii constituite de către Plenul Curții după categoriile cauzelor. Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ

²⁷¹ Apostu I. *Competența instanțelor judecătorești în materie civilă*. București: Editura Național, 1997, p. 66.

²⁷² Leș I., *op.cit.*, p. 300.

²⁷³ Legea pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia nr. 211 din 06.12.2021. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.

²⁷⁴ Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție nr. 789 din 26.03.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 32-33 din 30.05.1996.

și Colegiul Penal (art. 13 din Legea nr. 789/1996): judecă cauzele în condițiile legii procesuale; și înaintează în plen propuneri cu privire la adoptarea hotărârilor cu caracter explicativ.

Deci, regula spune că potrivit competenței materiale funcționale, judecătoriile sunt instanțe de fond, curțile de apel – instanțe de apel, Curtea Supremă de Justiție – instanță de recurs.

Menționăm că actualmente avem o situație specială în privința sediilor Judecătoriei Chișinău. Potrivit Hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la specializarea sediilor Judecătoriei Chișinău nr. 555/25 din 27.11.2018²⁷⁵, începând cu 01 ianuarie 2019, sediile Judecătoriei Chișinău se specializează după cum urmează:

- Sediul Botanica – în materie de insolvabilitate;
- Sediul Buiucani – în materie penală;
- Sediul Centru – în materie civilă;
- Sediul Ciocana – în materie contravențională și activitatea judecătorului de instrucție;
- Sediul Rîșcani – în materie de contencios administrativ.

Plenul Consiliului Superior al Magistraturii a reiterat că, specializarea judecătorilor a fost impusă de necesitatea adaptării la evoluția dreptului, or, știința juridică devine din ce în ce mai vastă și complexă. Astfel, pentru judecător a devenit dificil să se perfecționeze, în timp ce societatea și justițiabilii cer din ce în ce mai mult profesionalism și eficiență din partea sa. Specializarea judecătorului garantează că acesta are cunoștințele și experiența necesare în domeniul său de competență. Iar, cunoștințele aprofundate în domeniul juridic în cauză ale judecătorului favorizează adoptarea unor decizii de o mai bună calitate. Judecătorul specializat poate dobândi o experiență mai mare în domeniul său, ceea ce poate spori autoritatea instanței din care face parte. Prin urmare, în scopul repartizării echilibrate a volumului de muncă în toate sediile Judecătoriei Chișinău, s-a recurs la specializarea acestora.

Competența materială procesuală determină, în funcție de obiectul, natura și valoarea litigiului, cauzele ce pot fi soluționate de anumite categorii de instanțe²⁷⁶.

Potrivit art. 33¹ CPC, ***judecătoriile examinează și soluționează în fond toate cauzele civile***, dacă legea nu prevede altfel. Competența materială procesuală a judecătoriilor se referă la judecata în primă instanță. Actualmente, judecătoriilor este recunoscută o plenitudine de jurisdicție. Ele soluționează în primă instanță toate cererile, cu excepția acelor pentru care în mod expres este prevăzută competența altor instanțe de judecată.

²⁷⁵ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la specializarea sediilor Judecătoriei Chișinău nr. 555/25 din 27.11.2018. // [online]: <https://www.csm.md/files/Hotaririle/2018/25/555-25.pdf> (citată la 23.01.2023).

²⁷⁶ Leș I., *op.cit.*, p. 301.

De aceea, legea stabilește unele situații în care competența de a judeca în fond anumite cauze este recunoscută curților de apel și Curții Supreme de Justiție. În prezent, **curțile de apel judecă în fond, ca primă instanță, următoarele categorii de cauze:**

- 1) **Contestațiile din domeniul electoral.** Conform art. 72 alin. (3) Codul electoral, contestațiile privind acțiunile și hotărârile Comisiei Electorale Centrale și ale Consiliului Coordonator al Audiovizualului se depun, fără respectarea procedurii prealabile, la Curtea de Apel Chișinău în termen de 3 zile calendaristice de la data săvârșirii acțiunii sau adoptării hotărârii;
- 2) **Cauzele ce țin de adopție.** Cererea de încuviințare a adopției internaționale se depune la curtea de apel de la domiciliul copilului (art. 38 din Legea privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010). Însă, refuzul autorității centrale de a accepta continuarea procedurii de adopție internațională se contestă la Curtea de Apel Chișinău (art. 37 alin. (7) din Legea nr. 99/2010);
- 3) **Acțiunile în contencios administrativ.** În conformitate cu art. 191 alin. (2)-(3) CA, curțile de apel soluționează în primă instanță acțiunile în contencios administrativ împotriva actelor administrative normative, care nu se supun controlului de constituționalitate. Iar Curtea de apel Chișinău soluționează în primă instanță acțiunile în contencios administrativ împotriva hotărârilor Consiliului Superior al Magistraturii, ale Consiliului Superior al Procurorilor, actelor emise de Banca Națională a Moldovei, precum și acțiunile în contencios administrativ atribuite în competența sa prin Codul electoral;
- 4) **Recunoașterea și executarea hotărârii arbitrale străine.** Potrivit art. 475¹ CPC, cererea de recunoaștere și executare a hotărârii arbitrale străine se prezintă curții de apel în a cărei circumscripție se află domiciliul/reședința sau sediul părții împotriva căreia este invocată hotărârea arbitrală străină, iar în cazul în care aceasta nu are domiciliul/reședința sau sediul în Republica Moldova ori domiciliul/reședința sau sediul acesteia nu sunt cunoscute – curții de apel în a cărei circumscripție sunt situate bunurile acesteia;
- 5) **Înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și exercitarea dreptului de vizitare a copilului.** Cererea privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și cea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului, în conformitate cu Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980, se depun la Curtea de Apel Chișinău de către autoritatea centrală din Republica Moldova pentru implementarea prevederilor convenției menționate sau de către reclamant (art. 293¹ CPC);
- 6) **Contestarea actelor de constatare emise de inspectorul de integritate.** În corespundere cu art. 36 din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr. 132 din

17.06.2016²⁷⁷, actele de constatare menționate la art. 34 alin. (1) și (2) Legea nr. 132/2016 pot fi contestate la Curtea de Apel Chișinău, în termen de 30 de zile de la emitere, de către persoana supusă controlului, de către autorul sesizării sau de către persoanele menționate la art. 33 alin. (4) și (5) Legea nr. 132/2016, afectate nemijlocit de acesta.

Totodată, menționăm faptul că hotărârile pronunțate în primă instanță de judecătorii pot fi atacate cu apel la curțile de apel de drept comun. Deci, misiunea principală a curților de apel este aceea de a examina apelurile depuse împotriva hotărârilor judecătorilor.

În corespundere cu regulile competenței materiale procesuale, Curtea Supremă de Justiție nu are competență de a examina în fond cauze civile, fiind competentă doar în ceea ce privește examinarea recursurilor depuse contra actelor de dispoziție ale curților de apel.

3. Competența teritorială și felurile acesteia

De îndată ce a fost stabilită competența materială a instanțelor judecătorești și care este gradul instanței căreia îi revine atribuția de a judeca o anumită cauză, urmează a se determina, din punct de vedere teritorial, care anume dintre instanțele de același grad este abilitată să judece acea cauză²⁷⁸.

Competența teritorială (*ratione personae vel loci*) **reprezintă forma competenței jurisdicționale prin care legea, în funcție de anumite criterii specifice, determină pe linie orizontală teritoriul în care instanțele judecătorești urmează să-și exercite atribuțiile ce le revin în această materie**²⁷⁹. Competența teritorială delimitează competența dintre instanțele de judecată de același grad, care activează în diferite circumscripții teritoriale, de a examina aceeași categorie de cauze civile în fond.

Competența teritorială îmbracă patru forme:

1) Competența teritorială generală (de drept comun).

În doctrină²⁸⁰ se arată că competența teritorială generală desemnează acea formă a competenței teritoriale care instituie regula potrivit căreia cererea de chemare în judecată se adresează instanței din circumscripția teritorială în care își are domiciliul sau sediul pârâtul. Această regulă își are originea încă în dreptul roman, de unde a fost preluată ulterior și de legislațiile procesuale moderne. Jurisconșulții romani au exprimat această regulă prin maxima „*Actor sequitur forum rei*” (reclamantul trebuie să sesizeze instanța domiciliului pârâtului).

Regula competenței teritoriale generale este înscrisă în art. 38 CPC, potrivit căruia reclamantul poate intenta acțiunea în oricare din sediile instanței în a cărei rază teritorială se află domiciliul

²⁷⁷ Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr. 132 din 17.06.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 245-246 din 30.07.2016.

²⁷⁸ Zidaru G.L. *Considerații cu privire la normele de competență cuprinse în Noul Cod de procedură civilă. Competența teritorială*. În: Revista Română de Drept Privat nr. 4/2011, p. 136-137.

²⁷⁹ Durac G., *op.cit.*, p. 244.

²⁸⁰ Leș I., *op.cit.*, p. 332.

pârâtului. Acțiunea împotriva unei persoane juridice se intentează în unul dintre sediile instanței în a cărei rază teritorială se află sediul persoanei juridice respective.

În reglementarea actuală, în Republica Moldova funcționează 15 judecătoria, care, la rândul lor, au un sediu central și alte sedii. Ca de exemplu, conform anexei la Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești, Judecătoria mun. Bălți are un sediu Central în mun. Bălți și două sedii în or. Fălești și or. Sîngerei. Respectiv, după cum specifică art. 38 din CPC, reclamantul are dreptul de a intenta acțiunea în oricare din sediile instanței în a cărei rază teritorială se află domiciliul/sediul pârâtului. Așadar, dacă pârâtul are domiciliu în or. Sîngerei, iar reclamantul a depus cererea de chemare în judecată la Judecătoria Bălți sediul Central, pârâtul nu va putea invoca excepția de necompetență pe motiv că cererea urma să fie depusă la Judecătoria Bălți sediul Sîngerei.²⁸¹

Justificarea regulii competenței teritoriale generale se bazează pe faptul că orice pârât este considerat, *a priori*, că nu datorează nimic reclamantului; dacă totuși este angajat un proces împotriva sa, el trebuie să fie deranjat cât mai puțin; în consecință, pentru comoditatea și protecția intereselor sale – pierderea timpului și cheltuieli de deplasare – pârâtul trebuie să fie chemat în judecată la instanța domiciliului sau sediului său²⁸².

Competența teritorială generală se determină în momentul sesizării instanței judecătorești, respectiv schimbarea domiciliului/sediului pârâtului pe parcursul examinării cauzei, nu afectează examinarea în continuare a cauzei de către această instanță. Or, potrivit art. 43 alin. (1) CPC, cauza pe care instanța a reținut-o spre judecare, cu respectarea normelor de competență, se soluționează de aceasta în fond, inclusiv în cazul devenirii ei ulterioare de competența unei alte instanțe.

2) Competența teritorială alternativă.

Considerând că în unele cazuri interesele reclamantului, față de acelea ale pârâtului, trebuie ocrotite cu prioritate, prin lege, competența teritorială este reglementată și în favoarea acestuia. Este cazul regulilor competenței teritoriale alternative.

Competența teritorială alternativă este acea formă a competenței care consacră dreptul reclamantului de a alege între două sau mai multe instanțe deopotrivă competente²⁸³. În aceste situații, dreptul de alegere a instanței aparține reclamantului, respectiv pârâtul nu va putea ridica excepția necompetenței instanței, dacă reclamantul o ales o altă instanță competentă de a soluționa litigiul, decât cea de la domiciliul/sediul pârâtului.

În acest sens, art. 39 CPC consfințește regulile competenței teritoriale alternative. Interpretarea art. 39 CPC ne permite a determina următoarele criterii cu caracter alternativ, existența cărora admite competența concomitentă a două instanțe de judecată de același grad²⁸⁴:

²⁸¹ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 106-107.

²⁸² Durac G., *op.cit.*, p. 245.

²⁸³ Leș I., *op.cit.*, p. 337.

²⁸⁴ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 162.

a) Domiciliul reclamantului este cel mai des utilizat criteriu alternativ ce permite adresarea la oricare dintre sediile instanței de judecată de la domiciliul reclamantului în următoarele cazuri:

- Acțiunea pentru plata pensiei de întreținere și acțiunea pentru constatarea paternității pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului;
- Acțiunea de desfacere a căsătoriei poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului dacă în grija lui se află copii minori sau dacă deplasarea lui la instanța de la domiciliul pârâtului întâmpină dificultăți întemeiate;
- Acțiunea de divorț în cazul în care unul dintre soți este declarat, în modul stabilit, dispărut fără veste, este supus unei măsuri de ocrotire judiciare (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă) ori este condamnat la privațiune de libertate poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului;
- Acțiunile ce țin de restabilirea în dreptul la muncă, la pensie, la locuință, de revendicare a bunurilor sau a valorii lor, de reparare a prejudiciului cauzat prin condamnare ilegală, tragere ilegală la răspundere penală, prin aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma impunerii angajamentului scris de a nu părăsi localitatea ori prin aplicarea ilegală a sancțiunii administrative a arestului pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului;
- Acțiunile în reparare a prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale ori prin altă vătămare a sănătății sau prin deces pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului ori în oricare dintre sediile instanței de la locul prejudiciului;
- Acțiunea în apărare a drepturilor consumatorului poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului sau în oricare dintre sediile instanței de la locul încheierii sau executării contractului;
- Acțiunea împotriva pârâtului care este o organizație sau un cetățean al Republicii Moldova cu sediul ori cu domiciliul pe teritoriul unui alt stat poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la sediul ori domiciliul reclamantului sau în oricare dintre sediile instanței de la locul de aflare a bunurilor pârâtului pe teritoriul Republicii Moldova;
- Acțiunile în materie de asigurare se pot depune în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul asiguratului, de la locul aflării bunurilor sau de la locul accidentului.

b) Locul de aflare a bunurilor pârâtului – criteriul alternativ, reglementarea căruia facilitează atât procesul probatoriu la examinarea cauzei civile, cât și executarea măsurilor de asigurare sau aplicarea măsurilor de executare silită, fiind aplicabil în următoarele cazuri:

- Acțiunea împotriva pârâtului al cărui domiciliu nu este cunoscut sau care nu are domiciliu în Republica Moldova poate fi intentată în oricare dintre sediile instanței de la locul de

aflare a bunurilor acestuia sau în instanța de la ultimul lui domiciliu din Republica Moldova;

- Acțiunea împotriva unei persoane juridice sau a unei alte organizații poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la locul de aflare a bunurilor acestora;
- Acțiunea împotriva pârâtului care este o organizație sau un cetățean al Republicii Moldova cu sediul ori cu domiciliul pe teritoriul unui alt stat poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la sediul ori domiciliul reclamantului sau în oricare dintre sediile instanței de la locul de aflare a bunurilor pârâtului pe teritoriul Republicii Moldova.
- Acțiunile în materie de asigurare se pot depune în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul asiguratului, de la locul aflării bunurilor sau de la locul accidentului.

c) Locul producerii accidentului sau daunei – un alt criteriu alternativ, reglementarea căruia de asemenea este menită de a facilita procesul probatoriu, fiind aplicabil pentru:

- Acțiunile în reparare a prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale ori prin altă vătămare a sănătății sau prin deces pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului ori în oricare dintre sediile instanței de la locul prejudiciului;
- Acțiunile în reparație a daunei cauzate bunurilor unei persoane fizice sau ale unei organizații pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la locul daunei;
- Acțiunile în materie de asigurare se pot depune în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul asiguratului, de la locul aflării bunurilor sau de la locul accidentului.

d) Locul încheierii sau executării contractului – criteriu alternativ, izvorul căruia rezidă în manifestarea de voință a părților actului juridic civil, fiind pe larg utilizat în cazul relațiilor civile de drept privat internațional, aplicabil pentru:

- Acțiunea în apărare a drepturilor consumatorului poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului sau în oricare dintre sediile instanței de la locul încheierii sau executării contractului;
- Acțiunea născută din contractul în care se indică locul executării lui poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței din acel loc.

Reiterăm că alegerea între instanțele care, conform criteriilor analizate, sunt competente să judece cauza aparține reclamantului.

3) Competența teritorială excepțională (exclusivă).

Competența teritorială excepțională presupune că unele cauze pot să fie soluționate numai de o anumită instanță, prevăzută prin lege, părțile nemaiavând posibilitatea să convină sub acest aspect.

Competența teritorială exclusivă este acea competență prin care se impune ca anumite pricini civile, în funcție de obiectul lor, să fie soluționate numai de instanțele expres arătate de lege²⁸⁵.

Justificarea regulilor de competență teritorială excepțională are în vedere atât întrunirea intereselor litigioase ale părților în fața aceleiași instanțe, cât și o facilitare corespunzătoare în ceea ce privește administrarea probelor.

Dispozițiile art. 40 CPC stabilesc următoarele situații de competență teritorială excepțională:

- Acțiunile cu privire la dreptul asupra terenurilor, subsolurilor, fâșiilor forestiere, plantațiilor perene, resurselor acvatice izolate, asupra unor case, încăperi, construcții, altor obiective fixate de pământ, acțiunile posesorii privitoare la aceste bunuri, precum și acțiunile în ridicare a sechestrului de pe bunuri, se intentează în instanțe de la locul aflării acestor bunuri. Dacă bunurile ce constituie obiectul acțiunii sunt situate în circumscripția mai multor instanțe, cererea se depune în orice instanță în a cărei rază teritorială se află o parte din bunuri;
- Acțiunea în reparație a prejudiciului cauzat mediului înconjurător se intentează împotriva proprietarilor (posesorilor) de utilaje în instanțe de la locul instalării utilajului, cu excepția cazurilor când acesta este instalat în străinătate;
- Acțiunea privind tezaurul statului este de competența instanței de la reședința organului împuternicit să reprezinte vistieria statului în litigiul respectiv;
- Acțiunea împotriva transportatorului, născută dintr-un contract de transport de pasageri și bagaje sau de încărcături, se înaintează în instanțe de la sediul transportatorului căruia, în modul stabilit, i-a fost înaintată pretenția;
- Cererile acționarilor se depun în instanța de la sediul societății lor;
- Cererea privind recuperarea prejudiciilor aduse unei bănci insolubile împotriva administratorului băncii și persoanei căreia îi este imputabilă apariția stării de insolabilitate sau de dificultate majoră a băncii, în temeiul art. 38¹⁵ al Legii instituțiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995, se depune în instanța de judecată de la sediul băncii insolubile.

Suplimentar, CPC instituie reguli imperative privind determinarea competenței teritoriale a instanței în materia de moștenire. Așadar, art. 41¹ alin. (1) CPC indică că în instanța de la locul deschiderii moștenirii se înaintează următoarele acțiuni:

- privind dreptul la moștenire, privind mărimea cotei succesoriale, precum și privind acceptarea moștenirii sau renunțarea la moștenire;
- privind constatarea nedemnității;

²⁸⁵ Durac G., *op.cit.*, p. 251.

- ale moștenitorului față de posesorul masei succesoriale (petiția de ereditate);
- privind nevalabilitatea dispozițiilor testamentare;
- de partaj și privind planul de partaj, contractul de partaj sau contractul de amânare a partajului;
- întemeiate pe dreptul rezultat dintr-un legat sau o sarcină testamentară;
- privind tragerea la răspundere a custodelui sau administratorului masei succesoriale ori a executorului testamentar sau privind încetarea atribuțiilor acestora;
- de intentare a procesului de insolabilitate a masei succesoriale.

Regulile de competență în materie de moștenire arătate mai sus, se aplică cu prioritate față de dispozițiile art.40 alin. (1) CPC. Totodată, acțiunile creditorilor defunctului și ale altor creditori ai masei succesoriale se înaintează în instanța de la locul deschiderii moștenirii. Această regulă nu exclude competența altor instanțe, la alegerea reclamantului conform art. 39 CPC, și nu înlătură competența excepțională conform art.40 CPC.

Locul deschiderii moștenirii se apreciază după prevederile art. 2166 CC, respectiv locul deschiderii moștenirii este locul unde cel care a lăsat moștenirea își avea reședința obișnuită în momentul decesului, iar dacă această reședință obișnuită nu este cunoscută, locul de aflare a bunurilor sau a părții principale a acestora ca valoare.

Normele de competență excepțională au un caracter imperativ, de aceea este imposibilă modificarea acestora prin voința părților sau a instanței de judecată. Ele se aplică cu prioritate față de regulile competenței teritoriale generale și alternative.

4) Competența teritorială după legătura dintre cauze.

În practica judiciară există multe situații când în același proces sunt examinate și soluționate pretenții conexe care prin natura lor reprezintă pretenții de sine stătătoare. Competența teritorială după legătura dintre cauze asigură posibilitatea examinării și soluționării în același proces a mai multor cauze civile²⁸⁶.

Din prevederile legislației procesual civile, ajungem la concluzia că există următoarele cazuri de competență teritorială după legătura dintre cauze:

- Acțiunea împotriva mai multor pârâți cu diferite domiciliu se intentează în instanța de la domiciliul sau locul de aflare al unuia dintre ei, la alegerea reclamantului;
- Acțiunea reconvențională se intentează, indiferent de instanța competentă să o judece, în instanța care judecă acțiunea inițială;
- Acțiunea intervenientului principal se înaintează în instanța care judecă acțiunea inițială;

²⁸⁶ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 181.

- În cazul în care cererea de chemare în judecată conține mai multe pretenții conexe, unele dintre ele fiind de competența instanței judecătorești de drept comun, iar altele de competența unei instanțe specializate, toate pretențiile se vor examina de către instanța de drept comun.

Însă, în cazul în care într-o cauză ce se judecă în instanța de drept comun una din pretenții vizează actele Băncii Naționale sau actele Comisiei Naționale a Pieței Financiare, instanța de drept comun emite o încheiere, fără drept de atac, de separare a pretenției de contencios administrativ și de strămutare a acesteia în instanța competentă.

4. Strămutarea cauzei

Cauza pe care instanța a reținut-o spre judecare, cu respectarea normelor de competență, se soluționează de aceasta în fond, inclusiv în cazul devenirii ei ulterioare de competența unei alte instanțe. În acest fel, legislația procesual civilă stabilește principiul imutabilității competenței jurisdicționale. Acest principiu garantează că nimeni nu poate fi lipsit, fără consimțământul său, de dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță sau de judecători în a căror competență cauza respectivă este dată prin lege.

Excepție de la această regulă este strămutarea procesului civil sau a cauzei civile. ***Strămutarea cauzei constituie remediul procesual prevăzut de lege, aplicat de către instanța de judecată după intentarea procesului, ce constă în schimbarea competenței jurisdicționale teritoriale***²⁸⁷. Strămutarea cauzei constituie un remediu procesual, deoarece, în principiu, are drept scop înlăturarea unor situații care împiedică desfășurarea normală a procesului sau remedierea erorilor cu privire la respectarea normelor de competență jurisdicțională.

Strămutarea proceselor poate fi caracterizată astfel²⁸⁸:

- vizează un proces aflat deja pe rolul unei instanțe;
- se dispune doar cu privire la un anumit litigiu, cel pentru care s-a făcut solicitarea;
- strămutarea poate avea ca obiect un proces aflat în primă instanță ori în stadiul exercitării unei căi legale de atac, însă nu poate avea loc strămutarea unui proces aflat pe rolul instanței supreme;
- se dispune prin repartizarea cauzei la o instanță de același grad cu aceea de la care s-a solicitat strămutarea;
- prin strămutare operează o prorogare a competenței din punct de vedere teritorial, inclusiv dacă este vorba de competența teritorială exclusivă a instanței în cauza respectivă.

Prevederile art. 43 alin. (2) CPC stabilesc **temeiurile de strămutare a cauzei**:

²⁸⁷ Prisac A., *op.cit.*, p. 182.

²⁸⁸ Durac G., *op.cit.*, p. 297-298.

a) pârâtul, al cărui domiciliu nu era cunoscut, cere strămutarea cauzei la instanța de la domiciliul său atestat prin dreptul de proprietate, calitatea de locatar sau viza de reședință;

În situația în care în momentul sesizării instanței judecătorești domiciliul pârâtului nu este cunoscut, reclamantul poate depune acțiunea la oricare dintre sediile instanței de la locul de aflare a bunurilor acestuia sau în instanța de la ultimul lui domiciliu din Republica Moldova. Dacă ulterior se găsește pârâtul și putem identifica domiciliul acestuia, poate interveni strămutarea cauzei. Pentru aceasta este necesar ca pârâtul domiciliul căruia nu era cunoscut să solicite, printr-o cerere, strămutarea cauzei la instanța de la domiciliul său. Acest drept aparține numai pârâtului, respectiv dacă acesta nu dorește, instanța sesizată inițial în continuare va examina și soluționa litigiul, chiar dacă este o instanță nu de la domiciliul pârâtului. Atragem atenția că strămutarea cauzei pe acest temei poate fi dispusă numai dacă acțiunea a fost depusă conform regulilor de competență teritorială înscrise în art. 39 alin. (1) CPC, dacă suntem în prezența competenței teritoriale exclusive sau alternative, strămutarea cauzei nu va putea avea loc.

b) cauza a fost reținută spre judecare cu încălcarea normelor de competență jurisdicțională;

Dacă instanța a reținut spre soluționare cauza cu încălcarea normelor de competență materială sau teritorială, atunci va fi obligată să strămute cauza la instanța competentă. Potrivit acestui temei de strămutare, instanța din start a acceptat în mod eronat cauza spre examinare. În scopul remedierii acestei situații, instanța trebuie să strămute cauza la instanța competentă potrivit normelor de competență materială și teritorială.

c) ambele părți solicită strămutarea cauzei la instanța de la locul aflării majorității probelor;

Acest temei de strămutare urmărește scopul facilitării procesului de colectare, prezentare și administrare a probelor, ceea ce va duce la soluționarea mai eficientă a cauzei civile. Pentru strămutarea cauzei pe acest temei, este necesară cererea ambelor părți, respectiv cererea numai reclamantului sau numai pârâtului de strămutare a cauzei nu va fi suficientă.

d) din motivul recuzării (abținerii de la judecată) unui sau mai multor judecători ori din alte motive întemeiate, substituirea judecătorilor săi devine imposibilă;

Procesul civil echitabil necesită ca cauza să fie examinată și soluționată de un complet imparțial și nepărtinitor. Remediul al neimparțialității sau dependenței judecătorilor îl constituie recuzarea sau abținerea acestora. De aceea, în situația în care datorită recuzării sau abținerii de la judecată, devine imposibilă constituirea completului de judecată, ieșirea din această situație îl reprezintă strămutarea cauzei.

e) există motive pentru măsuri de securitate publică;

Rațiunea reglementării temeiului dat rezultă din necesitatea asigurării securității lucrărilor în cadrul sediului instanței de judecată, iar în cazul unor dosare de rezonanță publică, examinarea cărora

poate trezi nemulțumiri în masă într-o localitate sau regiune, cauza poate fi strămutată la o instanță de judecată unde să fie asigurată securitatea lucrărilor acesteia²⁸⁹.

f) există bănuiele că nepărtinirea judecătorilor ar putea fi știrbită de circumstanțele cauzei sau de calitatea participanților la proces;

La aplicarea acestui temei, se cere ca în fiecare caz concret să se stabilească dacă există fapte dovedite de natură a ridica îndoiele în ceea ce privește imparțialitatea judecătorilor, or, doar simpla trimitere la temeiul dat, nu poate constitui temei de admitere a cererii de strămutare. Imparțialitatea, în mod normal, denotă absența prejudecății sau părtinirii, existența sau absența acesteia putând fi probată în diferite moduri. Astfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului face distincție între o abordare subiectivă, adică încercarea de a constata convingerea personală sau interesul unui judecător într-o anumită cauză, și o abordare obiectivă, adică determinarea dacă el a oferit garanții suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în acest sens²⁹⁰.

Totodată, atunci când se hotărăște dacă într-o anumită cauză există motive legitime de a bănuia că un complet nu este imparțial, punctul de vedere al celor care pretind că acesta nu este imparțial este important, dar nu decisiv. Ceea ce este decisiv este dacă această bănuială poate fi obiectiv justificată²⁹¹.

Așadar, strămutarea pe acest temei se bazează pe niște bănuiele rezonabile privind lipsa de imparțialitate a judecătorilor și nu necesită exercitarea inițială a acțiunilor de recuzare a acestora. Este ilegală și abuzivă recuzarea tuturor judecătorilor din cadrul instanței de judecată. Totuși în anumite cazuri, din rațiuni obiective se poate admite situația în care toți judecătorii unei instanțe ar putea fi părtinitori. De exemplu, în cazul în care pârât pe o cauză civilă este un judecător care lucrează în aceeași instanță unde este judecată cauza.²⁹²

g) în circumstanțe excepționale, instanța competentă să judece cauza nu poate funcționa timp îndelungat.

Reglementarea unui asemenea temei de strămutare a cauzei are drept scop asigurarea respectării termenului rezonabil de examinare a cauzelor civile. Astfel, în cazuri excepționale, cum sunt calamitățile naturale, manifestații în masă, revoluții, carantină, etc., situații care fac imposibilă activitatea instanței de judecată pe timp îndelungat, în vederea examinării cauzei civile se poate solicita strămutarea pricinii la o altă instanță de judecată.²⁹³

Un alt temei de strămutare a cauzei este prevăzut în art. 37 și 187 alin. (2) CPC. Astfel, în cazul în care pretenții legate între ele sunt examinate de mai multe instanțe judecătorești în același timp,

²⁸⁹ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 169.

²⁹⁰ Case of Piersack v. Belgium, 01.10.1982. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57557> (citată la 23.01.2023).

²⁹¹ Case of Ferrantelli and Santangelo v. Italy, 07.08.1996. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57997> (citată la 23.01.2023).

²⁹² Belei E., et al., *op.cit.*, p. 169.

²⁹³ Ibidem, p. 170.

acestea urmează a fi conexate, la cerere, printr-o încheiere și examinate de judecătoria sesizată mai întâi. Judecătoriile (judecătoria) sesizate ulterior vor strămuta pretențiile la judecătoria sesizată mai întâi printr-o încheiere ce poate fi atacată cu recurs.

Procedura strămutării cauzei diferă de temeiul strămutării. Așadar, strămutarea cauzei de la o instanță la alta din motivele specificate la art. 43 alin. (2) lit. a), b) și c) CPC se face în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, în temeiul unei încheieri motivate a instanței în care este intentat procesul. Încheierea de strămutare a cauzei nu se supune niciunei căi de atac, dar poate determina ridicarea unui conflict negativ de competență.

Strămutarea cauzei în cazurile prevăzute la art. 43 alin.(2) lit. d), e), f) și g) CPC se efectuează de către instanța ierarhic superioară, a cărei încheiere nu se supune niciunei căi de atac.

Indiferent de procedura strămutării cauzei, instanța este obligată să remită instanței competente dosarul în termen de 5 zile de la data la care încheierea de strămutare a cauzei devine irevocabilă. Actele procedurale îndeplinite de instanța care a intentat procesul anterior strămutării cauzei au efect juridic în măsura în care noua instanță consideră că nu este necesară modificarea lor.

Nu se admite formularea unei noi cereri de strămutare pe aceleași motive dacă anterior strămutarea a fost respinsă sau întemeiată pe motive cunoscute la data soluționării cererii anterioare. În acest caz, cererea de strămutare se anexează la materialele dosarului printr-o încheiere protocolară.

5. Soluționarea conflictelor de competență

În conformitate cu art. 44 CPC, există conflict de competență:

- 1) când două sau mai multe instanțe se declară deopotrivă competente să judece aceeași cauză;
- 2) când două sau mai multe instanțe, prin încheieri irevocabile, s-au declarat incompetente de a judeca aceeași cauză.

Prin urmare, prin *conflict de competență se înțelege situația în care două sau mai multe instanțe judecătorești se consideră deopotrivă competente să soluționeze o cauză sau, dimpotrivă, se consideră toate incompetente și își declină reciproc competența.*

Conflictele de competență pot fi pozitive sau negative. *Conflictul pozitiv de competență* apare atunci când două sau mai multe instanțe sunt învestite cu aceeași pricină care prezintă tripla identitate de părți, obiect și temeiuri și fiecare dintre ele se declară competentă. Apare, astfel, riscul pronunțării unor hotărâri contradictorii²⁹⁴.

În practică conflictul pozitiv de competență poate apărea atunci când în cadrul unei instanțe de judecată a fost primită spre soluționare o cerere de chemare în judecată, iar în cadrul altei instanțe s-a

²⁹⁴ Oprina E., *op.cit.*, p. 211.

dispus conexarea pricinilor, astfel încât să fie examinată și cererea care deja a fost primită. În acest caz, ambele instanțe s-au declarat competente să judece cauza civilă.²⁹⁵

Conflictul negativ de competență apare atunci când două sau mai multe instanțe se declară necompetente să soluționeze aceeași pricină, declinându-și reciproc competența. În acest caz are loc o întrerupere a cursului judecătii, cu consecințe nefavorabile reclamantului, care urmărește recunoașterea dreptului său prin obținerea unei hotărâri judecătorești²⁹⁶.

Potrivit art. 44 alin. (1) CPC, instanța judecătorească în fața căreia s-a ivit conflictul de competență jurisdicțională suspendă din oficiu procesul și înaintează dosarul către instanța în drept să soluționeze conflictul de competență. Dacă conflictul de competență, pozitiv sau negativ, a apărut între mai multe judecătorii din circumscripția aceleiași curți de apel, conflictul de competență se judecă de către curtea de apel comună. De exemplu, dacă apare conflictul de competență între Judecătoria Bălți și Judecătoria Drochia, conflictul de competență va fi soluționat de către Curtea de Apel Bălți.

Conflictul de competență dintre două sau mai multe judecătorii care nu țin de aceeași curte de apel ori dintre o judecătorie și o curte de apel, ori între curțile de apel se judecă de Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție.

Instanța competentă să judece conflictul de competență soluționează, fără citarea participanților la proces, conflictul dintre instanțe printr-o încheiere, care nu se supune nici unei căi de atac. Instanța în drept să soluționeze conflictul de competență va indica care instanță este competentă să soluționeze cauza civilă în fond și va remită instanței competente dosarul după soluționarea conflictului de competență.

6. Efectele încălcării competenței jurisdicționale

Consecințele încălcării normelor de competență jurisdicțională diferă în funcție de momentul în care a fost depistată încălcarea acestor reguli. După acest criteriu, deosebim următoarele **sanțiuni ale încălcării competenței jurisdicționale**:

1) Restituirea cererii de chemare în judecată.

Potrivit art. 170 alin. (1) lit. b) CPC, judecătorul restituie cererea de chemare în judecată dacă instanța nu este competentă să judece cauza. În corespundere cu Hotărârea Plenului CSJ²⁹⁷, restituind cererea de chemare în judecată pe motiv că instanța nu este competentă să judece pricina, judecătorul în încheierea privind restituirea cererii de chemare în judecată va indica, în mod obligatoriu, în care instanță urmează să se adreseze persoana interesată. Sancțiunea restituiri cererii de chemare în judecată

²⁹⁵ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 171.

²⁹⁶ Oprina E., *op.cit.*, p. 211-212.

²⁹⁷ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare” nr. 5 din 17.11.2014. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=189 (citat la 23.01.2023).

survine în situația constatării necompetenței jurisdicționale a instanței în faza intentării procesului civil.

2) Strămutarea cauzei.

În ipoteza în care cauza a fost reținută spre judecare cu încălcarea normelor de competență jurisdicțională, instanța va dispune strămutarea cauzei la instanța competentă. Strămutarea cauzei pe acest temei se face în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, în temeiul unei încheieri motivate a instanței în care este intentat procesul. Încheierea de strămutare a cauzei nu se supune niciunei căi de atac, dar poate determina ridicarea unui conflict negativ de competență. Strămutarea cauzei poate fi generată de faptul că judecătorul a observat necompetența instanței după faza intentării procesului civil sau de faptul ridicării excepției de necompetență de către pârât.

3) Casarea hotărârii primei instanțe și trimiterea cauzei spre rejudecare.

Dacă necompetența primei instanțe a fost constatată în cadrul judecării apelului, instanța de apel va casa integral hotărârea primei instanțe și va trimite cauza spre rejudecare în prima instanță (art. 385 lit. d) CPC). CSJ a stabilit că acest temei este unul imperativ, el se aplică atât din oficiu, cât și la cererea participanților la proces²⁹⁸. La fel, și instanța de recurs va dispune trimiterea pricinii la rejudecare în prima instanță, în cazul în care pricina a fost examinată cu încălcarea competenței jurisdicționale. În ambele cazuri, pricina civilă se va transmite la rejudecare în instanța competentă potrivit regulilor de competență jurisdicțională.

Întrebări

1. Ce presupune competența jurisdicțională a instanțelor de judecată? Care sunt categoriile competenței jurisdicționale?
2. Prin ce se diferențiază competența materială funcțională de competența materială procesuală?
3. Regulile cărei competențe jurisdicționale fac delimitare între instanțe de același grad?
4. Ce presupun normele de competență materială procesuală?
5. În ce cazuri instanțele de apel examinează pricinile civile ca prima instanță?
6. Ce categorii de cauze sunt atribuite judecătorilor pentru soluționarea în fond?
7. Care sunt categoriile de competență teritorială?
8. În ce constă competența teritorială de drept comun?
9. Numiți trei exemple de competență teritorială alternativă.
10. În ce cazuri se aplică normele competenței teritoriale exclusive?
11. Care este rațiunea instituirii competenței teritoriale după legătura dintre cauze?

²⁹⁸ Recomandarea Curții Supreme de Justiție „Cu privire la temeiurile de restituire a pricinilor civile spre rejudecare de către instanțele de apel și instanța de recurs” nr. 45. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=70 (citată la 23.01.2023).

12. Ce presupune strămutarea cauzei? Care este procedura strămutării cauzei?
13. Numiți felurile conflictului de competență.
14. Cum se soluționează conflictul de competență?
15. Ce se întâmplă dacă în instanța de recurs se descoperă că cauza a fost soluționată cu încălcarea competenței jurisdicționale?

Spețe

1. *Stabiliți dacă următoarele pretenții sunt de competența instanțelor judecătorești și, dacă da, determinați în fiecare caz aparte competența jurisdicțională:*

- a) Acțiunea lui C.V. către Guvernul Republicii Moldova privind anularea Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr .909 din 06.09.2020 cu privire la modificarea și completarea funcțiilor de bază, structurii și statelor de personal ale unor ministere (conform căreia funcția de secretar de stat deținută de C.V. a fost redusă) și reintegrarea în funcția de secretar de stat al mediului.
- b) Pretențiile S.A. „Moldova” (cu sediul în or. Hîncești) împotriva S.A. „Codru” (cu sediul în mun. Bălți) despre restituirea pagubei în legătură cu îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor contractuale.
- c) Cererea lui Dorinin Octavian către Terentie Andrei despre apărarea dreptului de autor asupra unei piese muzicale.
- d) Cererea lui Cotelea Boris despre anularea Hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii din RM și restabilirea în funcția de judecător.

2. *Ondrea Andrei a sesizat Judecătoria Orhei cu o cerere împotriva acțiunilor nelegitime ale administrației Băncii Naționale a Republicii Moldova, specificând că Banca Națională nu a fost în drept să înregistreze statutul Băncii comerciale „MARP” din Orhei.*

Cauza a fost examinată în fond și prin hotărârea instanței judecătorești Orhei din 15.07.2021, cererea a fost respinsă.

Curtea de Apel Chișinău prin decizia din 18.12.2022 a respins apelul declarat de Ondrea Andrei și a menținut hotărârea primei instanțe.

Colegiul lărgit al Curții Supreme de Justiție, examinând recursul admisibil, a anulat dispozițiile ambelor instanțe judecătorești.

Care a fost temeiul anulării ambelor hotărâri? Ce instanță judecătorească din Republica Moldova este competentă să examineze cererea sus-numită ? Numiți și analizați normele care reglementează situația problematică respectivă.

3. Roman Ion s-a adresat judecării cu o acțiune către Gangur Sergiu despre evacuare din apartament. Acțiunea a fost înaintată la locul de aflare al pârâtului. Pârâtul a înaintat o acțiune reconvențională privind restituirea cheltuielilor în legătură cu reparația apartamentului.

Instanța de judecată, prin încheiere, a refuzat primirea cererii reconvenționale, indicând că Gangur Sergiu trebuie să înainteze pretențiile sale la instanța de la domiciliul lui Roman I.

Este întemeiată încheierea instanței privind refuzul în primirea cererii reconvenționale? Care instanță judecătorească este competentă să soluționeze acțiunea reconvențională?

4. Numiți în fiecare caz instanța competentă să soluționeze cauza civilă:

- a) privind repararea prejudiciului cauzat mediului înconjurător de către uzina metalurgică din or. Rîbnița;
- b) privind ridicarea sechestrului de pe un lot de pământ aparținând lui Catrinescu, amplasat în r-nul Nisporeni;
- c) referitoare la reintegrarea în câmpul muncii a dlui Vasilescu, domiciliat în or. Cahul, concediat de către SA „Franzețuța” din r-nul Comrat;
- d) privind repararea prejudiciului cauzat sănătății dnei Anton, domiciliată în s. Larga, r-nul Briceni, prin vătămarea integrității corporale în rezultatul unui accident rutier produs pe bd. Ștefan cel mare colț cu str. Eminescu, mun. Chișinău, de către dl Pruteanu, șofer al troleibuzului nr. 5;
- e) cu privire la contestarea paternității de către Grigorescu, domiciliat în s. Ustia, r-nul Dubăsari, împotriva dnei Nicoară, domiciliată în r-nul Edineț;
- f) cu privire la încasarea despăgubirii de asigurare de la Compania ASITO pentru producerea riscului asigurat – năruirea casei de locuit de pe str. Muncești, 52, care aparține dlui Văleanu, domiciliat în s. Tohatin (mun. Chișinău, sect. Ciocana);
- g) referitoare la contestarea hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii privind menținerea hotărârii Colegiului disciplinar al judecătorilor cu privire la aplicarea unui avertisment ca sancțiune disciplinară judecătorului D.M. de la Curtea de Apel Chișinău.

5. Anton Miron a transmis cu titlu de împrumut lui Ilie Mărgun suma de 10.000 de lei. La momentul transmiterii sumei de bani a fost întocmită o recipisă în care a fost menționat și domiciliul lui Ilie Mărgun conform datelor din buletinul de identitate, care era în or. Briceni. Anton Miron avea domiciliul în or. Ungheni.

După expirarea termenului de executare a obligației de restituire a sumei de bani, Ilie Mărgun nu a restituit suma de 10.000 de lei. Astfel, Anton Miron a depus la Judecătoria Edineț o cerere de chemare în judecată privind restituirea datoriei. Însă la data depunerii cererii de chemare în judecată

Ilie Mărgun își avea domiciliul pe o altă adresă și anume în or. Strășeni. De acest fapt Anton Miron nu a cunoscut. Judecătorul Judecătoriei Edineț a primit spre examinare cererea de chemare în judecată depusă de Anton Miron.

În ședința de judecată Ilie Mărgun a depus cerere privind strămutarea cauzei la Judecătoria Strășeni din considerentul că își are domiciliul în or. Strășeni. Președintele ședinței de judecată a respins cererea lui Ilie Mărgun privind strămutarea cauzei deoarece la momentul întocmirii recipisei care confirma încheierea contractului de împrumut a fost indicat domiciliul din or. Briceni, exact conform datelor existente la acea dată în buletinul de identitate.

Care sunt temeiurile strămutării cauzei? Corect a procedat președintele ședinței de judecată respingând cerere privind strămutarea cauzei?

TEMA 11. ACȚIUNEA CIVILĂ ȘI DREPTUL LA ACȚIUNE

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și elementele acțiunii civile.
 2. Clasificarea acțiunilor civile.
 3. Dreptul la acțiune civilă.
 4. Premisele exercitării dreptului la acțiune.
 5. Condițiile de exercitare a dreptului la acțiune.
 6. Mijloacele procesuale de apărare ale pârâtului.
 7. Actele de dispoziție ale părților.
 8. Asigurarea acțiunii civile.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea acțiunii civile și determinarea caracterelor ei juridice;
 - elucidarea naturii juridice a acțiunii civile;
 - descrierea elementelor acțiunii civile: obiect, temei și părți;
 - efectuarea clasificării acțiunilor civile după diverse criterii;
 - determinarea naturii juridice a conceptului „dreptului la acțiune civilă” și descrierea componentelor dreptului la acțiune civilă;
 - explicarea premiselor exercitării dreptului la acțiune;
 - identificarea consecințelor nerespectării premiselor exercitării dreptului la acțiune;
 - redarea condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune;
 - prezentarea efectelor încălcării condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune;
 - stabilirea mijloacelor de apărare ale pârâtului;
 - expunerea actelor de dispoziție ale părților;
 - analizarea procedurii și condițiilor de asigurare a acțiunii civile.

1. Noțiunea și elementele acțiunii civile

În toate timpurile, societatea era cointereseată în obținerea garanțiilor de protejare a drepturilor și intereselor lor. Acestor rol, de restabilire și apărare a drepturilor subiective civile, revine justiției, care se înfăptuiește prin intermediul instanțelor judecătorești. Dar principala garanție juridică a drepturilor subiectivă este reprezentată de acțiunea civilă.

Acțiunea civilă, ca instituție a dreptului procesual civil, poate fi calificată drept fundamentul activității jurisdicționale, sesizată cu o pretenție de către unul sau mai multe subiecte de drept²⁹⁹. Deși legislația procesual civilă în numeroase prevederi utilizează termenul de „acțiune”/„acțiune civilă”, nu definește și nu descrie acest concept. Acest gol a fost acoperit de literatura de specialitate, care pe larg și controversat studiază noțiunea de „acțiune civilă”. Obiectul controversei îl reprezintă definiția acțiunii civile, natura și caracterele juridice ale acesteia, precum și argumentele și teoriile elaborate în susținerea diferitelor opinii.

Unii autori³⁰⁰ consideră că acțiunea civilă poate fi caracterizată ca o putere legală ce permite agenților publici sau particulari să se adreseze justiției pentru a obține respectarea legii, a drepturilor și intereselor legitime.

²⁹⁹ Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011, p.129.

³⁰⁰ Vincent J., Guinchard S. *Procédure civile*. Paris: Ed. Dalloz, 1976, p. 33.

După alți autori³⁰¹, acțiunea reprezintă mijlocul creat de lege și pus la dispoziția celor interesați pentru a cere instanței judecătorești să ocrotească drepturile lor, obligând pe cei ce le-au nesocotit să le respecte, sau să le recunoască.

O definiție mai amplă³⁰² a acțiunii civile precizează că acțiunea reprezintă dreptul oricărei persoane de a reclama sau apăra în fața organelor de jurisdicție drepturi sau interese aflate în stare de conflict, ori de situații subiective care, prin clarificarea lor juridică, necesită intervenția justiției pentru ca prin aplicarea legii să se dispună asupra realizării sau exercitării lor în condițiile sau formele ce vor fi stabilite prin actul final de jurisdicție.

Autorul acestei definiții consideră că prin complexitatea acesteia a reușit să surprindă cel puțin trei aspecte³⁰³:

- a) acțiunea se evidențiază ca o entitate distinctă în relația cu dreptul sau interesul protejat;
- b) orice acțiune implică și o „contra-acțiune”, exprimând pe această cale caracterul complex al acțiunii care nu se identifică numai cu persoana reclamantului, ci, în egală măsură, și cu persoana pârâtului;
- c) definiția are și menirea de a ilustra și rolul sancționator al acțiunii în raport cu situațiile juridice subiective ce nu sunt conform cu legea.

Susținem necesitatea abordării tuturor acestor aspecte ale acțiunii civile, totodată ne raliem la definiția elaborată de renumiți doctrinari ai dreptului procesual civil, care definesc³⁰⁴ ***acțiunea civilă ca mijlocul legal prin care o persoană cere instanței judecătorești fie recunoașterea dreptului său, fie realizarea acestui drept prin încetarea piedicilor puse în exercitarea sa de o altă persoană sau printr-o despăgubire corespunzătoare.***

Este important să nu interpretăm restrictiv acțiunea civilă, că aceasta ar privi în exclusivitate persoana și poziția reclamantului. În acest sens, sunt ilustrative prevederile art. 30 din Codul de procedură civilă al Franței³⁰⁵, care arată că acțiunea este dreptul, pentru autorul unei cereri, de a fi audiată pe fond, astfel încât judecătorul să spună că este întemeiată sau neîntemeiată. Pentru adversar, acțiunea este dreptul de a discuta fondul acestei cereri.

În literatura de specialitate sunt stabilite unele coordonate, ***caractere ale acțiunii civile***, prin intermediul cărora aceasta să identifice și, în același timp, se deosebește de alte instituții juridice³⁰⁶:

³⁰¹ Hilsenrad A., Stoenescu I. Procesul civil în R.P.R. București: Editura Științifică, 1957, p. 140.

³⁰² Radu D. *Acțiunea în procesul civil*. Iași: Editura Junimea, 1974, p. 46.

³⁰³ Ibidem, p. 46-48.

³⁰⁴ Stoenescu I., Zilberstein S., *op.cit.*, p. 99-100.

³⁰⁵ Code de procédure civile français. // [online]:

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000006117222/#LEGISCTA000006117222 (citată la 26.01.2023).

³⁰⁶ Petică Roman C. *Acțiunea civilă: perspectivă comparativă*. București: Universul Juridic, 2017, p. 17-21.

- 1) primul caracter este virtualitatea legală a acțiunii raportată la sesizarea și, totodată, obligarea unui organ jurisdicțional să statueze asupra unei situații juridice determinate, deduse judecății;
- 2) un alt caracter vizează relația dintre acțiune și dreptul subiectiv. Acțiunea nu poate fi concepută decât în legătură cu protecția drepturilor subiective civile, precum și a unor interese protejate de lege pentru care calea justiției este obligatorie;
- 3) acțiunea este un concept sinteză în componența căruia intră totalitatea mijloacelor procesuale organizate de legea procesuală pentru administrarea justiției (cererea de chemare în judecată, excepțiile de procedură, administrarea probelor, mijloace de apărare, căi de atac, executare silită etc.);
- 4) elementele acțiunii civile și funcțiile acestora nu trebuie evaluate numai din perspectiva reclamantului, ci și din perspectiva pârâtului;
- 5) elementele care fac parte din structura acțiunii nu schimbă natura juridică a formelor procesuale corespunzătoare;
- 6) ca formă de exprimare a principiului disponibilității, exercitarea acțiunii este, de regulă, facultativă.

În privința determinării naturii juridice ale acțiunii civile, până la momentul actual doctrinarii nu au ajuns la un numitor comun. În viziunea modernă³⁰⁷, acțiunea este un drept subiectiv autonom, distinct de dreptul substanțial a cărui recunoaștere sau sancționare tinde să o obțină. Ar exista, astfel, un drept subiectiv procesual alături de dreptul subiectiv substanțial a cărui respectare sau recunoaștere tinde să o obțină. Acest drept distinct este denumit dreptul la acțiune.

Majoritatea literaturii de specialitate³⁰⁸ recunoaște distincția dintre dreptul la acțiune și dreptul subiectiv. Dreptul subiectiv se analizează de instanță doar cu ocazia cercetării fondului, în timp ce dreptul la acțiune se verifică primordial, la momentul sesizării instanței. Existența dreptului la acțiune nu presupune și existența dreptului material, această chestiune urmând a fi lămurită de instanță prin pronunțarea hotărârii pe fond. Dacă se ajunge însă a se pronunța hotărârea pe fond, înseamnă cu siguranță că există și dreptul la acțiune.

Acțiunea civilă are o structură internă, fiind compusă din trei elemente interdependente: obiect, temei și părți.

Obiectul acțiunii civile reprezintă pretenția concretă a reclamantului formulată împotriva pârâtului. Obiectul acțiunii civile se poate rezuma la cerințe concrete referitor la³⁰⁹:

- anularea unui act juridic/administrativ;

³⁰⁷ Suci A. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Universul Juridic, 2016, p. 125-126.

³⁰⁸ Nicolae M. *Tratat de prescripție extinctivă*. București: Universul Juridic, 2010, p. 176.

³⁰⁹ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 242.

- repararea unor prejudicii materiale și/sau morale;
- somarea privind executarea unor obligații;
- recunoașterea unor drepturi etc.

Este important a nu confunda *obiectul acțiunii civile* cu *obiectul material al acțiunii*. Obiectul material al acțiunii poate fi un lucru concret, bunuri, sume de bani ce urmează a fi transmise sau încasate. Obiectul material al acțiunii face parte din obiectul acțiunii civile³¹⁰. Deci, acțiunea civilă poate cuprinde cerințe referitor la recunoașterea dreptului de proprietate asupra unei case de locuit, partajarea averii comune în devălmășie a soților, evacuarea din bunul imobil, demolarea construcției etc. Toate aceste obiecte (casa de locuit, bunurile proprietatea comună în devălmășie, construcția) constituie obiectul material al acțiunii. În funcție de obiectul acțiunii se determină valoarea acțiunii și se calculează taxa de stat.

Obiectul acțiunii civile, precum și obiectul material al acțiunii, se determină de către reclamant în cererea de chemare în judecată. Conform art. 166 alin. (2) lit. f) CPC, în cererea de chemare în judecată reclamantul indică pretențiile către pârât. Totodată, potrivit art. 166 alin. (4) CPC, reclamantul poate formula în cererea de chemare în judecată mai multe pretenții, conexe prin temeiurile apariției sau prin probe. Ceea ce înseamnă că o acțiune civilă poate avea un obiect principal și mai multe obiecte accesorii. De exemplu, în acțiunea privind încasarea sumei de bani transmise cu titlu de împrumut, pretenția cu privire la restituirea sumei de bani, astfel transmise, reprezintă obiectul principal al acțiunii, iar cea cu privire la încasarea penalității pentru neexecutarea în termenul stabilit a obligației de restituire a sumei de bani transmise cu titlu de împrumut constituie obiectul accesoriu al acțiunii civile³¹¹.

În exemplul de mai sus, obiectul accesoriu al acțiunii civile poate fi înaintat printr-o acțiune separată, însă numai după ce instanța va constatat neexecutarea obligației de restituire a împrumutului, ceea ce și va conferi dreptul împrumutătorului de a solicita achitarea penalităților de întârziere. Conchidem că pretențiile accesorii se pot examina și soluționa, pe cale separată, numai după examinarea și soluționarea pretenției principale.

Obiectul principal al acțiunii civile trebuie să fie indicat din start, adică din momentul sesizării instanței judecătorești, pe când obiectele (pretențiile) accesorii ale acțiunii pot fi formulate și după intentarea procesului, în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri. În acest sens, potrivit art. 185 alin. (3) CPC, reclamantul are dreptul să completeze acțiunea cu pretenții accesorii.

³¹⁰ Bănărescu I., Bănărescu A. *Elementele acțiunii civile și importanța lor*. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale” nr. 11/2021, p. 117.

³¹¹ Ibidem.

Temeiul acțiunii îl constituie circumstanțele de fapt și de drept invocate de reclamant pentru justificarea pretenției sale. Deci, temeiul acțiunii civile este format din circumstanțele de fapt și circumstanțele de drept.

Circumstanțele de fapt sunt acele împrejurări, adică evenimentele și acțiunile omenești, de care legea leagă producerea anumitor efecte juridice, respectiv în a da naștere, modifica ori a stinge raporturi juridice civile. Actul sau fapta care este izvorul unui raport juridic civil concret constituie, în același timp, și izvor al drepturilor subiective civile și al obligațiilor civile care formează conținutul raportului juridic respectiv.

Iar circumstanțele de drept sunt dispozițiile unei norme juridice care condiționează nașterea, modificarea sau stingerea unui raport juridic civil concret, cu alte cuvinte reprezintă o dispoziție legală care recunoaște, în virtutea unei împrejurări (circumstanțe de fapt), un drept subiectiv civil.

Întreaga activitate a instanței judecătorești se îndreaptă asupra cercetării acestor circumstanțe de fapt și de drept, judecătorul trebuie să stabilească dacă într-adevăr au avut loc acele împrejurări indicate de reclamant, dacă de aceste împrejurări legea leagă producerea anumitor efecte juridice, dacă părțile în litigiu sunt subiecții acestui raport juridic civil concret.³¹²

Părțile sau subiectele reprezintă elementul subiectiv al acțiunii civile. În doctrină se arată că unul dintre acestea solicită protecția judiciară, iar cel de-al doilea este nevoit să se apere față de pretențiile invocate împotriva sa³¹³.

Din categoria părților fac parte reclamantul, pârâțul și intervenientul principal. Stabilirea exactă a părților unei acțiuni civile reprezintă un interes practic deosebit, deoarece reclamantul trebuie să probeze că anume pârâțul este cea persoană care i-a adus atingere dreptului său subiectiv sau unui interes legitim. Din punct de vedere al pârâțului, acesta poate, prin intermediul obiectiilor material-juridice, să susțină că reclamantul a identificat greșit părțile raportului juridic de drept material, respectiv el nu este acela care a încălcat dreptul subiectiv al reclamantului, pretenția acestuia urmează a fi respinsă ca nefondată și înaintată împotriva pârâțului necorespunzător. De asemenea, în funcție de elementul subiectiv al acțiunii depinde și competența jurisdicțional-teritorială a instanței judecătorești. Acceptarea de către judecător a cererii de chemare în judecată cu încălcarea normelor de competență, permite pârâțului de a invoca o excepție procesuală în acest sens.³¹⁴

Cunoașterea acestor elemente este importantă nu numai din perspectiva teoretică, ci și din perspectiva practică. În acest sens, menționăm că potrivit art. 60 alin. (2¹) CPC, reclamantul este în drept să modifice temeiul sau obiectul acțiunii. Modificarea concomitentă a temeiului și obiectului acțiunii nu este permisă, fiindcă în acest caz vom fi în prezența unei acțiuni civile noi. De aceea,

³¹² Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 51.

³¹³ Leș I., *op.cit.*, p. 273.

³¹⁴ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 52.

reclamantul cu atenție trebuie să identifice toate elementele acțiunii civile: obiectul, temeiul și părți. Determinarea incorectă a acestora, va determina instanța de judecată să respingă acțiunea reclamantului.

În același timp, nu se consideră modificare a acțiunii dacă reclamantul completează temeiul acțiunii, mărește sau micșorează cuantumul pretențiilor, completează acțiunea cu pretenții accesorii sau solicită compensarea valorii obiectului pierdut sau pierit.

În același timp, prin aceste elemente acțiunile civile se individualizează între ele. Dacă reclamantul repetat va depune aceeași acțiune civilă, adică o acțiune între aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având aceleași temeiuri, instanța de judecată va refuza să primească cererea de chemare în judecată.

În concluzie, obiectul determină limitele judecătii, or, instanța nu poate da mai mult decât s-a cerut. Temeiul acțiunii determină obiectul probației, or, fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale. Iar părțile sunt elementul care personalizează acțiunile civile și care permite identificarea acestora.³¹⁵

2. Clasificarea acțiunilor civile

În doctrina de specialitate, acțiunile civile sunt clasificate după mai multe criterii³¹⁶: după scopul material urmărit; în funcție de natura dreptului subiectiv ce urmează a se valorifica; după calea procedurală aleasă de parte.

I. După scopul material urmărit, avem acțiuni în realizare, acțiuni în constatare și acțiuni în constituire.

1) Acțiunile în realizarea dreptului (numite și în adjudecare, în condamnare sau în executare) sunt acelea prin care reclamantul, ce se pretinde titularul unui drept subiectiv, solicită instanței să-l oblige pe pârât la respectarea dreptului, iar dacă acest lucru nu mai este posibil, la despăgubiri, pentru prejudiciul suferit³¹⁷. Cele mai multe acțiuni promovate în justiție sunt anume acțiuni în realizare, hotărârea care se pronunță în urma soluționării acțiunii în realizare poate fi pusă în executare silită. Ca exemple de acțiuni în realizare, menționăm: acțiunea în revendicare, acțiunea de încasare a unei sume de bani, acțiunea de reparare a prejudiciului cauzat etc.

Pentru a putea încadra o acțiune civilă la categoria dată, este necesar a se ține seama de câteva cerințe³¹⁸:

- a) să se afirme existența unui drept al cărui obiect îl constituie un bun material sau un alt interes referitor la patrimoniul celui ce reclamă;

³¹⁵ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 245.

³¹⁶ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 133.

³¹⁷ Ibidem.

³¹⁸ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 247-248.

- b) să se pretindă ca restabilirea sau valorificarea dreptului afirmat să se facă în mod direct prin restituirea bunului sau executarea să aibă loc printr-un echivalent bănesc sau cu caracter de constrângere;
- c) solicitarea ca instanța de judecată, pe lângă constatarea judecătorească a existenței dreptului și respectiv al încălcării sale, să-l forțeze pe pârât să-și execute obligația ce-i revine – să dea, să facă sau să nu facă ceva – inclusiv pe calea executării silit.

2) Acțiunile în constatare (numite și în recunoașterea dreptului sau în confirmare) sunt acelea prin care reclamantul solicită instanței să constate numai existența unui drept al său sau inexistența unui drept al pârâtului, deci dacă există sau nu un raport juridic³¹⁹. Conform legislației românești, acțiunea în constatare are un caracter subsidiar, fiindcă ea nu poate fi folosită dacă partea poate cere realizarea dreptului pe orice altă cale prevăzută de lege, legiuitorul român preferând să se înlăture definitiv neînțelegerile apărute în circuitul civil în legătură cu un drept subiectiv civil, iar nu numai să se constate. Datorită particularităților acțiunilor în constatare, hotărârile ce se pronunță în urma soluționării lor, nu pot fi executate silit.

Acțiunile în constatare pot fi *pozitive* și *negative*. Dacă se solicită constatarea existenței unui drept al reclamantului, atunci acțiunea în constatare este pozitivă (de exemplu, acțiunea de constatare a paternității/maternității, recunoașterea dreptului de autor etc.). În cadrul acțiunii negative în constatare, reclamantul urmărește constatarea inexistenței unui drept al pârâtului față de reclamant (de exemplu, acțiunea de contestare a paternității, acțiunea negatorie etc.).

În literatură se vorbește și de alte trei categorii de acțiuni în constatare³²⁰:

- a) acțiuni declaratorii, adică cele prin care se cere instanței să constate existența sau inexistența unui raport juridic;
- b) acțiuni interogatorii sunt acelea prin care titularul dreptului, în mod preventiv, cheamă în judecată o persoană care ar putea eventual să-i conteste dreptul, pentru a răspunde și a se lua act dacă recunoaște sau nu dreptul;
- c) acțiuni provocatorii sunt acelea prin care titularul unui drept cheamă în judecată pe cel care, prin atitudinea sau actele sale, îi cauzează o tulburare serioasă în exercițiul dreptului său.

3) Acțiunile în constituire de drepturi (numite și constitutive sau transformatoare de drepturi) sunt acțiunile prin care se urmărește să se desființeze unele raporturi juridice existente și să se creeze, între sau pentru părțile litigante, raporturi sau situații juridice noi³²¹. De regulă, hotărârile pronunțate în aceste acțiuni produc efecte numai pentru viitor, dar sunt și cazuri în care, deși se creează o situație

³¹⁹ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 134.

³²⁰ Ciobanu V.M., *op. cit.*, p. 293.

³²¹ Durac G., *op.cit.*, p. 122.

juridică nouă, hotărârea produce efecte retroactiv. Exemple de acțiuni în constituire sunt: acțiunea de divorț, de desfacere a adopției, de nulitate a actului juridic civil, declararea judecătorească a morții etc.

II. În funcție de natura dreptului subiectiv ce urmează a se valorifica, distingem acțiuni personale, reale și mixte.

1) Acțiunile personale sunt acțiunile prin intermediul cărora se valorifică în justiție pretenții întemeiate pe drepturile de creanță. Aceste acțiuni au ca obiect obligații personale – de a da, a face sau a nu face ceva. Acțiunile personale se pot naște din toate raporturile juridice de obligații. Ca de exemplu, acțiunea privind executarea contractului, rezoluțiunea/rezilierea contractului, acțiunea oblică, acțiunea pauliană etc.

2) Acțiunile reale sunt celea prin intermediul cărora pot fi valorificate în justiție pretenții întemeiate pe drepturi reale. Respectiv, acțiunile reale oferă posibilitatea proprietarului sau altui titular al unui drept real limitat (uzufruct, servitute, superficies etc.) să solicite apărarea dreptului său împotriva oricărei persoane care deține ori împiedică exercitarea prerogativelor legale asupra bunului ce formează obiectul dreptului dedus judecății. De exemplu, acțiunea în revendicare, acțiunea confesorie, acțiunea negatorie, acțiunea de partaj etc.

3) Acțiunile mixte sunt acțiunile prin intermediul cărora se valorifică în justiție în același timp un drept de creanță și un drept real, fie pentru că drepturile invocate au aceeași cauză generatoare, fie datorită conexiunii în care se află. Acțiunile mixte reprezintă cumulul necesar a două acțiuni, una reală și alta personală. Întrunesc cerința cumulului necesar următoarele două categorii de acțiuni³²²:

- a) acțiunile prin care se cere executarea unor contracte privitoare la transmiterea proprietății unor bunuri imobiliare, deoarece reclamantul acționează într-o dublă calitate: de proprietar, cerând apărarea dreptului de proprietate și de creditor, pretinzând executarea obligației de predare a imobilului;
- b) acțiunile prin care se cere anularea sau rezoluțiunea unui contract care a avut ca obiect transmiterea proprietății sau constituirea unui alt drept real – în cazul proprietății imobiliare – ipoteză în care, odată cu desființarea contractului, se cere și retrocedarea bunului.

III. După calea procedurală aleasă de parte, acțiunile se clasifică în acțiuni principale, adiționale, accesorii și incidentale.

1) Acțiunile principale este aceea prin care se declanșează procedura judiciară și a cărei soluționare nu depinde de soluția dată celorlalte acțiuni. Este cazul cererii de chemare în judecată care are un singur obiect.

2) Acțiunile adiționale sunt acelea prin care o parte modifică pretențiile sale anterioare. În faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, reclamantul poate modifica obiectul acțiunii, poate mări sau micșora quantumul pretențiilor.

³²² Ibidem, p. 127.

3) **Acțiunile accesorii** sune acelea a căror rezolvare depinde de soluția dată acțiunii (cererii) principale. De exemplu, dacă prin cererea de chemare în judecată se solicită desfacerea căsătoriei, împărțirea bunurilor comune, încredințarea copiilor minori și stabilirea pensiei de întreținere cuvenită acestora, numai capătul de cerere vizând desfacerea căsătoriei are caracter de cerere principală, în vreme ce toate celelalte au caracter accesoriu, întrucât rezolvarea lor depinde de modul de soluționare a cererii principale, respectiv de admiterea sau respingerea cererii principale.³²³

4) **Acțiunile incidentale** sunt acțiunile care pot avea o existență de sine stătătoare, însă ele sunt formulate în cadrul unui proces deja pornit. Acțiunile incidentale sunt: acțiunea intervenientului principal și acțiunea reconvențională.

3. Dreptul la acțiune civilă

Legătura dintre dreptul subiectiv și acțiune se realizează prin intermediul „dreptului la acțiune”, adică acel element al dreptului subiectiv civil care îngăduie titularului său să recurgă, la nevoie, la forța de constrângere a statului.

În privința dreptului la acțiune avem elaborate două viziuni³²⁴: **unicitatea dreptului la acțiune** și **dualitatea dreptului la acțiune**.

Teza dualistă asupra dreptului la acțiune stabilește că dreptul la acțiune conține două componente: dreptul la acțiune în sens material și dreptul la acțiune în sens procesual. Dreptul la acțiune în sens material are natură substanțială, de drept civil, ține de dreptul subiectiv, iar dreptul la acțiune în sens procesual se distinge de dreptul subiectiv material, are o natură procesuală, autonomă. Respectiv, dreptul autonom la acțiune are două accepțiuni:

- dreptul la acțiune în sens material, prin care se înțelege posibilitatea reclamantului de a cere pârâtului, prin intermediul instanței, executarea unei obligații sau recunoașterea unui drept;
- dreptul la acțiune în sens procesual, care înseamnă posibilitatea reclamantului de a se adresa instanței.

Teza monistă asupra dreptului la acțiune nu recunoaște existența celor două accepțiuni ale dreptului la acțiune – sens material și sens procesual –, ci susține că nu poate fi vorba decât de o singură accepțiune a dreptului la acțiune. În cadrul tezei moniste, dreptul la acțiune este văzut în mod diferit de autorii moniști³²⁵:

- a. Dreptul la acțiune este un element al capacității civile, un drept subiectiv general, nediferențiat, nelegat de fiecare drept subiectiv concret și care nu apare, nu se naște odată cu încălcarea drepturilor subiective, ci preexistă acestora în conținutul capacității

³²³ Oprina E., *op.cit.*, p. 80.

³²⁴ Suci A., *op.cit.*, p. 127-131.

³²⁵ Ibidem, p. 128-129.

subiectelor de drept, fiind exercitat numai atunci când un anumit drept subiectiv civil le-a fost încălcat.

- b. Dreptul la acțiune este un element al dreptului subiectiv civil ce reiese chiar din definiția dreptului subiectiv, respectiv dreptul de a recurge la forța coercitivă a statului. Nu este un drept distinct, autonom de dreptul subiectiv, ci doar un element de legătură între dreptul subiectiv civil și acțiunea civilă.
- c. Dreptul la acțiune este un drept autonom, procesual civil, distinct de dreptul subiectiv material. Acest drept are o natură complexă, al cărui conținut este format dintr-o pluralitate de prerogative procesuale, printre care cele mai importante sunt dreptul de a sesiza instanța și dreptul la admitere a acțiunii.

Într-o altă opinie³²⁶, teoria dualistă a dreptului la acțiune satisface pe deplin cerințele teoretice și practice, mai ales în ceea ce privește prescripția dreptului la acțiune. Totuși, nu poate fi admisă ideea că dreptul la acțiune în sens material nu este distinct de dreptul subiectiv substanțial, ci este un drept autonom. Respectiv:

- dreptul la acțiune este un drept autonom, distinct de dreptul subiectiv, însă acesta are două accepțiuni: dreptul la acțiune în sens material și dreptul la acțiune în sens procesual;
- dreptul la acțiune în sens material reprezintă dreptul la admiterea acțiunii și dreptul la acțiune în sens procesual reprezintă dreptul de a sesiza instanța;
- dreptul de a sesiza instanța este un drept constituțional abstract, impersonal, general, ce aparține tuturor persoanelor;
- dreptul la admiterea acțiunii este un drept concret, personal, particular, ce poate fi satisfăcut doar dacă sunt îndeplinite condițiile de exercitare a acțiunii civile;
- dreptul la acțiune în sens procesual este un drept distinct și autonom de dreptul la acțiune în sens material, ambele fiind însă componente ale dreptului complex la acțiune.

Faptele juridice de care legiuitorul leagă apariția dreptului persoanei de a porni procesul civil, sunt împărțite în două categorii, ambele fiind diferențiate în funcție de scopul, conținutul și efectele pe care le provoacă lipsa lor, în persoana care intenționează acțiunea. În acest sens deosebim:

- 1) Premisele dreptului la acțiune;
- 2) Condițiile dreptului la acțiune.

Pornirea procesului judiciar, pe o acțiune civilă, poate fi considerată oportună doar în prezența tuturor premiselor dreptului la acțiune și a respectării tuturor condițiilor de realizare a dreptului la intentarea acțiunii³²⁷.

³²⁶ Nicolae M., *op.cit.*, p. 197.

³²⁷ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 254.

4. Premisele exercitării dreptului la acțiune

Premisele exercitării dreptului la acțiune sunt acele circumstanțe de natură procesual-juridică (fapte juridice), care determină apariția dreptului la intentarea acțiunii.³²⁸

Semnificația juridică a premiselor exercitării dreptului la acțiune constă în aceea că absența acestor premise semnifică că persoana nu are dreptul de a intenta procesul, ceea ce duce la următoarele efecte:

a) refuzul de a primi cererea de chemare în judecată, dacă nerespectarea premiselor exercitării dreptului la acțiune a fost observată în faza intentării procesului;

b) încetarea procesului, în situația în care lipsa premiselor exercitării dreptului la acțiune a fost constatată ulterior intentării procesului.

În ambele situații, lipsa premiselor exercitării dreptului la acțiune exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune împotriva aceluiași pârât, cu același obiect și aceleași temeuri.

Pentru ca persoana să aibă dreptul la acțiune în sens procesual, adică dreptul de a sesiza instanța, trebuie îndeplinite următoarele *premise dreptului la acțiune*:

1) Posibilitatea legală de a examina o cerere în judecată în procedură civilă (art. 169 alin. (1) lit. a) CPC). În ipoteza în care cauza nu urmează a fi judecată în instanță judecătorească în procedură civilă, judecătorul va refuza primirea cererii de chemare în judecată. Această premisă lipsește atunci când în instanță se contestă un act administrativ exceptat de la controlul judecătoresc (art. 190 CA) sau când se depun acțiuni civile împotriva statelor, organizațiilor internaționale, agenților diplomatici sau consulari în afara excepțiilor permise de lege. Dacă sunt formulate pretenții deplasate în raport cu cadrul normativ național sau pretenții care se soluționează în altă procedură în instanța de judecată sau alte autorități statale, instanța va utiliza corect respectiva premisă³²⁹.

2) Capacitatea procesuală de folosință (art. 57, art. 169 alin. (1) lit. e) CPC). Capacitatea procesuală de folosință reprezintă aptitudinea recunoscută de lege a unei persoane de a avea drepturi și obligații procesual civile. Capacitatea procesuală de folosință este strict legată de persoana și calitatea acesteia de subiect de drept. Existența capacității procesuale, atât a subiectului activ, cât și a subiectului pasiv ai acțiunii civile, reprezintă o condiție esențială pentru promovarea acțiunii civile³³⁰. Respectiv, lipsa capacității de folosință semnifică și lipsa subiectului de drept, adică aceasta persoană nu există ca actor al raporturilor juridice. De aceea, atât reclamantul, cât și pârâtul trebuie să dispună de capacitate procesuală de folosință. Ca excepție, potrivit art. 59 alin. (2) CPC, în cazurile prevăzute

³²⁸ Осокина Г.Л. *Право на защиту в исковом судопроизводстве (право на иск)*. Томск: Изд-во Том. ун-та, 1992, с. 75.

³²⁹ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 256.

³³⁰ Bleoancă A., et al. *Cartea de excepții în procedura civilă*. București: C.H. Beck, 2018, p. 11.

de lege, pot fi parte în proces asociațiile și societățile care nu au personalitate juridică, dar care dispun de organe de conducere proprii (ca de exemplu, societățile civile).

3) Dreptul reclamantului procesual de a intenta acțiunea în interesele altor persoane (art. 71, 73, 169 alin. (1) lit. c) CPC). În calitate de reclamant procesual pot apărea procurorul, autoritățile publice, organizațiile și persoanele fizice numai în cazurile expres prevăzute de lege. De aceea, pentru ca reclamantul procesual să intenteze acțiunea în interesele altor persoane, este necesar ca o normă legală să îi confere acest drept. În lipsa stipulației normative, va fi lipsi și respectiva premisă a dreptului la acțiune.

4) Inexistența unei hotărâri judecătorești irevocabile în aceeași cauză civilă (art. 169 alin. (1) lit. b) CPC). Condiția esențială a acestei premise este ca acțiunea civilă înaintată să nu fie identică cu cea examinată și soluționată anterior în instanța de judecată printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă³³¹. Judecătorul urmează să compare acțiunea civilă soluționată și acțiunea civilă înaintată pentru a stabili dacă sunt identice sau nu. Acțiunea civilă înaintată este identică cu cea soluționată anterior dacă există coincidență între cele trei elemente: părți, obiect și temei.

5) Inexistența unei încheieri judecătorești prin care a fost admisă renunțarea reclamantului la acțiune sau a fost confirmată tranzacția în aceeași cauză civilă (art. 169 alin. (1) lit. b) și b¹) CPC). Conform principiului disponibilității, reclamantul este în drept să renunțe la acțiune, părțile au posibilitatea de a încheia tranzacția de împăcare. Aceste două acte procesuale duc la încetarea procesului. Așadar, odată ce reclamantul refuză la acțiune sau părțile încetează procesul prin încheierea tranzacției, aceasta face imposibilă adresarea repetată a reclamantului cu aceeași acțiune civilă (trebuie să existe tripla identitate de părți, obiect și temei). De asemenea, retragerea (renunțarea) acțiunii civile în procesul penal, decade pe persoana din dreptul de a intenta acțiunea civilă în ordine generală.

6) Inexistența unei hotărâri arbitrale (art. 169 alin. (1) lit. d) CPC). Hotărârea arbitrală generează aceleași efecte între părți ca și hotărârea judecătorească, de aceea și hotărârea arbitrală este obligatorie pentru părți. Excepție fiind situațiile în care instanța de judecată a respins cererea de eliberare a titlului de executare silită a hotărârii arbitrale sau a desființat hotărârea arbitrală.

5. Condițiile de exercitare a dreptului la acțiune

Pentru pornirea procesului judiciar pe o anumită cauză civilă nu este suficient ca persoana să dețină dreptul la acțiune, ci este necesar să-l realizeze în modul cerut de lege. Prin realizarea corespunzătoare a dreptului la acțiune subînțelegem respectarea de către reclamant a ordinii procesuale

³³¹ Prisac A. *Comentariul...*, p. 553-554.

prevăzute de lege pentru adresarea în instanță cu cererea de chemare în judecată. Anume aceste împrejurări cu caracter procesual formează condițiile dreptului la intentarea acțiunii.³³²

La exercitarea dreptului la acțiune, reclamantul trebuie să respecte următoarele condiții:

1) Respectarea procedurii prealabile de soluționare a litigiului (art. 170 alin. (1) lit. a) CPC).

Procedura de soluționare prealabilă a cauzei pe calea extrajudiciară este prevăzută de lege pentru unele categorii de cauze sau este prevăzută de contractul părților. Așadar, nu pentru toate categoriile de cauze civile este obligatorie parcurgerea procedurii prealabile, numai pentru acele cauze pentru care legea prevede această cale extrajudiciară de soluționare a litigiului, fie în situația în care părțile au prevăzut în contractul lor necesitatea respectării procedurii prealabile, inclusiv prin mediere, de soluționare a litigiului lor. În aceste circumstanțe, reclamantul trebuie să anexeze la cererea de chemare în judecată dovada respectării procedurii prealabile (dovada expedierii notificării/somației pârâtului, procesul-verbal întocmit de mediator privind încetarea medierii etc.).

2) Respectarea competenței jurisdicționale (art. 170 alin. (1) lit. b) CPC). La depunerea acțiunii civile, persoana trebuie să respecte regulile privind competența jurisdicțională materială și teritorială. În situația depunerii cererii la instanța incompetentă, aceasta va restitui cererea de chemare în judecată și va indica instanța competentă de a examina și soluționa litigiul.

3) Capacitatea procesuală de exercițiu a persoanei care se adresează în instanță de judecată (art. 170 alin. (1) lit. c) CPC). Capacitatea procesuală de exercițiu oferă persoanei posibilitatea de a exercita personal drepturile și a executa obligațiile procesuale. Minorul nu poate personal să depună cererea de chemare în judecată, aceștia sunt apărați în instanța judecătorească de către reprezentanții legali. De aceea, de regulă, numai reprezentantul legal poate depune cererea de chemare în judecată pentru apărarea drepturilor minorilor. Ca excepție, în cazurile prevăzute de lege, în cauzele ce nasc din raporturi juridice civile, matrimoniale, familiale, de muncă și din alte raporturi juridice, minorii își apără personal în judecată drepturile, libertățile și interesele legitime, însă instanța va aprecia necesitatea introducerii în proces a reprezentantului legal al minorului.

4) Semnarea cererii de chemare în judecată (art. 170 alin. (1) lit. e) CPC). Cererea trebuie să fie semnată de reclamant, de o altă persoană împuternicită cu indicarea calității semnatarului. În general, semnătura atestă corespunderea conținutului unui act juridic cu voința reală a părții. Actele procesuale nesemnate nu se acceptă, or, semnătura este prima dovadă certă a valorificării eficiente a principiului disponibilității³³³. În doctrină³³⁴ s-a mai apreciat că prin semnătură pârâtul atestă că și-a însușit conținutul întâmpinării, că acesta reprezintă voința sa. Dacă pârâtul este reprezentat în proces

³³² Belei E., et al., *op.cit.*, p. 260.

³³³ Belei, E., et al. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016, p. 25.

³³⁴ Fodor M., Grigore-Rădulescu I. *Întâmpinarea din perspectiva noilor reglementări procesual civile*. În: Revista Română de Drept Privat nr. 1/2014, p. 81.

de un avocat, avocat stagiar sau salariat, dreptul reprezentantului de a semna și depune referința trebuie să fie expres specificat în mandat sau procură, sub sancțiunea nulității.

5) Existența împuternicirilor reprezentantului de a porni procesul (art. 170 alin. (1) lit. f) CPC). Reprezentantul trebuie să ateste statutul său în proces, prin anexarea actelor ce confirmă calitatea de reprezentant legal sau convențional, după caz. Reprezentanții legali pot, în principiu, exercita toate actele procesuale ale reprezentatului, respectiv reprezentantul va trebui numai să probeze statutul său de reprezentant legal. Reprezentanții convenționali pot să semneze și să depună cererea de chemare în judecată, numai dacă acest drept este expres prevăzut în procură sau mandatul avocatului. Așadar, reprezentanții convenționali, pe lângă probarea statutului său de reprezentant, vor trebui să dispună de împuternicire expresă de a semna și depune cerere în judecată.

6) Inexistența aceluiași cauze civile în aceeași procedură sau în procedura altei instanțe (art. 170 alin. (1) lit. g) CPC). Hotărârea judecătorească dezleagă fondul cauzei, stabilind dacă a avut loc încălcarea dreptului subiectiv al reclamantului și obligă pe pârât, după caz, la respectarea sau restabilirea dreptului reclamantului. Odată ce instanța de judecată a reținut cauza spre judecare, aceeași cauză nu poate fi examinată și soluționată de o altă instanță sau complet de judecată din cadrul aceleiași instanțe. Aceasta deoarece hotărârea judecătorească exprimă adevărul în ultimă instanță și este obligatorie pentru părți. Respectiv, această condiție urmărește evitarea posibilității pronunțării hotărârilor contradictorii asupra aceluiași litigiu între părți.

7) Perfectarea cererii de chemare în judecată conform cerințelor legale (art. 166, 167, 171 CPC). Cererea de chemare în judecată reprezintă actul de sesizare a instanței judecătorești, în care reclamantul expune toate elementele acțiunii civile și solicită apărarea dreptului subiectiv încălcat. Având în vedere importanța acestui act procesual, legislația în mod expres stabilește condițiile de fond și de formă ale cererii de chemare în judecată. După ce constată că cererea a fost depusă în judecată fără a se respecta aceste condiții, cu excepția condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune examinate *supra*, judecătorul emite, în cel mult 5 zile de la repartizarea cererii, o încheiere pentru a nu se da curs cererii, comunicând persoanei care a depus cererea acest fapt de încălcare și acordându-i un termen rezonabil pentru lichidarea neajunsurilor. Dacă neajunsurile nu sunt lichidate, instanța va restitui cererea de chemare în judecată.

8) Acordul soției la desfacerea căsătoriei în timpul gravidității acesteia sau timp de un an după nașterea copilului (art. 170 alin. (1) lit. d) CPC). Legislația familiei limitează dreptul soțului de a cere desfacerea căsătoriei. În acest sens, art. 34 Codul familiei stipulează că în lipsa acordului soției, soțul nu poate cere desfacerea căsătoriei în timpul gravidității acesteia și timp de un an după nașterea copilului dacă acesta s-a născut viu și trăiește. Acordul soției pentru desfacerea căsătoriei exprimat în

scris face inaplicabilă această normă. Este necesar ca la această fază procesuală – intentarea procesului, judecătorul să verifice dacă există acordul scris al soției semnat personal de dânsa³³⁵.

Nerespectarea condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune va avea ca efect restituirea cererii de chemare în judecată. Totodată, restituirea cererii de chemare în judecată nu exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune, împotriva aceluiași pârât, cu același obiect și aceleași temeuri dacă reclamantul a lichidat încălcările.

6. Mijloacele procesuale de apărare ale pârâtului

Principiul contradictorialității și egalității părților în procesul civil contribuie la realizarea justiției civile prin faptul că atât reclamantul, cât și pârâtul se bucură, într-o modalitate egală, de dreptul la apărare. În acest sens, dacă prin intermediul acțiunii înaintate se realizează dreptul la apărare al reclamantului, atunci și pârâtul trebuie să dispună de mijloace corespunzătoare de apărare împotriva acțiunii reclamantului³³⁶. Chiar dacă la nivel doctrinar nu există un punct de vedere unitar în privința mijloacelor ce constituie modalități de apărare ale pârâtului, totuși, obiecțiile material-juridice și excepțiile procesuale sunt în mod univoc atribuite la categoria mijloacelor de apărare ale pârâtului.

Relativ recent, în doctrina națională³³⁷ s-a susținut că mijloacele de apărare ale pârâtului se divid în *mijloace fundamentale/clasice de apărare* (obiecțiile materiale, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională) și în *mijloacele alternative/atipice de apărare* (tranzacția de împăcare și atragerea intervenientului accesoriu).

Obiecțiile material-juridice reprezintă principalul și cel mai des utilizat mijloc de apărare al pârâtului în cadrul procesului civil. Doctrina autohtonă a apreciat că obiecțiile material-juridice „se referă la circumstanțele de fapt și de drept pe care se bazează reclamantul pentru a convinge instanța să nu admită acțiunea, adică să adopte o hotărâre de respingere a pretențiilor reclamantului”³³⁸. Obiecția material-juridică reprezintă unica modalitate a pârâtului de a combate fondul dreptului dedus judecății, adică de a demonstra că pretenția reclamantului este nefondată și urmează a fi respinsă. În acest fel, pârâtul invocă faptul că raportul juridic de drept material nu există dintre părțile litigante, fie că dreptul/interesul reclamantului nu a fost încălcat sau contestat și nu poate interveni protecția judiciară a acestuia.

Prin intermediul obiecțiilor material-juridice, pârâtul răspunde la pretențiile reclamantului, la faptul afirmării unui drept de către acesta. În acest sens, obiecțiile material-juridice reprezintă argumentele, considerentele, observațiile pârâtului față de cele invocate de reclamant, prin care pârâtul

³³⁵ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 263.

³³⁶ Сахнова Т. В. *Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты*. Москва: Волтерс Клувер, 2008, с. 330.

³³⁷ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 154-164.

³³⁸ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 265.

își exprimă dezacordul față de cererea reclamantului și conchide asupra respingerii pretențiilor formulate³³⁹. În același fel, se menționează că obiecția material-juridică „este o negare a dreptului reclamantului, este un mijloc prin care se contestă direct existența sau întinderea pretențiilor invocate prin cererea principală, pentru a se stabili că sunt nefondate, neîntemeiate”³⁴⁰.

Obiecțiile material-juridice după obiectul lor se împart în³⁴¹:

- 1) obiecții materiale ce neagă considerentele reclamantului;
- 2) obiecții materiale prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept.

La prima categorie atribuim apărările pârâtului prin care acesta nu recunoaște faptele arătate de reclamant (simpla negare), argumentează că circumstanțele de fapt nu creează efecte juridice sau că circumstanțele de drept nu se raportează la cauză, iar conform altei prevederi pretenția reclamantului nu poate fi admisă. Aceste obiecții material-juridice strict se limitează la cele expuse de către reclamant, au ca scop discutarea temeiniciei considerentelor reclamantului, fără ca pârâtul să invoce anumite circumstanțe suplimentare la care partea potrivnică nu s-a referit. Apreciem că acest mijloc de apărare poate fi utilizat de pârât în ipoteza în care acesta nu poate prezenta careva probe în susținerea poziției sale, astfel că se limitează numai la dezbaterile celor invocate de reclamant. Totodată, încercând să convingă instanța de judecată că considerentele reclamantului sunt neîntemeiate, iar probele pe care acesta le aduce pentru dovedirea pretențiilor sale nu sunt pertinente, concludente sau admisibile.

Prin obiecții materiale prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept avem în vedere situația când pârâtul invocă alte temeiuri de fapt și de drept, decât cele arătate de reclamant. În comparație cu prima categorie de obiecții, aceste obiecții sunt mai complexe pentru pârât, din punct de vedere că necesită a fi demonstrate cu ajutorul mijloacelor de probă. Respectiv, dacă pârâtul înțelege să utilizeze aceste obiecții, își asumă și sarcina probației.

Al doilea mijloc de apărare al pârâtului este excepția procesuală. În doctrina română, ***excepția procesuală*** este definită ca „mijlocul procedural prin care se invocă, în cadrul procesului civil și fără a pune în discuție fondul dreptului, neregularități procedurale privitoare la compunerea și constituirea instanței, competența acesteia ori la procedura de judecată sau lipsuri referitoare la exercițiul dreptului la acțiune ori, dimpotrivă, aplicarea normelor legale referitoare la acestea, urmărind, după caz, declinarea competenței, amânarea judecării, refacerea unor acte, anularea, respingerea ori perimarea cererii”³⁴².

Excepția procesuală reprezintă mijlocul de apărare al pârâtului prin care acesta tinde să oprească examinarea acțiunii reclamantului, invocând iregularități procedurale. Literatura de

³³⁹ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 55.

³⁴⁰ Tăbârcă M. *Excepțiile procesuale în procesul civil*. București: Ed. Rosetti, 2002, p. 36.

³⁴¹ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 58-59.

³⁴² Ciobanu V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. II*. București: Editura Național, 1997, p. 116.

specialitate³⁴³ a apreciat că obiectul excepțiilor procesuale îl constituie, în mod general, neregularități procedurale, iar scopul excepțiilor procesuale este sancționarea acestor neregularități, cu consecințele pe care legea le prevede, în funcție de încălcarea admisă.

Excepția procesuală invocată și admisă de instanța de judecată își atinge finalitatea sa, care constă în sancționarea neregularității procesuale. Sancțiunea care intervine, diferă în funcție de excepția procesuală admisă. Pentru ca excepția să fie eficace, aceasta trebuie invocată cu respectarea dispozițiilor legale, ținând cont de particularitățile excepției procesuale ridicate. Ca de exemplu, pârâtul poate ridica excepția de neîndeplinire a procedurii prealabile de către reclamant, ceea ce va determina instanța de judecată să scoată cererea de pe rol.

Acțiunea reconvențională reprezintă un mijloc de apărare al pârâtului împotriva cererii de chemare în judecată, ce reprezintă anumite particularități specifice față de celelalte mijloace de apărare. Prin obiecțiile materiale, pârâtul se mulțumește să combată afirmațiile reclamantului, iar prin cererea reconvențională, care are natura juridică a unei adevărate chemări în judecată, pârâtul poate să pretindă, de regulă, tot ceea ce ar putea solicita și printr-o cerere de chemare în judecată, formulată pe cale principală. Doctrina a considerat în mod constant acțiunea reconvențională ca un mijloc de valorificare a unui drept de către pârât împotriva reclamantului.

Acțiunea reconvențională este o acțiune civilă intentată de pârât în procesul deja existent, prin care pârâtul formulează pretenții proprii împotriva reclamantului, care servește ca mijloc de apărare împotriva cererii inițiale sau este legat de conexiunea circumstanțelor cauzelor³⁴⁴.

În Republica Moldova, acțiunea reconvențională poate fi intentată de către pârât până la începerea dezbaterilor judiciare, potrivit art. 172 alin. (1) din CPC, adică în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Depunerea acțiunii reconvenționale este un drept al pârâtului ce poate fi exercitat, de regulă, până la începerea dezbaterilor judiciare. Or, depunerea ei fără a justifica vreun temei din art. 173 CPC, dar și după începerea dezbaterilor judiciare va determina o singură soluție – separarea acesteia prin încheiere nesusceptibilă de recurs. Prin această modalitate, pârâtului nu i se încalcă nici un drept, întrucât aceste două feluri de acțiuni reconvenționale (care urmăresc compensarea pretenției inițiale sau care sunt în conexiune și judecarea lor simultană duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor) se pot judeca separat fără careva riscuri³⁴⁵.

Potrivit art. 173 CPC, judecătorul primește acțiunea reconvențională dacă:

- a) aceasta urmărește compensarea pretenției inițiale;
- b) admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale;

³⁴³ Deleanu I. *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor Proiectului Noului Cod de procedură civilă*. În: Revista Română de Drept Privat nr. 4/2009, p. 28-29.

³⁴⁴ Клейн Н.И. *Встречный иск в суде и арбитраже*. Москва: Статут, 2017, с. 31.

³⁴⁵ Poalelungi M., et al., *op.cit.*, p. 130.

c) ea și acțiunea inițială sunt în conexiune, iar judecarea lor simultană ar duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor;

Dacă, în cazurile menționate la lit. a) și c), se constată că numai acțiunea principală poate fi judecată, instanța o judecă separat.

În situația în care cererea depusă ca reconvențională nu se încadrează în niciun temei prezentat mai sus sau este depusă după începerea dezbaterilor judiciare, instanța o restituie părții printr-o încheiere protocolară nesusceptibilă de recurs, cu posibilitatea depunerii acesteia în condiții generale.

Pe lângă mijloacele fundamentale sau clasice de apărare ale pârâtului pot fi identificate și unele mijloace alternative sau atipice de apărare, care aparent nu duc la apărarea poziției pârâtului din proces. Astfel de modalități de acțiune reprezintă *tranzacția de împăcare* și *atragera intervenientului accesoriu*.³⁴⁶

Tranzacția judiciară reprezintă „un contract făcut sub auspiciile justiției prin care părțile, pe baza unor concesi reciproc, convin să pună capăt unui litigiu sau să preîntâmpine declanșarea unui proces civil”³⁴⁷. Tranzacția judiciară reprezintă un mijloc de apărare al pârâtului ce exclude posibilitatea folosirii celorlalte modalități de apărare în privința pretenției soluționate prin tranzacție, pentru că utilizarea altor mijloace de apărare presupune inexistența concesiilor reciproce și, pe cale de consecință, a tranzacției. Având în vedere circumstanțele concrete ale unei cauze, dacă pârâtul apreciază că nu există posibilitatea de a obține respingerea pretențiilor reclamantului, atunci singura șansă de a micșora efectele negative ale admiterii acțiunii este încheierea tranzacției de împăcare. Reieșind din faptul că tranzacția presupune concesi reciproc, anume obținerea acestor concesi din partea reclamantului va constitui apărarea pârâtului.

Al doilea mijloc atipic de apărare al pârâtului constituie atragera intervenientului accesoriu din partea pârâtului în proces. Având în vedere că intervenientul accesoriu are drepturile și obligațiile procedurale ale părții căreia i se alătură, acesta va avea posibilitatea de a exercita anumite mijloace de apărare în locul și în interesul pârâtului.

7. Actele de dispoziție ale părților

Principiul disponibilității permite părților să dispună liber de dreptul subiectiv supus judecății, precum și de mijloacele procedurale de apărare. *Actele de dispoziție au fost definite ca manifestări de voință ale părților privind drepturile materiale supuse judecății ori mijlocele procesuale recunoscute de lege*³⁴⁸.

³⁴⁶ Belei E., Dumitrașcu D. *Modalitățile atipice de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil*. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)* nr. 3(143)/2021, p. 34-40.

³⁴⁷ Leș I., *op.cit.*, p. 873.

³⁴⁸ Radu D., Durac G. *Drept procesual civil*. Iași: Editura Junimea, 2001, p. 48-49.

În doctrină³⁴⁹, actele de dispoziție ale părților în procesul civil sunt clasificate în:

a) acte specifice reclamantului: cererea de chemare în judecată, modificarea temeiului sau obiectului acțiunii, majorarea sau micșorarea cuantumului pretențiilor din acțiune, renunțarea la acțiune;

b) acte specifice pârâtului: recunoașterea acțiunii, acțiunea reconvențională;

c) acte specifice ambelor părți: tranzacția de împăcare, judiciară sau de mediere, omologată de către instanță

Din prevederile art. 60 CPC, putem deduce că **reclamantul poate exercita următoarele acte de dispoziție**: modificarea temeiului acțiunii, modificarea obiectului acțiunii, renunțarea totală sau parțială la acțiune, modificarea cuantumului pretențiilor din acțiune, completarea acțiunii cu pretenții accesorii, completarea temeiului acțiunii.

Modificarea temeiului acțiunii presupune schimbarea circumstanțelor de fapt sau de drept prin trecerea de la ipoteza unei norme juridice la ipoteza altei norme juridice. Ea poate să se producă prin completarea temeiului inițial al acțiunii cu noile circumstanțe apărute în timpul judecării cauzei. De exemplu, temeiul acțiunii de reparare a daunei poate fi modificat prin stabilirea faptului că dauna a fost pricinuită de mijlocul de pericol sport, ceea ce va duce la aplicarea unei alte norme de drept sau altă situație când pretențiile sunt îndreptate împotriva mai multor pârâți pentru repararea daunei cauzate în comun pot apărea circumstanțe ce exclud pricinuirea daunei de către un pârât sau altul; astfel temeiul acțiunii fiind schimbat prin trecerea la ipoteza altei norme de drept.³⁵⁰

Modificarea obiectului acțiunii reprezintă schimbarea pretenției inițiale cu alta nouă. De exemplu, consumatorul care inițial a dorit înlocuirea gratuită a produsului își schimbă pretenția și solicită restituirea contravalorii produsului plus despăgubirile pentru prejudicii morale. În acest caz, temeiul care a existat inițial nu s-a schimbat, or, și prima și a doua pretenție rezultă din aceleași circumstanțe de fapt și de drept – procurarea unui produs viciat (defect)³⁵¹.

Reclamantul nu poate modifica concomitent temeiul și obiectul acțiunii, pentru că în acest caz vom fi în prezența unei acțiuni civile noi. De aceea, el poate schimba fie temeiul, fie obiectul acțiunii. Totodată, nu se consideră modificare a acțiunii dacă reclamantul completează temeiul acțiunii, mărește sau micșorează cuantumului pretențiilor, completează acțiunea cu pretenții accesorii sau solicită compensarea valorii obiectului pierdut sau pierit (art. 60 alin. (3) CPC).

³⁴⁹ Pisarenco O. *Elementele de conținut și de structură ale actelor procesuale civile de dispoziție*. p. 413. // [online]: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/2021/Conf_UTM_2016_II_pg413_416.pdf?sequence=1&isAllowed=y (citată la 02.02.2023).

³⁵⁰ Cruglițchi T. *Realizarea principiului disponibilității în cadrul procesului civil*. p. 423. // [online]: http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/4371/1/Cruglitchii_conf_nationala_422-426.pdf (citată la 02.02.2023).

³⁵¹ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 272-273.

Completarea temeiului acțiunii presupune invocarea de către reclamant a circumstanțelor de fapt și de drept suplimentare față de cele prevăzute în cererea de chemare în judecată. Completarea temeiului acțiunii afectează obiectul probației, fiindcă reclamantul va fi obligat să probeze faptele noi cu care a completat temeiul acțiunii.

Modificarea cuantumului pretențiilor din acțiune are în vedere situațiile în care reclamantul mărește sau micșorează cuantumul sumei pe care o solicită să fie încasată de la pârât. Ca de exemplu, în acțiunea privind repararea prejudiciului cauzat, reclamantul ar putea modifica suma pe care o solicită pentru repararea prejudiciului cauzat. Dacă, în cadrul examinării cauzei, își majorează pretențiile formulate anterior în acțiune, reclamantul plătește taxă suplimentară și pentru partea cu care acțiunea se majorează (art. 88 alin. (2) CPC).

Completarea acțiunii cu pretenții accesorii presupune adăugarea obiectului acțiunii cu pretenții noi. Ca de exemplu, în cadrul acțiunii privind încasarea datoriei contractuale, reclamantul mai solicită plata penalităților de întârziere; în cadrul acțiunii de desfacere a căsătoriei, reclamantul mai solicită partajul proprietății comune în devălmășie etc.

Renunțarea la acțiune este un act de dispoziție unilateral al reclamantului care are drept scop încetarea procesului. În acest fel, reclamantul renunță la acțiune atât în sens material, cât și în sens procesual. Evident, renunțarea poate fi totală și parțială.³⁵² Pentru a produce efecte, renunțarea la acțiune trebuie să fie admisă de instanța judecătorească, înainte de a accepta renunțarea la acțiune, judecătorul va explica reclamantului consecințele acestui act procesual.

Pârâtul, la rândul său, poate exercita următoarele acte de dispoziție: depunerea acțiunii reconvenționale și recunoașterea acțiunii. Acțiunea reconvențională a fost analizată în secțiunea anterioară, de aceea ne vom referi numai la recunoașterea acțiunii.

Recunoașterea acțiunii este un act de dispoziție unilaterală a pârâtului prin care acesta își exprimă acordul cu pretențiile înaintate de reclamant și care condiționează admiterea acțiunii³⁵³. La fel ca și renunțarea la acțiune, recunoașterea acțiunii poate fi parțială sau integrală. Pentru a produce efecte, recunoașterea acțiunii trebuie să fie admisă de instanța judecătorească, înainte de a accepta recunoașterea acțiunii, judecătorul va explica pârâtului consecințele acestui act procesual.

Părțile în comun pot exercita numai un singur act de dispoziție: **tranzacția de împăcare**. În mare parte, ne-am referit la tranzacția judiciară în cadrul secțiunii anterioare, când am examinat mijloacele procesuale de apărare ale pârâtului. În conformitate cu art. 1917 alin. (1) CC, tranzacția este contractul prin care părțile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătorești. Tranzacția are între părți

³⁵² Macinskaia V., et al. *Drept procesual civil. Intentarea, pregătirea și examinarea în fond a pricinilor civile. Proceduri necontencioase în procesul civil*. Chișinău: Editura Elan Inc, 2008, p. 52.

³⁵³ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 275.

autoritatea lucrului judecat. Aceasta înseamnă faptul că prin încheierea tranzacției, părțile încetează procesul prin înțelegere.

Părțile, prin încheierea tranzacției, își aleg singure modalitatea de soluționare a litigiului. Astfel, tranzacția de împăcare va înlocui hotărârea instanței de judecată. Cele consfințite de părți în tranzacție este obligatorie pentru acestea. Respectiv, prevederile tranzacției confirmate de instanța de judecată, pot fi puse în executare silită.

8. Asigurarea acțiunii civile

*Asigurarea acțiunii civile este o instituție a procesului civil constând dintr-o totalitate de măsuri, dispuse de către judecător sau instanța de judecată la solicitarea părții interesate, menite să garanteze executarea efectivă a unei hotărâri judecătorești definitive*³⁵⁴.

Asigurarea acțiunii contribuie real la executarea ulterioară a hotărârii judecătorești adoptate și astfel constituie un mijloc eficient de protecție a drepturilor subiective ale participanților la proces. Măsurile de asigurare pot fi aplicate atât pe marginea acțiunii principale, cât și în cadrul acțiunii reconvenționale.

Potrivit hotărârii Plenului CSJ³⁵⁵, măsurile de asigurare a acțiunii au următoarele **particularități**:

- 1) sunt urgente (chestiunea privind aplicarea sau refuzul aplicării lor se soluționează rapid și într-o procedură simplificată);
- 2) au un caracter temporar;
- 3) au drept scop apărarea drepturilor patrimoniale ale solicitantului;
- 4) urmează să fie în concordanță cu obiectul acțiunii.

În vederea asigurării acțiunii, judecătorul sau instanța este în drept să aplice următoarele **măsuri de asigurare**:

- a) să pună sechestru pe bunurile sau pe sumele de bani ale pârâtului, inclusiv pe cele care se află la alte persoane;
- b) să noteze acțiunea, în registrele de publicitate prevăzute de lege, în raport cu drepturile pârâtului;
- c) să interzică pârâtului săvârșirea unor anumite acte;
- d) să interzică altor persoane săvârșirea unor anumite acte în privința obiectului în litigiu, inclusiv transmiterea de bunuri către pârât sau îndeplinirea unor alte obligații față de el;

³⁵⁴ Poalelungi M., et al., *op.cit.*, p. 164.

³⁵⁵ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează asigurarea acțiunii la judecarea cauzelor civile” nr. 32 din 24.10.2003. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=345 (citată la 02.02.2023).

- e) să suspende vânzarea bunurilor sechestrate în cazul intentării unei acțiuni de ridicare a sechestrului de pe ele (radierea din actul de inventar);
- f) să suspende urmărirea, întemeiată pe un document executoriu, contestat de către debitor pe cale judiciară.

Instanța poate dispune, la cererea participanților la proces, aplicarea și a altor măsuri de asigurare a acțiunii. Pot fi admise concomitent mai multe măsuri de asigurare a acțiunii dacă valoarea bunurilor sechestrate nu depășește valoarea acțiunii.

În conformitate cu prevederile art. 174 alin. (1) CPC, asigurarea se admite în orice fază a procesului până la etapa în care hotărârea judecătorească devine definitivă, în cazul în care neaplicarea măsurilor de asigurare a acțiunii ar face imposibilă executarea hotărârii judecătorești. Respectiv, în cererea de asigurare a acțiunii, participantul la proces trebuie să indice cum neasigurarea acțiunii ar putea influența executarea hotărârii judecătorești. Cu alte cuvinte, în cererea de asigurare a acțiunii se indică motivele și circumstanțele pentru care se solicită asigurarea acțiunii.

Procedura de examinare a cererii de asigurare a acțiunii este reglementată de art. 177 CPC. Cererea de asigurare a acțiunii se soluționează de către judecătorul care examinează cauza în ziua depunerii, fără înștiințarea pârâtului și a celorlalți participanți la proces. Dacă cererea de asigurare a acțiunii este depusă concomitent cu cererea de chemare în judecată, aceasta se soluționează în ziua emiterii încheierii privind acceptarea cererii de chemare în judecată, fără înștiințarea pârâtului și a celorlalți participanți la proces. Dacă cererea de asigurare a acțiunii este formulată în timpul ședinței de judecată, aceasta se soluționează de către instanță în ședința respectivă, indiferent de absența unor participanți la proces.

Plenul CSJ a accentuat că în cazul depunerii cererii de asigurare a acțiunii în perioada dintre ședințele de judecată (în caz de amânare a procesului, întrerupere a ședinței de judecată, suspendare a procesului), aceasta de asemenea se soluționează unipersonal de către judecătorul care examinează cauza, în ziua depunerii cererii, fără înștiințarea pârâtului și a celorlalți participanți la proces. Or, esența instituției asigurării acțiunii constă în *caracterul operativ* al acesteia, care fiind lăsat la latitudinea instanței de judecată ar semnifica numirea ședinței de judecată cu înștiințarea participanților la proces. În acest fel, este subminat însuși scopul instituției asigurării acțiunii.

La pronunțarea încheierii privind aplicarea măsurilor de asigurare sau neaplicarea acestora, instanțele vor verifica:

- raționalitatea și temeinicia cerințelor solicitantului despre aplicarea măsurilor de asigurare;
- probabilitatea cauzării unui prejudiciu solicitantului în cazul neaplicării măsurilor asiguratorii;
- dacă există *periculum in mora* (pericol de dispariție, degradare, înstrăinare, risipire a bunului sau proastă administrare);

- asigurarea unui echilibru între interesele părților cointeresate;
- preîntâmpinarea atingerii intereselor publice sau a intereselor unor terți în cazul aplicării măsurilor de asigurare;
- în ce măsură modalitatea de asigurare a acțiunii solicitate este în corelație cu obiectul acțiunii înaintate și dacă aceasta va asigura realizarea de facto a scopului măsurilor de asigurare.

Legislația procesuală reglementează posibilitatea substituirii (art. 179 CPC) și anulării măsurilor de asigurare a acțiunii (art. 180 CPC). *Substituirea unei forme de asigurare* a acțiunii printr-o altă formă se examinează la cererea participanților la proces. În cazul asigurării acțiunii prin care se cere plata unei sume, pârâtul este în drept ca, în locul măsurilor de asigurare luate, să depună pe contul de depozit al instanței suma cerută de reclamant.

Măsura anterioară de asigurare a acțiunii poate fi anulată la cererea pârâtului de către instanța care a ordonat măsura de asigurare ori de instanța în a cărei procedură se află cauza. În cazul respingerii acțiunii, măsurile anterioare de asigurare a acțiunii se mențin până când hotărârea judecătorească devine definitivă. În cazul admiterii acțiunii, măsurile anterioare de asigurare își păstrează efectul până la executarea hotărârii judecătorești. Menționăm că, de rând cu respingerea acțiunii, pot apărea și alte temeieri pentru anularea măsurilor de asigurare: dispariția circumstanțelor care au servit ca temei de asigurare a acțiunii, nedeținerea cauțiunii în termenul stabilit de instanță, executarea benevolă a obligației de către pârât etc.

Reieșind din prevederile art. 182 CPC, în scopul asigurării principiului egalității părților în proces, judecătorul sau instanța de judecată la solicitarea motivată a pârâtului, cere reclamantului o cauțiune a prejudiciului care ar putea fi cauzat pârâtului. Mărimea cauțiunii o determină instanța, reieșind din valoarea quantumului obiectului sechestrat și valoarea posibilelor prejudicii: paguba reală și venitul ratat.

Întrebări

1. Ce presupune noțiunea de acțiune civilă?
2. Care sunt elementele acțiunii civile?
3. Prezentați trei exemple de acțiuni în realizare?
4. În ce constă esența acțiunilor în constituire?
5. Care este diferența între acțiunile personale și reale?
6. Cum puteți defini dreptul la acțiune civilă?
7. Care dintre concepte în privința naturii juridice a dreptului la acțiune susțineți? Argumentați.

8. Ce înseamnă premisele exercitării dreptului la acțiune? Care sunt premisele exercitării dreptului la acțiune?
9. Ce efecte survin în situația nerespectării premiselor dreptului la acțiune?
10. Ce condiții de exercitare a dreptului la acțiune reglementează legislația în vigoare?
11. Stabiliți consecințele încălcării condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune.
12. Prin ce modalități pârâtul se poate apăra în procesul civil?
13. Prin ce se diferențiază obiecțiile materiale de excepțiile procesuale?
14. Care sunt condițiile înaintării acțiunii reconvenționale?
15. Ce acte de dispoziție poate exercita pârâtul?
16. În ce fază a procesului părțile pot încheia tranzacția de împăcare? Care este procedura încetării procesului prin încheierea tranzacției de împăcare?
17. Care este rolul instituției asigurării acțiunii?
18. Numiți temeiurile asigurării acțiunii.

Spețe

1. Carolina Sava a înaintat o acțiune civilă împotriva lui Cătălin Sava privind desfacerea căsătoriei. În motivarea cererii de chemare în judecată a indicat că soțul ei aplică violența în familie. Însă în ședința de judecată a depus o cerere privind renunțarea la acțiune din considerentul că relațiile cu Cătălin Sava s-au îmbunătățit. Instanța de judecată a emis o încheiere de încetare a procesului în legătură cu faptul că reclamantul a renunțat la acțiune.

Peste doi ani de la data emiterii încheierii de încetarea a procesului, Carolina Sava a mai înaintat iarăși o acțiune civilă împotriva lui Cătălin Sava privind desfacerea căsătoriei. În motivarea cererii de chemare în judecată iarăși a menționat că soțul ei aplică violența în familie. Judecătorul a primit spre examinare cererea de chemare în judecată înaintată de Carolina Sava.

Care sunt elementele acțiunii civile? Au fost respectate de către Carolina Sava premisele de intentare a acțiunii civile?

2. Marcel Daniliuc a înaintat o acțiune de desfacere a căsătoriei împotriva Mariei Daniliuc în timpul sarcinii ei. Dat fiind faptul că ambii deja locuiau separat, Marcel Daniliuc nu a mai cerut consimțământul soției sale la desfacerea căsătoriei și nici nu a comunicat instanței că soția sa este gravidă. Judecătorul a primit spre examinare cererea de chemare în judecată înaintată de Marcel Daniliuc.

În ședința de judecată pârâta Maria Daniliuc a prezentat un certificat medical ce confirmă faptul că este gravidă. Prin urmare, judecătorul a emis o încheiere de încetare a procesului în legătură cu înaintarea acțiunii de desfacere a căsătoriei fără consimțământul soției în timpul sarcinii ei.

Care sunt efectele nerespectării condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune? Corect a procedat judecătorul dispunând încetarea procesului?

3. Pavel Grosu a înaintat o acțiune civilă împotriva vecinului său pe nume Ion Marcoci privind înlăturarea obstacolelor în folosirea bunului imobil. Pe parcursul derulării procesului și-a amintit că Ion Marcoci îi este dator cu 3.000 euro. Astfel, în ședința de judecată a depus o cerere privind modificarea cererii de chemare în judecată și a solicitat doar încasarea sumei de 3.000 euro. Respectiv pretenții referitor la înlăturarea obstacolelor în folosirea bunului imobil nu mai avea. Președintele ședinței de judecată a primit spre examinare cererea de modificare a cererii de chemare în judecată.

Care sunt limitele modificării temeiului și obiectului acțiunii? Corect a procedat judecătorul primind spre examinare cererea de modificare a cererii de chemare în judecată?

4. Judecătoria Chișinău, printr-o încheiere a refuzat primirea cererii de chemare în judecată a lui Nicolăescu prin care se cerea evacuarea lui Tutunaru, din apartamentul vecin, din cauza că acesta din urmă duce un mod de viață amoral, organizează sistematic beții, scandaluri, fapte care fac imposibil traiul în comun.

În încheierea judecătorească, emisă în temeiul art. 169 alin. (1) lit. a) CPC, se menționa că Nicolăescu nu locuiește cu Tutunaru în același apartament și deci nu are dreptul de a intenta astfel de acțiuni.

A procedat corect judecătorul? Care sunt efectele juridice ale refuzului în primirea acțiunii? În ce mod Nicolăescu își poate apăra dreptul de a locui în liniște în apartamentul său?

5. Mardari Ana, invalid de gradul I, a pornit un proces în judecată împotriva surorii sale Lupescu Ludmila, solicitând atribuirea rezervei succesoriale ce i se cuvine din averea pe care tatăl lor a testat-o pârâtei.

Pe parcursul examinării pricinii civile s-a dovedit că în urmă cu un an s-a pronunțat o încheiere judecătorească prin care s-a admis renunțarea Anei Mardari la o acțiune identică. Dumneaei a explicat în ședință de judecată că atunci nu avea nici timp, nici bani pentru prelungirea procesului, iar acum dorește ca cererea ei să fie reexaminată.

Cum va proceda instanța? În ce condiții nu se admite renunțarea la acțiune?

6. Întreprinderea Individuală „Nina Macovei” a fost acționată în judecată de către Mitreanu Pavel, care solicita achitarea plății restante pentru arenda a 3 ha de pământ arabil. La cererea reclamantului, instanța a pus sub sechestru apartamentul Ninei Macovei – directorul întreprinderii individuale.

Nina Macovei, în ședința de judecată, a cerut instanței anularea măsurii de asigurare a acțiunii, deoarece apartamentul aparține întregii sale familii cu drept de proprietate comună – soțului și celor 2 copii.

Cum trebuie să procedeze instanța? Care este procedura asigurării și anulării măsurilor de asigurare a acțiunii?

7. În procesul de desfacere a căsătoriei și de partaj a averii între soții Pancu, reclamanta a solicitat punerea sub sechestru a autoturismului Opel, pe care soțul său are de gând să-l înstrăineze. Instanța a admis cererea de asigurare a acțiunii, iar reprezentantul pârâtului a solicitat ridicarea sechestrului, întrucât autoturismul menționat aparține cu drept de proprietate altei persoane, iar pârâtul dispune de dreptul să-l vândă în baza procurii pe care o deține.

Este întemeiată solicitarea reprezentantului?

TEMA 12. CHELTUIELILE DE JUDECATĂ

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea și felurile cheltuielilor de judecată.
 2. Taxa de stat.
 3. Cheltuielile de judecare a cauzei.
 4. Repartizarea cheltuielilor de judecată între părți și compensarea lor.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea noțiunii de cheltuielile de judecată;
 - determinarea felurilor cheltuielilor de judecată;
 - explicarea scopurilor și funcțiilor cheltuielilor de judecată;
 - descrierea esenței taxei de stat;
 - prezentarea modalităților de calculare a taxei de stat;
 - identificarea cazurilor de scutire, amânare și eşalonare a taxei de stat;
 - stabilirea situațiilor în care se restituie taxa de stat;
 - examinarea componentelor cheltuielilor de judecare a cauzei;
 - expunerea modului de repartizare a cheltuielilor de judecată între părți și compensarea lor.

1. Noțiunea și felurile cheltuielilor de judecată

CtEDO amintește că art. 6 alin. 1 CEDO garantează fiecărei persoane dreptul ca o instanță să îi determine drepturile și obligațiile civile. Astfel, se consacră un „drept la justiție”, din care dreptul de acces, mai precis dreptul de a se adresa unei instanțe în materie civilă, nu constituie decât un aspect. Cu toate acestea, „dreptul la justiție” nu este absolut. El poate face obiectul unor limitări, de vreme ce, prin însăși natura sa, reclamă reglementare din partea statului, care urmează a alege mijloacele pe care le va folosi în acest scop. În această privință, Curtea amintește că nu a negat niciodată că interesul unei bune administrări a justiției poate justifica impunerea unei **restricționări financiare** a accesului unei persoane la justiție.

În acest sens, CtEDO a statuat în hotărârile sale că interesul unei bune administrări a justiției poate justifica impunerea unei restricționări financiare a accesului unei persoane la un tribunal. În particular, ținând cont de principiul conform căruia Convenția urmărește protejarea unor drepturi care nu sunt teoretice sau iluzorii, ci concrete și efective, Curtea reiterează faptul că în ceea ce privește cuantumul cheltuielilor de judecată, apreciat în contextul circumstanțelor unei spețe date, inclusiv capacitatea reclamantului de a le achita, precum și faza procedurală în care această restricție este impusă sunt factori care trebuie luați în considerare atunci când se determină dacă o persoană a beneficiat de dreptul de acces la un tribunal sau dacă, datorită cuantumului cheltuielilor de judecată, dreptul de acces la un tribunal a fost restrâns în așa măsură încât este afectat în însăși substanța sa.³⁵⁶

Respectiv, la intentarea acțiunii civile reclamantul urmează să suporte unele cheltuieli pentru ca cauza acestuia să fie examinată de instanța de judecată. După intentarea procesului civil, ar putea și

³⁵⁶ Studiu „Reglementarea cuantumului și modul de calculare a cheltuielilor de judecată, precum și a practicilor de aplicare a acestora”, p. 5. // [online]: https://justice.gov.md/public/files/file/studii/studii_srsj/1.1.2._p.1_STUDIU_PRIVIND_CALCULAREA_CHELTUIELILOR_DE_JUDECATA.pdf (citată la 05.02.2023).

pârâtul să aibă cheltuieli financiare în legătură cu examinarea cauzei. De aceea, **cheltuielile de judecată reprezintă totalitatea sumelor avansate de părți pe parcursul procesului, în legătură cu soluționarea litigiului**³⁵⁷. Prin noțiunea de parte ce va putea fi obligată la suportarea cheltuielilor de judecată se va înțelege nu numai reclamantul și pârâtul, ci și intervenientul principal.

Reieșind din conținutul art. 82 CPC, **cheltuielile de judecată se compun din**: taxa de stat și cheltuielile de judecare a cauzei. Reglementarea cheltuielilor de judecată în procesul civil urmărește anumite scopuri³⁵⁸:

1. **Scopul preventiv** – punând cheltuielile de judecată în sarcina părților la proces, se realizează lupta cu înaintarea pretențiilor vădit neîntemeiate și cu neîndeplinirea de către părți a obligațiilor de drept civil în formă benevolă;
2. **Scopul compensator** – cheltuielile de judecată în cauzele civile sunt destul de importante. Cea mai mare parte a lor o ia asupra sa statul. Statul este nevoit să suporte cheltuielile pentru întreținerea judecătorilor și a personalului auxiliar al judecătorilor, pentru finanțarea multor altor cheltuieli ale judecătorilor, necesare pentru asigurarea activității lor normale. De aceea, compensarea unei părți a mijloacelor bugetare alocate de către stat pentru întreținerea sistemului de justiție, se pune pe seama părților la proces.

Cu toate acestea, cheltuielile de judecată nu constituie un obstacol în accesul liber la justiție, ci o condiție a acestuia. De asemenea, în unele cazuri justițiabilii pot fi scutiți de la plata taxei de stat, plata taxei de stat poate fi amânată sau eșalonată, în circumstanțele prevăzute de art. 85-86 CPC.

2. Taxa de stat

Taxa de stat reprezintă o sumă, care se determină în funcție de caracterul și valoarea acțiunii – în acțiunile patrimoniale, iar în acțiunile nepatrimoniale și în alte cazuri stabilite de lege, se determină prin proporțiile fixe stabilite.

Legea taxei de stat nr. 213/2023, definește taxa de stat ca o sumă de bani care se percepe de către organele de stat și de către alte entități împuternicite special pentru acest fapt de la persoanele fizice și juridice în ale căror interese se efectuează acțiuni sau se eliberează documente.

Totodată, Legea nr. 213/2023 introduce noțiunea de **taxă de timbru**, care reprezintă o sumă de bani care se percepe, o singură dată, de la persoanele fizice și juridice pentru intentarea unui proces judiciar civil, de contencios administrativ, precum și pentru fiecare contestație împotriva deciziei agentului constator asupra cauzei contravenționale atât în primă instanță, cât și în căile de atac. Taxa de timbru nu este susceptibilă de scutire, amânare sau eșalonare, cu excepțiile prevăzute de lege. Suma

³⁵⁷ *Op.cit.* / coord. Boroi G., p. 995.

³⁵⁸ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 287.

de bani plătită ca taxă de timbru nu se restituie și nici nu se compensează din contul părții care a pierdut procesul. Taxa de timbru constituie 200 de lei.

Constituie **obiect de încasare a taxei de stat**, potrivit art. 84 CPC:

- cerere de chemare în judecată (inițială și reconvențională);
- cererea intervenientului principal;
- cererea vizând cauzele cu procedură specială;
- cererea de eliberare a ordonanței judecătorești;
- cererea de declarare a insolvabilității;
- cererea de eliberare a titlului executoriu privind executarea hotărârilor arbitrale;
- cererea de apel;
- cererea de recurs;
- cererea de eliberare a copiilor (duplicatelor) de pe actele judecătorești.

Plenul CSJ³⁵⁹ menționează că nu sunt supuse taxei de stat: cererile adresate instanței în cursul desfășurării procesului și care nu modifică caracterul sau valoarea taxabilă a cererii inițiale, cererea de strămutare a pricinii, cererea de recuzare, cererea de adoptare a hotărârii suplimentare, precum și cererile prin care se exercită căile de atac împotriva hotărârilor suplimentare privind perceperea taxei de stat, care nu a fost percepută prin hotărârea inițială; cererea inițială de eliberare a copiilor de pe actele judecătorești; cererile de recurs împotriva încheierilor judecătorești etc.

Taxa de stat se plătește în monedă națională în numerar și prin transferare de pe contul plătitorului în instituția bancară. Taxa de stat pentru cererile de chemare în judecată, pentru cererile de apel și cererile de recurs se plătește la depunerea lor, iar pentru eliberarea copiilor de pe actele eliberate de către instanțele judecătorești – la primirea lor.

Cuquanturile tarifare ale taxei de stat sunt prevăzute în Anexa nr. 1 la Legea nr. 213/2023.

Tarifele taxei de stat se stabilesc la următoarele cuantumuluri:

Nr. d/o	Obiectul impunerii	Cuantumul
Pentru cererile de chemare în judecată privind litigiile cu caracter patrimonial, pentru cererile de contestare a unui titlu executoriu sau a unui alt document prin care încasarea se produce în mod incontestabil:		
1.	dacă valoarea acțiunii este mai mică sau egală cu 5000 lei	5% din valoarea acțiunii, dar nu mai puțin de 150

³⁵⁹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației despre încasarea cheltuielilor de judecată în cauzele civile nr. 25 din 26 iunie 2004. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=226 (citată la 05.02.2023).

		lei pentru persoanele fizice și 250 lei pentru persoanele juridice
	dacă valoarea acțiunii este de 5001–50000 lei	250 lei + 4% din valoarea acțiunii care depășește 5001 lei
	dacă valoarea acțiunii este de 50001–1500000 lei	2050 lei + 3% din valoarea acțiunii care depășește 50001 lei
	dacă valoarea acțiunii este de 1500001–5000000 lei	45550 lei + 2% din valoarea acțiunii care depășește 1500001 lei
	dacă valoarea acțiunii este de 5000001–10000000 lei	115550 lei + 1% din valoarea acțiunii care depășește 5000001 lei
	dacă valoarea acțiunii este egală sau mai mare de 10000001 lei	165550 lei + 0,5% din valoarea acțiunii care depășește 10000001 lei
2.	Pentru cererile de contestare a actelor și acțiunilor executorului judecătoresc	250 lei
3.	Pentru cererile asociate cu cerința de suspendare a executării	250 lei
4.	Pentru cererile introductive depuse de creditor sau debitor privind intentarea procesului de insolvență	1000 lei
5.	Pentru acțiunile cu caracter patrimonial depuse în cadrul procedurilor de insolvență	conform pct. 1
6.	Pentru cererile de chemare în judecată privind desfacerea căsătoriei	500 lei
7.	Pentru cererile de partaj din valoarea bunurilor supuse partajului	conform pct. 1
8.	Pentru cererile de stabilire a domiciliului copilului minor	200 lei
9.	Pentru cererile de chemare în judecată privind modificarea sau revocarea contractului de locațiune a încăperilor de locuit, prelungirea termenului de primire a moștenirii, ridicarea sechestrului de pe bunuri, pentru alte cereri de chemare în judecată privind revocarea contractelor fără revendicarea bunurilor și	250 lei

	pentru alte cereri de chemare în judecată în cazul acțiunilor cu caracter nepatrimonial (sau al celor care nu urmează a fi evaluate)	
10.	Pentru cererile privind exercitarea dreptului de gaj	conform pct. 1; calculat din valoarea estimativă stabilită de părți pentru bunul gajat sau din valoarea creanței garantate
11.	Pentru cererile (plângerile) privind cauzele cu procedură specială	250 lei
12.	Pentru cerințele referitoare la încasarea prejudiciului moral și material formulate în acțiunile privind protecția proprietății intelectuale	conform pct. 1
13.	Pentru cererile de chemare în judecată privind examinarea chestiunilor ce țin de apărarea onoarei și demnității	250 lei
14.	Pentru cerințele referitoare la încasarea prejudiciului moral și material formulate în acțiunile privind apărarea onoarei și demnității	conform pct. 1
15.	Pentru cerințele referitoare la încasarea prejudiciului moral și material formulate în cauzele de contencios administrativ	conform pct. 1
16.	Pentru cererile de apel împotriva hotărârilor instanțelor de judecată, inclusiv pentru apelul incident și cererile de alăturare la apel	85% din taxa de stat achitată în prima instanță, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 85% din taxa calculată din suma contestată
17.	Pentru cererile de recurs privind hotărârile instanțelor de judecată	70% din taxa de stat achitată în prima instanță, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 70% din taxa calculată din suma contestată
18.	Pentru cererile de revizuire a actelor judecătorești de dispoziție	55% din taxa de stat

		achitată în prima instanță, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 55% din taxa calculată din suma contestată
19.	Pentru confirmarea, de către instanța de judecată, a tranzacției încheiate în afara procesului civil	500 lei
20.	Pentru eliberarea înregistrării audio a ședinței de judecată	50 lei
21.	Pentru eliberarea repetată a copiilor (duplicatelor) de pe fiecare document, hotărâre, sentință, încheiere, precum și a copiilor de pe alte documente din dosar, eliberate de instanța de judecată la solicitarea părților și a altor persoane participante la proces	2% din taxa de timbru pentru fiecare pagină

Taxa de stat se achită la depunerea cererii de chemare în judecată, reclamantul anexează la cererea de chemare în judecată dovada de plată a taxei de stat. În caz contrar, judecătorul nu va da curs cererii de chemare în judecată, oferind un termen rezonabil reclamantului pentru achitarea taxei de stat. Dacă nici în acest termen reclamantul nu achită taxa de stat, instanța va restitui cererea de chemare în judecată.

Observăm că pentru acțiunile patrimoniale, taxa de stat se calculează din valoarea acțiunii. Această valoare se determină după regulile cuprinse în art. 87 CPC. Prin urmare, **valoarea acțiunii se determină:**

- a) din suma cerută – în acțiunile pentru plata unei sume;
- b) din valoarea bunurilor cerute – în acțiunile de transmitere a unor bunuri;
- c) din suma totală a obligațiilor de plată pe un an – în acțiunile pentru plata pensiei de întreținere;
- d) din suma totală pretinsă, dar nu mai mult decât pe 3 ani – în acțiunile privitoare la plățile scadente;
- e) din suma totală pretinsă pe 3 ani – în acțiunile privitoare la plăți fără termen și la plata întreținerii viagere;
- f) din suma cu care se majorează ori se reduc sumele de plată, dar nu mai mult decât pe un an – în acțiunile de majorare sau de reducere a sumelor de plată;
- g) din suma totală de plată sau a livrărilor restante, dar nu mai mult decât pe un an – în acțiunile de încetare a efectuării plăților sau a livrărilor;
- h) din suma totală a chiriei în termenul rămas de valabilitate a contractului, dar nu mai mult decât pe 3 ani – în acțiunile de reziliere a contractului de locațiune;

- i) în mărime de 20% din valoarea bunului – în acțiunile posesorii;
- j) din valoarea dreptului real sau de creanță – în cazul acțiunii în efectuarea înregistrării, al acțiunii în justificare și al acțiunii în rectificare a registrului de publicitate prevăzut de lege;
- k) din valoarea fiecărei pretenții aparte – în acțiunile care constau din mai multe pretenții de sine stătătoare.

Valoarea acțiunii se indică de reclamant. În cazul necorespunderii vădite a valorii indicate a acțiunii valorii ei reale, judecătorul poate dispune, pentru stabilirea ei, prezentarea de probe, cercetarea la fața locului, efectuarea expertizei din contul reclamantului.

În unele categorii de cauze, reclamanții și petiționarii sunt scutiți de la plata taxei de stat. **Scutirea de la plata taxei de stat** presupune eliberarea integrală sau parțială de obligația achitării taxei de stat, fie în virtutea legii, fie la aprecierea judecătorului în cazul solicitării motivate a părții interesate. Cazurile de scutire de la plata taxei de stat sunt prevăzute în art. 85 CPC, Anexa nr. 2 la Legea nr. 213/2023. Totodată, pot fi stabilite prin lege și alte cazuri de scutire a părților de plata taxei de stat.

Legislația oferă posibilitatea și instanței de judecată dispunerea scutirii de la plata taxei de stat. Respectiv, conform art. 85 alin. (4) CPC, în funcție de situația materială și de probele prezentate în acest sens, persoana fizică sau juridică este scutită de către judecător (de către instanța judecătorească) de plata taxei de stat sau de plata unei părți a ei. Scutirea de la plata taxei de stat, în acest caz, operează numai la cererea persoanei interesate, care va fi obligată să anexeze și documente justificative care certifică necesitatea scutirii de taxa de stat.

Totodată, persoana interesată poate solicita **amânarea și/sau eșalonarea plății taxei de stat**. Amânarea constă în suspendarea momentului plății, de la depunerea cererii până la data stabilită de instanță. Eșalonarea constă în achitarea sumei taxei de stat în cel puțin două tranșe, mărimea cărora poate fi diferită sau egală, la aprecierea instanței.

Potrivit art. 86 alin. (1) CPC, judecătorul, până la acceptarea cererii de chemare în judecată, soluționează cererile părților privind amânarea sau eșalonarea plății taxei de stat ținând cont de situația lor materială. Dacă reclamantul nu a plătit în termen taxa de stat, instanța scoate cererea de pe rol. Deducem că amânarea și eșalonarea plății taxei de stat poate fi solicitată numai în momentul depunerii cererii de chemare în judecată, cu anexarea dovezilor în acest sens.

Dispozițiile privind scutirea, amânarea sau eșalonarea plății taxei de stat sunt aplicabile atât de instanțele de fond, cât și de instanțele de apel și recurs.

Ex lege, persoanele juridice declarate în stare de insolvabilitate, la introducerea în instanța de judecată a acțiunilor de urmărire a creanțelor debitoare, de anulare a actelor juridice fictive sau frauduloase, a garanțiilor acordate, a tranzacțiilor încheiate și a actelor de transfer de proprietate, precum și la atacarea hotărârilor judecătorești adoptate pe marginea acestor litigii, **plătesc taxa de stat**

după examinarea cauzei, dar nu mai târziu de 6 luni din data adoptării de către instanța de judecată a hotărârii (art. 86 alin. (2) CPC).

Restituirea taxei de stat presupune returnarea sumei plătite din bugetul de stat persoanei interesate. Taxa de stat plătită se restituie, parțial sau integral, în cazul (art. 89 CPC):

- a) depunerii într-o sumă mai mare decât cea prevăzută de legislația în vigoare (se restituie suma plătită în plus);
- b) refuzului de a primi cererea de eliberare a ordonanței judecătorești în temeiul art. 348 CPC;
- c) refuzului de a primi cererea spre examinare în temeiul art. 169 alin. (1) CPC;
- d) restituirii cererii în temeiul art. 170 alin. (1) și art. 171 alin. (2) CPC;
- e) încetării procesului pentru motivele specificate la art. 265 lit. a), b) și e), la art. 374 CPC;
- f) scoaterii cererii de pe rol pentru motivele specificate la art. 267 lit. a) și b) CPC;
- g) restituirii cererii de apel și cererii de recurs pentru motivele prevăzute la art. 369 și 438 CPC;
- h) refuzului persoanei care a plătit taxă pentru întocmirea sau primirea documentelor până la adresare în instanța judecătorească;
- i) încetării procesului în legătură cu confirmarea tranzacției încheiate în procesul de mediere în condițiile art. 39 din Legea nr. 137 din 3 iulie 2015 cu privire la mediere.

Taxa de stat se restituie și în alte cazuri stabilite de legislația în vigoare. Restituirea taxei de stat se efectuează la cererea persoanei interesate de către Serviciul Fiscal de Stat prin intermediul Trezoreriei de Stat, în termen de cel mult un an de la data emiterii încheierii. Se va lua în considerare de către instanțele de judecată faptul că în cazurile de restituire a sumei taxei de stat achitată, aceasta se va dispune prin încheiere judecătorească, dacă cererea a fost depusă în termen de trei ani de la data transferării taxei la buget.

3. Cheltuielile de judecare a cauzei

Cheltuielile de judecare a cauzei sunt constituite din sumele bănești percepute de la participanții la proces ca recompensă persoanelor care au acordat instanței asistență la îndeplinirea justiției într-o cauză concretă, precum și cele destinate compensării cheltuielilor suportate de instanță la efectuarea actelor de procedură³⁶⁰.

Din cheltuielile de judecare a cauzei fac parte:

- a) sumele plătite martorilor, interpreților, experților și specialiștilor;
- b) cheltuielile de efectuare a cercetărilor la fața locului;
- c) cheltuielile de înștiințare și chemare a părților în judecată;

³⁶⁰ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 294.

d) cheltuielile de transport și de cazare suportate de părți și de alți participanți la proces în legătură cu prezentarea lor în instanță;

e) cheltuielile suportate de cetățenii străini și de apatrizi în legătură cu plata interpretului dacă tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte nu prevăd altfel;

f) cheltuielile de căutare a pârâtului;

g) cheltuielile de efectuare a expertizei;

h) cheltuielile de executare a actelor judiciare;

i) cheltuielile de asistență juridică;

j) cheltuielile de declarare a insolvenței;

k) compensațiile pentru timpul de muncă pierdut;

l) alte cheltuieli necesare, suportate de instanță și de participanții la proces.

Sumele plătite martorilor, interpreților, experților și specialiștilor se determină potrivit prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 270/2006³⁶¹. Sumele recompensei și recuperării cheltuielilor sunt stabilite în unități convenționale. Unitatea convențională este egală cu 20 lei.

În cauzele civile, expertul, specialistul, interpretul și pedagogul (psihologul) primește recompensă pe oră pentru lucrul executat. Pentru calcularea recompensei cuvenite, instanța determină timpul folosit cu complinirea acestuia până la o jumătate de oră. Mărimea recompensei experților, specialiștilor, pedagogilor (psihologilor), traducătorilor se stabilește luându-se în considerare gradul de calificare al acestora și complexitatea lucrului îndeplinit. ***Mărimile sumelor bănești achitate persoanelor fizice citate de către instanța judecătorească:***

Nr. d/o	Categoria persoanelor	Recompensa (în unități convenționale) pe oră pentru lucrul executat	Recompensa pentru sustragerea de la ocupația de bază (în unități convenționale) pentru o oră	Recuperarea cheltuielilor pentru deplasare
1.	martorul	-----	din altă localitate 1,8 u.c., din localitatea respectivă 0,5 u.c.	Restituirea cheltuielilor pentru deplasare, diurnă, cazare
2.	expertul	de la 0,3 până la 0,5	0,3 u.c. pe oră, dar nu mai mult de 1,8 u.c. pe zi	
3.	specialistul	de la 0,3 până la 0,5		
4.	interpretul	de la 0,3 până la 0,4		

³⁶¹ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea mărimilor sumelor bănești achitate persoanelor fizice citate de către instanța judecătorească, organele de urmărire penală, de examinare a materialelor administrative și cele de executare a documentelor executorii nr. 270 din 15.03.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50 din 24.03.2006.

		(traducere verbală)		
5.	pedagogul (psihologul)	de la 0,3 până la 0,5		
6.	pârâtul	-----		

Iar potrivit art. 91 CPC, martorilor, experților, specialiștilor și interpreților li se compensează cheltuielile suportate în legătură cu prezentarea lor în instanță judecătorească, inclusiv cheltuielile de deplasare și cazare, diurnele, precum și salariul mediu pe economie. Persoanelor citate în judecată în calitate de martori li se păstrează locul de muncă în timpul absenței lor de la serviciu în legătură cu judecata. Martorii care nu sunt salariați primesc o recompensă pentru sustragere de la ocupația lor.

Experții, specialiștii și interpreții primesc o recompensă pentru munca efectuată din însărcinarea instanței judecătorești dacă această muncă nu intră în atribuțiile lor de serviciu în instituția sau organizația de stat. Mărimea recompensei se determină de către instanță de comunul acord al părților, în coordonare cu experții, specialiștii și interpreții.

Sumele ce urmează a fi plătite martorilor, experților, specialiștilor și interpreților, alte cheltuieli aferente soluționării cauzei se depun anticipat, de partea care a făcut cererea, pe contul de depozit al instanței judecătorești. Dacă cererea a fost făcută de ambele părți sau dacă ordonarea expertizei, atragerea specialiștilor și alte acțiuni remunerabile se fac din inițiativa instanței, sumele se depun de ambele părți în proporții egale pe contul ei de depozit (art. 92 CPC). Neplata în termenul stabilit de instanță a acestor sume are ca efect decăderea din dreptul de a cita în judecată martorul, specialistul, interpretul sau de a efectua expertiză.

Cheltuielile de asistență juridică constau din plățile avansate de către părți avocaților sau avocaților-stagiari. Pornind de la practica CtEDO, cheltuielile pentru asistența juridică trebuie să fie necesare, realmente angajate și rezonabile ca mărime. În acest sens, Plenul CSJ indică că instanța judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să compenseze părții, care a avut câștig de cauză, cheltuielile de asistență juridică acordată de avocați, în măsura în care acestea au fost *reale, necesare* și *rezonabile*.

Pentru dovada cheltuielilor suportate, prin prisma practicii CtEDO, se evidențiază necesitatea prezentării, de către partea care pretinde compensarea cheltuielilor, a următoarelor documente:

- a) dovada achitării onorariilor avocaților (copii de pe dispozițiile de plată prin virament sau bonurile de plată);
- b) copia de pe facturile de strictă evidență, emisă pentru clienți-persoane juridice și în alte cazuri stabilite de legislație;
- c) listă detaliată a actelor/acțiunilor efectuate de avocat și a timpului aferent acestora (cu tariful și orarul).

Pentru determinarea cuantumului compensației acordate, instanța de judecată, pentru a face o apreciere corectă, va mai ține cont de:

- a) complexitatea cauzei; noutatea și dificultatea întrebărilor juridice ridicate de speță;
- b) aportul avocatului la soluționarea cauzei;
- c) timpul și munca depusă de avocat;
- d) aptitudinile speciale necesare pentru a acorda asistența (cunoștințe tehnice speciale, cunoașterea profundă a unor reglementări de profil, cunoașterea limbilor străine, a altor procedee de comunicare cu clienți specifici etc.);
- e) faptul în ce măsură munca avocatului în cauza respectivă îi limitează capacitatea de a lucra în alte dosare;
- f) rezultatul obținut;
- g) restricțiile de timp impuse de client și de circumstanțele cauzei;
- h) natura și durata relației dintre avocat și client;
- i) experiența, reputația și abilitatea avocatului;
- j) justificarea și ponderea mijloacelor de apărare utilizate în cauză;
- k) suma despăgubirilor pretinse/obținute în cauză;
- l) alți factori, la discreția instanței.

4. Repartizarea cheltuielilor de judecată între părți și compensarea lor

Cheltuielile de judecată se repartizează între părți potrivit regulii cuprinse în art. 94 CPC. Instanța judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să plătească, la cererea părții care a avut câștig de cauză cheltuielile de judecată. Dacă acțiunea reclamantului a fost admisă parțial, acestuia i se compensează cheltuielile de judecată proporțional părții admise din pretenții, iar pârâtului – proporțional părții respinse din pretențiile reclamantului.

În cazul mai multor reclamanți sau pârâți, aceștia sunt obligați să compenseze cheltuielile de judecată în mod egal, proporțional sau solidar, în funcție de interesul fiecăruia ori de caracterul litigiului dintre ei. Dacă unul dintre coparticipanți a utilizat mijloace speciale de apărare judiciară, ceilalți nu sunt responsabili de cheltuielile lui.

Instanțele se vor pronunța întotdeauna asupra cheltuielilor de judecată în cadrul dispozitivului hotărârii judecătorești efectuând și motivarea corespunzătoare a acestora. În cazul în care nu există divergențe în legătură cu acestea, se va lua act de această situație.

Este unanim admis în doctrină³⁶² că fundamentul acordării cheltuielilor de judecată îl reprezintă culpa procesuală a părții care a pierdut procesul, fiind vorba despre o răspundere civilă delictuală a celui care, prin atitudinea sa, a determinat partea adversă să angajeze anumite cheltuieli în vederea

³⁶² Șipețan I.A. *Cheltuielile de judecată solicitate de intervenientul voluntar.* // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/cheltuielile-de-judecata-solicitate-de-intervenientul-voluntar/> (citată la 05.02.2023).

exercitării dreptului la apărare, cheltuieli care în final trebuie recuperate de la partea vinovată de producerea lor.

Fundamentul cheltuielilor de judecată rămâne culpa procesuală și despăgubirea integrală a părții câștigătoare, buna-credință a părții care a pierdut procesul nefiind în măsură să justifice exonerarea ei de plata cheltuielilor de judecată. S-a mai reținut că între partea care a obținut câștig de cauză, dreptul ei fiind recunoscut prin hotărâre, și partea care acceptă judecata și pierde procesul, riscul acestei situații trebuie să fie suportat de această din urmă parte care, prin comportamentul său, chiar dacă nu a fost de rea-credință, a obligat pe partea potrivnică câștigătoare să angajeze cheltuielile din proces.³⁶³

În doctrina și practica judiciară română se arată că instanța acordă compensarea cheltuielilor de judecare a cauzei numai la cerere, dar înainte de închiderea dezbatelor este obligată să atragă atenția părților asupra dreptului pe care îl au de a solicita cheltuieli de judecată³⁶⁴. Această viziune este împărtășită și de legislația națională, art. 94 CPC dispune că instanța judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să plătească, **la cererea părții care a avut câștig de cauză** cheltuielile de judecată.

Plenul CSJ a stabilit că în situația în care instanța a omis să se pronunțe, în dispozitivul hotărârii, asupra cheltuielilor de judecată solicitate, partea interesată este în drept să solicite acest lucru, adresându-se cu cerere în instanța care a emis hotărârea. În privința demersului respectiv, instanța va pronunța o hotărâre suplimentară.

Dacă partea nu a solicitat încasarea cheltuielilor de judecată în cadrul procesului, ea este în drept să se adreseze cu o cerere separată de chemare în judecată în acest sens.

Încasarea cheltuielilor pentru acordarea asistenței juridice, suportate de client după emiterea hotărârii instanței sau determinate de succesul obținut deja, prezumă existența unui litigiu de drept, de aceea acest gen de pretenții nu poate fi soluționat, conform procedurii în ordonanță (simplificate).

Dat fiind că, prin ordonanță judecătorească se admit pretenții de ordin material incontestabile, în această procedură se vor încasa cheltuieli de judecată, ce se referă la plățile pentru efectuarea expertizelor, trimerilor poștale, notificărilor etc. Totodată, instanțele vor ține cont că, prin procedura în ordonanță nu se admite încasarea cheltuielilor pentru asistență juridică, pretențiile în cauză urmând a fi soluționate în procedura contencioasă.

După art. 97 CPC, în cazul în care reclamantul își retrage cererea de chemare în judecată sau renunță la acțiune până la comunicarea către pârât a cererii, reclamantul nu beneficiază de compensarea cheltuielilor suportate. Dacă el a renunțat după comunicarea cererii de chemare în judecată, instanța îl obligă, la cererea pârâtului, să compenseze acestuia cheltuielile suportate.

³⁶³ Ibidem.

³⁶⁴ Tănasă C. *Cheltuielile de judecată. Calificare juridică. Regim juridic. O abordare riguroasă sau relaxată?* // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/cheltuielile-de-judecata-calificare-juridica-regim-juridic-o-abordare-riguroasa-sau-relaxata/2/> (citată la 05.02.2023).

Dacă reclamantul renunță la pretenții din cauza faptului că au fost satisfăcute benevol de către pârât după intentarea acțiunii, instanța, la cererea reclamantului, îl obligă pe pârât să compenseze acestuia toate cheltuielile de judecată suportate în legătură cu intentarea procesului, inclusiv suma convenită pentru asistență juridică. Însă, dacă reclamantul a intentat acțiunea fără a înainta în prealabil pretenții pârâtului, iar pârâtul a recunoscut în judecată imediat pretențiile, cheltuielile de judecată se suportă de către reclamant.

Dacă, la încheierea tranzacției, părțile au prevăzut modul de repartizare a cheltuielilor de judecată, inclusiv a sumei convenite avocatului pentru asistență juridică, instanța soluționează problema în conformitate cu înțelegerea părților. În cazul în care la încheierea tranzacției, părțile nu au prevăzut modul de repartizare a cheltuielilor de judecată, acestea se consideră compensate.

Dacă, după depunerea cererii de chemare în judecată, părțile au recurs la mediere și s-au împăcat parțial, taxa de stat se reduce proporțional valorii pretenției soluționate prin tranzacție.

În cazul în care se respinge, integral sau parțial, acțiunea intentată de o persoană în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor reclamantului, în cazurile prevăzute de legea organică, pârâtului i se restituie, din mijloacele bugetului de stat, cheltuielile de judecată pe care le-a suportat integral sau parțial, în acea parte a pretențiilor reclamantului care i-a fost respinsă.

Regulile privind *compensarea cheltuielilor de judecată suportate de instanța judecătorească* sunt inserate în art. 98 CPC, conform căruia cheltuielile aferente judecării cauzei, suportate de instanța judecătorească, precum și taxa de stat, de a căror plată reclamantul a fost scutit, se încasează la buget de la pârât proporțional părții admise din acțiune dacă pârâtul nu este scutit de plata cheltuielilor de judecată. În caz de respingere a acțiunii, cheltuielile de judecare a cauzei suportate de instanță, precum și taxa de stat, se încasează la buget de la reclamant dacă acesta nu este scutit de plata cheltuielilor de judecată.

Dacă acțiunea a fost admisă parțial, iar pârâtul este scutit de plata cheltuielilor de judecată, cheltuielile de judecare a cauzei suportate de instanță se încasează la buget de la reclamant, dacă acesta nu este scutit de plata cheltuielilor de judecată, proporțional părții respinse din acțiune.

Întrebări

1. Ce reprezintă cheltuielile de judecată? Acestea nu încălcă principiul accesului liber la justiție?
2. Din ce sunt compuse cheltuielile de judecată?
3. Care sunt scopurile reglementării cheltuielilor de judecată?
4. Cum puteți defini taxa de stat?
5. Cine și la ce fază se achită taxa de stat?
6. Cum se determină cuantumul taxei de stat?
7. Numiți 3 exemple în care reclamantul este scutit de la achitarea taxei de stat.

8. În ce situații taxa de stat poate fi restituită? Care este procedura de restituire a taxei de stat?
9. Din ce se compun cheltuielile de judecare a cauzei?
10. Care este modalitatea de determinare a cheltuielilor de asistență juridică?
11. Ce reguli guvernează repartizarea cheltuielilor de judecată între părți?
12. Cum are loc compensarea cheltuielilor de judecată suportate de instanța judecătorească?

Spețe

1. *Cine și în ce mărime trebuie să achite taxa de stat în următoarele cazuri (indicați modul de calculare):*

- a) acțiunea SRL „Ardo” către SA „Topaz” de încasare a 8 000 lei;
- b) acțiunea Elenei Radu către dl Radu Andrei de încasare a pensiei de întreținere pentru 2 copii minori. Din certificatul anexat la cerere de chemare în judecată rezultă că venitul lunar al pârâtului constituie 10.000 lei;
- c) acțiunea lui Diordița Sergiu către SRL „Aprocon” privind restabilirea la locul de muncă și încasarea salariului în mărime de 8.500 lei pentru absența forțată de la serviciu;
- d) acțiunea SA „Prut” de anulare a deciziei Camerei de licențiere privind retragerea licenței și repararea prejudiciului material în mărime de 3600 lei;
- e) acțiunea lui Bordei Nicolai privind ridicarea sechestrului asupra bunurilor în valoare de 10.350 lei;
- f) acțiunea lui Surdu Ion către dna Surdu Olga privind desfacerea căsătoriei și partajul averii comune în valoare de 36.600 lei;
- g) acțiunea Ecaterinei Sîrcu către „Moldova Suverană” privind dezmințirea informației ce-i lezează onoarea și demnitatea și încasarea despăgubirii pentru prejudiciul moral în mărime de 15.000 lei;
- h) acțiunea lui Axenti Pavel privind declararea nulității contractului de vânzare-cumpărare a apartamentului în valoare de 620.000 lei;
- i) cererea Gloriei Winston cu privire la încuviințarea adopției.

2. Bordeniuc a înaintat acțiunea către Tartan privind încasarea a 10.500 lei. Tartan a înaintat către Bordeniuc acțiunea reconvențională privind încasarea a 12.000 lei. Prin hotărârea judecătorească, acțiunea lui Bordeniuc a fost satisfăcută parțial, dispunându-se încasarea de la Tartan a 4.000 lei. Acțiunea reconvențională a fost respinsă.

Calculați mărimea taxei de stat ce urmează a fi plătită la depunerea cererilor. Cum vor fi repartizate cheltuielile între părți la emiterea hotărârii? Calculați mărimea taxei de stat ce urmează a fi achitată la depunerea cererilor de apel?

3. Chicu Ion a înaintat în judecată o acțiune către Danu Sergiu privind declararea nulității contractului de vânzare-cumpărare a automobilului Mazda. Instanța a constatat că acest contract a fost încheiat între Chicu Ion și Turchin Petru, iar Danu Sergiu era deținător de fapt al automobilului

Prin hotărârea judecătorească acțiunea reclamantului a fost respinsă. Danu Sergiu a solicitat compensarea cheltuielilor suportate în legătură cu acest proces: cheltuieli de transport – 650 lei, cheltuieli de cazare în hotelul „Codru” – 6.200 lei, cheltuieli de asistență juridică – 10.000 lei. Chicu a exprimat dezacordul de a-i compensa lui Danu Sergiu cheltuieli de judecare a pricinii, motivând aceasta prin faptul că el este pensionar și a solicitat să fie eliberat de la compensarea cheltuielilor suportate de Danu Sergiu.

Are dreptul Danu Sergiu la compensarea cheltuielilor de judecată? Cine îi va compensa aceste cheltuieli? Este în drept instanța să reducă cuantumul cheltuielilor de judecată compensate uneia din părți? Poate oare Chicu Ion să ceară eliberarea de la compensarea cheltuielilor?

4. Maria Cernomaz a depus la Judecătoria Chișinău o cerere de chemare în judecată, împotriva lui Anatol Cernomaz, privind partajarea bunurilor proprietatea comună în devălmășie. Aceștia au dobândit în timpul căsătoriei două apartamente, unul valora 800.000 lei și celălalt fiind mai mic valora 500.000 lei. În cererea de chemare în judecată Maria Cernomaz a cerut transmiterea dreptului de proprietate doar asupra apartamentului mai mic, ce valora 500.000 lei, iar celălalt apartament a cerut să-i fie transmis în proprietate lui Anatol Cernomaz. Prin urmare, a achitat taxa de stat în mărime de 15.000 lei, aducă 3% din valoarea bunului cerut de a fi transmis în proprietate. Judecătorul a emis încheierea de primire a cererii de chemare în judecată.

Care este modalitatea de stabilire a valorii acțiunii despre partajarea bunurilor? Corect a fost calculat de Maria Cernomaz cuantumul taxei de stat la depunerea cererii de chemare în judecată despre partajarea bunurilor?

5. Anatolie Mașarin a înaintat o acțiune civilă în instanța de judecată împotriva lui Ștefan Taran solicitând obligarea pârâtului de a compensa prejudiciul material cauzat prin neexecutarea corespunzătoare a obligațiilor în mărime de 50.000 lei. La depunerea cererii de chemare în judecată a achitat taxa de stat în mărime de 1.500 lei.

Pe parcursul desfășurării procesului civil Ștefan Taran a purtat mai multe discuții cu Anatolie Mașarin implorându-l de a renunța la acțiune și promițându-i obținerea mai multor avantaje patrimoniale pe viitor. În cele din urmă reclamantul Anatolie Mașarin a decis de a nu mai susține pretențiile înaintate împotriva lui Ștefan Taran și astfel a renunțat la acțiune în condițiile prevăzute de lege. Prin urmare, procesul civil a fost finalizat în lipsa pronunțării unei hotărâri judecătorești.

După ce a renunțat la acțiune, Anatolie Mațarin a solicitat de la organele fiscale competente de a-i fi restituită taxa de stat plătită în mărime de 1.500 lei, însă i-a fost refuzată satisfacerea cererii.

În ce cazuri poate fi restituită taxa de stat ce a fost plătită? Corect a procedat organele fiscale refuzând satisfacerea cererii lui Anatolie Mațarin privind restituirea taxei de stat?

TEMA 13. PROBAȚIUNEA ȘI PROBELE JUDICIARE ÎN PROCESUL CIVIL

- I. Structura temei:**
1. Conceptul probațiunii judiciare.
 2. Obiectul probațiunii judiciare.
 3. Temeiurile degrevării de probațiune.
 4. Repartizarea sarcinii probațiunii judiciare.
 5. Noțiunea de probă judiciară. Clasificarea probelor.
 6. Admisibilitatea probelor.
 7. Aprecierea probelor.
 8. Felurile mijloacelor de probă.
 9. Asigurarea probelor.
 10. Delegațiile judecătorești.
- II. Obiectivele de referință:**
- explicarea conceptului de probațiune judiciară;
 - determinarea etapelor probațiunii;
 - identificarea obiectului probațiunii judiciare;
 - stabilirea importanței determinării corecte a obiectului probațiunii;
 - expunerea noțiunii de fapte notorii, efectelor prejudiciale ale hotărârii judecătorești și sentințelor penale, recunoașterea faptelor de către una din părți;
 - examinarea repartizării sarcinilor probațiunii judiciare și consecințele nerealizării acestora;
 - descrierea prezumțiilor probante;
 - definirea probei judiciare și efectuarea clasificării probelor;
 - stabilirea regulilor privind relevanța și administrarea mijloacelor de probă;
 - expunerea categoriilor de apreciere a probelor;
 - determinarea criteriilor de apreciere a probelor;
 - descrierea felurilor mijloacelor de probă;
 - examinarea modului de prezentare și administrare a mijloacelor de probă;
 - stabilirea rolului asigurării probelor;
 - expunerea procedurii de asigurare a probelor;
 - explicarea modului de îndeplinire a delegațiilor judecătorești naționale;
 - prezentarea procedurii delegațiilor judecătorești internaționale.

1. Conceptul probațiunii judiciare

Justiția constituie o activitate ce se desfășoară într-o formă procesuală strict reglementată de prevederile legii procesuale, iar una din condițiile impuse de ea este că instanța de judecată poate să-și întemeieze hotărârea sa doar pe faptele ce au fost dovedite în procesul judiciar și constatate în ședința de judecată cu ajutorul probelor judiciare.³⁶⁵

În literatura de specialitate noțiunea probațiunii judiciare este privită prin prisma a două puncte de vedere³⁶⁶.

Potrivit primei opinii, probațiunea în procesul civil este activitatea procesuală a părților la proces ce cuprinde prezentarea probelor, combaterea probelor părții adverse, înaintarea cererilor privind solicitarea probelor, participarea la cercetarea probelor. Această noțiune a probațiunii judiciare menționează ca subiecți ai procesului probațiunii judecătorești doar părțile.

³⁶⁵ Гражданское процессуальное право. / Под ред. Шакарян М.С. Москва: Изд-во Проспект, 2004, с. 162.

³⁶⁶ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 311.

Potrivit celei de a doua opinii, probațiunea judiciară constituie activitatea subiecților procesului civil înfăptuită cu ajutorul mijloacelor procesuale prevăzute de lege privind stabilirea existenței sau inexistenței anumitor circumstanțe necesare pentru soluționarea litigiului între părți. Astfel, noțiunea dată menționează ca subiecți ai probațiunii nu doar părțile, ci și instanța de judecată, precum și ceilalți participanți la proces.

Considerăm că această a doua viziune asupra probațiunii judiciare este mai potrivită sarcinilor și scopului procesului civil. Instanța judecătorească nu poate fi exclusă din activitatea probațiunii judiciare. Potrivit art. 118 alin. (3) CPC, circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei *sunt determinate definitiv de instanța judecătorească* pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural ce urmează a fi aplicate. Totodată, *instanța judecătorească (judecătorul) este în drept* să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru a se convinge de veridicitatea lor.

Respectiv, instanței judecătorești revine unul dintre cele mai importante roluri în procesul probațiunii judiciare, instanța determină obiectul probațiunii judiciare, propune părților prezentarea probelor suplimentare și, în ultimul rând, anume instanța de judecată apreciază probele prezentate de participanții la proces.

Așadar, *probațiunea judiciară este o activitate logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și, tangențial, instanța de judecată, cu ajutorul mijloacelor procesuale prevăzute de lege în vederea aflării informației veridice despre circumstanțele de fapt ale apariției, modificării și stingerii raporturilor juridice, înfăptuită într-o anumită formă procesuală*³⁶⁷.

Probațiunea este o activitate complexă, ce se desfășoară în următoarele *etape*³⁶⁸:

1) Determinarea circumstanțelor de fapt ce urmează a fi dovedite este determinarea obiectului probațiunii. Obiectul probațiunii este determinat de instanța de judecată, ținând cont de pretențiile și obiecțiile părților, dar și de norma juridică care reglementează raportul material litigios. El poate fi modificat pe parcursul examinării cauzei civile în temeiul unor acte de dispoziție ale părților.

2) Identificarea și colectarea probelor. Identificarea probelor este o activitate desfășurată de părțile la proces, și tangențial, instanța de judecată în legătură cu stabilirea faptului care probe pot confirma sau infirma circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei.

Colectarea probelor este un proces complex, format dintr-o serie de acțiuni care au ca scop formarea temeliei probațiunii:

a) Prezentarea probelor reprezintă transmiterea *de facto* a probelor către instanță. Probele se prezintă, de regulă, la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Sarcina prezentării probelor este

³⁶⁷ Ibidem, p. 312.

³⁶⁸ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 306-311. Prisacs A. *Drept procesual civil...*, p. 312-315.

obligăția ambelor părți, însă instanța judecătorească este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru a se convinge de veridicitatea lor.

b) Reclamarea probelor. Dacă în procesul de adunare a probelor apar dificultăți, instanța este obligată să contribuie, la solicitarea părților și altor participanți la proces, la adunarea și prezentarea probelor necesare, cu excepția cazurilor în care instanța constată că cererea de reclamare a probelor este înaintată în mod neîntemeiat și cu scopul vădit de a tergiversa examinarea cauzei sau proba reclamată este în mod vădit lipsită de relevanță. Conform art. 119 alin. (2) CPC, în cererea de reclamare a probei trebuie să fie specificate proba și circumstanțele care ar putea fi confirmate sau infirmate prin acea probă, cauzele ce împiedică dobândirea probei, locul aflării ei. Instanța judecătorească (judecătorul) poate elibera, după caz, la cererea părților sau a altor participanți la proces, un demers pentru obținerea probei. Persoana care deține proba reclamată o trimite nemijlocit în judecată sau o înmânează persoanei care deține demersul pentru a o prezenta în judecată.

3) **Administrarea probelor** presupune cercetarea lor de către instanța de judecată și are ca scop determinarea conținutului probelor. Administrarea probelor se face în cadrul ședinței de judecată cu respectarea principiului contradictorialității, nemijlocirii și oralității. Administrarea probelor presupune operațiuni logice, empirice și procesuale. Pentru a adopta o hotărâre care să obțină autoritatea de lucru judecat este necesar ca în faza administrării probelor să fie respectată o anumită procedură strict determinată de legea procesuală.

4) **Aprecierea probelor** este ultima și cea mai importantă etapă a procesului probațiunii. Aprecierea probelor constă în operațiunea mentală pe care o vor face subiecții probațiunii pentru a determina puterea probantă și valoarea fiecărei probe în parte, precum și ale tuturor probelor împreună. Fiecare probă se apreciază de instanță referitor la relevanța, admisibilitatea, veridicitatea ei, iar toate probele în ansamblu, în privința legăturii lor reciproce și suficienței pentru soluționarea cauzei.

Instanța de judecată urmează să reflecte rezultatul aprecierii probelor în partea motivatoare a hotărârii judecătorești, în care se menționează argumentele instanței judecătorești la admiterea sau respingerea anumitor probe.

2. Obiectul probațiunii judiciare

Doctrina³⁶⁹ a apreciat că obiectul probației constituie ansamblul circumstanțelor de fapt care au importanță pentru soluționarea pricinii și care trebuie dovedite într-un proces civil concret.

Obiectul probațiunii judiciare ridică problema determinării faptului sau actului juridic ce trebuie dovedit, din perspectiva elementelor de fapt și de drept, avându-se în vedere faptele juridice (în

³⁶⁹ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 319.

sens larg) și regulile de drept în baza cărora acele fapte produc efecte juridice. Drept urmare, **obiectul probațiunii judiciare este reprezentat de faptele juridice din care se nasc drepturile și obligațiile în legătură cu care părțile sunt în litigiu, nicidecum dreptul subiectiv invocat sau elementele de drept, care reprezintă temeiul dreptului ce formează obiectul acțiunii**³⁷⁰.

Stabilirea obiectului probației se realizează de către instanța de judecată, reieșind din pretențiile reclamantului și obiecțiile pârâtului. În acest sens, instanța constată circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei și apreciază, la finalul examinării cauzei, dacă părțile au reușit să probeze aceste circumstanțe. **Obiectul probațiunii are următoarele surse** cumulative de formare:

- obiectul, temeiul acțiunii, precum și obiecțiile pârâtului împotriva acțiunii;
- ipoteza și dispoziția normei sau a unui șir de norme de drept material și procesual, ce urmează a fi aplicate.

În acest sens, obiectul probației îl formează faptele juridice *lato sensu*. Faptul juridic reprezintă împrejurarea de care norma juridică leagă apariția, modificarea sau stingerea unui raport juridic. Sub acest aspect, faptele juridice se clasifică în acțiuni și evenimente.

Faptele juridice care pot constitui obiectul probației pot fi clasificate după diverse criterii³⁷¹. Astfel, într-o primă clasificare, faptele ce pot forma obiectul probației sunt: faptele generatoare de drepturi și obligații; faptele modificatoare de drepturi și obligații; faptele extinctive de drepturi și obligații și faptele care au determinat ineficacitatea raportului juridic dedus judecății.

Într-o altă clasificare, faptele care trebuie dovedite pot fi materiale sau psihologice. Sunt **fapte materiale** cele care se exteriorizează. De exemplu, dărmașia unui gard, întoarcerea unei semănături. Sunt **fapte psihologice** cele care nu se exteriorizează decât prin rezultatele lor, precum reaua-credință, dolul etc.

Fac obiectul probației faptele definite sau determinate, cele pozitive precum și cele negative. **Faptele negative** (de exemplu, neîndeplinirea unui act) pot forma obiectul probației; ele pot fi dovedite, de cele mai multe ori, prin proba faptelor contrare.

Faptele nedefinite (pozitive sau negative) nu pot fi dovedite, însă acestea nu au relevanță pentru procesul civil, în care interesează faptele determinate. De exemplu, este aproape imposibil de probat că o persoană nu a fost vreodată într-o anumită localitate.

Există și fapte care impun, pentru clarificare, unele lămuriri. Este vorba de faptele necontestate, faptele notorii și faptele legalmente constante (prezumptive)³⁷².

Faptele necontestate sunt acelea considerate că există de toate părțile din proces. De exemplu, recunoașterea, în mod reciproc, a calității de coproprietari de toate părțile unui proces, în cadrul unei

³⁷⁰ Fodor M. *Probele în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2006, p. 35.

³⁷¹ Gheorghe F. *Apărarea în procesul civil. Garanții procesuale*. București: Universul Juridic, 2006, p. 291.

³⁷² Fodor M., *op.cit.*, p. 27.

acțiuni de partaj judiciar. În principiu, faptele necontestate nu trebuie dovedite. Însă, în măsura în care judecătorul nu și-a format convingerea că faptele necontestate corespund realității, el va putea cere părților să aducă probe în completare.

Faptele notorii sunt cele cunoscute de un număr însemnat de persoane, ceea ce permite ca părțile să fie scutite de a administra probe pentru dovedirea lor. De exemplu, producerea unui cutremur, de un anumit grad, care a produs pagube materiale în anumite localități, la o dată anume, reprezintă un fapt notoriu.

Faptele legalmente constante (prezumptive) sunt faptele pe care chiar legiuitorul le consideră a fi existente și, prin urmare, dovedirea lor nu mai este necesară. De exemplu, prezumțiile legale. De asemenea, faptele constatate, dovedite într-un proces penal nu mai pot forma obiect al probației în procesul civil.

Stabilirea corectă a obiectului probației în cauzele civile este un procedeu complex cu importanță practică deosebită pentru soluționarea justă a cauzei, reieșind din următoarele aspecte³⁷³:

- **precizarea corectă a obiectului probației este elementul primar și primordial al probației;**

Examinarea completă a cauzei este determinată de probarea tuturor faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei și prin excluderea faptelor care nu au legătură cu cauza. Doar determinând corect obiectul probației vom decide asupra fiecărei probe dacă aceasta este sau nu pertinentă.

- **determinarea justă a obiectului probației va decide legalitatea și temeinicia actelor procesuale;**

Hotărârea primei instanțe se casează sau se modifică de instanța de apel dacă circumstanțele importante nu au fost constatate și elucidate pe deplin.

- **precizarea corectă a obiectului probației face procesul mai organizat, asigurând finalizarea lui într-un termen rezonabil.**

În caz de constatare greșită a obiectului probației, prin includerea în cercul faptelor care necesită a fi probate a unor circumstanțe care nu au nici o importanță pentru soluționare cauzei, procesul se va tergiversa, ceea ce va duce la cheltuieli inutile de timp și de mijloace procesuale.

3. Temeiurile degrevării de probațiune

Probațiunea judiciară influențează în mod direct asupra hotărârii judecătorești, fiindcă faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei civile devin cunoscute prin activitatea de probare. În același timp, legislația reglementează temeiurile degrevării de probațiune. Prin aceste temeiuri vom

³⁷³ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 317-318.

înțelege situațiile în care partea la proces nu este obligată să dovedească existența sau lipsa unui fapt juridic, acesta fiind recunoscut din oficiu.

Legislația, dar și doctrina, stabilesc următoarele **temeiuri degrevării de probațiune**:

- 1) Faptele unanim cunoscute /faptele de notorietate publică;
- 2) Faptele legalmente constante/prezumptive;
- 3) Faptele necontestate.

Faptele de notorietate publică sunt acele fapte care sunt cunoscute în general de toată lumea, pretutindeni, într-o anumită țară sau numai într-o anumită zonă geografică. Dispozițiile art. 123 alin. (1) CPC prevăd că faptele pe care instanța le-a declarat unanim cunoscute (faptele de notorietate publică) nu se cer a fi dovedite. Pentru a fi notoriu, faptul trebuie să fie cunoscut de așa manieră încât să nu provoace nicio îndoială asupra existenței sale sau asupra modului său de a fi. De asemenea, notorietatea se înfățișează ca un concept deosebit de complex și cu un anumit grad de relativitate³⁷⁴.

Pentru ca un fapt să fie declarat notoriu trebuie întrunite cumulativ două elemente³⁷⁵:

1) **Elementul obiectiv**, care constă în necesitatea cunoașterii lui de către un cerc larg de persoane. Metodele prin care faptele devin cunoscute tuturor sunt diferite: discursuri publice, comunicate oficiale, aflarea mai multor persoane într-o anumită situație etc. La etapa actuală ele devin cunoscute unui cerc larg de persoane prin mijloacele de informare în masă: presa, televiziunea, radio și, desigur, prin intermediul rețelei Internet, aceste modalități sunt influențate de progresele științifice. Condiția întrunirii elementului obiectiv nu implică cunoașterea obligatorie a faptului de către toți participanții la proces. Or, aceștia în mod firesc ar trebui să le cunoască.

2) **Elementul subiectiv** care prezintă cerința înaintată față de un fapt care constă în necesitatea cunoașterii lui de către instanța care este investită cu judecarea cauzei în care se cere constatarea notorietății faptului. Dacă instanța nu cunoaște despre un fapt, pe care unul din participanți cere a-l declara notoriu, va cere probe nu pentru a dovedi notorietatea lui, ci existența acestuia, ca și a altor circumstanțe importante pentru soluționarea justă a cauzei. Altfel spus, necunoașterea faptului de către instanță și imposibilitatea aflării informației din surse veridice, transformă faptul din notoriu într-un fapt material-juridic obișnuit care trebuie dovedit.

O altă caracteristică este dependența faptelor notorii de teritoriu în care se invocă și în temeiul acestor particularități putem evidenția câteva categorii de fapte unanim cunoscute³⁷⁶:

– **Fapte universale**. De exemplu, începutul celui de al doilea război mondial – 1 septembrie 1939; accidentul de la Cernobîl – 26 aprilie 1986 etc. Aceste fapte sunt cunoscute de un cerc foarte

³⁷⁴ Leș I., *op.cit.*, p. 745.

³⁷⁵ Chifa F. *Temeiurile degrevării de probațiune*. În: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor. Vol. 2, 1-2 octombrie 2019, Chișinău, p. 539-540.

³⁷⁶ *Ibidem*, p. 540-541.

larg de persoane și practic sunt excluse situațiile în care un om rațional cu un nivel mediu de cultură generală să nu le cunoască.

– **Fapte cunoscute pe teritoriul țării noastre.** Spre exemplu, la 7 aprilie 2009, în Chișinău, au avut loc manifestații de contestare ale alegerilor parlamentare din Republica Moldova. Aceste fapte sunt cunoscute de majoritatea persoanelor care locuiesc în țară, și deci și de judecătorii, care sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

– **Fapte cunoscute în teritoriul unei localități:** inundațiile, incendiile etc. De obicei, acestea sunt cunoscute de persoanele care locuiesc pe teritoriul în care s-au produs aceste calamități și de judecătorii din această circumscripție. Deoarece, ele nu sunt cunoscute pe teritoriul întregii țări și, în momentul în care va fi atacată hotărârea judecătorească în instanța ierarhic superioară, judecătorii acestei instanțe care, de regulă, se află într-o altă localitate, nu vor cunoaște respectiva situație.

Faptele legalmente constante sau prezumtive sunt acele fapte pe care legea le consideră existente și cu privire la care judecătorul nu poate admite ori ordona dovezi. În categoria faptelor constante includem *faptele prejudicial stabilite* și *prezumțiile legale*.

Faptele prejudicial stabilite sunt circumstanțe stabilite printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă sau printr-o sentință pronunțată de instanța judecătorească într-o cauză penală, care nu se cer a fi dovedite din nou și care sunt obligatorii pentru instanța care judecă cauza civilă³⁷⁷. În acest sens, art. 123 alin. (2)-(3) CPC dispune că faptele stabilite printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă într-o cauză civilă soluționată anterior în instanță de drept comun sau în instanță specializată sunt obligatorii pentru instanța care judecă cauza și nu se cer a fi dovedite din nou și nici nu pot fi contestate la judecarea unei alte cauze civile la care participă aceleași persoane. Sentința pronunțată de instanța judecătorească într-o cauză penală, rămasă irevocabilă, este obligatorie pentru instanța chemată să se pronunțe asupra efectelor juridice civile ale actelor persoanei împotriva căreia s-a pronunțat sentința numai dacă aceste acte au avut loc și numai în măsura în care au fost săvârșite de persoana în cauză.

Prin urmare, *efectul prejudicial se recunoaște*: 1) hotărârilor judecătorești irevocabile și 2) sentințelor penale irevocabile. Efectul prejudicial are două limite³⁷⁸: subiective și obiective. Limitele subiective – la ambele cauze participă aceleași persoane. Limitele obiective se referă la constatarea acelorași fapte printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă în cadrul altui proces.

Prezumțiile legale sunt acele fapte pe care legea le consideră existente. Respectiv, art. 123 alin. (4) CPC prevede că faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. Prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune, de persoana interesată dacă legea nu dispune altfel.

³⁷⁷ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 323.

³⁷⁸ Ibidem.

Astfel, în cazul prezumțiilor legale, când legea presupune că stării de fapt îi corespunde o anumită stare de drept, beneficiarul prezumției trebuie să dovedească numai faptul din care decurge prezumția, iar partea potrivnică, dacă dorește să răstoarne această stare, este obligată să administreze proba contrară³⁷⁹. De exemplu, potrivit art. 569 CC, oricare dintre proprietarii devălmași este prezumat a avea consimțământul celorlalți pentru efectuarea oricăror acte de conservare și administrare; art. 967 alin. (6) CC instituie prezumția conform căreia dacă creditorul a eliberat chitanță privind plata datoriei de bază, se prezumă că au fost achitate și dobânzile, și cheltuielile.

Faptele necontestate sunt acelea fapte cu privire la care toate părțile sunt de acord că există. Așadar, art. 123 alin. (6) CPC arată că faptele invocate de una din părți nu trebuie dovedite în măsura în care cealaltă parte nu le-a negat. Iar art. 131 alin. (4) CPC mai adaugă că dacă o parte recunoaște în ședință de judecată sau în cadrul îndeplinirii delegației judiciare faptele pe care cealaltă parte își întemeiază pretențiile sau obiecțiile, aceasta din urmă este degrevată de obligația dovedirii lor. Recunoașterea se consemnează în procesul-verbal al ședinței de judecată. Recunoașterea expusă în scris se anexează la materialele dosarului. Însă, în cazul când instanța judecătorească are îndoieli referitor la recunoașterea efectuată, constatând că s-a procedat astfel pentru tănuirea circumstanțelor reale ale cauzei ori în urma unei înșelăciuni, violențe, amenințări sau erori, ea va respinge, printr-o încheiere, recunoașterea. În acest caz, faptele recunoscute urmează a fi dovedite în baza regulilor generale.

4. Repartizarea sarcinii probațiunii judiciare

Procesul civil se pornește de reclamant prin introducerea cererii de chemare în judecată, respectiv reclamantul este cel care invocă în sprijinul pretențiilor sale o anumită stare de fapt. Pârâtul, cel puțin la inițierea procesului, nu solicită schimbarea stării de fapt existente.

De aceea, încă din dreptul roman, a fost consacrat principiul potrivit căruia cel ce afirmă o pretenție în justiție trebuie să o dovedească. Această regulă tradițională este expusă prin adagiul latin *ei incumbit probatio qui dicit non qui negat*³⁸⁰ (sarcina probei revine aceluia care afirmă ceva, și nu aceluia care neagă). Prin urmare, sarcina probațiunii revine reclamantului. Numai după ce reclamantul dovedește faptul generator al dreptului său, pârâtul este obligat să iasă din pasivitate și să se apere, să dovedească netemeinicia pretenției reclamantului.

Regula privind obligația probațiunii în judecată este inserată în dispozițiile art. 118 CPC, respectiv fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale dacă legea nu dispune altfel. Dacă dorește să obțină respingerea cererii

³⁷⁹ Boroi G., Stancu M., *op. cit.*, 2020, p. 508.

³⁸⁰ Leș I., *op. cit.*, p. 741.

reclamantului, pârâtul trebuie să administreze și el dovezi din care să rezulte netemeinicia pretențiilor adversarului.

Prin urmare, și pârâtul are obligații sub aspect probator, dar obligația lui este subsidiară față de cea a reclamantului. Primul care are sarcina probei este reclamantul.³⁸¹ Așadar, se poate afirma că în dreptul modern *sarcina probei se împarte între reclamant și pârât*. În legătură cu determinarea concretă a sarcinilor reclamantului și pârâtului, în doctrină³⁸² s-au formulat câteva reguli, care reprezintă rezultatul unui efort de sinteză. Astfel, s-a apreciat că reclamantul este îndatorat să facă dovada existenței raportului juridic invocat, în timp ce pârâtul va trebui să probeze, dacă este cazul, faptele obstacol care au împiedicat formarea raportului juridic invocat de reclamant, precum și faptele ulterioare ce au fost de natură să modifice sau să stingă raportul juridic respectiv.

Sunt situații în care pârâtul are sarcina probei, deși nu formulează cereri incidentale și nici nu invocă excepții procesuale. În acest caz, este vorba de *excepții de la regula repartizării sarcinii probațiunii*. Aceste excepții sunt consacrate, în mare parte, prin prevederile dreptului substanțial. Cu titlu de exemplu, menționăm următoarele excepții de la sarcina probei:

a) Litigiile de muncă. La examinarea litigiului individual de muncă de către instanța de judecată, angajatorul este obligat să dovedească legalitatea și să indice temeiurile transferării sau eliberării din serviciu a salariatului (art. 89 alin. (2) Codul muncii). Respectiv, nu este necesar ca salariatul, mai întâi, să dovedească nelegalitatea și netemeinicia măsurii luate de angajator, ci angajatorul trebuie să probeze primul legalitatea și temeinicia deciziei sale.

b) Cauzele cu privire la defăimare. În corespundere cu prevederile Legii cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010³⁸³, în general, pârâtul trebuie să dovedească că informația nu este defăimătoare și/sau nu îl vizează pe reclamant. La examinarea acestor categorii de litigii, instanțele de judecată vor reține prevederile art. 24 Legea nr. 64/2010, care reglementează sarcina probațiunii în aceste cauze.

c) Litigii privind protecția consumatorilor. Potrivit legislației de protecție a consumatorilor, vânzătorul/prestatorul este obligat să dovedească vina consumatorului în ceea ce privește deficiențele apărute la produsul vândut, serviciul prestat prin expertiza tehnică efectuată de o terță parte competentă în domeniu, abilitată în conformitate cu legea (art. 18⁵ alin. (3) Legea nr. 105/2003).

³⁸¹ Tăbârcă M. *Drept procesual civil*. Vol. 2. București: Universul Juridic, 2013, p. 286.

³⁸² Leș I., *op.cit.*, p. 742-743.

³⁸³ Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118 din 09.07.2010.

d) **Cauzele privind discriminarea.** Sarcina de a proba că fapta nu constituie o discriminare revine persoanelor despre care se presupune că au comis fapta discriminatorie (art. 15 alin. (1) din Legea cu privire la asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012³⁸⁴).

Neexecutarea sarcinii probațiunii atrage consecințe material-juridice³⁸⁵. În primul rând, pot fi apreciate ca inexistente faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei și adoptarea unei hotărâri nefavorabile, adică de respingere a acțiunii. Trebuie de menționat că efectele negative material-juridice ce survin în urma neexecutării obligației probațiunii incumbă doar părților și intervenienților, adică acelor participanți la proces care au interese materiale și procesuale.

5. Noțiunea de probă judiciară. Clasificarea probelor

Noțiunea de probă are mai multe înțelesuri³⁸⁶. În sens larg, prin probă se înțelege acțiunea de stabilire a existenței sau inexistenței unui anumit fapt (*actus probandi*). În sens restrâns, prin probă se înțelege mijlocul legal pentru dovedirea unui fapt, adică mijlocul cu care se probează și efectul probațiunii. Se distinge între fapte principale (*facta probanda*), adică faptele ce trebuie dovedite, și fapte probatorii (*facta probantia*) care, fără a constitui raportul juridic litigios, conduc la dovedirea existenței sau inexistenței acestuia. Prin noțiunea de probă, în limbajul uzual folosit în practică, se înțelege cel mai adesea mijlocul de probă: înscrisuri, martori, expertize etc.

În doctrină³⁸⁷ se reiterează că probele au o importanță primordială în procesul civil. Pentru a putea pronunța hotărârea, judecătorul trebuie să cunoască raporturile juridice civile dintre părți, faptele care au dat naștere conflictului de interese dedus judecății, iar apoi să aplice la aceste fapte norma de drept corespunzătoare. Cum litigiul nu poate fi rezolvat numai pe baza afirmațiilor părților, afirmații care, de regulă, sunt contradictorii, rezultă că probele sunt indispensabile pentru stabilirea situației de fapt, reprezentând tocmai mijloacele prin care judecătorul poate lua cunoștință de raporturile de drept material supuse judecății. Deci, părțile trebuie să dovedească afirmațiile pe care le fac cu privire la pretențiile formulate și la apărările împotriva acestor pretenții, iar judecătorul își va forma convingerea și va pronunța hotărârea pe baza probelor care s-au administrat în cauză.

Probele pot fi clasificate după mai multe criterii, această operațiune facilitând evidențierea trăsăturilor comune, a particularităților de care trebuie să se servească judecătorul în cadrul activității de administrare și apreciere a lor³⁸⁸.

1. În funcție de legătura care există cu faptele care au generat conflictul și care trebuie dovedite:

³⁸⁴ Legea cu privire la asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103 din 29.05.2012.

³⁸⁵ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 328.

³⁸⁶ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 336.

³⁸⁷ Boroi G., Stancu M., *op. cit.*, 2020, p. 504.

³⁸⁸ Durac G. *Drept procesual civil*. București: Editura Hamangiu, 2014, p. 305-306.

a) Probe directe, care au o legătură nemijlocită cu faptul sau împrejurarea ce face obiectul judecății și care dovedesc prin ele însele raportul juridic litigios (proba prin înscrisuri, proba cu martori care au luat contact direct cu împrejurările care au generat conflictul etc.).

b) Probe indirecte, a căror legătură cu faptul care trebuie dovedit este intermediată de un fapt vecin și conex a cărui existență se poate proba, aceasta echivalând cu dovada dreptului sau raportului juridic litigios (prezumțiile simple).

2. În raport cu originea lor:

a) Probele primare sunt probe nemijlocite, aflate într-un raport direct cu faptul sau raportul juridic ce trebuie dovedit (înscrisul original).

b) Probele secundare sunt probe intermediare, mijlocite, care nu au legătură directă cu raportul juridic litigios (copia unui înscris ori depoziția unui martor care relatează din spusele altora despre o împrejurare),

3. În funcție de locul constituirii și administrării:

a) Probe judiciare, ce sunt administrate în fața instanței care este investită cu judecarea și soluționarea litigiului respectiv (depozițiile martorilor, cercetarea la fața locului etc.).

b) Probe extrajudiciare, constituite în afara instanței care soluționează litigiul (înscrisurile, probele administrate în alt proces).

4. După natura lor:

a) Probele materiale constau în bunurile sau persoanele care, prin natura ori starea lor, prin anumite semne (răni), urme sau însușiri fac dovada raportului juridic litigios.

b) Probele personale constau în fapte ale omului relatate instanței de alte persoane, care la rândul lor pot fi *pozitive* (declarații orale sau scrise), *negative* (ascunderea unui înscris, refuzul de a răspunde la interogator) sau *de raționament* (prezumțiile legale, prezumțiile simple).

5. După momentul în care au fost realizate:

a) Probele preconstituite, care au fost pregătite anterior nașterii litigiului și, implicit, procesului.

b) Probe simple, cele care sunt constituite spontan, în funcție de necesitatea și oportunitatea dovedirii unor fapte sau împrejurări în cursul judecății.

6. Admisibilitatea probelor

Probele trebuie să fie admisibile potrivit legii și să ducă la soluționarea procesului. Prevederile art. 122 alin. (2) CPC dispun că admisibilitatea probelor se determină în conformitate cu legea în

vigoare la momentul eliberării lor. Orice mijloc de probă, pentru a fi admisibil, trebuie să îndeplinească următoarele condiții³⁸⁹:

- a) *proba să fie legală*, adică să nu fie oprită de legea materială sau procesuală. De exemplu, nerespectarea formei scrise a actului juridic face să decadă părțile din dreptul de a cere, în caz de litigiu, proba cu martori pentru dovedirea actului juridic (art. 322 alin. (1) CC). De aceea, dovada solicitată de parte trebuie să constituie un mijloc de probă prevăzut de lege și proba să nu fie prohibită de lege. Legalitatea probelor împiedică părțile să folosească alte mijloace de probă decât acelea expres determinate de lege;
- b) *proba să fie verosimilă*, să tindă la dovedirea unui fapt real, posibil, să nu contravină legilor naturii universal recunoscute. Cu alte cuvinte, proba să nu contravină legilor naturii, să nu tindă la dovedirea unor fapte imposibile, ci a unor fapte reale, demne de a fi crezute. Problema verosimilității probei trebuie să fie cercetată de instanță în concret, examinându-se cu atenție faptele ce se tind a fi probate și concordanța lor cu legile naturii. Judecătorul trebuie să aprecieze verosimilitatea probei în raport cu datele științifice existente în momentul administrării probei, căci, în timp, o probă, deși inițial neverosimilă, poate face ulterior credibil faptul pretins;
- c) *proba să fie pertinentă*, adică să aibă legătură cu obiectul cauzei, procesului. În acest sens, art. 121 CPC arată că instanța judecătorească reține spre examinare și cercetare numai probele pertinente care confirmă, combat ori pun la îndoială concluziile referitoare la existența sau inexistența de circumstanțe, importante pentru soluționarea justă a cazului. Faptele afirmate trebuie să fie de natură a genera, modifica sau stinge anumite raporturi juridice. Orice fapt care nu are legătură cu obiectul procesului și care deci nu ar fi susceptibil, în principiu, de a crea, modifica sau stinge un raport juridic nu poate fi invocat cu succes ca obiect al probațiunii judiciare;
- d) *proba să fie concludentă*, adică să poarte asupra unor împrejurări care sunt de natură să ducă la rezolvarea cauzei respective. Respectiv, instanța trebuie să încuviințeze probe dacă consideră că ele pot să aducă dezlegarea pricinii. O probă care nu este în legătură cu obiectul procesului nu poate conduce la soluționarea acestuia.

Orice probă concludentă este și pertinentă, dar este posibil ca o probă pertinentă să nu fie totuși concludentă. Astfel, într-un proces care are ca obiect repararea prejudiciului cauzat printr-o faptă ilicită, proba cu martori solicitată de către pârât pentru a dovedi că au mai fost și alți participanți, deși este pertinentă, nu este și concludentă, pentru că răspunderea în acest caz este solidară. Dacă însă

³⁸⁹ Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 2.* București: Universul Juridic, 2010, p. 113-114. Boroș G., Stancu M., *op. cit.*, 2020, p. 510-511.

pârâtul solicită încuviințarea unei probe pentru a dovedi culpa concurentă a victimei, proba este pertinentă și concludentă, întrucât răspunderea se împarte între autor și victimă.

Admisibilitatea probelor, ca o componentă a regulilor de probațiune cu caracter imperativ, prin limitarea disponibilității libere de a folosi mijloace de probă tinde spre asigurarea stabilității circuitului civil, garanțiilor contra abuzurilor participanților la proces și acumularea cunoștințelor veridice privind realitatea cercetată³⁹⁰.

7. Aprecierea probelor

Instanța va examina probele administrate, pe fiecare în parte și pe toate în ansamblul lor. În vederea stabilirii existenței sau inexistenței faptelor pentru a căror dovedire probele au fost încuviințate, judecătorul le apreciază. Art. 130 alin. (1) CPC stipulează că instanța judecătorească apreciază probele după intima ei convingere, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare și nemijlocită a tuturor probelor din dosar în ansamblul și interconexiunea lor, călăuzindu-se de lege.

*Aprecierea probelor constă în operațiunea logico-juridică făcută de instanța și participanți la proces pentru a determina puterea probantă și valoarea fiecărei probe în parte, precum și ale tuturor probelor împreună, totodată, fiind o activitate de gândire a subiecților probațiunii desfășurată în baza legilor logicii în condițiile prevăzute de lege, orientată spre determinarea pertinentei, admisibilității, veridicității, suficienței, interacțiunii probelor*³⁹¹.

Aprecierea probelor cuprinde *două laturi*: internă (logică) și externă (legală)³⁹². *Latura logică* rezidă în faptul că subiecții probațiunii îndeplinesc anumite operațiuni logice de analiză a probelor privind relevanța, admisibilitatea și veridicitatea acestora, precum și un ansamblu privitor la legătura lor reciprocă și suficientă pentru soluționarea pricinii. *Latura legală* sau *externă* a aprecierii probelor se exprimă în următoarele: operațiunile logice sunt îndeplinite de subiecții raporturilor procesual civile; obiect al examinării sunt doar probele ce au fost obținute cu respectarea prevederilor legii și cercetate nemijlocit de instanța de judecată; rezultatul aprecierii probelor este expus în anumite acte de procedură.

Aprecierea probelor se desfășurează cu respectarea următoarelor reguli (principii)³⁹³:

1) Instanța judecătorească apreciază probele după intima ei convingere, călăuzindu-se de lege.

³⁹⁰ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 340.

³⁹¹ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 341.

³⁹² Prisac A. *Aprecierea probelor în procesul civil*. În: *Legea și viața* nr. 3/2017, p. 24-25.

³⁹³ *Ibidem*, p. 25-27.

Regula dată are valoare de principiu – principiul liberei aprecieri a probelor. Aprecierea probelor după intima convingere înseamnă că însăși instanța care examinează pricina civilă urmează să determine veridicitatea și forța probantă a fiecărei probe în parte și, în ansamblu, a tuturor probelor.

2) Nici un fel de probă nu are pentru instanța judecătorească o forță probantă prestabilită fără aprecierea lor.

Legea nu poate să stabilească că anumite probe sunt mai temeinice decât altele sau una este veridică și alta mai puțin veridică. Aceasta se apreciază de instanța judecătorească. Concluziile experților, depozițiile date în calitate de martor al persoanelor cu funcție de răspundere, documentele oficiale nu au o forță probantă prestabilită. Toate probele sunt cercetate și apreciate în egală măsură cu toate celelalte probe.

Există **criterii de apreciere a probelor** în procesul civil, care sunt divizate în două grupe:

- a) criteriile individuale de apreciere a probelor: relevanța, admisibilitatea și veridicitatea probelor;
- b) criteriile sistemice de apreciere a probelor: legătura reciprocă a probelor și suficiența pentru soluționarea pricinii.

Totodată, art. 130 CPC conține reguli privind aprecierea probelor, principii pe care le-am examinat *supra*. Instanța judecătorească apreciază probele după intima ei convingere, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare și nemijlocită a tuturor probelor din dosar în ansamblul și interconexiunea lor, călăuzindu-se de lege. Nici un fel de probă nu are pentru instanța judecătorească o forță probantă prestabilită fără aprecierea lor. Fiecare probă se apreciază de instanță privitor la relevanța, admisibilitatea, veridicitatea ei, iar toate probele în ansamblu, privitor la legătura lor reciprocă și suficiența pentru soluționarea cauzei. Proba este declarată ca fiind veridică dacă instanța constată prin cercetare și comparare cu alte probe că datele pe care le conține corespund realității.

Ca rezultat al aprecierii probelor, instanța judecătorească este obligată să reflecte în hotărâre motivele concluziilor sale privind admiterea unor probe și respingerea altor probe, precum și argumentarea preferinței unor probe față de altele.

8. Felurile mijloacelor de probă

Mijlocul de probă este forma probei și modalitatea legală de dovedire a unui fapt important pentru soluționarea justă a cauzei. Generalizând specificul mijloacelor de probă, literatura de specialitate remarcă următoarele³⁹⁴:

³⁹⁴ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 344.

- mijlocul de probă trebuie să fie prevăzut expres de legislație. Dacă proba are o altă formă procesuală, nu poate fi admisă;
- mijlocul de probă, trebuie să fie obținut în mod legal;
- trebuie să fie prezentat instanței de către persoanele abilitate de legislație cu acest drept;
- mijloacele de probă au evoluat și evoluează în timp (cel mai nou fiind înregistrările audio-video, apărute în legislația procesuală odată cu adoptarea actualului Cod de procedură civilă).

În conformitate cu art. 117 alin. (2) CPC, în procesul civil avem următoarele mijloace de probă: explicațiile părților și intervenienților, depozițiile martorilor, înscrisuri, probe materiale, înregistrări audio-video, concluziile experților.

Explicațiile părților și intervenienților.

Explicațiile părților și intervenienților reprezintă mijlocul de probă care are ca și conținut informații ce elucidează circumstanțele importante ale cauzei și parvin de la subiecții raportului material litigios, care sunt obținute, administrate și apreciate în conformitate cu legea³⁹⁵.

Specific pentru acest mijloc de probă este că informațiile cu privire la fapte sunt date de persoane care au interes în proces. Părțile cunosc cel mai bine circumstanțele cauzei și din acest considerent pot comunica mai bine decât alte persoane despre faptele respective.

În doctrină se regăsește opinia³⁹⁶ conform căreia explicațiile părților nu trebuie să fie declarate ca mijloc de probă, dacă partea nu recunoaște faptele. Această viziune se întemeiază pe faptul că explicațiile date de părți și intervenienți parvin de la persoane interesate, părțile nu răspund nici într-un fel pentru explicații false, nu există nici o garanție a veridicității informației obținute prin audierea explicațiilor părților.

Pe de altă parte, se susține³⁹⁷ că părțile sunt persoanele care cunosc cel mai bine circumstanțele cauzei, fiind subiecți ai raporturilor juridice materiale, iar apariția, modificarea și stingerea raporturilor juridice depind de acțiunile sau inacțiunile lor și, mai rar, de evenimente. Astfel, ei sunt cunoscători direcți ai faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, deci, sunt purtători de informație și pot să comunice instanței, de regulă, detaliat și relativ complet faptele ce au avut loc.

În funcție de interesul procesual, explicațiile părților ca mijloc de probațiune se împart în afirmație și recunoaștere³⁹⁸:

- a. **Afirmația** este comunicarea de către reclamant sau pârât a informației despre faptele de care aceștia sunt ei înșiși interesați să fie constatate. Circumstanțele sunt invocate pentru a

³⁹⁵ Ibidem.

³⁹⁶ Молчанов В.В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве*. Москва: Зерцало-М, 2012, с. 196.

³⁹⁷ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 344-345.

³⁹⁸ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 336.

întemeia pretențiile sau obiecțiile înaintate. Sarcina probațiunii acestor circumstanțe cade pe partea care le invocă. Doar afirmația privind existența anumitor circumstanțe este insuficientă, unele urmând a fi dovedite prin alte probe. Totuși, instanța poate considera suficiente pentru proces circumstanțele determinate în baza explicațiilor uneia dintre părți dacă cealaltă deține proba solicitată de instanță, dar nu o prezintă (art. 131 alin. (2) CPC);

- b. **Recunoașterea sau mărturisirea** este confirmarea de către una din părți a faptelor ce urmează a fi dovedite de cealaltă parte. În acest caz potrivit art. 131 alin. (4) CPC, dacă o parte recunoaște în ședință de judecată sau în cadrul îndeplinirii delegației judiciare faptele pe care cealaltă parte își întemeiază pretențiile sau obiecțiile, aceasta din urmă este degrevată de obligația dovedirii lor. Recunoașterea se consemnează în procesul-verbal al ședinței de judecată. Recunoașterea expusă în scris se anexează la materialele dosarului. Totodată, partea are posibilitatea de a retrage mărturisirea făcută. Renunțarea la recunoașterea efectuată în judecată influențează recunoașterea numai dacă partea care a recunoscut faptele dovedește că mărturisirea lor nu corespunde adevărului, ci este rezultatul unei erori. Numai în acest caz, recunoașterea își pierde valabilitatea. În cazul când instanța judecătorească are îndoieli referitor la recunoașterea efectuată, constatând că s-a procedat astfel pentru tănuirea circumstanțelor reale ale cauzei ori în urma unei înșelăciuni, violențe, amenințări sau erori, ea va respinge, printr-o încheiere, recunoașterea. În acest caz, faptele recunoscute urmează a fi dovedite în baza regulilor generale. Recunoașterea acțiunii sau a faptelor efectuată în primă instanță își păstrează veridicitatea și în instanțele ierarhic superioare.

Având în vedere că părțile sunt cointeresați în soluționarea litigiului, explicațiile lor urmează a fi verificate și evaluate deopotrivă cu celelalte probe. Explicațiile pot fi date oral sau în scris. Dacă partea audiată are mai mulți coparticipanți procesuali, instanța, în funcție de circumstanțele cauzei, determină necesitatea interogării tuturor coparticipanților sau numai a unora din ei.

Depozițiile martorilor.

Proba prin declarațiile martorilor sau proba testimonială reprezintă unul dintre mijloacele de probă frecvent folosite în procesul civil. Martorii sunt persoane străine de proces care relatează, în fața instanței de judecată, fapte sau împrejurări concludente pentru soluționarea cauzei și de care au luat cunoștință personal. Mijlocul de probă îl reprezintă tocmai declarațiile făcute de martor în fața instanței de judecată.

Împrejurările relatate de martor trebuie să fie cunoscute personal de acesta, în sensul că el a participat la încheierea actului sau a asistat la săvârșirea faptei. Declarațiile „din auzite” nu reprezintă

constatări personale ale martorului, ci relatări despre fapte necontrolabile și cu o semnificație îndoielnică. De aceea, asemenea declarații nu pot avea valoare probatorie³⁹⁹.

Situația este însă diferită în cazul așa-numitei mărturii indirecte. În această din urmă situație, faptele relatate de martor sunt cunoscute de el prin intermediul unei persoane determinate, care, la rândul său, a perceput în mod nemijlocit anumite împrejurări. Datorită acestui fapt, asemenea declarații pot fi reținute de instanță ca mijloc de probă, întrucât ele permit o discuție și un control asupra veridicității faptelor.

În acest sens, art. 131 CPC dispune că martor poate fi orice persoană care nu are interes în proces și căreia îi sunt cunoscute, direct sau indirect, fapte referitoare la cauză. Depozițiile martorului nu pot fi considerate probă dacă el nu a cunoscut personal faptele. Solicitantul citării în judecată a unui martor este obligat să demonstreze ce fapte importante pentru soluționarea cauzei poate confirma acest martor și să comunice instanței numele și domiciliul lui.

Persoana citată în calitate de martor este obligată să se prezinte în fața instanței judecătorești la data și la ora stabilită și să depună mărturii veridice. Martorul citat care nu se poate prezenta în instanță din cauză de sănătate, bătrânețe, dizabilitate sau din alte motive pe care aceasta le consideră întemeiate poate fi audiat de instanță la locul aflării sale. Pentru depoziții false făcute cu bună-știință, pentru refuzul sau eschivarea, contrar legii, de a face depoziții, martorul răspunde în conformitate cu legislația penală.

Totuși, datorită stării de sănătate sau calității pe care o deține martorul, legislația stabilește cercul persoanelor care nu pot fi audiate ca martori în judecată. ***Nu pot fi citați în judecată și audiați*** în calitate de martori (*privilegiile absolute*), conform art. 133 CPC:

a) persoanele care, din cauza vârstei fragede ori a dizabilității, nu sunt în stare să înțeleagă just faptele și să depună asupra lor mărturii veridice;

b) slujitorii cultelor, medicii, avocații, executorii judecătorești, notarii, mediatorii și orice alte persoane pe care legea le obligă să păstreze secretul informației confidențiale primite în exercițiul funcțiunii;

c) funcționarii publici și foștii funcționari publici, asupra datelor ce constituie secret ocrotit de lege care le-au parvenit în această calitate, dacă nu au fost degrevați, în modul stabilit, de obligația păstrării lui;

d) persoanele care, în virtutea funcției profesionale, au participat la pregătirea, executarea sau răspândirea publicațiilor periodice, emisiunilor televizate sau radiodifuzate referitor la personalitatea autorului, executorului sau alcătuitorului de materiale ori documente, la informația parvenită de la aceștia în legătură cu activitatea lor, dacă materialele și documentele sunt destinate redacției;

³⁹⁹ Leș I., *op.cit.*, p. 793-794.

e) judecătorii, referitor la problemele apărute în dezbaterile circumstanțelor cauzei în camera de deliberare la pronunțarea hotărârii sau sentinței.

În cazul privilegiilor relative persoanele sunt în drept de a face depoziții sau de a refuza de a face acest lucru. Conform art. 134 CPC, *sunt în drept să refuze de a face depoziții* în calitate de martor în judecată:

a) soțul împotriva soției, soția împotriva soțului, inclusiv cei divorțați, copiii, inclusiv cei adoptați (înfițați), împotriva părinților, părinții împotriva copiilor, inclusiv celor adoptați (înfițați);

b) frații și surorile unul împotriva altuia, buneii împotriva nepoților, nepoții împotriva bunelor;

c) logodnicii, concubinii unul împotriva altuia;

d) persoana ale cărei depoziții pot cauza prejudicii materiale sau morale martorului sau persoanelor cu care se află în relațiile menționate la lit. a), b) și c);

e) persoana ale cărei depoziții pot duce la dezonorarea sau pot crea un pericol de urmărire administrativă sau penală lor sau persoanelor cu care se află în relațiile specificate la lit. a), b) și c);

f) persoanele care nu pot depune mărturie fără a dezvălui secretul profesional sau comercial;

g) deputații – referitor la datele care le-au devenit cunoscute în virtutea îndeplinirii obligațiilor de deputat;

h) Avocatul Poporului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, adjuncții Avocatului Poporului și funcționarii Oficiului Avocatului Poporului – referitor la faptele care le-au devenit cunoscute în exercițiul împuternicirilor.

Martorul care refuză a depune mărturii este obligat să declare în scris refuzul până la depunerea mărturiilor, documentând motivele refuzului. Instanța înștiințează părțile despre refuzul martorului. Refuzul martorului de a depune mărturii expus oral în ședința de judecată se consemnează în procesul-verbal al ședinței. Dacă refuză să facă depoziții fără a indica motivele sau dacă motivele sunt considerate de instanță ca fiind neîntemeiate, martorul poate fi supus unei amenzi.

Modalitatea de audiere a martorilor este expusă de art. 216-221 CPC. Fiecare martor este audiat separat și, de regulă, audierea martorului are loc în sala de ședințe. Ca excepție, în cazul imposibilității de a se prezenta în ședință, la cererea participanților, a martorului sau din oficiu, instanța poate dispune audierea martorului prin intermediul videoconferinței.

Înainte de audiere, președintele ședinței constată atitudinea martorului față de participanții la proces și îi propune să comunice instanței tot ceea ce cunoaște personal despre subiectul audierii. Martorului i se pot pune întrebări cu permisiunea președintelui ședinței de judecată. Prima care pune întrebări este persoana la a cărei cerere a fost citat martorul și reprezentantul acesteia, urmează ceilalți participanți la proces și reprezentanții lor. Judecătorii au dreptul să pună întrebări martorului în orice moment al audierii lui.

În timpul depozițiilor, martorul se poate folosi de însemnări în cazul în care depozițiile lui se referă la cifre și date. Însemnările se prezintă instanței și participanților la proces și pot fi anexate la dosar în baza unei încheieri judecătorești. Audierea martorului se înregistrează audio și, după caz, video, cu anexarea suportului digital al înregistrării declarațiilor la materialele dosarului, fapt care se consemnează în procesul-verbal al ședinței. După audiere, martorul părăsește sala de ședințe, dacă instanța nu decide altfel.

În mod particular, legislația reglementează modalitatea de audiere a martorului minor (art. 218 CPC) și a martorului cu dizabilități (art. 219 CPC).

La audierea martorului în vârstă de până la 14 ani ori, când instanța judecătorească găsește de cuviință, la audierea martorului în vârstă de la 14 până la 16 ani, va fi citat să asiste un pedagog. Sunt citați, după caz, și părinții sau reprezentantul legal al minorului. Persoanele menționate, precum și participanții la proces, pot, cu permisiunea președintelui ședinței, să pună întrebări martorului, să-și expună considerentele referitor la persoana martorului și la conținutul depozițiilor lui. În cazuri excepționale, când trebuie constatate unele circumstanțe ale cauzei, instanța judecătorească poate dispune, printr-o încheiere, ascultarea minorului în camera de deliberare fără ca părțile sau alte persoane să fie de față. După revenirea completului de judecată în sala de ședințe, participanților la proces li se comunică depozițiile martorului minor. După ce a fost audiat, martorul în vârstă de până la 16 ani părăsește sala de ședințe dacă instanța nu consideră că prezența lui este necesară.

Dacă martorul ce urmează a fi audiat de instanță este cu deficiențe de auz sau de vorbire ori dacă, din alte motive, nu se poate exprima, întrebările și răspunsurile se fac în scris și se anexează la procesul-verbal, iar dacă nu poate citi și scrie, se folosește de un interpret.

Înscrisurile.

Prevederile art. 137 CPC, menționează că înscrisul reprezintă orice document, act, convenție, contract, certificat, scrisoare de afacere ori scrisoare personală, alt material expus în scris cu litere, cifre, semne grafice, precum și primit prin fax, poștă electronică ori prin alt mijloc de comunicare sau în alt mod ce permite citirea informației care se referă la circumstanțe importante pentru soluționarea cauzei și care pot confirma veridicitatea lor. Tot sunt considerate ca înscrisuri sentințele, hotărârile și alte acte judecătorești, procesele-verbale ale actelor procedurale, procesele-verbale ale ședințelor judiciare, anexele (scheme, proiecte, desene etc.) la procesele-verbale ale actelor procedurale.

Înscrisul reprezintă orice declarație despre un act sau fapt juridic *stricto sensu*, făcută prin scriere de mână, dactilografieră, litografieră, imprimare pe hârtie sau pe orice alte material⁴⁰⁰.

Înscrisurile sunt clasificate după mai multe criterii⁴⁰¹:

⁴⁰⁰ Măgureanu F. *Înscrisurile. Mijloace de probă în procesul civil*. București: Editura All, 1998, p. 43-44.

⁴⁰¹ Fodor M., *op.cit.*, p. 156-169.

- a) în cazul în care înscrisul a fost întocmit cu intenția de a fi folosit ca mijloc de probă într-un eventual litigiu, el se numește înscris preconstituit. Dacă nu a fost întocmit cu un astfel de scop, dar este utilizat pentru dovedirea raportului juridic litigios, înscrisul se numește nepreconstituit;
- b) după scopul pentru care au fost întocmite, înscrisurile preconstituite sunt: originare (primordiale), întocmite în scopul constatării încheierii, modificării sau stingerii unui raport juridic; recognitive, întocmite în scopul recunoașterii existenței unui înscris originar pierdut, pentru a-l înlocui; confirmative, întocmite pentru a confirma un act juridic lovit de nulitate relativă;
- c) în funcție de modul de întocmire, înscrisurile preconstituite sunt autentice și sub semnătură privată;
- d) după raportul dintre ele, înscrisurile se împart în înscrisuri originale și copii. Atunci când originalul există, copia legalizată face dovadă despre cuprinsul originalului, prezentarea acestuia putând fi cerută oricând.

Majoritatea legislațiilor reglementează proba prin înscrisuri tocmai datorită avantajelor pe care le prezintă. Înscrisurile de întocmesc înainte de ivirea litigiului și sunt folosite ulterior pentru dovedirea raporturilor juridice dintre părți. De aceea, ele se impun chiar de la început ca mijloace de probă care conservă cu obiectivitate acte și fapte petrecute în trecut.

Înscrisurile prezintă și alte avantaje importante: se bucură de o mare credibilitate, întrucât sunt întocmite înainte de ivirea oricărui litigiu; declarațiile cuprinse în înscrisuri nu sunt supuse unor alterări sau deformări datorate unor factori subiectivi (memorie, posibilitate de corupere etc.), astfel cum s-ar putea întâmpla în cazul probei testimoniale; valoarea probatorie a înscrisurilor nu se poate altera cu trecerea timpului.⁴⁰²

Înscrisurile se depun în judecată de către părți și de alți participanți la proces. La solicitarea acestora, înscrisurile sunt reclamate de instanță părților, altor participanți la proces, precum și persoanelor care nu sunt participanți la proces. Dacă participantul la proces nu execută încheierea judecătorească privind prezentarea înscrisurilor și pe parcursul examinării cauzei se constată că acestea sunt deținute de participant, dar nu au fost prezentate, instanța poate considera dovedite afirmațiile participantului care a solicitat prezentarea, cu privire la cuprinsul înscrisurilor reclamate.

Înscrisul se depune în original sau în copie autenticată în modul stabilit de lege, indicându-se locul de aflare a originalului. Înscrisul se depune în original când, conform legii sau unui alt act normativ, circumstanțele cauzei trebuie confirmate numai cu documente în original și când, ca urmare a soluționării cauzei, înscrisul își pierde efectul juridic sau când copiile de pe documentul prezentat au cuprinsuri contradictorii, precum și în alte cazuri când instanța consideră necesară prezentarea

⁴⁰² Leș I., *op.cit.*, p. 761.

originalului. Dacă, în conformitate cu afirmațiile părții interesate, documentul în original se află pe mâna părții adverse, probațiunea se efectuează prin înaintarea unui demers privind obligarea părții adverse la prezentarea lui în original. În cazul în care partea adversă nu execută încheierea judecătorească privind prezentarea documentului în original, se va utiliza copia de pe original, prezentată de persoana interesată dacă legea nu prevede altfel. Instanța va aprecia forța probantă a copiei autentificate după intima ei convingere.

Copiile de pe documentele prezentate în judecată de către participantul la proces se înmânează participanților la proces care nu dispun de ele. Partea care a prezentat un document sau un alt înscris pentru a dovedi anumite circumstanțe poate renunța la acest mijloc de probațiune numai cu consimțământul părții adverse.

Aprecierea înscrisurilor se efectuează atât sub aspectul conținutului acestui mijloc de probă, cât și sub aspectul autenticității înscrisului. În acest sens, art. 139 CPC arată că la evaluarea documentelor și altor înscrisuri, instanța judecătorească trebuie să se încredințeze, în raport cu alte probe, că documentul ori un alt înscris este emis de autoritatea autorizată, că este semnat de persoana împuternicită, că documentul conține toate elementele prescriptibile unor astfel de documente.

La constatarea veridicității copiei de pe document sau de pe un alt înscris, instanța judecătorească verifică procedeul tehnic de copiere, garantarea identității cuprinsului copiei cu cel al originalului, modul de conservare a copiei. Instanța judecătorească nu poate considera dovedit un fapt adevărat numai prin copia de pe document, dacă originalul este pierdut, iar copiile de pe el prezentate de părți nu sunt identice, rămânând imposibilă determinarea prin intermediul altor probe a adevăratului cuprins al originalului.

Cu toate acestea, puterea probantă a documentului sau a unui alt înscris deteriorat (cu ștersături, radieri, completări etc.) se stabilește de instanță după intima ei convingere.

După ce hotărârea judecătorească devine irevocabilă, înscrisul se restituie, la cerere, persoanei care l-a prezentat, la dosar anexându-se copia de pe el, autentificată de judecător. Nu se restituie înscrisul care și-a pierdut efectul juridic pentru persoana care a prezentat actul. Însă, cu acordul instanței judecătorești, înscrisurile pot fi restituite anterior devenirii irevocabile a hotărârilor judecătorești.

Probele materiale.

Probele materiale sunt diferitele obiecte care, prin aspect, calitate, proprietăți, însușiri, schimbări, loc de aflare sau prin alte caracteristici, pot servi la constatarea circumstanțelor importante pentru soluționarea cauzei (art. 142 alin. (1) CPC).

Probele materiale pot fi o varietate de obiecte ale lumii înconjurătoare. Numărul lor nu poate fi prevăzut exhaustiv de lege. Totuși, în literatura de specialitate probele materiale s-au împărțit în trei grupe⁴⁰³:

- a) obiectele ce sunt și obiecte materiale ale litigiului (de exemplu, bunurile în privința cărora reclamantul pretinde de a fi restituite, porțiunea de teren aflată în litigiu etc.). În cazul acestor probe materiale pot avea importanță probatorie însușiri cum ar fi valoarea bunurilor, calitatea și caracteristicile lor, volumul și locul de aflare;
- b) produsele necalitative, obiecte deteriorate, mărfurile ce și-au pierdut parțial sau total calitatea ș.a. Acestea pot să indice calitatea produselor destinate pentru consum, dar și caracterul activității desfășurate de către pârât sau de intervenientul accesoriu care s-a alăturat acestuia;
- c) documentele originale sau documentele falsificate (de exemplu, un document ce conține anumite ștersături).

Fiind diferite prin natura lor, toate aceste probe sunt importante nu prin conținutul lor ca și în cazul înscrisurilor, ci după însușirile pe care le au (forma exterioară, modificări, locul de aflare, în posesia cui se află acestea). Potrivit art. 143 alin. (1) CPC, probele materiale (inclusiv valorile valutare) se păstrează la dosar ori se predau în camera de păstrare a instanței judecătorești, însoțite de un registru special. Instanța ia măsuri pentru păstrarea lor intactă.

Prin urmare, probele materiale se deosebesc de înscrisuri prin faptul că informația importantă pentru constatarea circumstanțelor privind soluționarea cauzei nu este redată cu litere, cifre sau alte semne grafice, dar prin însușirile pe care acestea le poartă. Importanța acestei diferențieri este că deseori un act scris poate avea calitatea de probă materială (de exemplu, un act scris conține anumite ștersături).⁴⁰⁴

Determinarea probelor materiale înseamnă desemnarea obiectelor de cercetare și stabilirea faptelor care urmează a fi dovedite prin aceste probe. Instanța judecătorească poate dispune atragerea de specialiști și experți la cercetarea probelor materiale. Dacă proba materială nu poate fi prezentată în instanța de judecată, atunci probele se cercetează de către instanța de judecată la locul aflării lor sau în alt loc determinat de instanță, fiind înregistrate video, fotografiate și, după caz, sigilate. Ora, data și locul cercetării la fața locului se consemnează într-un proces-verbal, întocmit la fața locului. Dacă este cazul, procesul-verbal va cuprinde și alte elemente relevante referitoare la obiectele cercetate, care nu pot fi redade prin filmare sau fotografiere. Cercetarea la fața locului se face cu concursul participanților la proces, în prezența specialiștilor și experților, după caz.

⁴⁰³ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 346.

⁴⁰⁴ Ibidem.

În situația în care proba materială este perisabilă, instanța o examinează de urgență la locul ei de aflare. După aceasta se dispune restituirea ei către persoana care le-a prezentat ori remiterea către organizația care le poate folosi la destinație. În ultimul caz, proprietarului îi pot fi restituite obiecte de același gen și calitate ori valoarea lor. Participanții la proces sunt înștiințați despre locul, data și ora examinării probei materiale perisabile. Neprezentarea acestora, înștiințați în mod legal, nu împiedică examinarea probei. Datele referitoare la examinarea probelor materiale perisabile se consemnează într-un proces-verbal, care se anexează la dosar.

Regulile cuprinse în art. 145 CPC stabilesc că după ce hotărârea judecătorească rămâne irevocabilă, probele materiale (inclusiv valorile valutare) se restituie persoanelor care le-au prezentat ori se remit celor cărora instanța le-a declarat dreptul asupra lor, ori se comercializează în modul stabilit de instanță. Obiectele care, potrivit legii, nu se pot afla în posesiunea persoanelor fizice se remit persoanelor juridice respective. În unele cazuri, probele materiale, după ce sunt examinate de instanța judecătorească, se restituie, la cerere, persoanelor care le-au prezentat, chiar înainte de terminarea procesului, dacă aprobarea cererii nu creează impedimente în soluționarea cauzei. Referitor la distribuirea probelor materiale înainte de adoptarea hotărârii, instanța judecătorească emite o încheiere, care nu poate fi atacată cu recurs.

Înregistrările audio-video.

Înregistrările audio-video pot fi de două tipuri: înregistrări audio și video⁴⁰⁵.

Înregistrările audio pot fi definite ca fiind acea informație sub formă de sunete sau combinații de sunete ori a altor manifestări similare a sunetelor, percepute de om cu ajutorul organelor auditive, care este imprimată pe suport material și poate fi reprodusă cu utilizarea mijloacelor tehnice, de orice fel difuzând informația în modul în care a fost formată.

Înregistrările video reprezintă informația vizuală (manifestare a unui fenomen, imagini percepute de om cu ajutorul organelor vederii) și, totodată, fonograma imprimată pe unul sau pe mai multe suporturi materiale interdependente. Această informație, de asemenea, trebuie să aibă caracteristica posibilității reproducerii lor cu ajutorul mijloacelor tehnice. Ambele timpuri de înregistrări trebuie să fie formate cu respectarea condițiilor tehnice normale care nu ar denatura informația, de exemplu s-a făcut montaj care schimbă realitatea circumstanțelor.

Prin înregistrările audio-video se asigură⁴⁰⁶:

- fixarea unui volum enorm de informație, a unor spații largi, a multor obiecte în toată complexitatea lor, poziția lor reciprocă, este posibilă totodată fie fixarea generală, fie cea

⁴⁰⁵ Prisac A. *Înregistrările audio-video în procesul civil (domeniu, competență, procedură)*. În: *Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova* nr. VI/2020, p. 27.

⁴⁰⁶ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 374-375.

selectivă, detaliată, care ar permite demonstrarea imaginii obiectelor ce prezintă importanță deosebită pentru soluționarea cauzei;

- înregistrarea imaginii obiective a bunului, a unei acțiuni, inacțiuni în strictă conformitate cu legile fizice ale opticii, fixând caracteristicile generale și particulare ale obiectului, în stare statică sau dinamică;
- aprecierea informației auditive, dar și a celei vizuale, în culori, cu claritate, conținând circumstanțe și detalii ce pot deveni importante, exteriorizarea atitudinilor și relațiilor interumane;
- reconstituirea faptelor din trecut, obiecte care nu mai există din cauza alterării, consumării sau distrugerii;
- fixarea oricărui tip de informație probatorie.

Persoana care prezintă o înregistrare audio-video pe un suport electronic sau de altă natură ori solicită reclamarea unor astfel de înregistrări este obligată să indice persoana care a efectuat înregistrarea, timpul și condițiile înregistrării. Nu poate servi ca probă înregistrarea audio-video ascunsă dacă nu este permisă prin lege.

Suporturile înregistrărilor audio-video se păstrează în instanță judecătorească, însoțite de un registru special. Instanța ia măsuri pentru păstrarea lor intactă. După ce hotărârea judecătorească devine irevocabilă, suporturile înregistrărilor audio-video pot fi restituite persoanei care le-a prezentat. În cazuri excepționale, instanța le poate restitui printr-o încheiere și până la data devenirii irevocabile a hotărârii.

Concluziile experților.

Expertiza judiciară reprezintă activitate de cercetare științifico-practică, efectuată în cadrul procesului civil în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman, ce pot servi drept probe.

Conform art. 148 alin. (1) CPC, pentru elucidarea unor aspecte din domeniul științei, artei, tehnicii, meșteșugurilor artisanale și din alte domenii, apărute în proces, care cer cunoștințe speciale, instanța dispune efectuarea unei expertize, la cererea părții sau a unui alt participant la proces, iar în cazurile prevăzute de lege, din oficiu. Actele reviziei ori ale inspecțiilor departamentale, precum și raportul scris al specialistului, nu pot înlocui raportul de expertiză și nici exclude necesitatea efectuării expertizei în aceeași problemă.

Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016⁴⁰⁷ definește expertul judiciar ca o persoană calificată și abilitată, conform legii, să efectueze expertize și să formuleze concluzii în specialitatea în care este autorizată, cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, organismul și psihicul uman, și care este inclusă în Registrul de stat al experților judiciari.

Obiectul de cercetare al expertizei judiciare îl constituie lucrurile, substanțele, urmele, documentele, faptele, fenomenele, circumstanțele, corpul și psihicul uman, care sunt examinate în vederea descoperirii adevărului. Expertiza judiciară nu soluționează probleme privind legalitatea sau ilegalitatea faptelor săvârșite de persoanele fizice și juridice.

Legislația reglementează mai multe tipuri de expertize judiciare (art. 27-35 Legea nr. 68/2016). Respectiv, avem următoarea clasificare a expertizelor judiciare:

1) În funcție de consecutivitatea efectuării cercetărilor:

- *Expertiza primară* este expertiza efectuată de către un expert judiciar sau de către o comisie de experți judiciari pentru prima dată, în cazul în care obiectul de cercetare nu a mai fost supus anterior, în cadrul unui proces, vreunei expertize de aceeași specializare.
- *Expertiza repetată* este expertiza care se efectuează cu privire la aceleași obiecte, fapte, circumstanțe și care soluționează aceleași întrebări formulate la efectuarea expertizei primare și/sau suplimentare. Expertiza repetată se dispune în cazul în care concluziile expertizei primare și/sau suplimentare au fost apreciate de ordonatorul expertizei ca fiind neîntemeiate sau în privința cărora există îndoieli referitoare la veridicitatea acestora, iar deficiențele nu pot fi înlăturate prin audierea expertului judiciar care a efectuat expertiza. La efectuarea expertizei repetate, toate chestiunile examinate în cadrul expertizei anterioare se examinează din nou.

2) După volumul de cercetări:

- *Expertiza de bază* este expertiza în care se efectuează volumul principal de examinare.
- *Expertiza suplimentară* se dispune în cazul în care concluziile expertului sunt incomplete și necesită explicații sau completări ori atunci când apar întrebări noi referitoare la circumstanțele examinate și, în toate cazurile, răspunsurile nu pot fi obținute prin audierea expertului. Expertiza judiciară se consideră a fi incompletă dacă expertul nu a cercetat toate obiectele sau dacă nu a răspuns la toate întrebările prezentate spre soluționare.

3) După numărul de experți participanți la cercetări:

- *Expertiza individuală* este efectuată de un singur expert judiciar, în unul sau mai multe domenii de specializare a expertizei judiciare.

⁴⁰⁷ Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162 din 10.06.2016.

- *Expertiza în comisie* este expertiza efectuată de către experți judiciari din același domeniu sau din domenii diferite ale expertizei judiciare. Expertiza în comisie se dispune în cazul în care examinările au un caracter complex ori sunt voluminoase sau dacă există expertize efectuate anterior care prezintă concluzii divergente. În cadrul expertizei în comisie pot fi formulate întrebări referitoare la cauzele divergențelor între concluziile expertizelor anterioare.

4) În funcție de complexitatea domeniilor științifice aplicate la efectuarea expertizelor judiciare:

- *Expertiza monospecializată*, ale cărei cercetări se efectuează cu aplicarea cunoștințelor dintr-un singur domeniu al științei, tehnicii sau alt domeniu al activității umane.
- *Expertiza complexă* se efectuează în cazurile în care pentru elucidarea faptelor sau circumstanțelor cauzei sunt necesare concomitent cunoștințe din mai multe domenii ale științei, tehnicii sau din alte domenii ale activității umane. Expertiza complexă se poate efectua fie de către o comisie de experți calificați în diferite genuri de expertiză, fie de către un singur expert calificat în mai multe genuri de expertiză.

La dispunerea efectuării expertizei, părțile aleg, de comun acord, expertul sau instituția de expertiză care urmează să fie desemnată de instanță să efectueze expertiza. În lipsa acordului părților, instanța desemnează expertul sau instituția care urmează să efectueze expertiza. Dacă în încheierea privind efectuarea expertizei judiciare este indicată doar instituția care urmează să efectueze expertiza, conducătorul instituției în cauză numește expertul și informează în acest sens instanța care a dispus expertiza.

După desemnarea expertului, instanța judecătorească convoacă o ședință cu participarea părților, în cadrul căreia se stabilește legătura dintre expert și părți, etapa la care părțile pot fi admise să participe la investigațiile expertului, se aduce la cunoștință părților obiectul expertizei judiciare și întrebările la care expertul urmează să ofere răspunsuri și li se explică faptul că au dreptul de a face observații cu privire la aceste întrebări și de a cere modificarea sau completarea lor (art. 150 CPC).

Părțile și ceilalți participanți la proces au dreptul să formuleze și să prezinte în instanță întrebări adresate expertului, însă numai instanța stabilește definitiv întrebările asupra cărora expertul urmează să se pronunțe. Instanța este obligată să motiveze respingerea întrebărilor propuse expertului de către părți și de către alți participanți la proces. Părțile și alți participanți la proces au dreptul să ia cunoștință de încheierea instanței de judecată privind efectuarea expertizei, să propună consemnarea în încheierea judecătorească a unor întrebări asupra cărora expertul urmează să se pronunțe, să înainteze expertului recuzări, să participe la investigațiile expertului, să ia cunoștință de raportul de expertiză, să solicite instanței ordonarea efectuării unei expertize judiciare primare, de bază, individuale, monospecializate sau repetate, suplimentare, în comisie, complexe și a altor tipuri de expertiză conform legislației.

Expertiza se efectuează de către expertul sau experții desemnați. Raportul de expertiză se elaborează în scris. Raportul de expertiză va cuprinde descrierea amplă a investigațiilor și concluziile pe marginea lor, răspunsul la întrebările instanței judecătorești. În cazul în care constată, pe parcursul efectuării expertizei, existența unor circumstanțe importante pentru soluționarea cauzei referitor la care nu i s-au pus întrebări, expertul este în drept să includă în raport deducțiile sale asupra lor. Raportul de expertiză este examinat în ședință de judecată și evaluat în ansamblu cu celelalte probe. Părțile și alți participanți la proces sunt în drept să obiecteze împotriva raportului de expertiză și împotriva altor probleme ce țin de acesta.

În situația în care expertul desemnat este ferm convins că nu poate rezolva, în baza cunoștințelor lui speciale sau a nivelului de cunoștințe, sarcinile puse în fața sa ori că materialele prezentate îi sunt insuficiente pentru cercetări și deducții, expertul se abține în scris să efectueze expertiza, menționând motivele. Expertul restituie totodată instanței judecătorești materialele care i-au fost prezentate pentru expertiză.

9. Asigurarea probelor

*Asigurarea probelor reprezintă împlinirea anumitor acte de procedură pentru fixarea informației ce este furnizată de anumite probe pentru a preveni dispariția ori imposibilitatea administrării în viitor a acestor probe*⁴⁰⁸.

În acest sens, art. 127 CPC dispune că participanții la proces interesați să prevină dispariția ori imposibilitatea administrării în viitor a unei probe utile pentru dovedirea pretențiilor pot cere instanței judecătorești asigurarea probei. Asigurarea se face prin audierea martorului, efectuarea expertizei, cercetarea la fața locului și prin alte modalități. Asigurarea probelor înainte de intentarea procesului în instanță judecătorească se efectuează de executorii judecătorești, de notari, de persoanele oficiale ale misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova în privința cetățenilor Republicii Moldova, în modul prevăzut de legislația în vigoare, sau de judecători.

Respectiv, cererea de asigurare a probelor se poate face pe cale principală, înainte de existența unui proces sau pe cale incidentală, atunci când există un proces, dar acesta nu a ajuns la momentul administrării probelor⁴⁰⁹.

Cererea de asigurare a probelor se depune la instanța care judecă cauza sau, după caz, la executorul judecătorească ori la notarul de la locul îndeplinirii actelor de procedură în vederea asigurării probelor. În cererea de asigurare a probelor se indică esența cauzei, datele părților, inclusiv domiciliul ori sediul lor, probele a căror asigurare se cere, faptele ce urmează a fi confirmate sau infirmate prin

⁴⁰⁸ Prisac A. *Drept procesual civil...*, p. 350.

⁴⁰⁹ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 344.

aceste probe, motivul solicitării asigurării probelor. Cererea de asigurare a probelor se soluționează de instanța printr-o încheiere.

Procedura de asigurare a probelor de către instanța judecătorească este reglementată de art. 129 CPC. Așadar, persoana interesată, alți participanți la proces se înștiințează despre locul, data și ora asigurării probei. Neprezentarea lor însă nu împiedică luarea măsurilor de asigurare a probei. În cazul pericolului de întârziere, instanța examinează cererea de asigurare a probei de îndată, fără citarea părților. În astfel de cazuri, încheierea de asigurare se comunică părților și altor persoane interesate.

Încheierea, procesele-verbale și toate probele adunate în cadrul asigurării lor se trimit instanței care judecă cauza, înștiințând despre aceasta participanții la proces. Documentele executorii eliberate de instanța de judecată prin care s-a dispus asigurarea probelor se pun în executare prin intermediul executorului judecătoresc.

Măsurile de asigurare a probelor se consideră nule în cazul în care reclamantul nu intenționează în termen de 20 de zile lucrătoare o acțiune în instanță judecătorească privind încălcarea drepturilor. De asemenea, măsurile de asigurare a probelor se anulează, la cerere:

- a) ca urmare a oricărei acțiuni sau inacțiuni prejudiciabile a reclamantului;
- b) în cazul în care se constată că nu există încălcare sau tentativă de încălcare a unui drept asupra obiectelor de proprietate intelectuală;
- c) potrivit unei hotărâri judecătorești;
- d) în alte cazuri prevăzute de lege.

Pe lângă instanța de judecată, subiecte care pot efectua procedura de asigurare a probelor sunt executorii judecătorești, notarii și de persoanele oficiale ale misiunilor diplomatice ale RM.

Executorul judecătoresc, la solicitarea persoanei interesate, poate constata orice fapt și stare de fapt, inclusiv în vederea executării încheierii de asigurare a probelor. Constatarea se face printr-un act care are forță probantă. Faptele constatate prin actul întocmit de executorul judecătoresc pot fi utilizate ca probe în procesul de judecată. Ele nu necesită a fi probate suplimentar, fiind valabile până la proba contrară. La întocmirea actului de constatare, executorul judecătoresc va reflecta doar stările și faptele prezente obiectiv, fără a formula concluzii și aprecieri. La constatarea faptelor și a stărilor de fapt, executorul este în drept să utilizeze mijloace tehnice.

Notarul poate efectua asigurarea probelor, la cererea persoanelor interesate, în scopul prevenirii dispariției ori imposibilității administrării în viitor a unei probe utile pentru dovedirea pretențiilor și justificarea obiecțiilor pentru justa soluționare a pricinii într-un viitor proces civil, pentru procedura specială, sau în arbitraj. Procedura de asigurare a probelor de către notar este detaliată de prevederile art. 66 din Legea nr. 246/2018⁴¹⁰. Solicitantul asigurării probelor depune o cerere la notar

⁴¹⁰ Legea privind procedura notarială nr. 246 din 15.11.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 30-37 din 01.02.2019.

care conține numele, numărul de identificare de stat (IDNP) și domiciliul sau sediul solicitantului, esența pricinii, datele persoanelor care vor participa în proces, domiciliul sau sediul acestora, probele a căror asigurare se cere.

În cazul asigurării probelor cu martori, cererea depusă la notar, suplimentar, va cuprinde numele și domiciliul persoanelor care urmează să depună depoziții în calitate de martori, motivul solicitării asigurării probelor, faptele ce urmează a fi confirmate sau infirmate prin aceste probe. Depozițiile persoanei audiate în calitate de martor se consemnează într-un proces-verbal. Fiecare filă a procesului-verbal se întocmește în 2 exemplare, se semnează de martor, iar ultima filă se semnează de martor și persoanele participante la audiere, semnătura cărora se legalizează de către notar. Un exemplar al procesului-verbal se eliberează solicitantului asigurării probei cu martori, iar al doilea exemplar se păstrează în arhiva notarului.

Solicitantul asigurării probelor, după ce va conveni cu notarul locul, data și ora asigurării probelor, va înștiința celelalte persoane interesate despre acestea. Ne reprezentarea persoanelor interesate nu va constitui un obstacol la asigurarea probelor. Faptul înștiințării se confirmă de către solicitant printr-o declarație pe proprie răspundere. În cazul pericolului de întârziere sau în cazul imposibilității de a determina cine va participa ulterior în proces, notarul are dreptul să asigure probele fără înștiințarea persoanelor interesate. În acest caz, motivul neinformării persoanelor interesate va fi indicat în procesul-verbal de audiere a martorului sau de cercetare a probelor.

10. Delegațiile judecătorești

Delegația judecătorească reprezintă modalitatea de obținere și cercetare a probei aflate în afara circumscripției instanței care soluționează cauza. Procedura de efectuare a delegațiilor judecătorești reprezintă, ca și asigurarea probelor, o excepție de la principiul cercetării nemijlocite a probelor⁴¹¹.

Delegațiile judecătorești pot fi de două feluri: delegații judecătorești naționale și delegații judecătorești internaționale.

Delegațiile judecătorești naționale se adresează unei instanței judecătorești din Republica Moldova, altele decât cea care examinează cauza. În cazul necesității de a aduna probe ori de a înmâna acte judiciare într-un alt oraș, municipiu sau raion, instanța care judecă cauza dă instanței judecătorești respective, prin încheiere, o delegație pentru efectuarea unor anumite acte de procedură.

În încheierea privind delegația judecătorească, potrivit art. 125 alin. (2) CPC, se indică fondul cauzei, datele referitoare la părți, inclusiv domiciliul sau locul aflării lor, circumstanțele ce urmează a

⁴¹¹ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 393.

fi clarificate și probele pe care trebuie să le adune instanța executoare a delegației. Această încheiere este obligatorie pentru instanța căreia îi este adresată și trebuie să fie îndeplinită în regim prioritar.

Delegația judecătorească se îndeplinește în ședință de judecată. Participanților la proces li se comunică locul, data și ora ședinței. Neprezentarea lor însă nu împiedică îndeplinirea delegației. Procesele-verbale și probele adunate în legătură cu îndeplinirea delegației se remit imediat instanței care judecă cauza. În cazul în care participanții la proces, martorii sau experții care au depus mărturia, au dat explicații ori au expus concluzii în fața instanței executoare a delegației se prezintă în fața instanței care judecă cauza, ei depun mărturia, dau explicații, expun concluzii conform regulilor generale.

Delegațiile judecătorești străine se transmit instanțelor judiciare străine în vederea efectuării diferitelor acte de procedură în conformitate cu legislația Republicii Moldova și cu tratatele internaționale la care aceasta este parte. În situația delegațiilor judecătorești străine, instanța de judecată este obligată să suspende procesul până la efectuarea actelor de procedură de către instanța străină.

Ordinea de executare a delegațiilor judecătorești străine se stabilește de fiecare stat în parte prin legislația internă, dar și prin convențiile, tratatele și acordurile interstatale. În prezent, sunt două **modalități de contactare** între instanțele judecătorești străine⁴¹²: calea diplomatică (consulară) și calea simplificată.

Procedura diplomatică se aplică între statele europene participante la Convenția privind procedura civilă de la Haga din 1954, dar care nu au aderat la Convenția de la Haga privind notificarea și comunicarea în străinătate a actelor judiciare și extrajudiciare în materie civilă și comercială din 15 noiembrie 1965, Convenția de la Haga privind obținerea probelor din străinătate în materie civilă și comercială din 18 martie 1970, precum și în cazul când procedura diplomatică (consulară) este prevăzută de tratatul bilateral al părților: instanța de judecată a RM – Ministerul Justiției al RM – Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene a RM – Ambasada (Consulatul) RM în statul străin – Ministerul de Externe al statului străin – instanța judecătorească străină.

Procedura simplificată constă în excluderea din lanțul menționat a verigilor Ambasada (Consulatul) RM, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene a RM și Ministerul de Externe al statului străin. Această procedură se aplică în relațiile dintre instanțele judecătorești ale statelor participante la Convențiile de la Haga din 1961, 1965, 1970, între instanțele judecătorești ale statelor participante la Convenția de la Minsk (1993) și între instanțele judecătorești ale statelor participante la Convenția de la Chișinău (2002) sau dacă acest procedeu este prevăzut de acordurile (tratatele) bilaterale ale statelor respective.

⁴¹² Ibidem, p. 394-395.

Întrebări

1. Ce presupune conceptul probațiunii judiciare?
2. Care sunt etapele probațiunii? Prezentați scurta descriere a lor.
3. În ce constă obiectul probațiunii judiciare? Ce fel de fapte trebuie stabilite în cadrul probațiunii?
4. Ce înțelegeți prin fapte notorii (unanim recunoscute) și care sunt condițiile pentru ca un fapt să fie notoriu?
5. Stabiliți particularitățile recunoașterii faptelor de către cealaltă parte.
6. Cum este repartizată sarcina probațiunii judiciare?
7. Care sunt efectele neîndeplinirii obligației de probațiune judiciară?
8. Ce reprezintă proba judiciară?
9. Care este importanța admisibilității probelor? Ce probe sunt admisibile în procesul civil?
10. Care sunt regulile de apreciere a probelor?
11. În ce constau explicațiile părților și intervenienților ca mijloace de probă?
12. Cum se administrează proba testimonială în procesul civil?
13. Ce persoane nu pot fi citate și audiate în calitate de martori?
14. Care este diferența între înscrisuri și probele materiale?
15. Cum are loc dispunerea expertizei în procesul civil?
16. Care este procedura de asigurare a probelor până la intentarea procesului civil?
17. Care sunt modalitățile de efectuare a delegațiilor judecătorești străine?

Spețe

1. Ilie Castraveț s-a adresat în judecată cu o acțiune către Mihai Gondea privind declararea nulității contractului de vânzare-cumpărare a casei de locuit din suburbia Chișinăului și evacuarea pârâtului din respectivul imobil, din motivul că realmente el a dat casa în chirie.

Pârâtul a înaintat o acțiune reconvențională către reclamant, solicitând recunoașterea valabilității contractului de vânzare-cumpărare a casei în litigiu.

În explicațiile sale reclamantul a menționat că a dat în locațiune pârâtului casa sa. Pârâtul însă afirma că realmente el a procurat de la reclamant casa din suburbie și a cerut instanței să audieze în calitate de martori câteva persoane. În cadrul ședinței de judecată, au fost administrate următoarele mijloace de probație:

- O recipisă din 12.07.2003, eliberată de către reclamantul Castraveț și confirmată oral de către soția și fiul său, prin care acesta recunoștea că a primit de la pârât „banii pe casa”.

- Testamentul întocmit de către reclamant la aceeași dată 12.07.2003 prin care acesta testa casa din suburbie pârâtului.
- Documentele care confirmau achitarea regulată de către pârât a ratelor de asigurare pentru casă, începând cu 12.07.2003.
- Depozițiile martorilor – vecinii pârâtului – precum că acesta a folosit din iulie 2003 casa și lotul de pământ aferent.

Calificați fiecare mijloc de probație din speță ca fiind direct sau indirect, primar sau secundar, autentic sau copie. Apreciați puterea probantă a fiecăreia din probele administrate în cazul dat.

2. Care dintre probe sunt pertinente pentru cauzele menționate:

- 1) în pricina civilă despre partajul averii acumulată în timpul căsătoriei (proprietate comună în devălmășie a soților) – cecurile, prezentate de pârât, care confirmă procurarea de acesta a materialelor necesare pentru construcția casei; depozițiile martorilor referitoare la faptul participării soției (soțului) la construcția casei;
- 2) în pricina despre stabilirea paternității – caracteristica pârâtului; prezența la pârât a copiilor născuți în concubinaj; corespondența pârâtului cu reclamanta; depozițiile martorilor și explicațiile părților referitor la petrecerea concediului împreună; explicațiile pârâtului despre caracterul neserios al conduitei reclamantei.

În ce constă esența pertinentei probelor? Care sunt criteriile de determinare a pertinentei probelor?

3. Judecătoria Chișinău, examina pricina civilă despre restituirea dublei arvune. În cadrul ședinței judiciare, reclamanta a solicitat audierea unei înregistrări audio, ce adevărește faptul că vinovat de neexecutarea obligațiilor contractuale este pârâtul. Reclamanta susținea că înregistrarea audio a fost efectuată în timpul convorbirilor telefonice la una din întâlnirile cu pârâtul, când era clar că acesta nu va respecta condițiile esențiale ale înțelegerii, fapt despre care pârâtul nu știa.

Este admisibil ca mijloc de probație înscrierea audio în cazul dat? Ce presupune regula admisibilității mijloacelor de probație și care sunt criteriile de determinare a unui sau a altui mijloc de probație ca admisibil?

4. În care din următoarele cazuri sunt aplicate faptele prejudicial stabilite?

- Instanța a admis acțiunea lui Cristea către parcul de troleibuze nr. 5 din Chișinău privind repararea prejudiciului cauzat în urma unui accident rutier din culpa șoferului de troleibuz. Ulterior, parcul de troleibuze a înaintat o acțiune în regres către șoferul de troleibuz.

- În procesul penal, intentat în baza art. 186 alin. (2) CP RM – furtul, săvârșit cu cauzare de daune în proporții considerabile – a fost lăsată fără examinare acțiunea civilă a părții vătămate. Ulterior, partea vătămată a înaintat către condamnat acțiunea privind repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, invocând sentința penală pentru a dovedi cuantumul prejudiciului material. Condamnatul contestă cuantumul prejudiciului considerând că suma este exagerată.
- Soția defunctului Pasat a înaintat către Vieru acțiunea civilă privind recunoașterea dreptului de proprietate asupra casei de locuit. Judecătorul n-a admis pretențiile. Ulterior, către Vieru s-a adresat fiica defunctului Pasat cu aceeași acțiune.
- Mihnea a solicitat în judecată repararea prejudiciului material cauzat prin accident rutier din culpa delicventului, invocând procesul-verbal de contravenție întocmit de către colaboratorul poliției, în pofida faptului nerecunoașterii de către contravenient a vinovăției sale.
- Prin ordonanță emisă în temeiul art. 275 alin. (3) CPP RM, a încetat urmărirea penală în privința lui Grigorescu din cauza că fapta comisă de dânsul – distrugerea din imprudență a bunurilor, – nu constituie elementele infracțiunii prevăzute de art. 198 alin. (1) CP RM.
- În privința lui Morari, bănuit de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 237 alin. (1) CP RM – punerea în circulație a cardurilor false – a încetat urmărirea penală în legătură cu amnistierea – art. 275 pct. 4 CPP RM.

5. *Cum va fi repartizată sarcina probației în următoarele situații, ținând cont de prezumțiile probante?*

- În acțiunea destinatarului încărcăturii către cărauș privind repararea prejudiciului cauzat prin pierderea parțială a mărfii.
- În acțiunea privind lezarea onoarei și demnității prin răspândirea în public a informațiilor calomnioase.
- În acțiunea privind repararea prejudiciului cauzat prin accident rutier.
- În acțiunea privind repararea prejudiciului material cauzat angajatorului de către salariații Vîlcu – cu care s-a încheiat un contract de răspundere materială deplină și Lupu – care a cauzat prejudicii materiale angajatorului în stare de ebrietate.
- În acțiunea privind contestarea paternității înaintată de către Ion Condrea care în timpul căsătoriei sale cu Maria Condrea a fost înregistrat ca tată al copilului acesteia în actele de stare civilă.

TEMA 14. ACTELE DE PROCEDURĂ

- I. Structura temei:**
1. Conceptul și sarcinile actelor de procedură.
 2. Clasificarea actelor de procedură.
 3. Condițiile generale ale actelor de procedură.
 4. Comunicarea actelor de procedură.
- II. Obiectivele de referință:**
- explicarea conceptului de act de procedură;
 - evidențierea raportului între act juridic civil și act de procedură;
 - expunerea sarcinilor actelor de procedură;
 - prezentarea clasificării actelor de procedură și argumentarea importanței lor;
 - identificarea condițiilor de valabilitate ale actelor de procedură;
 - descrierea procedurii de comunicare a actelor de procedură;
 - examinarea instituției citației și înștiințării judiciare.

1. Conceptul și sarcinile actelor de procedură

Codul de procedură civilă nu definește legal „actul de procedură”, iar doctrina nu identifică un punct de vedere unitar cu privire la noțiunea tehnico-juridică de „act de procedură”.

În sens larg, orice operațiune juridică efectuată fie de părți, fie de organele de justiție, în cursul sau în cadrul procesului civil, este legal reglementată și este cuprinsă în sistemul formelor procedurale. Acesta este constituit din ansamblul de prescripții normative care garantează exercitarea acțiunii civile, libertatea de apărare și protecția față de abuz și arbitrarium.⁴¹³

Toate prevederile legale care reglementează organizarea și desfășurarea procesului civil sunt denumite forme procedurale. Așadar, prin *formă procedurală înțelegem orice condiție impusă de lege pentru efectuarea unui anumit act de procedură*. Formele procedurale, luate în ansamblul lor, au menirea de a asigura o desfășurare a procesului civil în cele mai bune condiții, cu păstrarea egalității între părți, existând astfel premisele ca judecătorul să pronunțe o hotărâre legală și temeinică. Când privește corelația dintre forma procedurală și actul de procedură, se subliniază că forma procedurală este ceea ce legea prescrie, iar actul de procedură este forma adusă la îndeplinire.⁴¹⁴

*Actul de procedură este orice act făcut pentru declanșarea procesului civil sau în cursul și în cadrul procesului civil, care concretizează activitatea procesuală a tuturor participanților la proces*⁴¹⁵.

Actul de procedură constituie atât o operațiune juridică (mărirea cuantumului obiectului cererii de chemare în judecată verbal, în fața instanței), cât și înscrisul ce constată îndeplinirea operațiunii respective (procesul-verbal al ședinței în care sunt consemnate declarațiile verbale ale reclamantului)⁴¹⁶.

⁴¹³ Florea G. *Apărarea în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2006, p. 131.

⁴¹⁴ Boroi G., Stancu M., *op. cit.*, 2020, p. 329.

⁴¹⁵ Ciobanu V.M., *op. cit. vol. I*, p. 455.

⁴¹⁶ Florea S. *Cererile în procesul civil: dispoziții generale*. București: Universul Juridic, 2014, p. 32.

În doctrină⁴¹⁷ se arată că *actele de procedură se caracterizează* prin următoarele:

- sunt *acte complexe* deoarece, în majoritatea cazurilor, declanșează activitatea mai multor participanți. De exemplu, citația adresată unui martor este actul de procedură care declanșează activitatea instanței de judecată, a părților din proces, a agentului însărcinat cu înmânarea ei, precum și activitatea respectivei persoane chemată în fața instanței în această calitate;
- actele de procedură se întocmesc *succesiv*, într-o ordine firească și necesară. De exemplu, cererea de chemare în judecată este actul de procedură care declanșează procesul, fiind primul act din succesiunea amintită; sau, hotărârea judecătorească este actul final și de dispoziție al instanței care nu poate fi dat decât după îndeplinirea celorlalte acte de procedură;
- actele de procedură au o *independență relativă*. De exemplu, hotărârea instanței prin care se finalizează judecata și se soluționează litigiul, deși la prima vedere apare ca un act independent, în realitate însă, este opera întregii activități procesuale a tuturor participanților, fiind rezultatul îndeplinirii tuturor celorlalte acte procesuale.

Importanța actelor de procedură civilă este incontestabilă, căci în lipsa acestora activitatea procedurală nu poate fi concepută. Chiar și exercițiul acțiunii civile se realizează prin intermediul unui act procedural – cererea de chemare în judecată –, astfel cum, de altfel, procesul se finalizează tot printr-un act procedural. Între actele procedurale menționate se interpune un ansamblu de alte acte procedurale, toate destinate să impulsioneze soluționarea procesului civil și să determine, în final, pronunțarea unei hotărâri definitive asupra litigiului. Pe de altă parte, actele de procedură reprezintă și mijloace prin intermediul cărora părțile își exercită drepturile și își îndeplinesc adeseori obligațiile procesuale.⁴¹⁸

2. Clasificarea actelor de procedură

Actele de procedură sunt clasificate în doctrină⁴¹⁹ în funcție de anumite criterii, după cum urmează:

a) În funcție de sursa de la care emană:

- acte ale părților, cum sunt: cererea de chemare în judecată, referința, cererea reconvențională, cererea de recuzare, cererea de apel etc.;
- acte ale instanței, cum sunt: primirea și rezolvarea cererilor formulate de părți, citarea părților, încheierile judecătorești, hotărârea judecătorească etc.;

⁴¹⁷ Durac G., *op.cit.*, 2014, p. 233.

⁴¹⁸ Leș I., *op.cit.*, p. 433-434.

⁴¹⁹ Boroi G., Stancu M., *op. cit.*, 2020, p. 330-331. Leș I., *op.cit.*, p. 437-441. Belei E., et al., *op.cit.*, p. 398-401.

- acte ale celorlalți participanți la proces, cum sunt: depunerea concluziilor de către autoritatea publică;
- acte ale subiecților care contribuie la procesul de înlăptuire a justiției, cum sunt: abținerea expertului de a prezenta raportul, cererea pentru anularea unei amenzi făcută de un martor etc.

b) După forme în care sunt îndeplinite:

- acte procesuale orale sunt cele care se îndeplinesc în fața instanței în mod verbal. Totuși, conținutul lor trebuie să se consemneze într-un înscris. Sunt acte procesuale orale: explicațiile părților, depozițiile martorilor, pledoariile.
- acte procesuale scrise sunt acelea al căror conținut trebuie neapărat să fie concretizat, chiar de la început, într-un înscris. Ca exemplu de acte procesuale scrise menționăm: cererea de chemare în judecată, încheierile instanței, hotărârile judecătorești, procesele-verbale de cercetare la fața locului etc.

c) În funcție de conținutul lor:

- acte de procedură care conțin o manifestare de voință (cererea de chemare în judecată, referința, cererea reconvențională, cererea de exercitare a unei căi de atac, contestația la executare etc.);
- acte de procedură care constată o operațiune procedurală (citația, procesul-verbal al ședinței etc.).

d) În funcție de natura lor sau de locul de îndeplinire:

- acte judiciare, dacă se îndeplinesc în cadrul și în cursul procesului, în fața instanței, dar nu numai (pronunțarea hotărârii, luarea depoziției martorului, prezentarea referinței etc.);
- acte extrajudiciare, dacă se îndeplinesc în cadrul procesual, dar nu în fața instanței de judecată, ci exclusiv în afara acesteia (expertiza, actele de executare etc.).

e) Reieșind din caracterul obligativității:

- acte obligatorii. Instanței de judecată îi este atribuită sarcina realizării anumitor acte de procedură obligatorii, cum sunt: la primirea cererii de chemare în judecată, judecătorul trebuie să emite una dintre cele patru încheieri – încheierea de primire a cererii de chemare în judecată, încheierea de refuz în primire a cererii de chemare în judecată, încheierea de restituire a cererii de chemare în judecată sau încheierea de a nu da curs cererii de chemare în judecată;
- acte facultative, reieșind din conținutul și esența principiului disponibilității, părțile sunt în drept să dispună liber de drepturile lor procedurale prin actele de dispoziție corespunzătoare (depunerea cererii reconvenționale, recunoașterea acțiunii civile, renunțarea la acțiune etc.).

3. Condițiile generale ale actelor de procedură

Toate actele de procedură sunt reglementate de lege, care arată în ce condiții și în ce termene ele trebuie efectuate. Prin condiții ale actelor de procedură înțelegem acele elemente de fapt, existența sau inexistența cărora va duce la apariția, modificarea sau stingerea unui raport procesual civil.

Din prevederile legale, deducem că actele de procedură trebuie să respecte anumite **condiții generale de valabilitate**, care sunt: forma, conținutul și termenul.

O primă condiție generală pentru îndeplinirea actelor de procedură este **forma** în care ele trebuie îmbrăcate. În majoritatea cazurilor, legea procesuală prevede forma scrisă ca și condiție de valabilitate a actului de procedură. Rațiunea acestei cerințe este evidentă. Actele de procedură efectuate în forma scrisă se pot dovedi mai ușor, pot fi lesne conservate, dar mai ales astfel poate fi verificată îndeplinirea condițiilor cerute de lege pentru valabilitatea lor⁴²⁰.

În acest sens, pentru unele acte de procedură legiuitorul prevede necesitatea respectării formei scrise, pentru altele forma verbală, iar pentru unele categorii de acte procedurale legislația instituie posibilitatea efectuării lor fie în forma verbală, fie în forma scrisă. Așadar, forma scrisă este o condiție obligatorie pentru cererea de chemare în judecată (art. 166 CPC), referința (art. 185 alin. (1) lit. b) CPC), cererea reconvențională (art. 172 alin. (2) CPC), cererea de exercitare a căilor de atac etc.

Pentru unele cazuri, legea prevede în mod imperativ doar forma orală pentru realizarea anumitor acte de procedură. De exemplu, audierea martorului se face doar în forma verbală (art. 216 CPC). Chiar dacă aceste acte de procedură sunt exprimate în formă orală, instanța are obligația de a le consemna în încheierea judecătorească sau în procesul-verbal al ședinței (ca de exemplu, refuzul martorului de a depune mărturii expus oral în ședința de judecată se consemnează în procesul-verbal al ședinței).

În fine, legislația procesual civilă instituie pentru unele acte de procedură libertatea de a alege între forma scrisă și orală a actului. De exemplu, propunerea de recuzare și de abținere de la judecată se face oral sau în scris (art. 52 alin. (2) CPC); explicațiile părților și intervențiilor pot fi date oral sau în scris (art. 131 alin. (1) CPC); specialistul dă în judecată explicații scrise sau orale (art. 230 alin. (3) CPC).

Conținutul este cea de a doua condiție generală a actelor de procedură. Această condiție exprimă esența actelor procesuale săvârșite sau care se intenționează a fi săvârșite. Or, anume din conținutul acestuia se exprimă acțiunea sau inacțiunea de realizare a drepturilor și obligațiilor procesuale⁴²¹.

⁴²⁰ Florescu D.C. *Sancțiunile procedurale civile*. București: Paideia, 2005, p. 29.

⁴²¹ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 403.

Pentru anumite acte de procedură, legiuitorul prevede în mod expres cerințele față de conținutul actului de procedură. Cel mai elocvent exemplu în acest caz este cererea de chemare în judecată, legiuitorul reglementează la art. 166 CPC forma și conținutul cererii de chemare în judecată. Respectiv, în cererea de chemare se indică: numele sau denumirea reclamantului, domiciliul ori sediul lui, numărul de identificare de stat (IDNO) – pentru persoane juridice și întreprinzători individuali și numărul de identificare personal (IDNP) – pentru persoane fizice; dacă reclamantul este o persoană juridică, datele bancare, numele reprezentantului și adresa lui, în cazul în care cererea se depune de reprezentant dacă reclamantul locuiește în străinătate, adresa din Republica Moldova unde urmează a i se face comunicările despre proces; numărul de telefon și alte date de contact ale reclamantului persoană fizică; numărul de telefon, adresa electronică înregistrată în Programul integrat de gestionare a dosarelor și alte date de contact ale reclamantului persoană juridică; numele sau denumirea pârâtului, domiciliul ori sediul lui; numărul de telefon, numărul de fax, poșta electronică sau alte date de contact ale pârâtului, în cazul în care reclamantul dispune de aceste date; numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică înregistrată în Programul integrat de gestionare a dosarelor și alte date de contact ale reprezentantului reclamantului; esența încălcării sau a pericolului de încălcare a drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ale reclamantului, pretențiile lui; circumstanțele de fapt și de drept pe care reclamantul își întemeiază pretențiile și toate probele de care acesta dispune în momentul depunerii cererii; lista probelor anexate; lista probelor reclamate; cererile de reclamare a probelor, efectuare a expertizei, numire/recuzare a expertului, alte cereri formulate; pretențiile reclamantului către pârât; valoarea acțiunii, dacă aceasta poate fi evaluată; date despre respectarea procedurii de soluționare prealabilă a litigiului pe cale extrajudiciară dacă pentru un astfel de litigiu îndeplinirea procedurii este prevăzută de lege sau de contractul părților; documentele anexate la cerere.

Termenul constituie o condiție de valabilitate a actului de procedură doar în cazurile prevăzute de lege. Astfel, pentru anumite acte de procedură legea prevede condiția realizării actului de procedură în termenul stabilit de lege sau de judecător. În caz contrar, sub prescripția dispozitivului normei imperative, acesta este lovit de nulitate absolută⁴²². Ca de exemplu, în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, judecătorul stabilește data până la care pârâtul urmează să prezinte în judecată referința; termenul de declarare a apelului este de 30 de zile de la data pronunțării dispozitivului hotărârii etc.

Actele de procedură trebuie să îndeplinească adeseori și unele condiții particulare, care diferă adeseori de la un act la altul, în funcție de obiectul sau finalitatea lor. Nerespectarea tuturor condițiilor generale sau particulare ale actelor de procedură atrage după sine nulitatea acestora.⁴²³

⁴²² Ibidem, p. 404.

⁴²³ Leș I., *op.cit.*, p. 437.

4. Comunicarea actelor de procedură

Respectarea și realizarea principiului contradictorialității impune prezența părților în fața instanței și cunoașterea acestora despre cauza aflată pe rol. Citarea și comunicarea actelor de procedură este obligatorie în procesul civil.

Comunicarea este actul procedural prin care se asigură aducerea la cunoștință celor interesați, de regulă părților, a cuprinsului anumitor acte procedurale îndeplinite pe parcursul judecării și care trebuie să fie cunoscute de acestea. **Citarea** este actul de procedură prin care instanța înștiințează părțile sau alți participanți la procesul civil despre existența procesului, despre data și locul ședinței de judecată.⁴²⁴

În corespundere cu art. 100 alin. (1) CPC, actele de procedură se comunică participanților la proces și persoanelor interesate, contra semnătură, prin intermediul persoanei împuternicite, prin poștă, cu scrisoare recomandată și cu aviz de primire, prin intermediul biroului executorului judecătoresc, la adresa electronică indicată în cererea de chemare în judecată sau înregistrată prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor, sau prin alte mijloace care să asigure transmiterea textului cuprins în act și confirmarea primirii lui, precum și prin delegație judiciară.

Instanța înștiințează prin citație participanții la proces, martorii, experții, specialiștii și interpreții privitor la locul, data și ora ședinței de judecată sau la locul, data și ora efectuării unor acte de procedură. Citațiile și înștiințările se înmânează participanților la proces, martorilor, experților, specialiștilor, interpreților astfel încât aceștia să se poată pregăti de proces și să se prezinte la timp în fața instanței. Citația se înmânează părții cu cel puțin 3 zile înainte de data judecării. În cauzele urgente, acest termen poate fi mai scurt, la discreția instanței.

În citație și înștiințare se indică (art. 103 CPC):

- a) instanța judecătorească, adresa ei;
- b) locul, data și ora prezentării;
- c) numele și adresa celui citat sau înștiințat;
- d) cauza pentru care se face citarea sau înștiințarea;
- e) calitatea în care este citată sau înștiințată persoana.

În citație și înștiințare, participanților la proces li se propune să prezinte probele de care dispun referitor la cauză, se face somația despre consecințele neprezentării unor astfel de probe și ale neprezentării în instanță, despre obligativitatea de a comunica instanței motivele neprezentării, precum și despre obligativitatea persoanei care a primit citația sau înștiințarea în locul destinatarului absent de a o înmâna acestuia de îndată ce va fi posibil. O dată cu citația sau înștiințarea, judecătorul trimite pârâtului, după caz, copiile de pe documentele depuse în judecată. Împreună cu citația sau înștiințarea,

⁴²⁴ Oprina E., *op.cit. vol. II*, p. 49.

reclamantului i se trimite și o copie de pe referința la cererea de chemare în judecată dacă pârâtul a remis-o instanței.

Citația și înștiințarea se trimit prin scrisoare recomandată cu aviz de primire sau prin persoana împuternicită de judecată. Data înmânării citației sau înștiințării se înscrie pe citație sau înștiințare în partea care se înmânează destinatarului, precum și pe cotor, care se restituie instanței. Deseori în practică, citațiile și înștiințările sunt expediate părților la adresa lor electronică.

Pe lângă acestea, legea mai prevede și alte modalități de înmânare a citațiilor și înștiințărilor (art. 105 CPC). Astfel, cu consimțământul participantului la proces, judecătorul îi încredințează citația sau înștiințarea pentru a o înmâna destinatarului. Persoana împuternicită de judecător să înmâneze citația sau înștiințarea este obligată să restituie instanței cotorul cu semnătura de primire a destinatarului. Citația și înștiințarea, actele de procedură pot fi înmânate destinatarului și în incinta instanței. În astfel de cazuri, destinatarii prezenți în instanță sau reprezentanții lor nu pot să refuze citațiile și actele de procedură. Dacă remiterea acestora se face în ședință de judecată, instanța poate acorda, la cererea persoanei interesate, un termen pentru a lua cunoștință de actele primite.

În situația în care destinatarul refuză să primească citația sau înștiințarea, persoana împuternicită să o înmâneze consemnează refuzul pe citație sau înștiințare și o restituie instanței judecătorești. Persoana care refuză să primească citația sau înștiințarea se consideră înștiințată despre locul, data și ora ședinței de judecată sau despre locul, data și ora efectuării unui act procedural. Neprezentarea ei în instanță nu împiedică judecarea cauzei sau efectuarea actului procedural.

Cele mai multe dificultăți apar în legătură cu citarea pârâtului în procesul civil. Respectiv, în situația în care reclamantul nu cunoaște locul de aflare al pârâtului și nu a fost posibilă determinarea acestuia, președintele instanței dispune *citarea publică a pârâtului*. Publicarea în presă se consideră citare legală. Potrivit art. 108 CPC, citația se publică într-un ziar republican sau local mai răspândit în cazul în care instanța consideră că o astfel de măsură este necesară. Publicarea citației în ziar se face cu cel puțin 15 zile înainte de data ședinței de judecată. În cazuri de urgență, președintele instanței poate reduce acest termen la 5 zile. În cazul în care pârâtul se prezintă în judecată se dovedește că citarea prin publicitate s-a făcut cu rea-voință, reclamantul suportă cheltuielile de citare prin publicitate chiar dacă este în câștig de cauză, iar toate actele de procedură posterioare încuviințării acestei citări se anulează.

A doua posibilitate în cazul necunoașterii locului aflării pârâtului este *căutarea pârâtului*. Dacă, în acțiunile intentate în interesul statului, în cauzele de plată a pensiilor de întreținere, în cauzele de reparație a prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale, prin altă vătămare a sănătății ori prin deces, nu se cunoaște locul de aflare a pârâtului, instanța judecătorească este obligată să dispună căutarea lui (art. 109 CPC). În cazul în care, la judecarea altor categorii de cauze decât cele

menționate, locul de aflare a pârâtului nu este cunoscut, judecătorul va dispune căutarea lui prin intermediul organelor abilitate numai după ce persoana interesată depune suma cheltuielilor de căutare.

Căutarea pârâtului se face de organele poliției în temeiul unei încheieri judecătorești.

Întrebări

1. Ce este un act de procedură?
2. Care este importanța actelor de procedură pentru procesul civil?
3. Care sunt actele de procedură ale părților?
4. Ce acte de procedură se întocmesc numai în forma scrisă?
5. Care este specificul actelor de procedură extrajudiciare?
6. Care sunt condițiile generale de îndeplinire a actelor de procedură?
7. În ce constă comunicarea și citarea actelor de procedură?
8. În ce cazuri se dispune citarea publică a pârâtului?
9. Ce trebuie să conțină o citație judecătorească?

Spețe

1. Tataru Ion s-a adresat cu o cerere de chemare în judecată către Moldovan Mihai cu privire la încasarea datoriei. În cerere, Tataru Ion a inclus pretențiile sale față de Moldovan Mihai, însă fără a indica circumstanțele de fapt și de drept care stau la baza pretențiilor sale și nici careva înscrisuri care ar dovedi aceste circumstanțe. De asemenea, lipsea și dovada de achitare a taxei de stat.

Judecătorul a refuzat primirea cererii de chemare în judecată pe motiv că nu sunt respectate condițiile de formă și conținut stabilite pentru acest act de procedură civilă.

Care sunt condițiile de formă și conținut stabilite pentru cererea de chemare în judecată și care sunt efectele nerespectării acestora? Corect a procedat judecătorul?

2. Igor Muraviov, cetățean al RM, aflându-se temporar pe teritoriul SUA, dorea să inițieze un proces civil privind partajarea bunurilor dobândite în timpul căsătoriei cu soția sa Marina Muraviov. Însă nu avea posibilități de a reveni în RM, dar și de a împuternici un avocat în vederea reprezentării sale în instanța de judecată.

În acest circumstanțe, Igor Muraviov a depus cererea de chemare în judecată în formă electronică pe adresa de e-mail a judecătoriei competente să judece cauza din RM, atașând și toate documentele prevăzute de Codul de procedură civilă la depunerea cererii de chemare în judecată.

Legea procesuală civilă a RM admite forma electronică a actelor de procedură civilă? A respectat Igor Muraviov forma actelor de procedură cerută de legislația procesuală civilă a RM?

3. În procesul civil intentat la cererea Rodicăi Ștefănescu împotriva lui Alexandru Bujăniță privind nulitatea actului juridic civil, pârâtul nu s-a prezentat în ședința de judecată stabilită pentru data de 22.09.2022, deși a fost citat legal despre data, ora și locul desfășurării ședinței de judecată. La materialele dosarului exista avizul de primire a înștiințării semnat de Alexandru Bujăniță. Pentru această ședință de judecată a avut loc în lipsa pârâtului. Examinarea cauzei civile nu a fost finalizată în aceeași zi. Președintele ședinței de judecată a dispus întreruperea ședinței de judecată fixând data de 13.10.2022 pentru continuarea ședinței de judecată.

La data de 13.10.2022, pârâtul iarăși nu s-a prezentat în ședința de judecată, însă instanța de judecată nu dispunea de avizul de primire a scrisorii recomandate prin care a fost trimisă înștiințarea pârâtului despre necesitatea prezentării lui în ședința de judecată la data de 13.10.2022. Totuși instanța de judecată a dispus examinarea cauzei în absența pârâtului.

În ce condiții participării la proces nu pot invoca necitarea lor pentru efectuarea actelor de procedură la o dată ulterioară? Corect a procedat instanța de judecată dispunând examinarea cauzei în absența pârâtului?

4. Ilie Cotorobai a înaintat o cerere de chemare în judecată împotriva lui Mihai Soltan privind încasarea datoriei. În cererea de chemare în judecată nu a indicat domiciliul pârâtului, deoarece nu-l cunoștea. Referitor la datele personale ale pârâtului, se cunoșteau doar numele și prenumele acestuia, precum și data nașterii. Informația respectivă era menționată în recipisa ce confirma împrumutul.

După intentarea procesului civil în ședința de judecată avocatul reclamantului a solicitat instanței de a dispune citarea pârâtului prin publicitate, menționând că în recipisă nu este indicat domiciliul pârâtului. Președintele ședinței de judecată a dispus citarea pârâtului prin publicitate.

În ce condiții poate fi dispusă citarea publică a pârâtului? A respectat președintele ședinței de judecată toate condițiile pentru a dispune citarea prin publicitate a pârâtului?

TEMA 15. TERMENELE DE PROCEDURĂ

- I. Structura temei:**
1. Conceptul și importanța termenelor procedurale.
 2. Clasificarea termenelor procedurale.
 3. Calcularea termenelor procedurale, începutul și expirarea cursului lor.
 4. Omiterea termenului procedural și consecințele acesteia.
 5. Repunerea în termenul de procedură și prelungirea acestuia. Suspendarea termenului de procedură.
- II. Obiectivele de referință:**
- determinarea înțelesului de termen procedural;
 - explicarea importanței termenelor procedurale;
 - efectuarea clasificării termenelor procedurale;
 - deslușirea modalității de calculare a termenelor procedurale;
 - identificarea începutului și expirării curgerii termenului procedural;
 - prezentarea efectelor încălcării termenelor procedurale;
 - descrierea condițiilor și procedurii de repunere în termenul procedural;
 - examinarea cazurilor de prelungire a termenului procedural;
 - stabilirea circumstanțelor de suspendare a curgerii termenului procedural.

1. Conceptul și importanța termenelor procedurale

Legea stabilește nu numai cum trebuie făcut actul de procedură, ci determină și când trebuie făcut, adică stabilește anumite termene ce se impun a fi respectate. În materia dreptului procesual civil termenul de procedură a fost definit ca fiind un interval de timp în care trebuie îndeplinit un act de procedură sau este oprită îndeplinirea altor acte de procedură⁴²⁵. Termenul procedural este, în realitate, o condiție extrinsecă pentru validitatea actelor de procedură, fiind o „formă de procedură”.

Termenul de procedură este intervalul, stabilit de lege sau de judecată (judecător), în interiorul căruia instanța (judecătorul), participanții la proces și alte persoane legate de activitatea instanței trebuie să îndeplinească anumite acte de procedură ori să încheie un ansamblu de acte.

Rolul termenelor procedurale este de a contribui, alături de celelalte instituții ale dreptului procesual civil, la valorificarea drepturilor și intereselor lor procesuale (intentarea acțiunii, propunerea probelor, pregătirea apărării, exercitarea căilor de atac etc.), precum și de a sancționa întârzierile care ar împiedica desfășurarea normală a procesului⁴²⁶. Așadar, termenele procedurale au, pe de o parte, funcția de a disciplina procesul civil, iar, pe de altă parte, de a garanta, direct sau indirect, respectarea tuturor principiilor procesului civil.

Importanța termenelor procedurale este dictată de faptul că ele determină regimul temporal optimal pentru realizarea justiției⁴²⁷: pe de o parte, mobilizează cercetarea cauzei, iar pe de alta – contracarează urgentarea nejustificată a realizării drepturilor și obligațiilor procesuale. Termenele procedurale sunt, deci, o modalitate de ordonare a realizării acțiunilor procesuale și de asigurare a

⁴²⁵ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 265.

⁴²⁶ Durac G., *op.cit.*, 2014, p. 263.

⁴²⁷ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 414.

rapidității înfăptuirii justiției. Ele reprezintă instrumentul prevenirii încetinerii cercetării cauzei, precum și uzării de către participanții la proces cu rea-credință de drepturile lor procesuale întru tergiversarea examinării cauzei. Dintr-o perspectivă opusă, termenele procedurale anihilează tendințele de urgentare a înfăptuirii justiției, astfel că acțiunile subiecților procesuali urmează a fi efectuate într-un mod calculat și fundamentate logic, ceea ce presupune o necesitate de timp.

2. Clasificarea termenelor procedurale

Termenele procedurale pot fi clasificate în funcție de mai multe criterii. Astfel⁴²⁸:

1) După modul în care sunt stabilite:

- **legale**, adică acele termene stabilite în mod expres de lege, precum: termenul de 30 de zile pentru declararea apelului (art. 362 alin. (1) CPC); termenul de 2 luni pentru declararea recursului (art. 434 CPC); termenul de 15 zile pentru declararea recursului împotriva încheierii (art. 425 CPC) etc. De principiu, termenele legale sunt fixe, în sensul că ele nu pot fi prelungite sau scurtate de instanță și nici de părți. Cu toate acestea, în cazurile expres prevăzute, legea permite modificarea duratei unor termene. Astfel, de exemplu, art. 108 alin. (3) CPC permite scurtarea termenului de publicare a citației publice de la 15 zile înainte de data ședinței de judecată la termenul de 5 zile.
- **judecătorești**, adică acele termene stabilite de către instanța de judecată în timpul procesului *pendente*, precum primul termen de judecată, termenele pentru administrarea probatoriului, termenele pentru prezentarea referinței, termenele pentru dezbateri etc. Fixarea termenelor de judecată este lăsată la aprecierea instanței, cu excepția cazurilor în care legea stabilește ea însăși termenele pentru îndeplinirea unor acte de procedură.
- **convenționale**, adică acele termene fixate de părți, fără intervenția instanței și fără a fi nevoie ca aceasta să le încuviințeze, de exemplu, termenul arbitrajului.

2) În funcție de caracterul lor:

- **imperative (peremptorii)**, adică acele termene înăuntrul cărora trebuie îndeplinit un anumit act de procedură, cum sunt: termenul de declarare a apelului sau a recursului.
- **prohibitive (dilatatorii)**, adică acele termene înăuntrul cărora legea interzice să se efectueze actul de procedură. De exemplu, termenul de apel suspendă executarea hotărârii pronunțate în primă instanță; recursul depus împotriva încheierii suspendă executarea acesteia.

3) În funcție de sancțiunea ce intervine în caz de nerespectare:

⁴²⁸ Boroș G., Stancu M., op. cit., 2020, p. 377-378. Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., op. cit., p. 265-266. Durac G., op. cit., 2014, p. 263-265.

- **absolute**, adică acele termene care, în caz de nerespectare, afectează eficacitatea sau validitatea actelor de procedură, intervenind decăderea, perimarea, prescripția dreptului de a cere și obține executarea silită sau, după caz, nulitatea.
- **relative**, adică acele termene care, în caz de nerespectare, nu afectează validitatea actelor de procedură, ci atrag (eventual) numai sancțiuni disciplinare sau pecuniare pentru cei care sunt vinovați de nerespectarea lor (de exemplu, termenul de 45 de zile lucrătoare pentru întocmirea hotărârii integrale; termenul de 15 zile în care poate fi amânată deliberarea).

4) După durata lor: termenele procedurale pot fi pe ore, zile, săptămâni, luni sau ani.

5) În funcție de sensul de calcul:

- **termene de succesiune (succesive)**, care se calculează în sensul curgerii normale a timpului (spre exemplu, termenul de recurs de 2 luni de zile de la comunicarea deciziei se calculează, în sistemul zilelor libere, în sensul curgerii normale a timpului, zi după zi, în ordinea firească).
- **termene de regresivitate (regresive)**, care se calculează în sensul invers al curgerii timpului (spre exemplu, citația se înmânează părții cu cel puțin 3 zile înainte de data ședinței), un astfel de termen se calculează, în sistemul zilelor libere, în sensul curgerii inverse a timpului, zi după zi, însă nu în ordinea normală.

3. Calcularea termenelor procedurale, începutul și expirarea cursului lor

Regulile de calcul al termenelor procedurale sunt prevăzute de art. 111-112 CPC, care constituie dreptul comun în materie, astfel încât, ori de câte ori legea nu prevede expres o altă regulă specială pentru calculul unui anumit termen, se vor aplica regulile generale instituite de acest text de lege.

Astfel, potrivit art. 111-112 CPC, termenele procedurale se calculează după următoarele reguli:

- termenul de procedură se instituie prin indicarea unei date calendaristice, datei comunicării actului de procedură, a unei perioade sau prin referire la un eveniment viitor și cert că se va produce;
- dacă începutul curgerii termenului este determinat de un eveniment sau moment în timp care va surveni pe parcursul zilei, inclusiv de comunicarea actului de procedură, atunci ziua survenirii evenimentului sau a momentului nu se ia în considerare la calcularea termenului. În acest caz, termenul stabilit în săptămâni, luni sau o perioadă care cuprinde mai multe luni (ani, semestre, trimestre) expiră în acea zi a ultimei săptămâni sau ultimei luni care, prin denumirea sau numărul ei, corespunde zilei în care a survenit evenimentul sau momentul în timp respectiv;

- dacă începutul curgerii termenului se determină prin începutul unei zile, această zi se include în termen. În acest caz, termenul stabilit în săptămâni, luni sau o perioadă care cuprinde mai multe luni (ani, semestre, trimestre) expiră în acea zi a ultimei săptămâni sau ultimei luni care precedă ziua în care, prin denumirea sau numărul ei, corespunde zilei în care a început să curgă termenul;
- dacă ultima lună nu are ziua respectivă determinată, termenul expiră în ultima zi a lunii;
- dacă ultima zi a termenului este nelucrătoare, acesta expiră în următoarea zi lucrătoare;
- actul de procedură pentru care este stabilit un termen poate fi îndeplinit până la ora 24 a ultimei zile din termen. Dacă cererile de apel sau de recurs, documentele sau sumele bănești au fost predate la oficiul poștal sau la telegraf, sau prin alte mijloace de comunicație înainte de ora 24 din ultima zi a termenului, actul de procedură se consideră îndeplinit în termen;
- dacă actul de procedură trebuie efectuat nemijlocit în instanța judecătorească ori în o altă organizație, termenul se consideră expirat la ora care încheie programul lor sau la care încetează operațiunile respective.

4. Omiterea termenului procedural și consecințele acesteia

Problema organizării și desfășurării procesului civil fiind de interes general, legea nu lasă la latitudinea părților, judecătorului sau organelor auxiliare stabilirea conținutului și modului de îndeplinire a actelor de procedură, ci le reglementează în mod amănunțit. Aceste cerințe formale sunt de natură să asigure drepturile părților și desfășurarea în bune condiții a procesului civil. În acest sens, legea prevede mai multe sancțiuni pentru nerespectarea termenelor procedurale, dintre care menționăm decăderea, nulitatea și amenda judiciară.

Decăderea reprezintă sancțiunea pentru neexercitarea la timp a unui anumit drept. În dreptul procesual⁴²⁹, noțiunea de decădere semnifică, pe de o parte, ideea pierderii unui drept neexercitat la timp sau pentru conservarea căruia nu s-au făcut, la timp, formalitățile prevăzute de lege, iar pe de altă parte, imposibilitatea juridică de a exercita acel drept peste termen.

Dreptul de a efectua actul de procedură încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege ori stabilit de instanța de judecată. Nerespectarea termenului atrage după sine decăderea din dreptul de a efectua actul de procedură, dacă legea nu prevede altfel (art. 113 CPC). Așadar, neîndeplinirea actului procedural în termen lipsește pe participantul la proces din dreptul de a exercita actul de procedură ulterior. De regulă, sancțiunea decăderii intervine pentru acele acte de procedură pentru care legea prevede această sancțiune.

⁴²⁹ Pop P. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 184-185.

Astfel, neplata în termenul stabilit a sumelor ce urmează a fi plătite martorilor, experților, specialiștilor și interpreților are ca efect decăderea din dreptul de a cita în judecată martorul, specialistul, interpretul sau de a efectua expertiză; toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare; în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, judecătorul stabilește data până la care pârâtul urmează să prezinte în judecată referința și toate probele necesare, sub sancțiunea decăderii.

Nerespectarea termenelor procedurale poate atrage și *nulitatea* sau anularea actului. Actul de procedură care a fost făcut peste termenul stabilit, acesta nu va produce niciun efect, fiind lovit de nulitate. În aceeași ordine de idei, în cazul în care legea oprește îndeplinirea unui act de procedură înăuntrul unui termen, actul făcut înaintea împlinirii termenului poate fi anulat⁴³⁰.

Așadar, actele făcute peste termenele sancționate cu decădere, sunt nule. De exemplu, apelul făcut peste termenul legal atrage sancțiunea respingerii sale ca tardiv introdus.

Amenzile judiciare reprezintă sancțiunile pecuniare aplicate participanților la proces sau persoanelor care contribuie la îndeplinirea justiției pentru neîndeplinirea actului de procedură în termenul stabilit. În doctrină⁴³¹ s-a menționat că amenzile judiciare au mai multe trăsături specifice: se aplică de către instanța judecătorească pentru abateri săvârșite de participanții la proces și persoanele care contribuie la îndeplinirea justiției, se aplică numai în cazurile expres și limitativ prevăzute de lege, au o funcție preventivă și sancționatorie.

Ca de exemplu, refuzul sau omisiunea de către persoanele de a comunica și de a prezenta instanței în termenul stabilit, din motive imputabile acestora, probele reclamate, dacă în acest mod se tergiversează judecarea cauzei, se sancționează cu amendă de până la 50 de u.c. pentru fiecare caz de tergiversare (aplicarea amenzii nu scutește persoanele care dețin proba reclamată de obligația prezentării ei în instanță); tergiversarea de către expert a executării însărcinărilor primite se sancționează cu amendă de la 20 la 50 de unități convenționale.

În aceste cazuri, observăm că chiar dacă actul de procedură nu a fost îndeplinit în termen și persoana a fost sancționată cu amendă, aplicarea acestei sancțiuni nu eliberează persoana de obligația îndeplinirii actului de procedură. Mai mult decât atât, omiterea termenului în continuare, va determina instanța să aplice repetat sancțiunea amenzii.

5. Repunerea în termenul de procedură și prelungirea acestuia. Suspendarea termenului de procedură

Am stabilit deja că neîndeplinirea unui act de procedură în termen se sancționează, după caz, cu decăderea, nulitatea sau amendă judiciară. În unele cazuri, neîndeplinirea în termen a actului de

⁴³⁰ Durac G., *op.cit.*, 2014, p. 270.

⁴³¹ Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C., *op. cit.*, p. 277.

procedură se poate datora cazurilor justificate, independente de voința persoanei. Din acest considerent, pentru garantarea egalității și echității, legiuitorul a reglementat posibilitatea repunerii și prelungirii termenului de procedură.

Repunerea în termenul procedural reprezintă recunoașterea de către organul judiciar (judecător) a viabilității dreptului de a efectua acțiunea procesuală concretă, care a fost pierdută legal, în circumstanța în care respectiva omitere este condiționată de anumite motive întemeiate.

Prelungirea termenului procedural reprezintă stabilirea de către organul judiciar (judecător) a unui nou termen necesar efectuării acțiunii procesuale, în contextul în care termenul stabilit a fost omis sau se impune mărirea intervalului acestuia, dat fiind prezența pericolului omiterii lui în baza unor motive, considerate a fi întemeiate de către instanța de judecată. Prelungirea termenului procedural este posibilă pe toată perioada derulării lui, nu doar după omiterea lui.⁴³²

Din prevederile art. 115 CPC reiese că **pentru prelungirea termenului** sunt necesare următoarele condiții:

- cererea participantului la proces de prelungire a termenului;
- existența unor motive temeinic justificate de omitere a termenului sau pericolului omiterii acestuia;
- omiterea să vizeze un termen judiciar, adică stabilit de instanța judecătorească.

Termenul poate fi prelungit pentru același termen o singură dată. Dacă ne aflăm în prezența unui termen legal, atunci instanța nu poate să-l prelungească, în acest caz fiind aplicabile dispozițiile privind repunerea în termen.

Pentru a putea fi dispusă repunerea în termen, trebuie să fie întrunite, cumulativ, următoarele cerințe:

- cererea participantului la proces de repunere în termen;
- existența unor motive temeinic justificate de omitere a termenului;
- participantul să solicite repunerea în termen într-un interval de cel mult 30 de zile, calculat din ziua în care a cunoscut sau trebuia să cunoască încetarea motivelor care justifică depășirea termenului de procedură;
- efectuarea actului de procedură care nu a fost îndeplinit în termen (să fie depusă cererea, să fie prezentate documentele respective etc.) concomitent cu depunerea cererii de repunere în termen.

Potrivit art. 116 CPC, cererea de repunere în termen se depune la instanța judecătorească care efectuează actul de procedură și se examinează în ședință de judecată. Participanților la proces li se comunică locul, data și ora ședinței. Neprezentarea lor însă nu împiedică soluționarea repunerii în

⁴³² Belei E., et al., *op.cit.*, p. 427.

termen. Încheierea judecătorească prin care este respinsă cererea de repunere în termen poate fi atacată cu recurs. Încheierea prin care s-a făcut repunerea în termen nu se supune recursului.

Apreciem că participanții la proces pot fi repuse atât în termenul legal, cât și în termenul judiciar.

Curgerea termenului de procedură *se suspendă o dată cu suspendarea procesului*. În acest sens, curgerea termenelor procedurale este stopată temporar pe tot parcursul suspendării procesului. Termenul suspendat continuă să curgă din ziua redeschiderii procesului. Respectiv, la calcularea termenului nu se va lua în calcul perioada suspendării procesului. Acesta fiind calculat până la ziua suspendării procesului și continuat din ziua redeschiderii procesului.

În baza celor expuse, prin noțiunea de *suspendare a cursului termenelor procedurale* urmează să înțelegem stoparea temporară a curgerii lor, în condițiile existenței unor circumstanțe independente de voința instanței de judecată sau a participanților la proces, în virtutea cărora este împiedicată examinarea ulterioară a cauzei și în legătură cu care procesul este suspendat, continuarea cursului respectivelor termene fiind reactivată din ziua reluării procesului⁴³³.

Întrebări

1. Ce reprezintă termenul procedural?
2. În ce constă importanța termenelor procedurale?
3. Prezentați trei exemple de termene legale.
4. Care este diferența între termene succesive și regresive?
5. Din care moment începe calcularea termenelor procedurale?
6. În care moment expiră termenele procedurale?
7. Care sunt consecințele neîndeplinirii actului de procedură în termen?
8. Ce condiții sunt pentru repunerea în termen a participantului la proces?
9. Când are loc suspendarea termenelor procedurale?

Spețe

1. La data de 23.09.2022, judecătoria Bălți a adoptat hotărârea pe pricina civilă Albu Vitalii către Tofan Gheorghe cu privire la contestarea dreptului de proprietate asupra unei porțiuni de teren, prin care acțiunea a fost respinsă. Reclamantul nefiind de acord cu hotărârea dată dorește să declare apel.

⁴³³ Ibidem, p. 430.

Care este termenul de declarare a apelului? Indicați care este momentul începutului curgerii și momentul expirării termenului de declarare a apelului? Explicați care este modalitatea de calculare a termenelor de procedură?

2. La data de 03.06.2019, judecătoria Edineț a adoptat hotărârea pe pricina civilă Ranga Eugeniu către SA „Metalferos” cu privire la contestarea concedierii și restabilirea în muncă, prin care acțiunea a fost respinsă.

Ranga Eugeniu a luat cunoștință de dispozitivul hotărârii la data de 10.06.2019 și considerând-o neîntemeiată a decis să declare apel. Însă, în legătură cu stresul suportat, a suferit un atac de cord și a fost internată în spital, de unde a fost externată abia la data de 10.07.2019.

La data de 12.07.2019, Ranga Eugeniu a depus cererea de apel, solicitând instanței de apel repunerea în termen, indicând în cerere că nu a declarat apelul în termen din cauza spitalizării. În referință, reprezentantul SA „Metalferos” a solicitat respingerea cererii de apel ca fiind tardivă. Examinând cererea, instanța a decis repunere în termen, adoptând în acest sens o încheiere.

Ce efecte produce neîndeplinirea în termen a actului de procedură? Care este procedura și condițiile de repunere în termen? Corect a procedat instanța de apel ? Poate fi atacată cu recurs încheierea prin care s-a dispus repunerea în termen?

3. Judecătoria Drochia a pronunțat la data de 11 septembrie 2015 dispozitivul hotărârii în cauza civilă la cererea lui Marin Popa privind obligarea pârâtului de a repara prejudiciul moral. Prin hotărâre instanța de judecată a respins acțiunea înaintată de Marin Popa. În cuprinsul hotărârii a fost indicat că termenul de declarare a apelului este de 30 de zile din momentul pronunțării dispozitivului hotărârii.

Marin Popa nu dispunea de timpul necesar de a întocmi cererea de apel asupra hotărârii și a declarat apel asupra acesteia abia la 12 octombrie 2015. A fost pregătit de a depune cererea de apel pe 10 octombrie 2015, însă la această dată era sâmbătă și cancelaria judecătoriei nu activa. Astfel, a depus cererea de apel abia luni la data de 12 octombrie 2015.

Care sunt regulile privind calcularea termenului de procedură? A declarat Marin Popa apel în termenul prevăzut de lege?

TEMA 16. SANȚIUNILE PROCEDURALE

- I. Structura temei:**
1. Noțiunea, funcțiile și temeiurile aplicării sancțiunilor procedurale.
 2. Sistemul sancțiunilor procedurale.
- II. Obiectivele de referință:**
- definirea sancțiunilor procedurale;
 - identificarea funcțiilor sancțiunilor procedurale;
 - determinarea temeiurilor și modalităților de aplicare a sancțiunilor procedurale;
 - examinarea sistemului sancțiunilor procedurale;
 - stabilirea esenței nulității actelor de procedură;
 - deslușirea caracteristicilor decăderii;
 - analiza cazurilor de intervenire a perimării procesului civil;
 - descrierea amenzii judiciare ca sancțiune procedurală.

1. Noțiunea, funcțiile și temeiurile aplicării sancțiunilor procedurale

Legislația procesuală definește sancțiunile procedurale ca urmări nefavorabile, stabilite de normele de drept procedural civil, care survin pentru subiectul obligat în raport procedural în caz de neîndeplinire sau de îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură, precum și în caz de exercitare abuzivă a unui drept procedural (art. 10 alin. (1) CPC).

În general, prin termenul de sancțiune se desemnează o măsură luată împotriva dorinței sau voinței aceluia care încalcă dispozițiile normelor de drept. În acest sens s-a precizat că *sancțiunile procedurale reprezintă măsuri cu caracter de constrângere menite să garanteze respectarea normelor juridice care prescriu formele și condițiile după care trebuie să se desfășoare activitatea judiciară în pricinile civile*⁴³⁴.

Sancțiunile procedurale îndeplinesc două funcții⁴³⁵: preventiv-educativă și represiv-intimidantă (uneori reparatorie).

Funcția preventiv-educativă se manifestă în cazul tuturor sancțiunilor procedurale. Prin însăși precizarea consecințelor ce decurg din neobservarea legii, participanții la activitatea judiciară sunt stimulați să se conformeze disciplinei specifice procesului civil. Pe de altă parte, aplicarea sancțiunilor în diferite situații concrete determină o diligență sporită atât din partea subiectului procesual vinovat de încălcarea unei norme, cât și din partea celorlalți participanți, spre a evita pe viitor asemenea abateri de la lege.

Funcția represiv-intimidantă se concretizează în coercițiunea specifică fiecărei sancțiuni procedurale. Astfel, în cazul unor sancțiuni procedurale accentul este pus pe latura represivă a acestora. Este, de pildă, cazul amenzilor judiciare. Alteori este predominantă latura *reparatorie* a sancțiunii procedurale, cum se întâmplă în cazul obligării părții care a pierdut procesul la suportarea cheltuielilor de judecată. Funcția la care ne referim se realizează și în forme specifice anumitor

⁴³⁴ Leș I. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Lumina Lex, 1997, p. 8.

⁴³⁵ Ibidem.

sanctiuni procedurale. Astfel, de pildă, în cazul nulității funcția reparatorie se concretizează în modalitatea specifică de regularizare a actului procedural.

Din dispozițiile art. 10 alin. (1) CPC reiese ***temeiurile de aplicare a sancțiunilor procedurale civile***:

a) Neîndeplinirea unui act de procedură implică aplicarea de sancțiuni, sancțiuni care, la rândul lor, au o serie de efecte negative, care se raportează la scopul procesului civil, și nicidecum la disponibilitatea părții⁴³⁶. Ca de exemplu, dacă persoana care a depus cererea îndeplinește în termen toate cerințele enumerate în încheierea judecătorului, cererea se consideră depusă la data prezentării inițiale în judecată; în caz contrar, ea nu se consideră depusă și, împreună cu actele anexate, se restituie reclamantului printr-o încheiere judecătorească ce poate fi atacată cu recurs (art. 171 alin. (2) CPC). Efectuarea necorespunzătoare a actelor de procedură va fi invocată, în fiecare caz de comitere a încălcării legii, de către judecător sau de participantul care are interes să o invoce.

b) Îndeplinirea defectuoasă a unui act de procedură presupune manifestarea de voință a subiectului obligat în vederea producerii unor efecte juridice determinate, însă fără a fi făcută în forma corespunzătoare prevăzută de lege, sau neîndeplinirea altor condiții prevăzute de legea procesual civilă⁴³⁷. Acest temei de aplicare a sancțiunilor procedurale impune cunoașterea condițiilor prevăzute de legea procesual civilă în privința îndeplinirii unui act procesual civil. Prevederile normative privind condițiile acestor acte de procedură civilă sunt de natură complexă. Claritatea lor o vedem prin divizarea acestor exigențe în⁴³⁸: a) condiții impuse față de actele de procedură civilă îndeplinite de participanții la proces și de persoanele care contribuie la buna desfășurare a justiției; b) condiții impuse față de actele de procedură ale instanței judecătorești.

c) Exercițarea abuzivă a unui drept procedural intervine în acele situații în care o parte litigantă exercită un drept în mod abuziv, cum ar fi depunerea în mod repetat a unei cereri asupra căreia instanța s-a pronunțat. Ca de exemplu, cererea de recurs se consideră inadmisibilă în cazul în care recursul se depune în mod repetat după ce a fost examinat (art. 433 lit. d) CPC). În acest caz, abuzul de drept procesual este evident, partea utilizând cu rea-credință dreptul de a declara recurs. În această situație, instanța de recurs va pronunța o încheiere prin care va declara calea de atac formulată abuziv ca inadmisibilă. Un alt exemplu de abuz de drept procedural este în situația în care partea înaintează repetat recuzarea aceluiși judecător și pentru aceleași motive dacă anterior recuzarea lui a fost respinsă (art. 52 alin. (5) CPC).

⁴³⁶ Belei E., et al., *op.cit.*, p. 415.

⁴³⁷ Bănărescu I., Bănărescu A. *Sanctiunile procedurale*. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale” nr. 8(58)/2022, p. 225.

⁴³⁸ Ibidem.

În doctrină⁴³⁹ se punctează că ele au în toate situațiile un rol deosebit de important în ansamblul de garanții juridice ce sunt destinate să asigure o bună administrare a justiției. Fără existența unor sancțiuni proprii dreptului procesual civil, activitatea judiciară nu s-ar putea realiza în condiții optime. Consacrarea unor drepturi și obligații procesuale ar rămâne doar formală dacă n-ar exista măsuri de constrângere sau de restabilire a situațiilor juridice încălcate. Se poate afirma astfel că sancțiunea de drept procesual civil reprezintă o garanție esențială a legalității și un mijloc de optimă administrare a justiției. Iată de ce existența unui minim de sancțiuni procesuale este indispensabil în orice sistem judiciar.

2. Sistemul sancțiunilor procedurale

Sancțiunile procedurale vizează atât actele de procedură ale instanței judecătorești, ale participanților la proces, cât și ale persoanelor legate de activitatea acestora. Din interpretarea art. 10 alin. (3) CPC, ar reieși că sistemul sancțiunilor procedurale este format din:

- anularea actului procedural defectuos;
- decăderea din drepturi pentru neîndeplinire în termen a actului de procedură;
- obligația de a completa sau a reface actul îndeplinit cu nerespectarea legii;
- restabilirea în drepturile încălcate;
- în aplicarea amenzii judecătorești.

Nu putem fi complet de acord cu aceasta, pentru că obligația de a completa sau a reface actul îndeplinit cu nerespectarea legii și restabilirea în drepturile încălcate reprezintă, în esență, măsuri de restabilire a încălcărilor comise. Or, ca de exemplu, îndeplinirea defectuoasă a actului de procedură trebuie să fie sancționată cu nulitatea acestuia, iar nicidecum cu obligarea de a reface actul.

Așadar, din punctul nostru de vedere, **sistemul sancțiunilor procedurale** constau în:

- Nulitatea;
- Decăderea;
- Perimarea;
- Amenzi judiciare.

Nulitatea este acea sancțiune procedurală care intervine în cazul actului de procedură care nu îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru validitatea lui, lipsindu-l total sau parțial de efectele sale firești⁴⁴⁰. Pentru nerespectarea condițiilor de formă și/sau de conținut ale actului de procedură, intervine sancțiunea nulității.

⁴³⁹ Leș I. *Sancțiunile procedurale...*, p. 8-9.

⁴⁴⁰ Herovanu E. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I.* Iași: Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, 1926, p. 129.

Așadar, nulitatea este o sancțiune pentru nerespectarea condițiilor de formă și de conținut ale actului de procedură civilă, care lipsește actul de efecte juridice. În acest sens, art. 10 alin. (3) din CPC dispune că anularea actului procedural defectuos reprezintă o sancțiune procedurală ce vizează atât actele de procedură ale instanței judecătorești, ale participanților la proces, cât și ale persoanelor legate de activitatea acestora. Iar potrivit art. 10 alin. (2) din CPC, „efectuarea necorespunzătoare a actelor de procedură va fi invocată, în fiecare caz de comitere a încălcării legii, de către judecător sau de participantul care are interes să o invoce”.

Analogic cu nulitatea din dreptul substanțial, nulitatea din dreptul procesual poate fi de două feluri: nulitate absolută și nulitate relativă. Opinem că se diferențiază aceste două feluri de nulități nu numai prin cazurile de ineficacitate, ci și prin faptul dacă actul poate fi refăcut sau nu. Astfel, actul care este lovit de nulitate absolută nu poate fi refăcut, pe când actul de procedură supus nulității relative poate fi refăcut. Ca de exemplu, potrivit art. 58 alin. (21) din CPC, „actele de procedură efectuate de minorii cu vârste de până la 14 ani sau de persoanele supuse măsurii de ocrotire judiciară sub forma tutelei sunt nule”, din prezenta prevedere deducem că acest act de procedură este supus nulității absolute, care nu poate fi refăcut, în acest sens legislația nu oferă posibilitatea ca aceste acte să fie încuviințate de către reprezentantul legal. Pe de altă parte, art. 58 alin. (2) din CPC dispune că „actele de procedură efectuate de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani sunt lovite de nulitate relativă”, iar teza a doua al aceluiași alineat prevede că „reprezentantul legal al minorului poate încuviința toate aceste acte sau numai o parte dintre ele”. Instanța va dispune anularea actului de procedură efectuat de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani, numai dacă în termenul stabilit reprezentantul legal nu a încuviințat aceste acte, adică numai dacă actul lovit de nulitate relativă nu a fost refăcut.⁴⁴¹

Decăderea este acea sancțiune procedurală care constă în pierderea dreptului privitor la declararea unei căi de atac sau la îndeplinirea unui alt act de procedură, ce nu a fost exercitat în termenul prevăzut de lege⁴⁴².

În timp ce nulitatea actului de procedură intervine în cazul nerespectării condițiilor de formă și conținut ale actului, precum și, în unele cazuri, a condițiilor particulare de valabilitate, sancțiunea decăderii intervine pentru nerespectarea termenului în care actul de procedură urmează a fi efectuat. Legislația în vigoare nu ne oferă o definiție a decăderii, din prevederile actuale putem numai deduce anumite laturi caracteristice ale acestei sancțiuni. Astfel, potrivit art. 10 alin. (3) din CPC, decăderea intervine în cazul în care un act de procedură nu a fost îndeplinit în termenul stabilit, ca efect participantul la proces nu va mai avea dreptul de a îndeplini acel act procedural. Sancțiunea decăderii

⁴⁴¹ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 121.

⁴⁴² Ciobanu V.M., *op. cit.*, vol. I, p. 480.

se aplică din oficiu de către instanța judecătorească sau se invocă pe calea excepției de către partea interesată.⁴⁴³

Perimarea apare ca acea sancțiune ce se impune a fi aplicată atunci când se încalcă soluționarea cu celeritate a procesului civil, răsfrângându-se asupra activității judiciare în întregul ei, cu motivația exclusivă a lipsei de stăruință a părții care are interes în soluționarea pricinii⁴⁴⁴. Prin instituția perimării se urmărește închiderea unui proces prin lipsirea de efecte a tuturor actelor de procedură întocmite, datorită rămânerii cauzei în nelucrare din vina părții. Natura juridică a perimării este atât de sancțiune aplicabilă părții reclamante, cât și o măsură de interes general, justificată de o optimă administrare a justiției⁴⁴⁵.

Chiar dacă Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu reglementează expres instituția perimării, considerăm că aceasta poate fi dedusă din prevederile legislației în vigoare. În această ordine de idei, art. 267 lit. f) din CPC prevede că instanța de judecată va scoate cererea de pe rol în cazul în care părțile citate legal nu s-au prezentat la ședința de judecată după a doua citare și nici nu au solicitat examinarea cauzei în absența lor. Pentru aplicarea dispozițiilor art. 267 lit. f) din CPC trebuie să ținem cont și de prevederile art. 206 alin. (4) din CPC, care arată că „Dacă reclamantul și pârâtul nu s-au prezentat în judecată din motive neîntemeiate și dacă nici una din părți nu a cerut examinarea cauzei în absența sa, instanța amână procesul. Neprezentarea repetată aduce la scoaterea cererii de pe rol”.⁴⁴⁶

Acest caz de perimare este de ordine publică, se constată și se aplică din oficiu de către instanța de judecată, fără ca să existe în acest sens o cerere a părții interesate.

Considerăm că o altă situație de perimare a procesului este prevăzută în cadrul art. 267 lit. g) din CPC, atunci când „reclamantul citat legal nu s-a prezentat în ședință de judecată, nu a comunicat instanței motivele neprezentării sau motivele sunt considerate de instanță ca fiind neîntemeiate, sau nu a solicitat examinarea cauzei în absența sa, iar pârâtul nu solicită soluționarea cauzei în fond”. Acest caz are în vedere situația când în ședința de judecată nu se prezintă reclamantul citat legal, iar pârâtul solicită scoaterea cererii de pe rol. Pentru intervenirea perimării în această împrejurare trebuie să existe următoarele condiții: examinarea unei cauze civile în fond, neprezentarea neîntemeiată a reclamantului, reclamantul să fi fost citat legal, reclamantul să nu fi solicitat examinarea cauzei în lipsa lui, pârâtul solicită scoaterea cererii de pe rol.⁴⁴⁷

Amenda judiciară reprezintă obligarea unei persoane fizice sau juridice la plata unei sume de bani, atunci când se constată că a încălcat sau a neglijat anumite obligații în procesul civil⁴⁴⁸. Potrivit

⁴⁴³ Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare...*, p. 124-125.

⁴⁴⁴ Leș I. *Sancțiunile procedurale...*, p. 186.

⁴⁴⁵ Suciu A., *op.cit.*, p. 438.

⁴⁴⁶ Dumitrașcu D. *Instituția perimării și celeritatea procesului civil*. În: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Ediția 3, 21-22 iunie 2019, Bălți, 2019, p. 429.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, p. 430.

⁴⁴⁸ Pop P., *op.cit.*, p. 359.

art. 161 CPC, amenzile judiciare se aplică de către instanța judecătorească persoanelor care au săvârșit încălcări procedurale. O dată cu aplicarea sancțiunii, se va constata încălcarea. Amenda se stabilește în unități convenționale. O unitate convențională este egală cu 50 de lei. Însă, nu pot fi amendați minorii care, la data săvârșirii încălcării procedurale, nu au împliniți 16 ani.

Aplicarea amenzii se stabilește prin încheiere judecătorească în ședința în care se examinează cauza, la judecarea căreia s-au comis încălcări procedurale, precum și în ședință aparte, cu înștiințarea persoanelor interesate, a căror neprezentare nu exclude sancționarea vinovaților. În cazul în care aplicarea amenzii este examinată în lipsa persoanelor vinovate, celor sancționați li se va comunica încheierea judecătorească. Încheierea judecătorească privind aplicarea amenzii poate fi atacată odată cu fondul cauzei. Dacă hotărârea sau decizia instanței nu este atacată, recursul separat împotriva încheierii de aplicare a amenzii se depune în termenul prevăzut de lege după ce hotărârea sau decizia rămâne irevocabilă prin neatacare, cu excepția cazului în care încheierea este emisă de Curtea Supremă de Justiție.

Legislația procesuală în mod expres stabilește încălcările pentru care persoanele pot fi sancționați cu amendă judiciară. Ca de exemplu, participanții la proces care exercită drepturile procedurale în mod abuziv se sancționează de către instanța de judecată cu amendă în mărime de până la 50 de u.c. (art. 61 alin. (3) CPC); absența nemotivată în ședință a reprezentantului, dacă aceasta a cauzat amânarea judecării cauzei, se sancționează cu amendă de până la 50 de u.c. (art. 206 alin. (6) CPC).

Întrebări

1. Cum pot fi definite sancțiunile procedurale?
2. Care sunt temeiurile de aplicare a sancțiunilor procedurale?
3. Ce funcții îndeplinesc sancțiunile procedurale?
4. Care este sistemul sancțiunilor procedurale?
5. În ce constau efectele nulității actelor de procedură?
6. Cum se constată sancțiunea decăderii din drepturile procedurale?
7. În ce cazuri intervine perimarea procesului civil?
8. Care este procedura de aplicare a amenzii judiciare?

Spețe

1. Denis Moroza, care avea vârsta de 15 ani, a fost citat într-un proces civil în calitate de martor. La data, ora și locul desfășurării ședinței de judecată Denis Moroza s-a prezentat. A fost audiat în calitate de martor în condițiile de lege.

După ce a fost audiat Denis Moroza a rămas în sala ședinței de judecată, deoarece instanța a considerat prezența lui necesară. Însă acesta a încălcat de mai multe ori ordinea în ședința de judecată, comunicând cu participanții la proces. Fiind avertizat de două ori în numele instanței de către președintele de judecată i-a aplicat o amendă în mărime de 10 u.c.

În ce condiții poate fi aplicată amenda unui minor în procesul civil? Corect a procedat președintele ședinței de judecată?

2. SRL „Nord” a depus cererea de chemare în judecată de declarare a nulității contractului împotriva lui Popa Ion. Instanța a primit cererea de chemare în judecată, a expediat copia acesteia pârâtului pentru prezentarea referinței. Pârâtul, prin referința depusă, a invocat nulitatea cererii de chemare în judecată din motivul că aceasta nu a fost semnată olograf de administratorul SRL „Nord”, ci a fost semnată prin aplicarea facsimilului.

Instanța de judecată a respins excepția nulității invocată de pârât, arătând că art. 166 alin. (5) CPC dispune că cererea de chemare în judecată se semnează de reclamant sau de reprezentantul lui împuternicit în modul stabilit, nefiind interzisă semnătura facsimil. În opinia instanței, semnătura facsimil este o modalitate indirectă și mecanică de a semna actele de procedură.

Ce presupune sancțiunea nulității? Corect a procedat instanța de judecată?

3. Reclamantul a declarat recurs împotriva deciziei Curții de apel Bălți, solicitând casarea deciziei pe motiv că aceasta nu a fost semnată de unul dintre judecători. Pârâtul a solicitat respingerea recursului deoarece decizia conține semnătura a doi dintre trei judecători care au luat parte la judecarea cauzei. Respectiv, semnătura unui judecător nu poate afecta esența hotărârii. Reclamantul a susținut excepția nulității, arătând că în lipsa semnăturii unui membru al completului de judecată nu se poate stabili cu certitudine dacă decizia a fost pronunțată de aceiași judecători care au luat parte la judecata cauzei.

Care acte de procedură sunt pasibile sancționării cu nulitate? Ce va hotărî instanța de recurs în privința excepției de nulitate?

BIBLIOGRAFIE

Acte normative

1. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 342 din 04.11.1950. În: *Tratate Internaționale* nr. 1 din 30.12.1998.
2. Convenția privind procedura civilă nr. 87 din 01.03.1954. În: *Tratate Internaționale* nr. 4 din 30.12.1998.
3. Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine nr. 169 din 10.06.1958. În: *Tratate Internaționale* nr. 15 din 30.12.1999.
4. Convenția Europeană de arbitraj comercial internațional nr. 36 din 21.04.1961. În: *Tratate Internaționale* nr. 14 din 30.12.1999.
5. Aranjamentul relativ la aplicarea Convenției europene de arbitraj comercial internațional nr. 44 din 17.12.1962. În: *Tratate Internaționale* nr. 14 din 30.12.1999.
6. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor nr. 54 din 23.05.1969. În: *Tratate Internaționale* nr. 4 din 30.12.1998.
7. Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 78 din 29.03.2016.
8. Codul jurisdicției constituționale nr. 502 din 16.06.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 53-54 din 28.09.1995.
9. Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 451-463 din 29.12.2017.
10. Codul familiei nr. 1316 din 26.10.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 47-48 din 26.04.2001.
11. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 66-75 din 01.03.2019.
12. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 159-162 din 29.07.2003.
13. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 285-294 din 03.08.2018.
14. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 214-220 din 05.11.2010.
15. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 309-320 din 17.08.2018.
16. Legea taxei de stat nr. 213 din 31.07.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 306-309 din 11.08.2023.

17. Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 07.02.1995.
18. Legea privind organizarea judecătorească nr. 514 din 06.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 58 din 19.10.1995.
19. Legea cu privire la statutul judecătorului nr. 544 din 20.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 15-17 din 22.01.2013.
20. Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție nr. 789 din 26.03.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 32-33 din 30.05.1996.
21. Legea privind societățile pe acțiuni nr. 1134 din 02.04.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 372-382 din 31.12.2020.
22. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595 din 24.09.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 24-26 din 02.03.2000.
23. Legea patronatelor nr. 976 din 11.05.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 141-143 din 09.11.2000.
24. Legea sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-132 din 19.10.2000.
25. Legea cu privire la avocatură nr. 1260 din 19.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159 din 04.09.2010.
26. Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-131 din 27.06.2003.
27. Legea privind statutul și organizarea activității grefierilor din instanțele judecătorești nr. 59 din 15.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 64-66 din 11.05.2007.
28. Legea cu privire la arbitraj nr. 23 din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008.
29. Legea cu privire la arbitrajul comercial internațional nr. 24 din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008.
30. Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118 din 09.07.2010.
31. Legea privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-134 din 30.07.2010.
32. Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118 din 09.07.2010.
33. Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova nr. 200 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 179-181 din 24.09.2010.

34. Legea cu privire la asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103 din 29.05.2012.
35. Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193-197 din 14.09.2012.
36. Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți nr. 140 din 14.06.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 167-172 din 02.08.2013.
37. Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52 din 03.04.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 110-114 din 09.05.2014.
38. Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 224-233 din 21.08.2015.
39. Legea privind achizițiile publice nr. 131 din 03.07.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 197-205 din 31.07.2015.
40. Legea cu privire la Procuratură nr. 3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 69-77 din 25.03.2016.
41. Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162 din 10.06.2016.
42. Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești nr. 76 din 21.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-192 din 01.07.2016.
43. Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr. 132 din 17.06.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 245-246 din 30.07.2016.
44. Legea privind procedura notarială nr. 246 din 15.11.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 30-37 din 01.02.2019.
45. Legea privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar nr. 270 din 23.11.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 441-447 din 30.11.2018.
46. Legea cu privire la organizațiile necomerciale nr. 86 din 11.06.2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193 din 27.07.2020.
47. Legea pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia nr. 211 din 06.12.2021. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.
48. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea mărimilor sumelor bănești achitate persoanelor fizice citate de către instanța judecătorească, organele de urmărire penală, de examinare a materialelor administrative și cele de executare a documentelor executorii nr. 270 din 15.03.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50 din 24.03.2006.

49. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea formularului și modului de utilizare a mandatului avocatului și al avocatului stagiar nr. 158 din 28.02.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 48 din 05.03.2013.
50. Extras din Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 111/5 din 5 februarie 2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de constituire a completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 96 din 27.04.2013.
51. Extras din Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 110/5 din 5 februarie 2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de distribuire aleatorie a dosarelor pentru examinare în instanțele judecătorești. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 96 din 27.04.2013.
52. Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 165/6 din 18.02.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului privind stabilirea gradelor de complexitate unice naționale a cauzelor judiciare civile, penale și contravenționale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-10 din 16.01.2015.
53. Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la specializarea sediilor Judecătoriei Chișinău nr. 555/25 din 27.11.2018. // [online]: <https://www.csm.md/files/Hotaririle/2018/25/555-25.pdf> (citată la 23.01.2023).
54. Code de procédure civile français. // [online]: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000006117222/#LEGISCTA000006117222 (citată la 26.01.2023).
55. Codul de procedură civilă al României, adoptat prin Legea nr. 134 din 01.07.2010. // [online]: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/140271> (citată la 05.01.2023).

Jurisprudența

56. Case of Ferrantelli and Santangelo v. Italy, 07.08.1996. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57997> (citată la 23.01.2023).
57. Case of Hurter v. Switzerland, 15.12.2005. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71697> (citată la 05.01.2023).
58. Case of J.J. v. Pays-Bas, 27.03.1994. // [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58147> (citată la 05.01.2023).
59. Case of Martinie v. France, 12.04.2006. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73196> (citată la 10.01.2023).
60. Case of Menchinskaya v. Russia, 15.01.2009. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-90620> (citată la 10.01.2023).
61. Case of Piersack v. Belgium, 01.10.1982. // [online]: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57557> (citată la 23.01.2023).

62. Case of Ruiz-Mateos v. Spain, 23.06.1993. // [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838> (citat la 05.01.2023).
63. Hotărârea Curții Constituționale cu privire la interpretarea art. 114 din Constituția Republicii Moldova nr. 21 din 23.06.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 45 din 10.07.1997.
64. Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova nr. 55 din 14.10.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 118 din 28.10.1999.
65. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare” nr. 5 din 17.11.2014. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=189 (citat la 23.01.2023).
66. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează asigurarea acțiunii la judecarea cauzelor civile” nr. 32 din 24.10.2003. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=345 (citat la 02.02.2023).
67. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 3 din 09 iunie 2014. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181 (citat la 03.01.2023).
68. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației despre încasarea cheltuielilor de judecată în cauzele civile nr. 25 din 26 iunie 2004. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=226 (citat la 05.02.2023).
69. Recomandarea Curții Supreme de Justiție „Cu privire la temeiurile de restituire a pricinilor civile spre rejudecare de către instanțele de apel și instanța de recurs” nr. 45. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=70 (citat la 23.01.2023).
70. Recomandarea nr. 26 a Curții Supreme de Justiție „Privind imunitatea misiunilor diplomatice”. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=44 (citat la 05.01.2023).
71. Recomandarea nr. 28 a Curții Supreme de Justiție „Privind unele aspecte ale aplicării Codului de procedură civilă la examinarea cererilor de recuzare”. // [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=46 (citat la 06.01.2023).
72. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации № 11 от 24 июня 2008 г. „О подготовке гражданских дел к судебному разбирательству”. // [online]: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_78038/ (citat la 12.01.2023).

Manuale, monografii, articole de specialitate

73. Babără V. *Drept internațional privat*. Chișinău: S.n., 2009.

74. Baieș S., Roșca N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: Cartier, 2004.
75. Baieș S., Roșca N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: S.n., 2014.
76. Balan O., Serbenco E. *Drept internațional public*. Chișinău: Reclama, 2001.
77. Barbu S.G. *Dimensiunea constituțională a libertății individuale*. București: Editura Hamangiu, 2011.
78. Băieșu A., et al. *Codul civil al Republicii Moldova. Comentariu. Art. 1-511*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006.
79. Bănărescu I., Bănărescu A. *Elementele acțiunii civile și importanța lor*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Seria „Științe Sociale” nr. 11/2021.
80. Bănărescu I., Bănărescu A. *Sancțiunile procedurale*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Seria „Științe Sociale” nr. 8(58)/2022.
81. Bănărescu I., Blinov A. *Apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane de către autoritățile publice, organizații și cetățeni*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Seria „Științe Sociale” nr. 8(158)/2022.
82. Bănărescu I., Blinov A. *Principiile organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Seria „Științe Sociale” nr. 8(158)/2022.
83. Belei E., Dumitrașcu D. *Modalitățile atipice de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil*. În: *Studia Universitatis Moldaviae* (Seria Științe Sociale) nr. 3(143)/2021.
84. Belei E., et al. *Culegere de teste de caz și situații la disciplina Drept procesual civil. (Partea generală)*. Chișinău: CEP USM, 2013.
85. Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016.
86. Belei, E., et al. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016.
87. Belei Gh. *Drept civil român: introducere în dreptul civil: subiectele dreptului civil*. București: Universul Juridic, 2005.
88. Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. II*. București: C.H. Beck, 2006.
89. Bleoancă A., et al. *Cartea de excepții în procedura civilă*. București: C.H. Beck, 2018.
90. Boișteanu E., Dumitrașcu D. *Cazurile de inadmisibilitate a acțiunii în contencios administrativ prin prisma legislației Republicii Moldova*. // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/cazurile-de-inadmisibilitate-a-actiunii-in-contencios-administrativ-prin-prisma-legislatiei-republicii-moldova/> (citată la 14.01.2023).
91. Boroș G. *Codul de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I*. București: ALL Beck, 2001.

92. Boroi G., Anghelescu C.A. *Curs de drept civil: partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2012.
93. Boroi G., et al. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. București: Editura Hamangiu, 2016.
94. Boroi G., Stancu M. *Drept procesual civil*. București: Editura Hamangiu, 2015.
95. Boroi G., Stancu M. *Drept procesual civil*. București: Editura Hamangiu, 2020.
96. Botnari E. *Teoria generală a dreptului: note de curs*. Bălți, 2020. // [online]: http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/5092/1/teoria_gen_drept.pdf (citată la 19.12.2022).
97. Butnaru V. *Rolul participării procurorului în cauzele civile*. În: *Legea și viața* nr. 11(323)/2018.
98. Casiadi O., Crețu A. *Practica judiciară și precedentul judiciar – izvor de drept în Republica Moldova*. // [online]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Practica%20judiciara%20si%20precedentul%20judiciar%20.pdf (citată la 03.01.2023).
99. Cârnaț T. *Drept constituțional*. Chișinău: Print-Caro, 2010.
100. Chelaru M. *Considerații referitoare la aplicarea principiului disponibilității – în materie civilă – la instanța de apel*. În: *Dreptul* nr. 10-11/1994.
101. Chifa F. *Temeiurile degrevării de probațiune*. În: *Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor*. Vol. 2, 1-2 octombrie 2019, Chișinău.
102. Chironachi V. *Intervenientul principal ca participant în procesul civil*. // [online]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/80-87_3.pdf (citată la 10.01.2023).
103. Ciobanu V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. II*. București: Editura Național, 1997.
104. Ciobanu V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I*. București: Editura Național, 1996.
105. Ciobanu V.M., Boroi G. *Drept procesual civil. Curs selectiv. Teste grilă*. București: All Beck, 2005.
106. Ciobanu V.M., Briciu T.C., Dinu C.C. *Drept procesual civil*. București: Editura Național, 2018.
107. Cojuhari A., et.al. *Situații de drept la procedură civilă*. Chișinău: CEP USM, 2005.
108. Costin M.N., et al. *Dicționar de procedură civilă*. București: Editura Hamangiu, 2007.
109. Cruglițchi T. *Realizarea principiului disponibilității în cadrul procesului civil*. // [online]: http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/4371/1/Cruglitchii_conf_nationala_422-426.pdf (citată la 02.02.2023).
110. Dabija T. *Curtea Constituțională – unica autoritate de jurisdicție constituțională în sistemul de drept din Republica Moldova*. În: *Relații internaționale*. Plus nr. 2(14)/2018.

111. Deleanu I. *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor Proiectului Noului Cod de procedură civilă*. În: Revista Română de Drept Privat nr. 4/2009.
112. Deleanu I. *Tratat de procedură civilă. Vol. I*. București: Universul Juridic, 2013.
113. Dinu C.C. *Timpul și norma de procedură civilă*. În: Revista română de drept privat nr. 2/2010.
114. Djuvara M. *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: Editura ALL, 1995.
115. Drăganu T. *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*. București: Editura Lumina Lex, 1998.
116. *Drept procesual civil: Partea specială*. / red. șt. Cojuhari Al. Chișinău: S.n., 2009.
117. Dumbravă H., Cigan D., Danileț C. *Factorii de presiune și conflictele de interese în justiție*. Iași: Timpul, 2007.
118. Dumitrașcu D. *Asigurarea dreptului la apărare a pârâtului – cerința desfășurării unui proces civil echitabil*. În: Materialele Colocviului științific al doctoranzilor „Orientări actuale în cercetarea doctorală”, Ed. 5-6, Bălți, 2017.
119. Dumitrașcu D. *Instituția perimării și celeritatea procesului civil*. În: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Ediția 3, 21-22 iunie 2019, Bălți, 2019.
120. Dumitrașcu D. *Invocarea excepției de necompetență în procesul civil*. În: Materialele Colocviului științific al doctoranzilor „Orientări actuale în cercetarea doctorală”, Ed. a 8-a, Bălți, 2019.
121. Dumitrașcu D. *Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil*. Teză de doctorat în drept. Chișinău, 2022.
122. Dumitrașcu D. *Particularitățile procedurii civile în cazul cererilor cu valoare redusă*. În: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Chișinău, 2021.
123. Durac G. *Drept procesual civil*. București: Editura Hamangiu, 2014.
124. Durac G. *Drept procesual civil: Partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2020.
125. Florea G. *Apărarea în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2006.
126. Florea S. *Cererile în procesul civil: dispoziții generale*. București: Universul Juridic, 2014.
127. Florescu D.C. *Sancțiunile procedurale civile*. București: Paideia, 2005.
128. Fodor M. *Probele în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2006.
129. Fodor M., Grigore-Rădulescu I. *Întâmpinarea din perspectiva noilor reglementări procesuale civile*. În: Revista Română de Drept Privat nr. 1/2014.
130. Gheorghe F. *Apărarea în procesul civil. Garanții procesuale*. București: Universul Juridic, 2006.

131. Ghimpu S., Grossu S. *Capacitatea și reprezentarea persoanelor fizice în dreptul R.P.R.* București: Ed. Științifică, 1960.
132. Herovanu E. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I.* Iași: Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, 1926.
133. Hilsenrad A., Stoenescu I. *Procesul civil în R.P.R.* București: Editura Științifică, 1957.
134. Lazăr T. *Competența instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova în procese cu element de extraneitate.* În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale nr. 1/2008.
135. Leș I. *Sancțiunile procedurale în materie civilă.* București: Lumina Lex, 1997.
136. Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1.* București: Universul Juridic, 2014.
137. Lupu R.-O. *Precedentul judiciar în sistemul de drept contemporan.* Teză de doctor în drept. Chișinău: 2016.
138. Macinskaia V., et al. *Drept procesual civil. Intentarea, pregătirea și examinarea în fond a pricinilor civile. Proceduri necontencioase în procesul civil.* Chișinău: Editura Elan Inc, 2008.
139. Măgureanu F. *Drept procesual civil.* București: ALL BECK, 1998.
140. Măgureanu F. *Înscrierile. Mijloace de probă în procesul civil.* București: Editura All, 1998.
141. Nicolae M. *Tratat de prescripție extinctivă.* București: Universul Juridic, 2010.
142. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole. Vol. 1.* / coord. Boroș G. București: Editura Hamangiu, 2016.
143. *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. 1: Art. 1-526.* / coord.: V.M. Ciobanu, M. Nicolae. București: Universul Juridic, 2016.
144. Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 1.* București: Universul Juridic, 2010.
145. Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 2.* București: Universul Juridic, 2010.
146. Patancius T. *Reprezentarea convențională a persoanei juridice în procesul civil. Reglementare și aspecte practice.* // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/reprezentarea-conventionala-persoanei-juridice-procesul-civil-reglementare-si-aspecte-practice/> (citată la 11.01.2023).
147. Păcurariu I. *Participarea terțelor persoane în latura civilă a procesului penal.* În: Revista Universul Juridic nr. 11/2015.
148. Peter H. Russell, David M. O'Brien. *Judicial independence in the age of democracy. Critical perspectives from around the world.* University Press of Virginia: 2001.
149. Petică Roman C. *Acțiunea civilă: perspectivă comparativă.* București: Universul Juridic, 2017.
150. Pisarenco O. *Elementele de conținut și de structură ale actelor procesuale civile de dispoziție.* // [online]: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/2021/Conf_UTM_2016_II_pg413_416.pdf?sequence=1&isAllowed=y (citată la 02.02.2023).
151. Poalelungi M., et al. *Manualul judecătorului pentru cauze civile.* Chișinău: S.n., 2013.

152. Pop P. *Sanțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016.
153. Popa N. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura C.H. Beck, 2014.
154. Prisac A. *Aprecierea probelor în procesul civil*. În: *Legea și viața* nr. 3/2017.
155. Prisac A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019.
156. Prisac A. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău: Cartier, 2013.
157. Prisac A. *Înregistrările audio-video în procesul civil (domeniu, competență, procedură)*. În: *Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova* nr. VI/2020.
158. Prisac A. *Spețe și teste-grilă la disciplina Drept procesual civil: (Partea generală)*. Chișinău: USEM, 2016.
159. Prisac A., Corjan A. *Participarea la procesul civil a autorităților publice pentru a depune concluzii*. // [online]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/40-42_14.pdf (citată la 11.01.2023).
160. Pușcaș V., Zaporojan V. *Precedentul judiciar, practica judiciară și jurisprudența (similitudini și deosebiri)*. În: *Revista Națională de Drept* nr. 4/2008.
161. Radu D. *Acțiunea în procesul civil*. Iași: Editura Junimea, 1974.
162. Radu D., Durac G. *Drept procesual civil*. Iași: Editura Junimea, 2001.
163. Rădescu D., Rădescu E., Stoican G. *Dicționar de drept civil și proceduri civile*. București: Editura C.H. Beck, 2009.
164. Stoenescu I., Zilberstein S. *Drept procesual civil. Teoria generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1983.
165. Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011.
166. Studiu „Reglementarea cuantumului și modul de calculare a cheltuielilor de judecată, precum și a practicilor de aplicare a acestora”. // [online]: https://justice.gov.md/public/files/file/studii/studii_srsj/1.1.2_p.1_STUDIU_PRIVIND_CALCULAREA_CHELTUIELILOR_DE_JUDECATA.pdf (citată la 05.02.2023).
167. Suci A. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Universul Juridic, 2016.
168. Șipețan I.A. *Cheltuielile de judecată solicitate de intervenientul voluntar*. // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/cheltuielile-de-judecata-solicitate-de-intervenientul-voluntar/> (citată la 05.02.2023).
169. Tăbârcă M. *Drept procesual civil*. București: Universul Juridic, 2008.
170. Tăbârcă M. *Drept procesual civil. Vol. 2*. București: Universul Juridic, 2013.
171. Tăbârcă M. *Excepțiile procesuale în procesul civil*. București: Ed. Rosetti, 2002.

172. Tănasă C. *Cheltuielile de judecată. Calificare juridică. Regim juridic. O abordare riguroasă sau relaxată?* // [online]: <https://www.universuljuridic.ro/cheltuielile-de-judecata-calificare-juridica-regim-juridic-o-abordare-riguroasa-sau-relaxata/2/> (citat la 05.02.2023).
173. Ungureanu O., Munteanu C. *Drept civil: persoanele*. București: Editura Hamangiu, 2013.
174. Vincent J., Guinchard S. *Procédure civile*. Paris: Ed. Dalloz, 1976.
175. Zidaru G.L. *Considerații cu privire la normele de competență cuprinse în Noul Cod de procedură civilă. Competența teritorială*. În: Revista Română de Drept Privat nr. 4/2011.
176. Берутович В.О. *О понятии основных принципов гражданского процесса*. В: Вопросы развития и защиты прав граждан. Калинин, 1977.
177. Васьковский Е.В. *Учебник гражданского процесса*. Москва, 1912.
178. *Гражданский процесс* / Отв. ред. В.В. Ярков. Москва: Статут, 2021.
179. *Гражданский процесс. Т. 1.* / под ред. В.А. Баранова. Москва: Юрайт, 2015.
180. *Гражданский процесс: Учебник* / Под ред. М.К. Треушникова. Москва: Издательский Дом «Городец», 2020.
181. *Гражданское процессуальное право России* / Под ред. Л.В. Тумановой, П.В. Алексия, Н.Д. Амаглобели. Москва: Юнити-Дана, 2011.
182. *Гражданское процессуальное право России: учебник* / отв. ред. М. С. Шакарян. Москва: Былина, 1998.
183. *Гражданское процессуальное право Российской Федерации* / Под ред. А.А. Власова. Москва: Юрайт, 2003.
184. *Гражданское процессуальное право*. / под ред. П.В. Крашенинникова. Москва: Статут, 2020.
185. *Гражданское процессуальное право*. / Под ред. Шакарян М.С. Москва: Изд-во Проспект, 2004.
186. Дудин А.П. *Объект правоотношения*. Саратов, 1980.
187. Клейн Н.И. *Встречный иск в суде и арбитраже*. Москва: Статут, 2017.
188. *Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации*. / Под ред. Л.В. Тумановой. Москва: Проспект, 2015.
189. Молчанов В.В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве*. Москва: Зерцало-М, 2012.
190. Осокина Г.Л. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Норма, 2013.
191. Осокина Г.Л. *Право на защиту в исковом судопроизводстве (право на иск)*. Томск: Изд-во Том. ун-та, 1992.
192. *Проблемы теории государства и права. Учебник* / Под ред. А.В. Малько. - Москва: Юрлитинформ, 2012.

193. Сахнова Т. В. *Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты*. Москва: Волтерс Клувер, 2008.
194. *Советский гражданский процесс: Учебник* / Под ред. М.С. Шакарян. Москва: Юридическая литература, 1985.
195. Шайкенов Н.А. *Правовое обеспечение интересов личности*. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1990.
196. Шакарян М.С. *Учение о сторонах в советском процессе*. Москва, 1983.